

ORTAÖĞRETİM

SANAT TARİHİ

Ders Kitabı

Yazarlar
Asiye KARACAN
Mehmet Fatih ŞELE
Vedat SÖYLEYİCİ

DEVLET KİTAPLARI
İKİNCİ BASKI

....., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 6739
DERS KİTAPLARI DİZİSİ: 1780

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Editör

Doç. Dr. Kemal ÖZKURT

Dil Uzmanı

Fatih ALPAYDIN

Program Geliştirme Uzmanı

Mustafa ÇALIŞKAN

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

Ahmet CANSIZ

Rehberlik ve Gelişim Uzmanı

Murat UZUNOĞLU

Grafik Tasarım Uzmanı

Tayfun AKSU

ISBN 978-975-11-4628-1

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile ikinci defa 6.702 adet basılmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

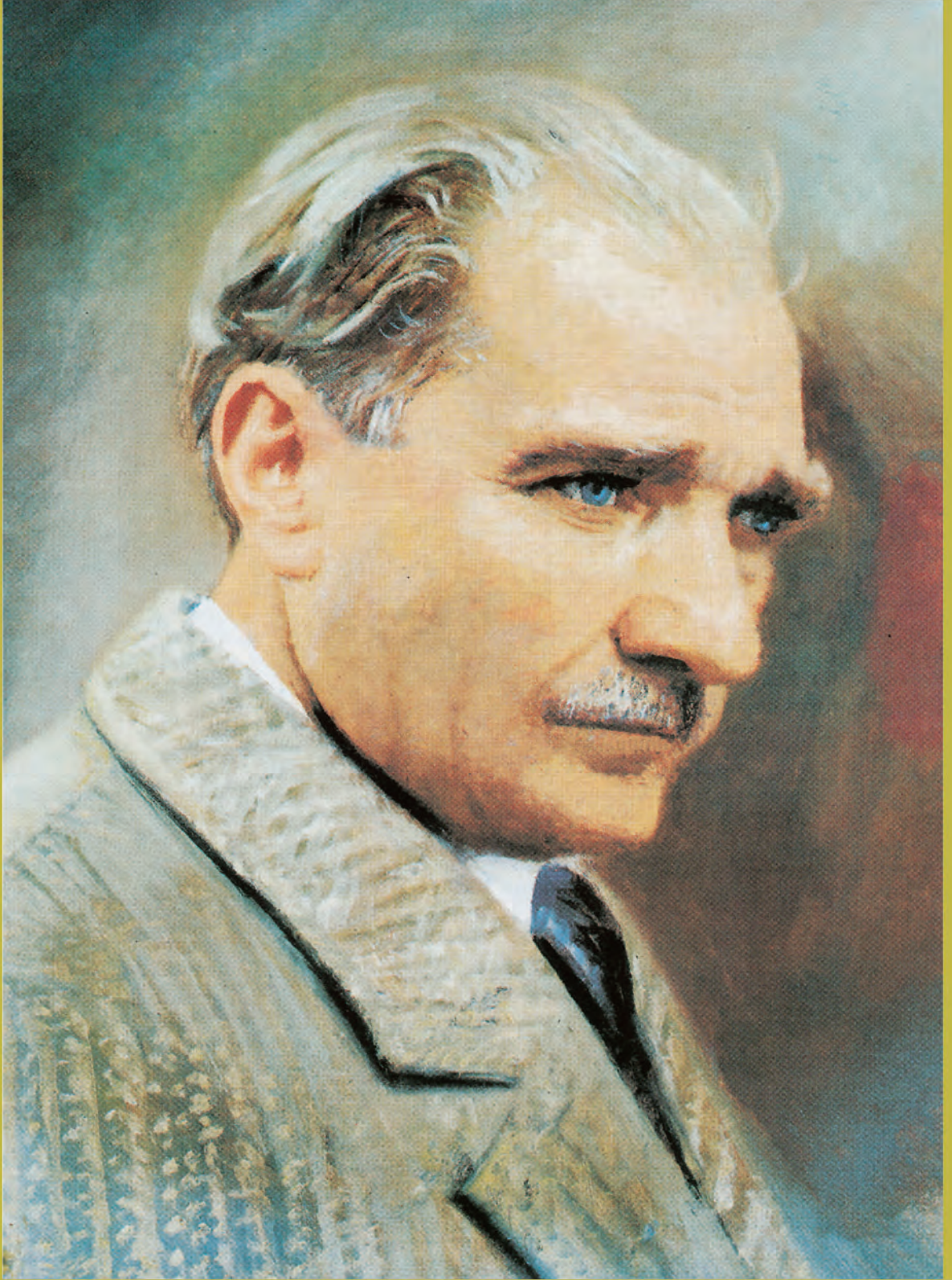
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE - SANAT TARİHİNE GİRİŞ

1.1. SANAT VE SANAT TARİHİ	14
1.2. SANAT TÜRLERİ	16
1.2.1. Güzel Sanatlar	17
1.2.2. Karma Sanatlar	19
1.2.3. Endüstriyel (Pratik) Sanatlar	20
1.3. SANAT TARİHİNİN DİĞER BİLİM DALLARI İLE İLİŞKİSİ	20
1.4. ATATÜRK'ÜN SANATA VE SANATÇIYA VERDİĞİ ÖNEM	23
1.5. SANAT ESERLERİNİN KORUNMASI	24
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	26

2. ÜNİTE - TARİH ÖNCESİNDE ANADOLU'DA YAŞAM

2.1. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR VE YERLEŞİM YERLERİ	32
2.1.1. Paleolitik Çağ'da Anadolu	39
2.1.2. Mezolitik Çağ'da Anadolu	41
2.1.3. Neolitik Çağ'da Anadolu	42
2.1.4. Kalkolitik (Bronz - Bakır) Çağ'da Anadolu	48
2.1.5. Maden Çağ'ında Anadolu	50
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	53

3. ÜNİTE - İLK ÇAĞ'DA DOĞU AKDENİZ HAVZASI UYGARLIKLARI ve BİZANS

3.1. MEZOPOTAMYA SANATI	62
3.1.1. Sümer Sanatı	62
3.1.2. Asur Sanatı	65
3.1.3. Akad Sanatı	66
3.1.4. Babil Sanatı	68
3.2. MİSİR SANATI	69
3.3. ANADOLU UYGARLIKLARI VE SANATI	77
3.3.1. Hitit Sanatı	77
3.3.2. Frig Sanatı	81
3.3.3. Urartu Sanatı	84
3.3.4. Lidya Sanatı	87
3.4. YUNAN SANATI	91
3.5. ROMA SANATI	101
3.6. ERKEN HRİSTİYANLIK VE BİZANS SANATI	108
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	118

4. ÜNİTE - AVRUPA SANATI

4.1. ORTA ÇAĞ'DA AVRUPA SANATI	122
4.2. ROMAN SANATI	126
4.2.1. Roman Sanatının Özellikleri	127
4.3. GOTİK SANATI	129
4.3.1. Gotik Sanatının Genel Özellikleri	129
4.4. RÖNESANS SANATI	133
4.4.1. Rönesansı Hazırlayan Etkenler	134
4.4.2. Rönesans Sanatı ve Sanatçıları	136
4.5. BAROK SANATI	143
4.5.1. Barok Sanatının Genel Özellikleri	143
4.6. XVIII. YÜZYIL VE SONRASI SANAT AKIMLARI	149
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	159

İÇİNDEKİLER

5. ÜNİTE - ORTA ASYA TÜRK SANATI

5.1. ORTA ASYA TÜRKLERİNDE YAŞAM VE SANAT	164
5.2. HUN SANATI	166
5.3. GÖKTÜRK SANATI	171
5.4. UYGUR SANATI	174
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	177

6. ÜNİTE - İSLAM VE TÜRK MİMARİSİ

6.1. İSLAM SANATININ OLUŞUMU	178
6.2. DİNİ MİMARİ	184
6.2.1. Camiler	184
6.2.2. Türbeler	190
6.2.3. Minareler	191
6.2.4. Medreseler	192
6.3. SİVİL MİMARİ	195
6.3.1. Kervansaraylar	195
6.3.2. Saraylar	197
6.3.3. Su Yapıları	200
6.3.4. Darüşşifalar	202
6.4. KÜLLİYELER	204
6.5. ASKERİ MİMARİ	206
6.6. TÜRK MİMARLAR	208
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	213

7. ÜNİTE - GELENEKSEL SANATLARIMIZ

7.1. TÜRK EL SANATLARI	218
7.1.1. Halı-Kilim Sanatı	218
7.1.2. Çini-Seramik Sanatı	222
7.1.3. Minyatür Sanatı	225
7.1.4. Hat, Tezhip ve Ebru Sanatı	229
7.1.5. Diğer Sanatlar	234
7.2. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN EL SANATLARINA YANSIMASI	237
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	241

8. ÜNİTE - 19 VE 20. YÜZYIL TÜRK HEYKEL VE RESİM SANATI

8.1. 19 VE 20. YÜZYIL TÜRK HEYKEL SANATI	246
8.2. 19 VE 20. YÜZYIL TÜRK RESİM SANATI	249
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	261

EKLER

CEVAP ANAHTARI	264
SÖZLÜK	266
KAYNAKÇA	271

KİTABIN TANITIMI

Ünite Numarası
Ünite kapağında hangi ünitenin başlayacağını gösterir.

Ünite Başlığı
Ünite kapağında ünitenin başlığını gösterir.

Ünite Kapak Resmi
Ünitenin içeriğini görsel olarak ifade eder.

Öğreneceğiniz Kavramlar
Ünite içerisinde geçen kavramları içerir.

Öğreneceğiniz Kavramlar

- Estetik
- Heykel
- Mimari
- Sanat
- Sanatçı
- Sanat Eseri
- Sanat Tarihi
- Zanaatkar

1. ÜNİTE SANAT TARİHİNE GİRİŞ

Konu Başlıkları

1. Sanat ve Sanat Tarihi
2. Sanat Türleri
3. Sanat Tarihinin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi
4. Atatürk'ün Sanata ve Sanatçıya Verdiği Önem
5. Sanat Eserlerinin Korunması

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite:
Sanat ve sanat eseri kavramları arasındaki ilişkiyi,
Sanat türlerini gruplandırmayı,
Sanat tarihi ile sanat tarihine yarattığı diğer sosyal bilim alanları arasındaki ilişkileri,
Atatürk'ün sanata ve sanatçıya verdiği önemi,
Sanat eserlerinin korunmasını önemini öğreneceksiniz.

Konu Başlıkları
Üniteye işlenecek konuların başlıklarını içerir.

Neler Öğreneceksiniz?
Üniteye öğrenilecek kazanımları içerir.

İÇİNDEKİLER

KİTABIN TANITIMI

Konu Başlığı
İşlenecek olan asıl konu başlığını gösterir.

Alt Konu Başlığı
Asıl konu başlıklarının alt başlıklarını ifade eder.

Metin
Ünite ile ilgili konuların açıklandığı bölümdür.

1. ÜNİTE SANAT TARİHİNE GİRİŞ

1.1. SANAT VE SANAT TARİHİ

Sanat, insanlık tarihiyle birlikte başlayan ve insanlığın her döneminde var olan bir olgudur. İnsanlığı var olduğu andan itibaren duygu ve düşüncelerini ses, çizgi, renk ve sembollerle ifade etmiştir. İnsanın geçirdiği evreler nasıldır ki insanların yaşam biçimlerini ve yaşama bakışlarını değiştirmişse sanat biçimlerini ve sanatla bakışlarını da değiştirmiştir. Her dönemde ve her toplumda sanat, farklı güzelliklerde ortaya çıkmıştır. Tarihi boyunca neyin sanat ve sanat eseri olarak adlandırılacağına dair fikirler sürekli değişmiş, zaman içinde sanatın anlamına değişik kısıtlamalar getirilip farklı sanat tanımları yapılmıştır.

Thomas Munro (Tomas Munro), doğada ve sanatta güzelini konu edinen estetiği ön plana çıkararak sanatı "Sanat doyurucu estetik yaşantılar oluşturmak amacıyla dürtüler yaratma becerisidir. Sanat, güzel ile uğraşır." diye tanımlamıştır. **Clive Bell** (Kliv Bel) ise oyunu ön plana çıkararak "Sanat çizgi, şekil ve renk ilişkilerinin kendi aralarındaki kombinasyonudur." derken **R. G. Collingwood** (Kalfingvud), sanatın temel olarak "Duyguların yaratıcı ifadesi veya dışavurumu" olduğunu söylemiştir. **Tolstoy** (Tolstoy) ise "İnsanın bir zamanlar yaşamış olduğu duyguyu, kendinde canlandırdıktan sonra, aynı duyguyu başkalarının da hissedebilmesi için hareket, ses, çizgi, renk veya kelimelerle belirlenen biçimlerle ifade etme ihtiyacından sanat ortaya çıkmıştır." der (Görsel 1.1).

Etkinlik

Aşağıda görselleri verilen Leonardo Da Vinci'ye ait Mona Lisa tablolarını inceledikten sonra sorulara cevaplayınız.

- Tablolarda yukarıda verilen sanat tanımlarından hangisi veya hangileri daha fazla ön plana çıkmaktadır?
- Buza bu tablolardan hangisi daha estetik ve güzeldir?
- Bu tabloların hangisi sanat eseridir? Niçin?

Leonardo da Vinci tarafından yapılan Mona Lisa tablosu

Leonardo da Vinci'nin bir öğrencisi tarafından yapılan Mona Lisa tablosu

Görsel Alt Yazısı
Görsel ve haritaların açıklamalarını içerir.

1. ÜNİTE SANAT TARİHİNE GİRİŞ

1.5. SANAT ESERLERİNİN KORUNMASI

Etkinlik

Görselleri inceledikten sonra sorulara cevaplayınız.

- İnsanlarda sanat eseri bilincinin gelişmesi için kuyruklar ve kumbaralar neleyapmışlardır?
- Esir tablolarında nereye dikkat edilmelidir?

Tarihi eserler, insanlık tarihinde gelişmeleri günümüze taşıyan en somut belgelerdir. İnsanın binlerce yıllık geleneği ve inançları sanat eserlerine yansımıştır. Geçmiş günümüze taşıyan bu belgeler daha çok mimari, heykeli, resim ve el sanatları alanındaki çalışmalardır. Çağdaş bir ülke olmanın koşullarından biri de bu eserleri korumak, saklamak ve insanların yararlanabileceği şekilde sergilemektir. Sanat eserlerinin korunması bu eserlerin bakımı, onarımı, kaçakçılığının önlenmesi ve insanların bilinçlendirilmesiyle olur (Görsel 1.19).

Bu eserlerin "niçin" ve "nasıl" korunması gerektiği hususunda vatandaşların bilinçlendirilmesi için gerekli çaba gösterilmelidir. Müze, sergi veya açık havada sunulan sanat eserlerini kurallarına uygun şekilde ziyaret etmek, bu yapıtlara meraklıktan da ötesi el sürmemek, herhangi bir araçla tatlıp edici

Görsel 1.19
Yarı gözyaşları, gri saçlar, kuyruklar ve kumbaralar sanat eserleri

Etkinlik
Öğrenmeyi pekiştirecek çalışmaların yer aldığı bölüm

Görsel
Metinleri desteklemek amacıyla verilen görselleri gösterir.

KİTABIN TANITIMI

Ünite Başlığı
Ünitenin adını gösterir.

Görsel İnceleme
Metinleri desteklemek amacıyla verilen görselleri detayları ile gösterir.

Ünite Numarası
Ünitenin numarasını gösterir.

3 (ÜNİTE) İLK ÇAĞ'DA DOĞU AKDENİZ HAVZASI UYGARLIKLARI VE BİZANS

3.4. YUNAN SANATI

MÖ 7. yüzyılda Yunanistan, Ege Adaları ve Batı Anadolu kıyılarında yaşayan ortak dil ve kültüre sahip kavimler, verimli tarım arazileri ve geniş bir coğrafyada yaptıkları deniz ticareti sayesinde giderek zenginleşmiştir. Ekonomik gelişme kültürel gelişmeleri de hızlandırmıştırdan itibaren felsefeye, ekşibiyantı sanatla kadar birçok alanda eserler ortaya konulmuştur. Bu tarihsel süreç içinde Yunan sanatı 'Giriş'te Minoan, Yunanistan'da Miken ve Anadolu'da İyon uygarlıklarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Yunan sanatı, **Arkaik** (MÖ 7 - 6. yy.), **Klasik** (MÖ 490-330) ve **Helenistik** (MÖ 330-30) olmak üzere üslup, teknik ve gelişim açısından birbirini takip eden üç döneme ayrılarak incelenebilir.

Harita 3.1

Tunan Uygarlığının Yayıldığı Bölgeler

Mimari

Yapılarda kullanılan malzeme, plan ve süslemelerde ortaya çıkan yeniliklere bağlı olarak Yunan mimarisi zaman içinde önemli gelişimlere uğramıştır. Temel yapı formları ve uygulamaları İlk Antik tapınaklar gibi ilk kez Arkaik Dönem'de ortaya çıkarken, Klasik Dönem'de Yunan uygarlığı ve sanatın en parlak evresini yaşamıştır. Bu dönemde yapıların plan tipleri, mimari unsurları, oranları ve süslemeleri konularında güçlü bir gelenek oluşmuştur. Helenistik Dönem'de daha önceki mimari gelenekler takip edilmekte birlikte yeni düzen, form ve oran uygulamaları ağırlık kazanmıştır. Aynı mimari yapıda farklı düzenlere ait unsurlar bir arada dekoratif amaçla kullanılmıştır. Yapılarda mimari süslemelerine verilen önem artmış, daha önceki yüzyıllarda görülmeyen birkok motif ve kompozisyon ortaya çıkmıştır.

Ders Dışı Etkinlik
Öğrenmeyi pekiştirecek çalışmaların yer aldığı bölüm

Harita
Konuları desteklemek için kullanılan haritaları belirtir.

Sayfa Numarası
Sayfaların numaralarının verildiği bölüm

3 (ÜNİTE) İLK ÇAĞ'DA DOĞU AKDENİZ HAVZASI UYGARLIKLARI VE BİZANS

Uzunluğu bir çok toplum tarafından kullanılmış ve alışılmış yazıya öncülük etmiştir.

Mimari

Mezopotamya'da yeterince taş bulunmadığı için yapılan kerpiçten yapılmıştır. Kerpiç taş gibi dayanıklı olmadığından mimari yapıların bir çoğu günümüze kadar varlığını koruyamamıştır. Buna rağmen elde edilen bilgiler Sümerlerin kentleri konayan kalın surlar, gösterişli sar kapıları, saraylar, tapınaklar ve evler inşa ettiklerini göstermektedir.

Sümerler kerpiçten, kalın surlarla çevirdikleri şehirlerin içinde lunetlar için tapınaklar, krallar için saraylar ve konutlar yapmıştır. Nehir kenarlarına karşı yapılmış yüksek surlar üzerinde yer alan tapınak ve saraylar dörtörtgen avlulara etrafında dizilmiş çeşitli oda ve koridorlardan oluşmaktadır. Saraylarda; yönetim birimleri, odalar, özel bölümler, depolar dikdörtgen bir avlu çevresinde sıralanmıştır. Sümerler, saray planlarının küçültülmesi şeklini uyguladıkları evlerinin üzerlerini ise alıncı çatı ile örtmüşlerdir. Kerpiçten, kalın duvarlarla yapılan ve avluların etrafını saran odalardan oluşan evlerde pencere olmadığından cepheye yerleştirilen payllarla süsleme yapmışlardır. Odaların isali alıncı çatı ya da tuğladan örülmüş imoz ve kubbeyle örtülmüştür. Sümerler kalın ve yüksek kerpiç duvarların dayanıklılığını sağlamak için yapıların dış taraflarına destek duvarları (payanda) örmüşlerdir. Duvar yüzeyleri ise bazen boya ve sarı tuğlalarla bazen de püskürtü toprak, tozrak veya menden levhalarla kaplanarak süslenmiştir (Görsel 3.2).

Sümer mimarisinin en önemli yapı türü **ziggurat** (kule tapınak) denilen tapınaklardır (Görsel 3.3). Çoğallıkla kerpiçten yapılan zigguratlar üst öste yerleştirilmiş, genellikle küçülen taraçalardan oluşan ve yukarı doğru yükselen bir mimariye sahiptir. Zigguratlarda katta birbirine merdiven veya rampalarla bağlanmış, en üst katta ise kutsal eşyaların konulduğu ve tanrıların sultan kurbanlarını kesimi için yapılmış misaya benzeyen sunağın bulunduğu bir oda yer almaktadır. Sümerler astroloji ile de yakından ilgililenmiş oldukları için zigguratlar dinsel amaçların dışında, gözlemevi olarak da kullanılmıştır. Sümer zigguratlarının en güzel örneklerinden birisi bugün Irak'ın Nasiriyah (Ur) kenti yakınlarında bulunan ve Ay tanrısı Nanna'nın adına MÖ 2000'lerde yapılan büyük Ur (Nanna) Zigguratı'dır (Görsel 3.3). Zaman içinde büyük oranda tahrip olan tapınak MÖ 6. yüzyılda, Babililer tarafından restore edilmiştir. Sümerlerde mezar mimarisi, çevresindeki diğer uygarlıkların aksine gelişmemiştir. Az sayıda bulunan ve bilinen en eski kabre meğminin uygulandığı Sümer mezarlar, dikdörtgen odalar şeklindedir.

Harita 3.1

Tunan Uygarlığının Yayıldığı Bölgeler

Görsel 3.1

İLK ÇAĞ'DA DOĞU AKDENİZ HAVZASI UYGARLIKLARI VE BİZANS

Görsel 3.2

İLK ÇAĞ'DA DOĞU AKDENİZ HAVZASI UYGARLIKLARI VE BİZANS

Görsel 3.3

İLK ÇAĞ'DA DOĞU AKDENİZ HAVZASI UYGARLIKLARI VE BİZANS

1. ÜNİTE

SANAT TARİHİNE GİRİŞ

Konu Başlıkları

1. Sanat ve Sanat Tarihi
2. Sanat Türleri
3. Sanat Tarihinin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi
4. Atatürk'ün Sanata ve Sanatçıya Verdiği Önem
5. Sanat Eserlerinin Korunması

Öğreneceğiniz Kavramlar

Estetik

Heykel

Mimari

Sanat

Sanatçı

Sanat Eseri

Sanat Tarihi

Zanaatkâr

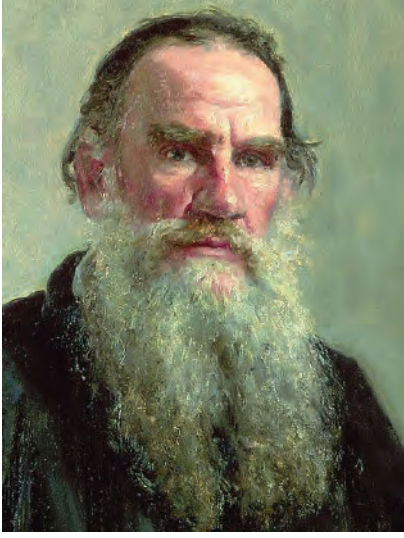

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite;

Sanat ve sanat eseri kavramları arasındaki ilişkiyi,
Sanat türlerini gruplandırmayı,
Sanat tarihi ile sanat tarihinin yararlandığı diğer sosyal bilim alanları arasındaki ilişkileri,
Atatürk'ün sanata ve sanatçıya verdiği önemi,
Sanat eserlerinin korunmasının önemini **öğreneceksiniz.**

1.1. SANAT VE SANAT TARİHİ

Görsel 1.1
Tolstoy (1828 - 1910)

Sanat, insanoğlunun tarih öncesi çağlardan bu yana kendisini ifade etmekte kullandığı, yaşlama ve hayata ait en yaratıcı ve en etkin yollardan biridir. Duygu ve düşüncelerin temellendirdiği bir içeriğe ve biçime sahip olan sanat, doğrudan yaşam ve hayatla ilgili olduğundan tüm insanlara hitap eder. Bu nedenle kalıcı ve evrenseldir. Gücü toplumsal sınırları aşar. Tarih boyunca neyin sanat ve sanat eseri olarak adlandırılacağına dair fikirler sürekli değişmiş, zaman içinde sanatın anlamına değişik kısıtlamalar getirilip farklı sanat tanımları yapılmıştır.

Thomas Munro (Tomas Munro), doğada ve sanatta güzeli konu edinen estetiği ön plana çıkararak sanatı “Sanat doyurucu estetik yaşantılar oluşturmak amacıyla dürtüler yaratma becerisidir. Sanat, güzel ile uğraşır.” diye tanımlamıştır. **Clive Bell** (Kliv Bel) ise uyumu ön plana çıkararak “Sanat çizgi, şekil ve renk ilişkilerinin kendi aralarındaki kombinasyonudur.” derken **R. G. Collingwood** (Kalingvud), sanatın temel olarak “Duyguların yaratıcı ifadesi veya dışavurumu” olduğunu söylemiştir. **Tolstoy** (Tolstoy) ise “İnsanın bir zamanlar yaşamış olduğu duyguyu, kendinde canlandırdıktan sonra, aynı duyguyu başkalarının da hissedebilmesi için hareket, ses, çizgi, renk veya kelimelerle belirlenen biçimlerle ifade etme ihtiyacından sanat ortaya çıkmıştır.” der (Görsel 1.1).

Etkinlik

- Aşağıda görselleri verilen Leonardo Da Vinci'ye ait Mona Lisa tablolarını inceledikten sonra soruları cevaplayınız.
1. Tablolarda yukarıda verilen sanat tanımlarından hangisi veya hangileri daha fazla ön plana çıkmaktadır?
 2. Sizce bu tablolardan hangisi daha estetik ve güzeldir?
 3. Bu tablolardan hangisi sanat eseridir? Niçin?

Leonardo da Vinci tarafından yapılan Mona Lisa tablosu

Leonardo da Vinci'nin bir öğrencisi tarafından yapılan Mona Lisa tablosu

Sanatı; duygu ve düşünceleri etkileme gücünden hareketle “İnsanların, tabiat karşısındaki duygu ve düşüncelerini çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritm gibi unsurlarla güzel ve etkili bir biçimde, kişisel bir üslupla ifade etme çabasıdır.” diye tanımlayabiliriz.

Sanatın tanımı yapılırken estetik (güzellik ile güzelliği araştıran felsefe dalı) kavramı ön plana çıkarılmıştır. Fakat bu kavramlar her dönemin, bölgenin, toplumun ve bireyin bakış açısına göre değişen göreceli kavramlardır. Evrensellik ise sanatın en temel niteliğini ortaya koymaktadır. Çünkü sanatın her türlü kişisel veya yerel nitelendirmeyi ve sınıflandırmayı aşan bir yapısı vardır. Sanatçı eserlerinde içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve dünyaya bakış açısını yansıtırken başka toplumların kültürlerinden de etkilenir ve eseri ile başka insanları ve toplumları etkiler.

Sanat eserleri, sanatçının kendine özgü duygu, düşünce, heyecan, hayal gücü ve yeteneklerini yansıttığı gibi diğer insanların da duygu, düşünce ve hayal dünyasını geliştiren eserlerdir. Sanat eserlerinin en önemli özellikleri özgün, tek ve evrensel olmasıdır (Görsel 1.2). Daha önce yapılmış olan bir eserin taklit edilmesiyle ortaya çıkan ürün ne kadar güzel olsa da sanat eseri olarak kabul edilmez. Çünkü sanat eseri sanatçının gördüğü, kavradığı ve gerçeklik olarak kabul ettiği, ruhunda hissettiği duyguların çeşitli şekilde anlatılmasıdır. Sanatçı; herkesten farklı hisseden, düşünen, yorumlayan ve bunları eserlerine farklı şekilde yansıtan kişidir.

Sanat eserlerinin tarihsel gelişimini inceleyen bilim dalıdır. Sanatın tanımının tarih boyunca sürekli değişmesine rağmen sanat tarihi sanattaki değişimlere bir sistem çerçevesinde bakarak bunları sınıflandırmayı, şekillendirilmelerini anlamayı ve yorumlamayı amaç edinmiştir. Sanat eserlerinin ortaya çıkışı, gelişimi, birbirlerine ve topluma etkileri sanat tarihinin konusunu oluşturur. Dünyanın herhangi bir köşesinde veya herhangi bir çağın belirli bir dönemindeki sanatsal faaliyetler sanat tarihinin ilgi alanına girmektedir. Genel bir sanat tarihi yanında, yalnızca belirli bir sanata yönelik özel sanat tarihleri de vardır (Görsel 1.3). Belirli özellikleriyle birbirinden ayrılan bu sanatlar arasındaki ilişkiler kadar, aynı sanatın içinde yer alan üslup ve ekollerin (Barok, Roman vb.) birbiriyle olan ilişkileri de sanat tarihinin inceleme alanına girmektedir.

Sanat tarihi, aynı zamanda bir sanat yapısının belirli bir kültürün veya sanatçının sanat yaşamının hangi döneminde oluşturulduğunun belirlenmesi ve sanatçının kendisinden sonrakiler üzerinde yarattığı etkiyi değerlendirilmesi çalışmalarıdır. Sanat geleneklerinin üslup ve biçim olarak tarihsel süreç içinde kavranması da sanat tarihinin ilgi alanı içindedir. Bu da temelde çeşitli sanat üsluplarının, dönemlerinin, akımlarının ve tarihsel sanat ekollerinin incelenmesini gerektirir.

Görsel 1.2
İbrahim Çallı'nın "Hatay'ın Anavatana Hasreti"
adlı tablosu sanat eserinin özgün, tek ve evrensel
olma özelliklerinin hepsine birden sahiptir.

Görsel 1.3
Budist Tapınağı, Çin sanatı

1.2. SANAT TÜRLERİ

Etkinlik

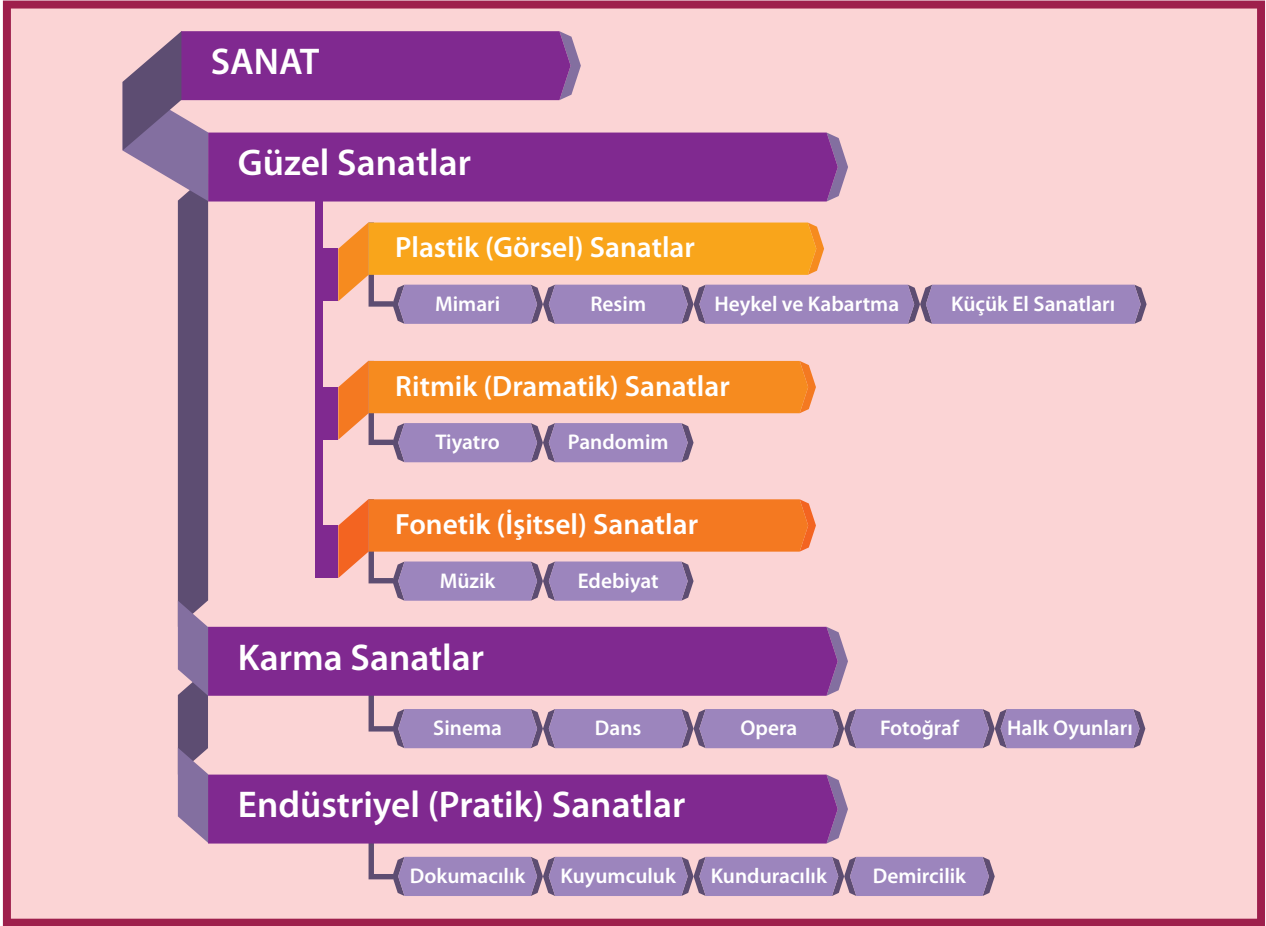
Aşağıdaki görsellerden de yararlanarak sanatsal faaliyetleri;

- A) Konularına,
- B) Kullanılan malzemeye,
- C) Kullanılan yöntem ve tekniklere göre gruplandırınız.

Önceleri sanat türlerinin her birinde kullanılan konu, malzeme, yöntem ve teknikler ana hatlarıyla birbirinden farklıyken günümüzde birçok farklı malzeme ve tekniğin bir arada kullanıldığı sanat türleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle günümüzde farklı kriterler ön plana çıkarılarak çeşitli sanat türleri gruplandırması yapılmaktadır. Genellikle sanat; güzel, karma ve endüstriyel (pratik) sanatlar olmak üzere üç ana kola ayrılmaktadır.

Güzel sanatlar; plastik (görsel), ritmik (dramatik) ve fonetik (işitsel) sanatlar olmak üzere üç ana bölüme ayrılmaktadır (Tablo 1.1).

Tablo 1.1. Sanatın guruplandırılması

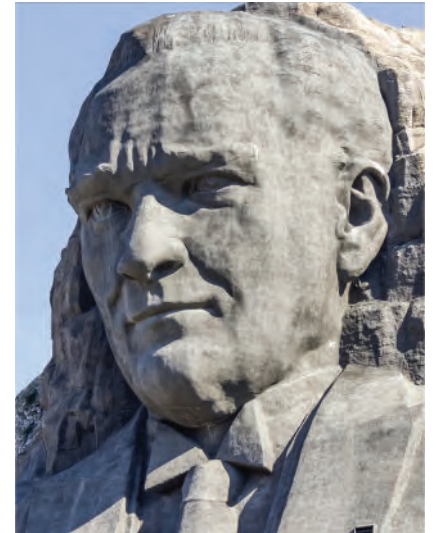
1.2.1. Güzel Sanatlar

A) Plastik (Görsel) Sanatlar

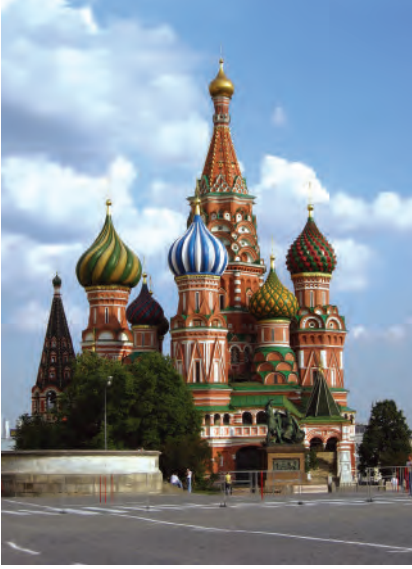
Plastik sanatlar, kalıplanabilen veya şekil (form) verilebilen boya, kil, alçı gibi maddeler kullanılarak oluşturulan sanat eserlerini kapsar. Görülerek algılandığından “görsel sanatlar” olarak da tanımlanır. Plastik sanat türlerinin her birinin kendine özgü bir anlatım dili, malzeme yapısı ve yapım tekniği vardır (Görsel 1.4).

a) Mimari

Mimari, insanların barınma, savunma, ibadet etme gibi eylemlerini sürdürebilmeleri için belli ölçü ve kurallara uygun olarak mekân ve yapı hazırlama sanatıdır. Mimari; kullanım amacına (ev, saray, cami, mezar, kale vb.), malzemeye (ahşap, taş, tuğla, çimento vb.), ait olduğu üsluba (Roman, Gotik, Rönesans vb.), kültüre (Türk, Arap, İtalyan vb.) ve

Görsel 1.4
Atatürk Kabartması, İzmir

Görsel 1.5
Aziz Vasil Katedrali, Moskova

döneme (Orta Çağ, 20. yy. vb.) göre gruplandırılabilmesi gibi genellikle sivil mimari ve dinî mimari olmak üzere iki gruba ayrılır. Sivil mimari, kullanım amaçları bakımından dinî bir işlev taşımayan yapılar topluluğunu kapsar. Bu grup içine, konut mimarisi (ev, konak, villa, köşk, kasır, saray vb.), askerî mimari (sur, kale, kışla vb.) ile kamu yapıları (köprü, han, kervansaray, bedesten, hastane vb.) girer. Dinî mimari ise ibadet ve mezar yapıları olarak ikiye ayrılır. İbadet yapıları; cami, mescit, kilise, sinagog, şapel vb. tiplere ayrılırken mezar anıtları; mozeleler, türbeler ve kümbetler olarak sınıflandırılabilir (Görsel 1.5).

b) Resim

Plastik sanatlar içinde önemli yeri olan resim, sanatçının duygu ve düşüncelerini, kendi iç dünyasını veya bir görüntüyü çizgi, hareket, renk ve tonlarla kağıt, bez, mukavva, ağaç vb. yüzeyler üzerine çizgi ve boyayla ifade etmesidir. Resim, fırça, spatula gibi geleneksel aletlerle tuval üzerine yapıldığı gibi modern yöntemlerle de yapılır.

Görsel 1.6
Bahattin Samanlıği
Kilisesi freskosu,
Kapadokya

Görsel 1.7
Soyut resim çalışması, Picasso

Kullanılan malzemeye göre sulu boya, yağlı boya, pastel boya vb. ile yapılan resimlerin yanında; baskı (taş, maden, tahta baskı), tempera (yumurta, bal, zatk karışımı), guaj (sıvı zatk ve sulu boya) yöntemleri ile ayrıca ıslak sıva üzerine boyalarla duvar resimleri (fresko) de yapılmaktadır (Görsel 1.6). Hatta eski uygarlıkların çoğunda mozaik de resim malzemesi olarak kullanılmıştır.

Resim konularına göre temelde, figürlü ve figürsüz olarak iki ana bölüme ayrılabilmesi gibi çizgi resim, renkli resim, baskı vb. türlere de ayrılabilir. Manzara (peyzaj), natüromort (ölüdoğa), portre (insan-hayvan vücudunun bele kadar olan bölümü) tek ve grup hâlinde insanlar, iç mekân (enteriyör), janr (günlük hayattan bölümler) ve afiş (reklam resmi), figürlü resimlerin konularını oluşturur. Soyut resim ise eşya ve canlıların tasvirinden daha çok renk çizgi ve düzlemleri düzenleyerek kompozisyon oluşturmaktadır (Görsel 1.7).

c) Heykel ve Kabartma

Taş, mermer, kil, alçı, ahşap, fil dişi, maden (altın, gümüş, bakır, tunç) vb. malzemelerin yontulması, kalıba dökülmesi veya yoğrulup pişirilmesi sonucu oluşan üç boyutlu esere heykel (yontu) denir. Kabartma ise heykelin diğer bir türüdür. Kabartmada arka planı oluşturan taş, metal, kil, ahşap ya da alçı gibi yüzeylerde oyulan figürler yüzeyden dışarı taşırılarak üç boyutlu bir görüntü oluşturulur. Alçak ve yüksek kabartma çeşitleri vardır (Görsel 1.8). Heykel ve kabartma, figürlü ve figürsüz olarak ikiye ayrılır. Büst, tors (gövde), tüm insan (tek, grup hâlinde) heykellerinde olduğu gibi insan figürü eskiden beri heykeltıraşın başlıca konusu olmuştur. Heykel yapımında taş, mermer, tahta ve maden (döküm heykellerde özellikle bronz) kullanılan geleneksel malzemelerdir. Modern heykeltiricilikte ise geleneksel malzemelerin yanında cam, teneke, sicim, bez vb. malzemeler kullanılmaktadır.

ç) Küçük El Sanatları

Sanat tarihinin ilgili olduğu plastik sanatların, mimari, resim, heykel ve kabartmadışında kalanları (halı, keramik, maden işleme, çini vb.) küçük el sanatları olarak adlandırılmaktadır.

B) Ritmik (Dramatik) Sanatlar

Ritmik (dramatik) sanatlar, insanın, eyleme dönüşmüş ifadelerle kendini veya bir olayı, bir olguyu anlattığı sanatlardır. Tiyatro ve pandomim bu sanat türüne örnek olarak verilebilir.

C) İşitsel (Fonetik) Sanatlar

Sesler ve sözler aracılığı ile biçim kazanmış olan sanatlara işitsel (fonetik) sanatlar denir. Sanatçının olayları, duygu, düşünce ve hayallerini dil aracılığı ile estetik bir şekilde ifade etmesiyle edebî sanatlar ve her türden müzik bu gruba dahildir. İşitsel sanatlar güzel sanatlar içinde önemli bir yere sahiptir (Görsel 1.9).

1.2.2. Karma Sanatlar

Plastik, ritmik, işitsel veya edebî sanat türlerinin iki veya daha fazlasını kullanarak oluşturulan sanat türüne karma sanatlar denir. Resim, müzik, edebiyat gibi çeşitli sanat dallarına dayalı olan sinema karma sanatlaradır (Görsel 1.10).

Görsel 1.8
Kabartma örneği,
New York Metropolitan Müzesi

Görsel 1.9
Fonetik sanatlara örnek, müzik

Görsel 1.10
Karma sanatlara örnek, sinema filmi

1.2.3. Endüstriyel (Pratik) Sanatlar

Güzel sanatlar dışında kalan, özgün bir eser meydana getirme amacı gütmeyen, öğrenme yoluyla benimsenerek tekrarlanan ve geliştirilen, belli bir teknik ve el becerisi gerektiren ve ürün olarak günlük kullanım eşyası ortaya çıkaran sanatlardır. Ayakkabıcılık, marangozluk, demircilik, dokumacılık endüstriyel (pratik) sanatlara örnektir. Bu sanat dallarına aynı zamanda zanaat, yapanlara da zanaatkâr adı verilir.

1.3. SANAT TARİHİNİN DİĞER BİLİM DALLARIYLA İLİŞKİSİ

Sanat tarihi çalışmalarında birçok sosyal bilim dalının verilerinden yararlanır. Söz konusu bilim dalları şunlardır:

Tarih: İnsan topluluklarının yaşadığı olayları yer ve zaman göstererek neden-sonuç ilişkisi içinde kanıtlara dayalı olarak inceleyen bilim dalıdır.

Toplumları etkileyen tarihsel olaylar sanat eserlerini de etkiler. Tarihî olayların taş kabartmalarda canlandırılması örnek olarak verilebilir.

Etnografya: Toplumların yaşayış, gelenek ve kültür oluşumlarını araştıran bilim dalıdır. Etnografik eserler dediğimiz çini, keramik, halı, giysi, takı vb. bir toplumun kültür etkinliklerini yansıttığı için bu eserler sanat tarihinin ilgi alanı içindedir (Görsel 1.11).

Arkeoloji: Toprak veya su altında kalmış, geçmiş uygarlıklara ait kalıntıları ve eserleri saptayarak ortaya çıkaran, inceleyen ve değerlendiren bilim dalıdır. Sanat tarihi arkeolojinin yaptığı inceleme ve değerlendirmelerin sonucunda elde edilen verilerden yoğun olarak yararlanır (Görsel 1.12).

Antropoloji: İnsanın kökenini, gelişimini, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim dalıdır. Mimari eserlerin zenginliğinin o toplumun yerleşik kültüre dayalı olduğunu göstermesi örnek olarak verilebilir.

Kronoloji: Zamanı bölümlere ayıran ve olayları tarihlerine göre sıralayan bilim dalıdır. İncelenen sanat eserlerinin ve sanat olaylarının hangi zaman dilimi içinde yapıldığını belirler.

Filoloji: Dillerin yapısını, tarihsel gelişimlerini ve diller arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalıdır. Filoloji, tarihî yazılı belgelerdeki metinleri çözümlenmeye, yeniden oluşturmaya ve gerçekliğini saptamaya yardımcı olur.

Nüvizmatik: Eski madenî paraları inceleyerek bu paraların ve eserlerin tarihlendirilmesine yardımcı olur (Görsel 1.13).

Görsel 1.11
Çini örneği

Görsel 1.12
Arkeolojik kazılarda
ortaya çıkarılan çömlek örneği

Görsel 1.13
Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait sikke

Epigrafi: Taş ve metal gibi kalıcı malzemeler üzerindeki yazıtları (kitabe) inceleyen bilim dalıdır. Bir sanat eserinin ne zaman ve hangi amaçla yapıldığının bilinmesini sağlar (Görsel 1.14).

Paleografi: Eski yazıların okunmasını sağlayarak günümüze kadar gelen belgelerin açıklanmasına yardımcı olur. Bilinen bütün yazıtları ve yazı metotlarını kapsayan bir bilim dalıdır.

Sosyoloji: Toplum ve insanın karşılıklı etkileşimi üzerinde çalışan bilim dalıdır. Sanat sosyolojisi ise sanat yapıtının oluşumunda toplumsal çevre koşullarının rolünü ve eserin topluma etkilerini araştırır.

Coğrafya: İnsanların yaşadıkları doğal çevre ile arasındaki ilişkiyi ve karşılıklı etkileşimi inceleyen bilimdir. İnsanların içinde yaşadıkları yerlerin coğrafik özellikleri (iklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri vb.) sanat eserlerinin yapıldığı malzemeyi ve biçimini etkiler. Akdeniz ülkelerinde mimari eserlerde büyük pencere, sundurma ve iç avlu kullanılması buna örnektir.

Dinler Tarihi: Tarih ve filoloji metotlarını kullanarak dinlerin doğuşunu, gelişimini, inanç ve ibadet anlayışlarını, diğer dinlerle olan ilişkilerini tarihî seyrinde inceleyen, dinlerin farklı ve ortak özelliklerini karşılaştırmalı olarak ele alan bilim dalıdır. Sanat tarihi dinî inanışların sanat eserleri üzerindeki etkisini dikkate alırken dinler tarihinin verilerinden yararlanır.

Arkeometri: Fen ve doğa bilimlerine dayalı sayısal verileri kullanarak arkeolojik buluntuların tarihlerinin (yaşlarının) bulunmasını sağlayan bilim dalıdır. Arkeometri, arkeolojik kalıntıların yaşını hesaplamak için birçok farklı yöntem kullanır.

Mitoloji: “Bir dinin veya bir halkın kültüründe yer alan tüm doğaüstü olaylar, kahramanlar ve efsanelere ait sözlü ve yazılı birikimleri inceleyen ve sınıflandıran çalışmalar bütünüdür.” diyebileceğimiz mitoloji, sanat tarihi açısından önemlidir. Çünkü sanatçının içinde yaşadığı topluma ait mitolojik hikâyeler yoğun şekilde sanat eserlerine yansımıştır.

Görsel 1.14
Arkeolojik kazılarda bulunan
bir yazıt örneği

Etkinlik

Aşağıdaki görselleri inceleyerek tablodaki soruları cevaplayınız.

A	Görselleri verilen sanat eserlerinin ortaya çıkarılmasını ve incelenmesini sağlayan bilim dalı hangisidir ?	
B	İçinde yaşanılan toplumun eserlere, bu eserlerin toplumlara etkilerini inceleyen bilim dalı hangisidir?	
C	Etnografya yukarıda görselleri verilen sanat eserlerinden hangilerini inceleyerek toplumların yaşayış, gelenek ve kültürleri hakkında bilgi verir ?	
D	1. görseldeki sanat eseri daha çok hangi sosyal bilim dalının ilgi alanına girmektedir?	
E	3 ve 8. görseldeki sanat eserlerindeki yazıların okunması ve incelenmesi hangi sosyal bilim dallarının ilgi alanına girmektedir?	
F	Sanat eserlerinin yapıldığı doğal çevrenin sanat eserlerine etkileri hangi sosyal bilim dalının ilgi alanına girmektedir?	
G	Görselleri verilen sanat eserlerinin yapılış zamanlarını tespit etmek hangi sosyal bilim dalının ilgi alanına girmektedir?	
H	Görselleri verilen sanat eserlerinin yapılış zamanlarını belli bir tarih sırası içinde gösteren sosyal bilim dalı hangisidir?	
I	Görselleri verilen sanat eserlerinde yer alan dinî figürleri ve bu figürlerin etkilerini inceleyen sosyal bilim dalı hangisidir?	

1.4. ATATÜRK'ÜN SANATA VE SANATÇIYA VERDİĞİ ÖNEM

Etkinlik

Atatürk'le ilgili verilen metinleri okuduktan sonra onun sanat ve sanatçıya bakış açısını yorumlayınız.

NEYYİRE NEYİR ANLATIYOR

Bir gece Dolmabahçe'den Atatürk'ün Şehir Tiyatrolarına geleceği haber verildi. Ben de karşılamak için hazırdım. Fakat, Paşa gecikti. Muhsin Ertuğrul kendisini beklemeden perdeyi saniyesi saniyesine açıp oyunu başlattı. Atatürk dört dakika geç kalmıştı.

...

Atatürk oyunun başladığını öğrenince lobide oturup, arayı bekledi ve arada içeri girdi. Atatürk piyesin bitiminde Muhsin Ertuğrul'u ayakta karşıladı. Oyun sonunda yanına gelen Muhsin Ertuğrul'a aynen şunları söyledi: "Sizi tebrik ederim. İşinizle ilgili ciddiyetiniz ülkenin gelişimini ciddiye aldığımızı gösterir. Biz geç kaldık, siz vazifenizi yaptınız. Eğer bir tek benim için perdeyi açmayıp oyunu başlatmasaydınız, bu dalkavukluktan ileri gitmez ve beni çok üzerti. Ben herkesin her sahada işini bu kadar ciddiye almasını istiyorum. Ülke ancak böyle ilerler."

Şakir Eczacıbaşı, Çağrışımlar, Tanıklıklar, Dostluklar, s.523

Türk kültür varlıklarının kazılarla gün ışığına çıkarılması, korunup sergilenmesi ve tarih için bir belge olarak kullanılmasına büyük önem veren Atatürk, birçok arkeolojik kazının başlatılmasını sağladığı gibi, Alacahöyük ve Eti Yokuşu kazılarına bizzat katılmıştır. Çeşitli tarihlerde Alacahöyük, Gavurkale, Ahlatlıbel, Efes, Bergama ve Aspendos Tiyatrosu'nu gezmiş, Aspendos başta olmak üzere çok sayıda tarihî eserin restore edilmesini sağlamıştır. Atatürk Dönemi'nde, arkeolojik kazılarda çıkarılan eserlerin korunması ve sergilenmesi amacıyla Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi başta olmak üzere 25 arkeolojik eserler müzesi açılmıştır (Görsel 1.15). Heykel sanatına büyük önem veren Atatürk, Türk büyüklerinin heykellerinin yapılmasını istemiştir. Bu düşünce doğrultusunda Barbaros Hayrettin Paşa'nın İstanbul'da dikilecek olan heykeline özel önem gösterdiği gibi 1935'te Mimar Sinan'ın heykelinin yapılması için yazılı emir vermiştir (Görsel 1.16).

Görsel 1.15
Atatürk İstanbul Arkeoloji Müzesinde (1933)

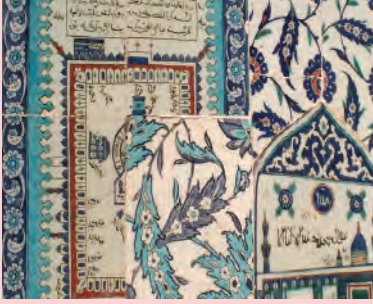
Görsel 1.16
Mimar Sinan Anıtı,
Ankara

1.5. SANAT ESERLERİNİN KORUNMASI

Etkinlik

Görselleri inceledikten sonra soruları cevaplayınız.

1. İnsanlarda sanat eseri bilincinin geliştirilmesi için kişiler ve kurumlar neler yapmalıdır?
2. Eser tadilatlarında nelere dikkat edilmelidir?

Tarihî eserler, insanlık tarihindeki gelişmeleri günümüze taşıyan en somut belgelerdir. İnsanlığın binlerce yıllık gelenek ve inançları sanat eserlerine yansımıştır. Geçmiş günümüze taşıyan bu belgeler daha çok mimari, heykel, resim ve el sanatları alanındaki çalışmalardır. Çağdaş bir ülke olmanın koşullarından biri de bu eserleri korumak, saklamak ve insanların yararlanabileceği şekilde sergilemektir. Sanat eserlerinin korunması bu eserlerin bakımı, onarımı, kaçakçılığının önlenmesi ve insanların bilinçlendirilmesiyle olur (Görsel 1.17).

Görsel 1.17
Yurt dışından getirilen
Lidyalılara ait eserler

Sanat eserlerinin “niçin” ve “nasıl” korunması gerektiği hususunda vatandaşların bilinçlendirilmesi için gerekli çaba gösterilmelidir. Müze, sergi veya açık havada sunulan sanat eserlerini kurallarına uygun şekilde ziyaret etmek, bu yapılara meraktan da olsa el sürmemek, herhangi bir araçla tahrip edici

davranışta bulunmamak, hareket edenleri uyarmak, tarihî eser bulmak için kaçak kazı ve tarihî eser kaçakçılığı yapanları devlet kurumlarına bildirmek, vatandaş olarak bu konuda üzerimize düşen görev ve sorumluluklardan bazılarıdır (Görsel 1.18, 1.19, 1.20).

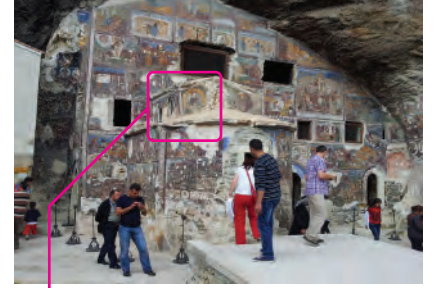
Geçmiş yıllarda yapılan mimari, heykel, resim ve el sanatlarına ait eserlerin onarımı ve bakımı bu konuda yetişmiş uzmanlarca yapılmalıdır. Yıllar önce yapılmış bir eserin zamanla doğa şartları içinde yıpranması doğaldır. İşte bu türlü eserlerin bakımı, onarımı ve sergilenmesi müze ve galericilik alanına girer. Müzeleri devletin sahip çıktığı, pek çoğu Kültür Bakanlığına bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünce yönetilen kurumlardır. Galeriler ise ressam ve heykeltıraşların eserlerini geçici bir süre için sergiledikleri ticari amaçlı salonlardır. Tarihî değer taşıyan tablo, heykel ve benzeri eserleri özenle saklayan özel koleksiyoncular ve galericiler de vardır.

Görsel 1.19
Freskolara yapılan tahribatlar

Tarihî değer taşıyan eserleri korumak ve onların yurt dışına kaçırılmasını engellemek devletin asli görevlerindedir. Devlet bu görevini yaparken sanat eserinin doğal, tarihî ve sosyal çevre bütünlüğünün bir parçası olduğunu dikkate almalıdır. Tarihî değeri olan eserlerin, yeni şehir planları içinde tam manasıyla korunmasına bütün dünyada büyük önem verilmektedir. Böylece eski ile yeni bütünleşirken kentlerin kendine has kimlikleriyle gelişip kalkınması ve kültürel sürekliliği sağlanır.

Devlet tarafından korunacak eserlerin doğru tanımlanması, tespiti ve belgelenmesi şarttır. Bu belge ve bilgiler kullanılarak halkta sanat eserlerine karşı ilgi, merak ve koruma kültürü oluşturulmalıdır. Sanat eserlerinin korunması yanında tanıtımı için de gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu sayede tarihî sanat eserlerini insanlığın ortak mirası olarak gören ve onların korunması için faaliyet gösteren UNESCO gibi birçok uluslararası kurumla iş birliği yapılması fayda sağlayacaktır.

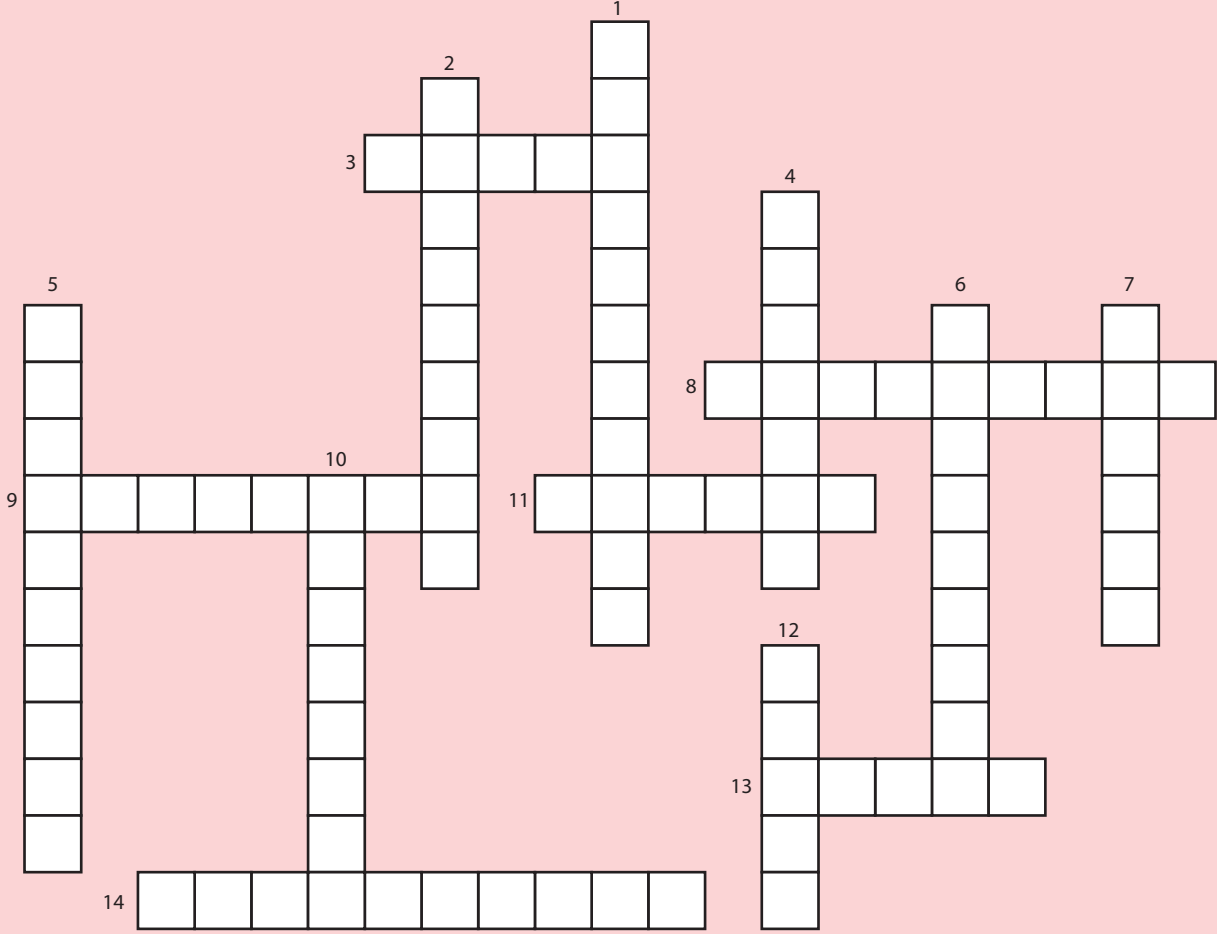
Görsel 1.18
Sümela Manastırı'ndaki
freskolar

Görsel 1.20
Freskolara yapılan tahribatlar

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. İnsanın kökenini, gelişimini, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim dalı.
2. Endüstriyel (pratik) sanatlarla uğraşan kişi.
3. İnsanların, tabiat karşısındaki duygu ve düşüncelerini çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritm gibi unsurlarla güzel ve etkili bir biçimde, kişisel bir üslupla ifade etme çabasından doğan ruhsal bir faaliyet.
4. Dramatik sanatlardan birisi.
5. Atatürk'ün bizzat katıldığı arkeolojik kazı alanlarından biri.
6. Kazılarla ortaya çıkarılan insan yapısı her türlü malzemeyi inceleyen bilim dalı.
7. Islak sıva üzerine çeşitli boyalarla yapılan resimleri.
8. Ölüdoğa resmi.
9. İnsanların yaşadıkları doğal çevre ile arasındaki ilişkiyi ve karşılıklı etkileşimi inceleyen bilim dalı.
10. Dillerin yapısını, tarihsel gelişimlerini ve diller arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalı.
11. İnsan vücudunun bele kadar olan bölümünün resmi.
12. Atatürk'ün en büyük edebî eseri.
13. İnsan toplulukları arasında gelişen olayları yer ve zaman göstererek neden-sonuç ilişkisi içinde inceleyen bilim dalı.
14. Eski madenî paraları inceleyen bilim dalı.

B) Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Sanatın tanımı hakkında neler söyleyebilirsiniz?
2. Resim, mimari ve heykel sanatında kullanılan malzemeler ve bu malzemelerin teknik özellikleri nelerdir?
3. Yapılan bir çalışmanın sanat eseri olarak kabul edilmesi için ne gibi özellikler taşıması gerekir?
4. Sanat eseri insanların hangi ihtiyaçlarından doğmuştur?
5. Sanat tarihi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
6. Sanat tarihi hangi bilim dallarının verilerinden yararlanır?
7. Sanat eserlerinin ülkemiz açısından önemini yorumlayınız.
8. Sanat eserlerini korumak için bireylere ve devlete düşen görevler nelerdir?

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. Sanatçı eserini meydana getirirken içinde yaşadığı toplumun kültüründen etkilenir.
2. Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa adlı tablosunu pastel boya ile yeniden çizen ressam çok iyi bir sanat eseri ortaya çıkarmıştır.
3. Sanat tarihi, herhangi bir sanat eserinin dahil olduğu uygarlığı ve eserin hangi döneme ait olduğunu da araştırır.
4. Mimari, plastik sanatlar içinde kabul edilmektedir.
5. Baskı, resim sanatında kullanılan tekniklerden birisidir.
6. Müzik, karma sanatların bölümlerindedir.
7. Arkeolojik buluntuların yaşları arkeometri biliminin verileri kullanılarak hesaplanır.
8. Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Atatürk Dönemi'nde açılmıştır.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

Bir sosyal kurum olan sanatın bir takım sosyal ve kültürel amaçlarının olması da kaçınılmazdır. Sosyal bir yaşamın ürünü olarak görülen sanatın en önemli amacının; yaşamın yerini alarak, insanla çevresi arasında bir denge sağlaması ve insanları bireysellikten uzaklaştırarak toplumsallaştırmasıdır. Sanatın güzeli bulmak, eğitici ve öğretici olmak, töreleri yumuşatmak ve insanlar arasında iletişim sağlamak gibi amaçları vardır.

1. Metinde sanatın hangi yönü **vurgulanmamıştır**?

- A) İnsan-çevre
- B) Sanatçı-toplum
- C) Bireysellik-toplumsallık
- D) Eğitici-öğretici
- E) İnsan-iletişim

Sanat eseri her zaman tek, eşsiz ve benzersizdir. Kopya edilebilir ama asla tekrarlanamaz . Sanat eseri öyle bir mesaj getirmelidir ki, önkileri bir noktada alıp, ileriye doğru bir yere ulaştırmalı, arada köprü olabilmelidir. Dolayısıyla bu sanat eserini ortaya koyan kişi, sanat adına bir misyonu üstlenmiş ve belli bir zaman dilimi içinde varlığını hissettirmiş olsun. Sanat eseri şeffaf olmalı, kuşku ve karanlık hiçbir nokta taşımamalıdır. Sadece bu kadarla değil, sanatçının var gücüyle, bütün benliğiyle ortaya konulmuş olması gerekir. Aksi halde, ortaya çıkan sanat eseri, sanatçısına layık bir eser olmaz. Sanatçının kişiliğini yansıtmayan bir çalışmaya da sanat eseri denilmez. Çünkü sanatın halk ağızındaki tanımı "güzelolan, hoş giden şey" dir.

2. Verilenlere göre sanatın misyon olarak en önemli görevi aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir.

- A) Sanat eseri tek ve özgündür
- B) Sanatçının kişiliğini yansıtmalı
- C) Sanat şeffaf olmalı
- D) Önceki çalışmaları geliştirerek geleceğe aktarmalı
- E) Güzel ve hoş olmalı

3. Aşağıdaki yapılardan hangisi sivil mimari örnekleri içerisinde **yer almaz**?

- A) Cami
- B) Han
- C) Köprü
- D) Kale
- E) Saray

4. Toprak veya su altında kalmış olan, geçmiş uygarlıklara ait tarihî eserlerin kazı yoluyla ortaya çıkarılmasını ve değerlendirilmesini sağlayan bilim dalı hangisidir?

- A) Tarih
- B) Arkeoloji
- C) Arkeometri
- D) Epigrafi
- E) Nüvizmatik

5. Sanat eserinin en önemli özelliği aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Sanatçının duygularını yansıtması
B) İnsanları etkilemesi
C) Kullanılan malzeme
D) Sanatçının içinde yaşadığı topluma hitap etmesi
E) Özgün ve tek olması
6. Soyut resmin tanımı aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
- A) Günlük hayattan bölümler sunan resimlerdir.
B) Gerçek dışı tasvirlerden oluşan resimlerdir.
C) Yaş siva üzerine yapılan duvar resimleridir.
D) Duvar üzerine yapılan grup hâlinde insan resimleridir.
E) Dinî öğelerin tasvirinden oluşan resimlerdir.
7. Peyzajın en sade tanımı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Ölüdoğa resmi
B) Kabartma resim
C) Sürrealist resim
D) Günlük yaşam sahnelerinin işlendiği resim
E) Manzara resmi
8. Sanatı “İnsanın bir zamanlar yaşamış olduğu duyguyu, kendinde canlandırdıktan sonra, aynı duyguyu başkalarının da hissedebilmesi için hareket, ses, çizgi, renk veya kelimelerle belirlenen biçimlerle ifade etme ihtiyacından sanat ortaya çıkmıştır.” diye tanımlayan kişi aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Tolstoy B) Thomas Munro C) Clive Bell D) Collingwood E) Freud
9. Aşağıdakilerden hangisi sanat dalı olarak diğerlerinden farklıdır?
- A) Dokumacılık B) Oyunculuk C) Kuyumculuk D) Kunduracılık E) Demircilik
10. Aşağıdaki sanat dallarından hangisi küçük el sanatları içerisinde **değerlendirilemez**?
- A) Halı
B) Resim
C) Keramik
D) Maden işleme
E) Çini

2. ÜNİTE

TARİH ÖNCESİNDE ANADOLU'DA YAŞAM

Konu Başlığı
Tarih Öncesi Çağlar ve Yerleşim Yerleri

Öğreneceğiniz Kavramlar

Tunç

Tablet

Karum

Orthostat

Tümülüs

Megaron

Sikke

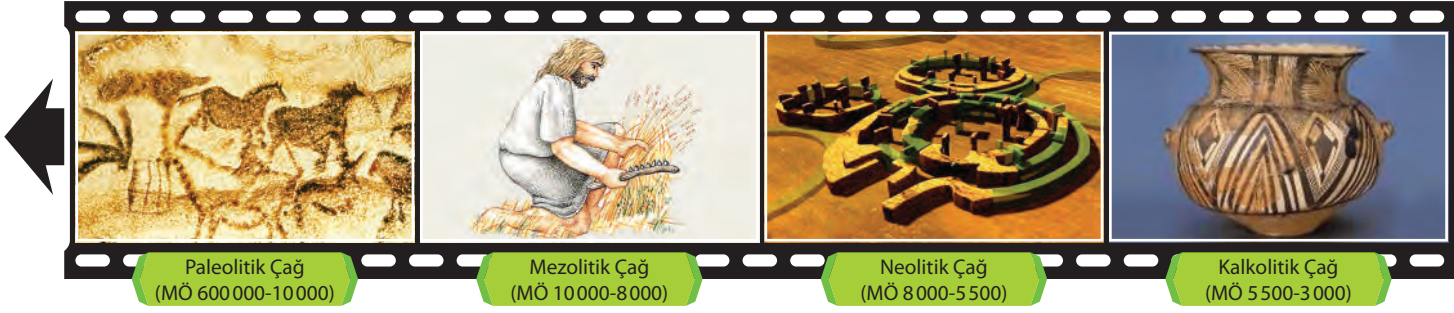

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite;

Tarih öncesi çağlarda yerleşim alanlarının seçilmesini etkileyen faktörleri,
Tarih öncesi çağlarda insan yaşantılarında meydana gelen gelişmelerin sanat eserlerine etkilerini,
Tarih öncesi çağlarda Anadolu'daki ilk yerleşim yerlerini,
Anadolu'da tarih öncesi çağlardan günümüze kalan sanat eserlerini ve buldukları yerleri
öğreneceksiniz.

TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR

2.1. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR VE YERLEŞİM YERLERİ

Tarihçiler MÖ 3 200'lü yıllarda Sümer şehir devletlerinde yazının bulunmasını tarihî çağların başlangıcı olarak kabul etmiştir. Bu nedenle yazının bulunmasına kadar geçen döneme tarih öncesi çağlar, yazının bulunmasından sonraki döneme de tarih çağları adı verilmiştir. Yukarıdaki tarih şeridinde de görüldüğü gibi tarih öncesi çağlar; Paleolitik (MÖ 600 000-10 000), Mezolitik (MÖ 10 000-8 000), Neolitik (MÖ 8 000-5 500) ve Kalkolitik (MÖ 5 500-3 000) olarak adlandırılmaktadır.

Görsel 2.1
Paleolitik Çağ'da yapılan taştan araç ve gereçler

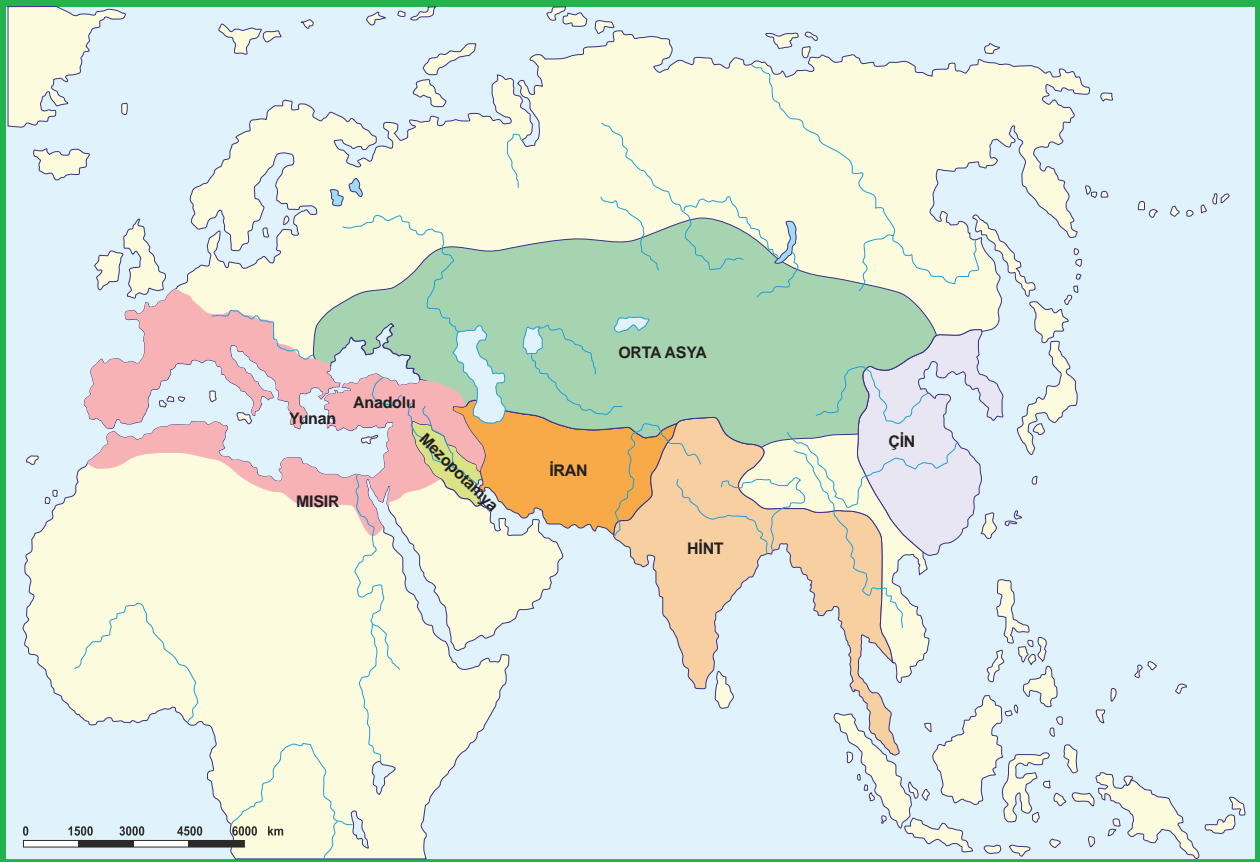
Tarih öncesi devirlerin başlama ve bitiş zamanları böyle ifade edilmesine rağmen bu devirler bütün toplumlarda aynı zaman diliminde yaşanmamıştır (Görsel 2.1). Toplamların yaşadıkları devirlerin farklı olmasında coğrafi çevre ve iklim şartları yanında, göçler sonucunda uygarlık alanında ileri toplumların diğer toplulukları etkilemesi, bölgenin yer altı zenginlikleri, insanların temel ihtiyaçları ve diğer toplumlarla ilişkileri de etkili olmuştur. Yazının MÖ 3 200'de Mezopotamya'da bulunmasına rağmen Anadolu'da kullanılmaya başlanması MÖ 2 000'lerde gerçekleşmiştir. Bu nedenle MÖ 5 500-3 000 yılları arasındaki Kalkolitik ve MÖ 3 000-1 200 yılları arasındaki İlk Tunç Çağı, Anadolu için tarih öncesi çağlardan kabul edilir.

TARİH ÇAĞLARI

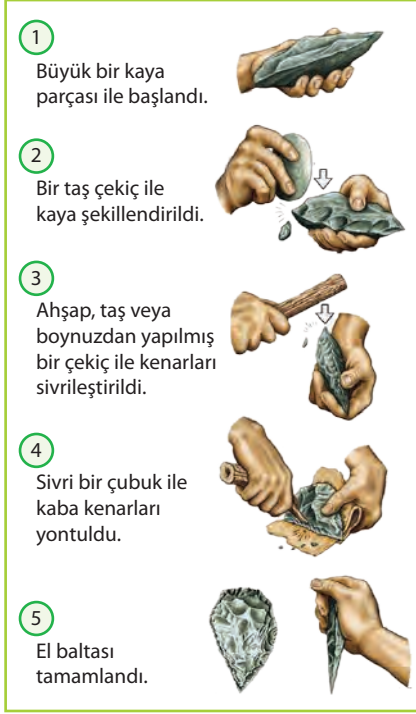
İlk Çağ
(MÖ 3 200-MS 375)Orta Çağ
(MS 375-1453)Yeni Çağ
(MS 1453-1789)Yakın Çağ
(MS 1789-.....)

Etkinlik

1. Bir an için tarih öncesi çağlarda yaşadığınızı hayal ediniz. Yaşam alanı olarak seçeceğiniz yerlerin hangi coğrafi şartlara sahip olmasını isterdiniz?
2. Aşağıdaki haritada insanların yaşam alanları ile ilgili ilk bulgulara rastlandığı bölgelerden bazıları verilmiştir. Verilen bölgelerin iklim, yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü ve su kaynakları bakımından ortak özelliklerini araştırarak yerleşim yeri olarak seçilme nedenlerini arkadaşlarınızla tartışınız.

Günümüzden yaklaşık 600000 yıl önce yeryüzünde yaşam mücadelesine başlayan insanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi için uygun iklim şartları, su, yiyecek, korunma ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması her devirde çok önemli olmuştur. İnsanoğlu, bu temel ihtiyaçlarının peşinde sürekli yer değiştirmek yerine, Anadolu'da olduğu gibi su kaynakları bakımından zengin olan, doğadaki yabânî meyve ve sebzeleri toplayabileceği, avlayabileceği çeşitli hayvanların barındığı,

Görsel 2.2. Taş devrinde kesici alet yapımı

gür bitki örtüsüne sahip, vahşi hayvanlardan korunmanın yanında doğal barınma alanı olan mağaraların bol olduğu (Göller Yöresi gibi) ve ılıman iklimlerin görüldüğü yerleri yaşam alanı olarak seçmiştir. Günümüz dünya nüfusunun %80'inden fazlasının yaşadığı ılıman iklim kuşağı veya orta kuşak diye adlandırılan yerler, haritada da görüldüğü gibi tarih öncesi insanların ilk yaşam alanlarıdır.

Görsel 2.3
Mızrak uçları

Tarih öncesi çağların başlarında besinlerini avcılık ve toplayıcılıkla elde eden insanlar, göçebe yaşam tarzı sürdürmek zorunda kalmıştır. Bu insanlar avlanabilmek ve diğer hayati ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli alet ve silahlara ihtiyaç duymuşlardır. Doğada hazır buldukları taşları kullanmanın yanında, kırılğan bir özelliğe sahip çakmak taşından mızrak, ok ucu, el baltası, bıçak gibi aletler ve silahlar yapmışlardır (Görsel 2.2). Bu dönemin buluntuları arasında taştan yapılmış bu alet ve silahların yanında ağaçtan veya kemikten yapılmış mızrak uçları, takılar, **idol** adı verilen heykelciklerle, mağara duvarlarına yapılan avla ilgili resimler önemli yer tutar. Almanya'nın Schöningen şehrinde bulunan, ladin ağacından yapılmış mızrak uçları tarih öncesi dönemin en eski avlanma araçları olarak bilinmektedir (Görsel 2.3).

Görsel 2.4
Bizon resmi, Altamira MağarasıGörsel 2.5
Bizon kabartmaları,
Tuc d'Audoubert Mağarası

Paleolitik Çağ'a ait ilk yerleşim yerlerinden olan mağaraların duvar resimlerine İspanya, Fransa, Avusturya ve İtalya'da bulunmuştur. Daha sonra dünyanın değişik yerlerinde yapılan araştırmalar sonucunda Afrika, Güney ve Doğu Asya ile Anadolu'da da mağaralar bulunmuştur. İspanya'daki **Altamira**, Fransa'daki **Lascaux** (Laskö) ve **Chauvet** (Cöve) Mağaralarındaki duvar resimleri Paleolitik Çağ resim sanatının en güzel örnekleridir (Görsel 2.4). Bu mağaralarda yer alan resimlerde bizon, at, geyik, mamut ve mağara ayısı figürleri yer almaktadır. Bir çeşit av büyüüsü olan bu çizimler yapılacak avın daha bol ve bereketli geçmesi amacıyla yapılmıştır. Bu resimlerde kullanılan üslup ve boyama teknikleri, araştırmacıları şaşkınlığa düşürecek kalite ve üstünlüktedir. Fransadaki **Tuc d'Audoubert** (Toc du Dube) Mağarası'nda yer alan bizon kabartmaları ise Paleolitik Çağ mağara sanatının ulaştığı seviyeyi gösteren en önemli eserlerdendir (Görsel 2.5).

Paleolitik Çağ'a ait mağaralarda idol adı verilen çok sayıda heykelcik bulunmuştur. Bu idollerin bazıları Avusturya'da bulunan "Willendorf", Çek Cumhuriyeti'nde bulunan "Dolni Vestonice" ve Fransa'da bulunan "Brassempouy" venüsleridir (Görsel 2.6).

Mezolitik Çağ yerleşmelerinde yapılan kazılarda, yabani tahıl toplayıcılığını gösteren çok sayıda orak benzeri kesici aletler, havan elleri ve havan taşları yanında avcılığın da devam ettiğini gösteren çok sayıda ok ve mızrak ucu bulunmuştur.

Neolitik Çağ insanların mağaraları bırakarak kendilerine taş, saz ve kamıştan kulübeler yapmaları ve köyler meydana getirmesiyle yapı sanatının bu çağda doğduğu söylenebilir. Özellikle mezar ve anıt oluşturmak amacıyla kullanılan büyük taşlardan oluşan **megalitik** yapılar, Neolitik Çağ'ın önemli eserlerindedir. Megalitik yapıların Akdeniz Havzası'nda doğup daha sonra Fransa ve İspanya üzerinden İngiltere'ye ve bütün Avrupa'ya yayıldığı kabul edilmekle birlikte, dünyanın birçok yerinde de megalitlerin bulunduğu bir gerçektir. Günümüzde Kuzey Afrika, Habeşistan, Filistin, Kafkasya, Hindistan ve Endonezya başta olmak üzere birçok yerde megalitik yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bu yapıların atası sayılan ve en sade biçimde dayanak gerektirmeden ayakta duran taşlara "**dikilitaş**" ya da "**Menhir**" denmektedir. Üç veya daha fazla dikilitaşın bir sunak çevresinde dairesel bir düzen ile bazen de iç içe sıralar halinde yer almasına "**kromlek**" denir. İki veya daha fazla dikilitaş üzerinde yatay taşların dizilmesine "**dolmen**" denir. **Tümülüs** ise; bir yeraltı mezar odasıyla onun üzerine yığılmış toprak yığımindan oluşan yapay tepedir. Tümülüslere en çok Anadolu, Orta Asya, Rusya ve Meksika'da rastlanır. Megalitik yapıların önemli örneklerinden birisi de Neolitik Çağ'dan kalma ve İngiltere'deki Stone Henge'dir (Görsel 2.7). Yine İngiltere'deki Rudston ve Fransa'daki Le Grand Menhir Brise önemli menhir örneklerindedir.

Görsel 2.6
Brassempouy
Venüsü

Görsel 2.7
Güneş Tapınağı; Stonehenge, İngiltere

Bunu biliyor musunuz ?

Obsidiyen; volkan camı da denilen obsidiyen, volkanik patlamalarla yeryüzüne çıkan lavın kristalleşmeye yetecek kadar zaman geçmeden hızlıca soğuması ve donmasıyla oluşan volkanik kökenli bir cam türüdür. Çoğunlukla siyah olan bu taşın yeşil ve kırmızı renkte olanları da vardır.

Çakmak taşı; silisyum dioksitin çökmesi ile oluşan, çok sert olması ve düzgün yüzeyler hâlinde kırılması nedeniyle ilkel insanlar tarafından alet yapımında kullanılan bir taştır. Demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkarttığı için bu taşta "çakmak taşı" denmiştir.

Görsel 2.8
Almanya'da
Ulmer
Müzesinde
sergilenen
yaklaşık
MÖ 30.000'li
yıllara ait
fil dişinden
yapılmış
Aslan Adam
heykelciği

İnsanlık tarihinin en uzun dönemini oluşturan Paleolitik Çağ'a Yontma Taş devri de denmektedir. Bu çağda insanlar avcılık yaparak ve yaşadıkları ortamdaki yabani sebze ve meyveleri toplayarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. İklim koşullarının zorlayıcı etkisiyle sığındıkları mağaralara avladıkları hayvanların resim ve figürlerini çizen insanlar, ilk sanatsal eserlerini ortaya koymuştur. Yine bu dönemde gelişen totemizm inancına bağlı olarak idol denilen heykelcikler bu dönemin önemli sanat eserleri arasındadır (Görsel 2.8). Dönemin sonuna doğru ateşin bulunması tarih öncesi devirlerin en önemli gelişmesi olmuştur. Çünkü ateş; ısınma, aydınlanma, yiyecekleri pişirme, çanak çömlek yapma, madenleri işleme, haberleşme ve yırtıcı hayvanlardan korunma aracı olarak kullanılmıştır.

Orta Taş Devri de denilen **Mezolitik** ise Paleolitik ile Neolitik Devirleri arasında geçiş dönemi olarak kabul edilir. Dönemin başlarında avcılık ve besin toplama evresi devam ederken dönemin sonlarına doğru buğday üretiminden başlayarak ilkel tarıma geçilmiştir.

Görsel 2.9
Neolitik Çağ'a ait orak örneği, Quintana Müzesi

Mezolitik Dönem'in en önemli özelliği, mikrolit denilen geometrik şekilli küçük aletlerin ortaya çıkmasıdır. Olgunlaşan buğdayları biçmek için, çakmak taşı ve obsidiyenden yapılan mikrolitlerin ahşap veya kemik bir sapa sıra ile çakılmasıyla oluşturulan orak bu dönemde ortaya çıkmış ve Neolitik Çağ'da geliştirilmiştir (Görsel 2.9). Mezolitik Dönem'de alet ve silahların ham maddesini oluşturan çakmak taşı ve obsidiyen önemli bir ticaret aracı hâline gelmiştir.

Yeni Taş veya Cilalı Taş Devri olarak da adlandırılan **Neolitik**'te daha sert, kesici ve dayanıklı aletler yapılmıştır. Dolmen, menhir ve tümülüs gibi mezar anıtları da bu dönemde yoğun olarak yapılmıştır (Görsel 2.10). Keten, kenevir gibi bitkilerin liflerinden giysilerin yapılmasıyla dokumacılık başlamıştır. Evcilleştirilen hayvanların ve yetiştirilen tarım ürünlerinin tür ve miktarının artması sürekli yerleşim merkezleri kurulmasını sağlamıştır. Böylece ilk defa köy kültürü ortaya çıkmıştır. Sulak ve verimli bölgelerde yapılan evler avlu içinde, birbirine bitişik ve dikdörtgen planlıdır. Genellikle taştan yapılan ve iç cephesi sıvanan bu evlerin duvarları resimlerle, kabartma ve heykellerle süslenmiştir. Önceden mağara duvarlarına av ve hayvan figürleri çizen insanlar, artık evlerinin duvarlarına dansı, inancı ve evde günlük hayatı konu alan resimler çizmeye başlamışlardır. Bu durum resim ve heykel sanatının hızla gelişmesini sağlamıştır (Görsel 2.11).

Görsel 2.10
Dolmen örneği

Görsel 2.11
Seramik kadın ve
erkek heykelleri
(MÖ 4.500),
Romanya Ulusal
Tarih Müzesi

Köylerin kurulmasıyla bir arada yaşamanın sonucu olarak toplumsal düzeni sağlayan yazısız hukuk kuralları ve insanlar arasında iş bölümü oluşmuştur. İhtiyaç fazlası üretimin ortaya çıkması ile ticaret gelişmiştir. Pişmiş toprak veya taştan yapılan geometrik desenli mühürler bu dönemde mülkiyet düşüncesinin ortaya çıkmış olduğunun göstergesidir. Besinleri daha iyi ve uzun süreli koruyabilmek için pişirilmiş toprak kapların yapılması seramik kültürünün gelişmesini sağlamıştır.

Bunu biliyor musunuz ?

Çömlekçi çarkı; yatay olarak dönen daire biçimli iki tabladan oluşan ve kil topraklarının işlenmesinde kullanılan bir araçtır. Altta olan tabla dönmeyi sağlamak için ayakla çevrilirken üstteki tablaya işlenecek kil konur.

Görsel 2.13
Günümüzde çömlekçi çarkı

Gelişen tarım, hayvancılık ve ticaret sayesinde büyüyen yerleşim alanlarında yöneticiler, din adamları ve zanaatkarlar gibi farklı toplumsal meslek grupları oluşmaya başlamıştır. Bunun yanında anıtsal mimari, savunma ve sulama sistemleri oldukça gelişmiştir. Uzak mesafeli ticaret bu dönemde gelişmiş ve ticarete madenlerin payı artmaya başlamıştır.

Kalkolitik Çağ çanak çömlek yapımı yanında onları renkli bir biçimde süsleme sanatında da doruk noktası sayılır (Görsel 2.12). Bu dönemde icat edilen tekerleğin çömlekçi çarkına uyarlanmasıyla çanak çömlek yapımında büyük bir gelişme görülmüştür (Görsel 2.13). Çömlekçi çarkı günümüzde de kullanılmaktadır. Kalkolitik Dönem'de kullanılan maden çoğunlukla bakır madenidir. Bu nedenle bakırdan yapılan takılar ve süs eşyaları önemli sanat eserlerinden sayılmaktadır (Görsel 2.14).

Tunç Çağı veya **Bronz Çağı**, bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte bakıra %10 oranında kalay karıştırılmasıyla elde edilen tunç alaşımının alet ve eşya yapımında kullanılmasıyla başlar. Silah, eşya ve alet yapımında maden kullanımı yaygınlaşmıştır. Madencilikteki bu gelişmeye bağlı olarak uzmanlık gerektiren meslek grupları daha da çeşitlenmiş ve iş bölümüne dayalı kent yaşamı doğmuştur. Tunç Çağı boyunca büyük gelişme gösteren madencilik, bir yandan da bölgeler arası ticaretin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Özellikle Asurlu tüccarlarla kurulan yoğun ticari ilişkiler yoluyla yazı Anadolu'da kullanılmaya başlanmıştır.

Görsel 2.12
MÖ 3.000'de su taşından yapılmış vazo, Bağdat

Görsel 2.14
Tunç Çağı'na ait takı örnekleri ve çömlek (temsili resim)

Anadolu toprakları zengin doğal kaynaklara sahip olması, değişik iklim özellikleri bulundurması ve coğrafi konumu ile tarih boyunca değişik insan topluluklarının yaşama alanı olmuştur. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yapılan kazılar sonucunda ele geçen buluntular, yurdumuzun uygarlığın geliştiği ilk bölgelerden birisi olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Harita 2.1

Tarih öncesi çağlarda Anadolu'daki başlıca yerleşim yerleri

2.1.1. Paleolitik Çağ'da Anadolu

Paleolitik Çağ'da yumuşak zemin üzerine parmakla, sert zemin üzerine çakmak taşından aletle kazılarak yapılan kazıma tekniğinde kabartmalar, tek renkli veya çok renkli desen ve resimler görülür. Anadolu'daki bu döneme ait mağaralarda taşınabilir eserler olarak çift yüzlü baltalar, kazıyıcılar, kemikten yapılmış kesici ve delici aletler (delgi), takılar, ok ve mızrak uçları ile taştan ve fil dişinden heykelcikler bulunmuştur. Anadolu'da bu çağa ait buluntulara özellikle Antalya çevresinde Karain ve Beldibi, İstanbul'daki Yarımburgaz, Gaziantep'teki Dülük Şarklı Mağaralarında rastlanmaktadır.

KARAIN MAĞARASI

Antalya'nın yaklaşık 30 km kuzeybatısında Toroslar'ın yamacında kireç taşı arazide oluşan Karain Mağarası, Paleolitik Çağ'ın bütün özelliklerini taşımaktadır. Mağaranın duvarlarında kazıma tekniği ile yapılmış kaya resimleri bulunmuştur. Kemikten yapılan eşyaların bazılarının üzerinde şematik insan ve hayvan figürleri yer almaktadır (Görsel 2.15, 2.16). Mağarada yapılan kazılarda fil, su aygırı, mağara aslanı, öküz, at, geyik gibi

Görsel 2.15
Stilize insan başı, Karain MağarasıGörsel 2.16
Çeşitli taş aletler, Karain Mağarası

Görsel 2.17
Beldibi Mağarası

hayvanlara ait kemiklerin bulunması bu dönem insanların ustalaşmış avcılar olduğunu kanıtlamaktadır. Mağarada yapılan kazı çalışmalarında ayrıca insan dişi ve kafatası ile iki taraflı taş baltalar, kemiklerden yapılmış kesici ve delici aletler, takılar ile ok ve mızrak uçları yanında daha sonraki çağlara ait eserler de bulunmuştur.

BELDİBİ

Antalya'nın Kemer ilçesine bağlı Beldibi köyündeki mağarada Yontma Taş, Orta Taş ve Yeni Taş dönemlerine ait buluntular, duvarlarda avcılık ve av hayvanları ile ilgili resimler ortaya çıkarılmıştır (Görsel 2.17). Ayrıca Anadolu'daki ilk örnekler olarak nitelendirilen çanak çömlek parçaları da çıkarılmıştır.

YARIMBURGAZ MAĞARASI

İstanbul'daki Küçükçekmece Gölü'nün 1,5 km kadar kuzeyinde bulunan Yarımburgaz Mağarası'nda yapılan kazılarda mağaranın Paleolitik Çağ başlarından Bizans Dönemi'ne kadar insanlar tarafından yaşam alanı olarak kullanıldığını kanıtlayan buluntular ortaya çıkarılmıştır (Görsel 2.18). Yarımburgaz Mağarası'ndaki kazılarda ortaya çıkarılan ve MÖ 400 000'lere ait Paleolitik Çağ buluntularında, insan izlerinden başka tarih öncesi çağlara ait fosilleşmiş sırtlan, domuz, geyik, mağara ayısı gibi hayvan türlerinin de izlerine rastlanmıştır. Ayrıca Paleolitik Çağ'da kullanılmış çakmak taşı yonga, çekirdek, yumru gibi aletler ortaya çıkarılmıştır. Mağaranın duvarında kırmızı toprak boya ile yapılmış iki gemi tasviri çok eskiden burada yaşayan insanların denizcilikle uğraştığını göstermektedir (Görsel 2.19). Mağaranın en üst katmanındaki buluntular Yarımburgaz'ın Bizans Dönemi'nde keşişler tarafından kilise-manastır olarak kullanıldığını göstermektedir.

Görsel 2.18
Kalkolitik Dönem'e ait çömlek,
Yarımburgaz Mağarası

Görsel 2.19
Toprak boya ile resmedilmiş gemi tasviri, Yarımburgaz Mağarası

ŞARKLI KEPER MAĞARASI

Gaziantep'in 10 kilometre kuzeybatısında yer alan, Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar yerleşim alanı olan önemli merkezlerden Dülük Antik Kenti'nde yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. "Şarklı Keper" adıyla anılan mağaranın, insanlar tarafından barınmanın dışında kutsal tapınak olarak da kullanıldığı kabul edilmektedir. Türkiye'de Paleolitik Çağ'a ait fosil ve ok uçları ilk kez burada bulunmuştur. Bu kalıntılara dayanılarak Dülük Şarklı Mağarası MÖ 600 000'li yıllara tarihlenmekte olup dünyanın en eski yerleşimlerinden biri olarak gösterilmektedir.

2.1.2. Mezolitik Çağ'da Anadolu

Mezolitik (Orta Taş) Çağ'da Anadolu'da yaşayan topluluklara ait birçok yerleşim yeri saptanmıştır. Bunların başında Antalya'daki Öküzini ve Belbaşı, Samsun'daki Tekkeköy, Burdur'daki Baradiz Mağaraları ile Şanlıurfa'daki Söğüt Tarlası Höyüğü gelir. Arkeolojik çalışmalar sonucunda mağaralarda ele geçen buluntular, taş ve kemik aletlerin çeşitlendiğini ve daha kullanışlı hâle geldiğini göstermektedir.

ÖKÜZİNİ MAĞARASI

Karain Mağarası yakınlarındaki Öküzini Mağarası, adını mağaranın duvarına çizilmiş olan öküz resminden almıştır (Görsel 2.20). Mağarada yapılan kazılarda çakmak taşından yapılmış mikrolit (minik taş) aletlerin yanı sıra kemikten yapılmış sivri uçlu "tığ" (çekici) ve "biz" (delici) ler de bulunmuştur. Ayrıca bu mağarada Kalkolitik ve Tunç Çağlarına ait kalıntılar da saptanmıştır.

BELBAŞI

Antalya Körfezi'nin batı kıyısında ve Antalya'dan 30 km uzaklıkta olan kaya sığınağındaki Belbaşı'nın tarihi yaklaşık MÖ 10000-9000 arası olup, avcılık, toplayıcılık evresinin uzun sürdüğü saptanmıştır. Kazılarda çakmak taşından yapılmış mikrolitler bulunmuştur (kazıyıcı, delici, delgi ve iğneler). Duvarlarda Son Yontma Taş Dönemi kaya resimleri geleneğinde yaban keçisi ve benzeri hayvan figürü resimlerine rastlanmıştır.

TEKKEKÖY MAĞARALARI

Samsun'a 14 km uzaklıkta bulunan Tekkeköy Mağaraları, Paleolitik ve sonraki dönemlere ait bir yaşam alanıdır (Görsel 2.21, 2.22). Mağaralar doğal olarak oluşmuş küçük mağaraların oyularak genişletilmesi ile oluşmuştur. MÖ 600000-10000'lere tarihlenen mağaralarda yapılan kazılarda Paleolitik Çağ, Mezolitik Çağ ve Tunç Çağı'na ait buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bu mağaralarda yaşayan Paleolitik ve Mezolitik Çağ insanı madeni tanımamış, bütün aletlerini taş, ağaç ve kemikten yapmıştır. Geçimlerini avcılık ve toplayıcılıkla sağlamışlar, taştan yontmak sureti ile yaptıkları çanak ve çömlek parçaları, el baltaları, mızrak uçları, kesiciler, kazıyıcılar gibi çeşitli aletleri kullanmışlardır.

SÖĞÜT TARLASI

Şanlıurfa'nın Bozova ilçesinin 2 km kadar güneybatısında yer alan bir höyüktür. MÖ 10000-8000 arasına tarihlenen buluntular arasında çakmak taşı aletler, delgiler ve çanak çömlekler yer almaktadır. Çanak çömlek buluntuları genelde saman katkılı ve turuncu devetüyü renkli çamurdan, kaba kenarlı ve astar bezemelidir.

Görsel 2.20
Duvar resmi, Öküzini Mağarası

Görsel 2.21
Tekkeköy Mağarası su sarnıcı

Görsel 2.22
Tekkeköy Mağarası, Samsun

BARADİZ MAĞARASI

Anadolu'da Mezolitik Çağ'a ait önemli yaşam alanlarından biri olan Baradiz Mağarası, Burdur Gölü'nün kuzeydoğusunda yer alır. Bu mağarada yapılan kazılarda bulunan mikrolit taş aletler Anadolu'da Mezolitik Dönem'e ait önemli örneklerdendir.

Görsel 2.23
Neolitik çömlek örneği, Kuruçay

2.1.3. Neolitik Çağ'da Anadolu

Neolitik (Yeni Taş) Çağ'ın başlarında Anadolu'da ekonomileri hayvancılık ve tarıma dayanan çiftçi köyleri oluşmuş, çakmak taşı ve obsidiyenden yeni aletler yapılmış, çanak çömlek üretiminin yanında kolektif çalışma gerektiren anıtsal boyutlarda heykel ve kabartmalar yapılmıştır. Ayrıca bu döneme ait buluntularda rastlanan bezemeli taş ve boncuklar günlük ihtiyaçlar dışında özel amaçlara yönelik eserlerin varlığını da ortaya koymaktadır (Görsel 2.23). Mimaride yuvarlak planlı yapılardan dörtgen planlı yapılara geçilmesi de başka bir gelişmedir. Anadolu'da Neolitik Çağ'a ait buluntular Batman'daki Hallan Çemi, Malatya'daki Caferhöyük, Konya'daki Çatalhöyük, Şanlıurfa'daki Göbeklitepe, Diyarbakır'daki Çayönü, Aksaray'daki Aşıklıhöyük ve Burdur'daki Hacılar'da yoğunlaşmıştır.

HALLAN ÇEMİ HÖYÜĞÜ

Batman'ın Kozluk ilçesi yakınlarında bulunan Hallan Çemi Höyüğü, Neolitik Dönem'e ait olup 10.000 yıllık geçmişi ile insanların ilk yerleşik hayata geçtiği yerler arasında yer alır. Yerleşim alanında obsidiyenden yapılmış taş aletler, boncuklar ve bezemeli kum taşından kaplar bulunmuştur. Ayrıca çok sayıda koyun, keçi, geyik, domuz ve köpek kemiği yanında yabani bezelye, mercimek, fıstık ve buğday kalıntıları bulunmuştur (Görsel 2.24). Domuzun ilk defa evcilleştirildiği yerleşim yeri olarak kabul edilen Hallan Çemi, bugün Batman Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır.

Görsel 2.24
Tahıl öğütmek için kullanılan havan,
Hallan Çemi

CAFERHÖYÜK

Malatya il merkezinin yaklaşık 40 km kuzeydoğusunda bulunan Caferhöyük, Karakaya Barajı suları altında kalmıştır. 9000 yıl önce iskân edilmeye başlandığı anlaşılan bölgede yapılan kazılarda Neolitik Çağ ve İlk Tunç Çağı'na ait çanak-çömlek buluntularına rastlanılmıştır. (Görsel 2.25). Caferhöyük'te bereket tanrıçasını temsil eden kadın idolleri yanında erkek idolu de bulunmuştur. Yapılan kazılarda Caferhöyük'te yaşayanların yoğun olarak avcılık yapmanın yanında buğday, mercimek ve bezelye tarımı da yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Caferhöyük'te, Neolitik Çağ başlarında fırınlarda ekmek pişirildiği ortaya çıkartılmıştır. Caferhöyük'te bulunan iki katlı evlerin üst katına evin dışından bir merdivenle çıkılmaktadır.

Görsel 2.25
Neolitik
çanak örneği,
Caferhöyük

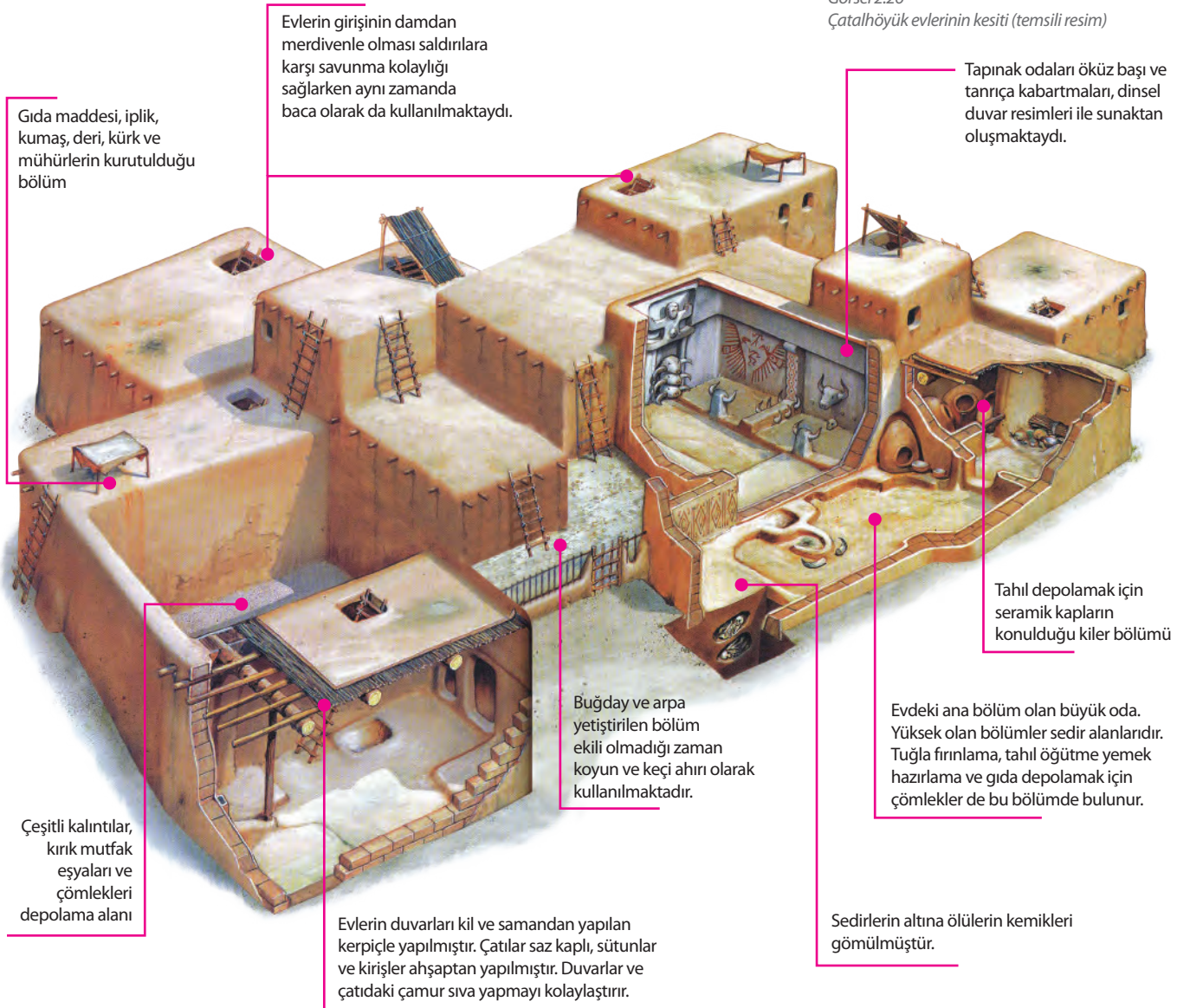
ÇATALHÖYÜK

Anadolu'da Neolitik Çağ'ı en iyi temsil eden Çatalhöyük, Konya'nın Çumra ilçesi yakınlarında kurulmuş bir çiftçi köy yerleşmesidir. Sokak bulunmayan yerleşimde taş temelli ve kerpiç duvarlı, bitişik düzende inşa edilmiş, zaman zaman avluları olan dikdörtgen planlı evler ve bu evlerin arasında tapınak odaları bulunmaktadır. Evlere giriş, ocağın dumanının dışarı çıktığı yerde baca olarak da kullanılan ve merdivenle inilen çatıdaki bir delikten gerçekleştirilmektedir. Yapıların içinde kerpiçten sekiler, ocaklar, kubbeli fırınlar, küçük niş (duvara açılan oyuk) ve kilerler yer almaktadır. Her odada kerpiçten yapılmış sedirlerin altına ölen aile bireyleri hediyelerle birlikte gömülmüştür. Tapınak odalarında ve evlerdeki sedirlerin kenarlarında bulunan boğa başı kabartmaları tarımsal üretiminde gücünden yararlanan boğalara verilen önemi göstermektedir (Görsel 2.26).

Görsel 2.26

Çatalhöyük evlerinin kesiti (temsili resim)

Görsel 2.27
Ana Tanrıça Heykeli, Çatalhöyük

Kırtan fazla kutsal mekân ve tapınağın varlığı Çatalhöyük'ün büyük bir köy yerleşim merkezi yanında önemli bir dinî merkez olduğunu da göstermektedir. Bu mekânların duvarları, sıva üzerine av bereket büyüsü ile ilgili sahneler ve dinsel resimlerle süslenmiştir. Kabartma olarak yapılmış leopar, boğa ve koçbaşları, boğa doğuran tanrıça gibi figürler süsleme ögesi olarak kullanılmıştır (Görsel 2.27). Bu mekânlarda geometrik süslemelere de sıkça rastlanır.

Çatalhöyük sakinleri için avcılık çok önemli olduğundan av bereketi için görkemli törenler düzenlemiş, türlü silahlar yapılmıştır. Bir erkek mezarında bulunmuş ve ölüye armağan olarak bırakılmış, ağız kısmı çakmak taşından, sapı sarılmış yılan biçiminde kemikten yapılmış olan hançer, bu konuda eşsiz bir örnektir (Görsel 2.28). Çatalhöyükte insanlar yaptıkları duvar resimlerinde sosyal yaşantılarından, inançlarından ve doğa olaylarından (Görsel 2.29) örnekler vermişlerdir. Bu duvar resimleri arasında geometrik figürleriyle el çizimleri bulunmaktadır.

Çatalhöyük'ülülerin maden kullandıklarını kanıtlayan madenî süs eşyaları, takılar, damga mühürler ve çeşitli aletler yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Çatalhöyük'teki buluntular arasında kemik ve tahta saplara obsidiyen veya boynuz takılarak yapılmış tarım aletleri, obsidiyen aynalar, dokumacılıkta kullanılan taraklar, tezgâh ağırlıkları, basit biçimli bezemesiz çömlek parçaları da yer almaktadır.

Görsel 2.28 Hançer, Çatalhöyük

[?] Bunu biliyor musunuz ?

Çatalhöyük'te yapılan kazılarda Neolitik Çağ'da Anadolu'da bereket ve çoğalmanın sembolü olan ve "Tanrı Ana" adı verilen, pişmiş toprak ve taştan yapılmış çok sayıda heykelcik bulunmuştur.

Görsel 2.29

Hasan Dağı'ndaki volkanik patlamayı gösteren duvar resmi, Çatalhöyük

GÖBEKLİTEPE

Şanlıurfa'ya 15 km uzaklıkta olan Göbeklitepe günümüzden yaklaşık 12000 yıl önce inşa edilmiş ve dünyanın bilinen ilk büyük tapınağı olma özelliğini taşımaktadır.

Görsel 2.30
Göbeklitepe'nin tasvir edildiği temsili resim

Boyları üç ile altı metre arasında değişen T biçiminde sütunlar ile çevrilmiş bu tapınağın merkezinde yine T biçiminde iki büyük sütun karşılıklı olarak yer almaktadır (Görsel 2.30). T biçimindeki sütunlarda kol ve el tasvirleri bulunduğu için bu sütunların stilize edilmiş insanı temsil ettiği kabul edilmektedir. Ayrıca bu sütunlar üzerinde aslan, boğa, yaban domuzu, tilki, yılan, turna ve yaban ördeği gibi hayvan tasvirleri, bitki figürleri ve soyut semboller bulunmaktadır (Görsel 2.31, 2.32). Bunlardan en önemlisi T biçimindeki sütunlardan birinde aşağı doğru iner biçimde tasvir edilen aslan kabartmasıdır (Görsel 2.33). Ağırlıkları 40 ile 60 ton arasında değişen bu sütunların ilkel el aletlerinden başka bir aletin olmadığı bir dönemde nasıl işlendiği, taşındığı ve dikildiği henüz çözülememiştir. Yine Göbeklitepe yakınlarında bulunan heykeller Neolitik Çağ'ın özgün eserleri arasındadır (Görsel 2.34).

Görsel 2.33
Hayvan motifli sütun, Göbeklitepe

Görsel 2.31
Hayvan motifli sütun, Göbeklitepe

Görsel 2.32
Hayvan motifli sütun, Göbeklitepe

Görsel 2.34
Neolitik Çağ'a ait Balıklı Göl Heykeli

ÇAYÖNÜ

Anadolu'da Neolitik Çağ'ın başlarında kurulan köylerin günümüze kadar bulunan en eskisi Diyarbakır yakınlarındaki Çayönü Tepesi'ndeki höyüktür. Kazılar sonucu gün ışığına çıkan mimari, ilk üretim aşamasındaki bir köy yapılaşması için olağanüstü boyutlardadır. Çayönü'ndeki yerleşme düzeninde kutsal yapılar, konutlar ve aletlerin yapıldığı atölyeler birbirlerinden ayrı alanlara yapılmıştır. MÖ 7250-6750 yılları arasında tarihlenen Diyarbakır Çayönü yerleşmesinde gerçekleştirilen kazılarda, ortasında bir meydan ve onun çevresinde ızgara ve hücre planlı altyapıya ve dikdörtgen plana sahip evler bulunmuştur. Taş temel üzerine kerpiç duvarlı ve düz damlı olan bu evlerden başka dikdörtgen anıtsal yapılar ortaya çıkarılmıştır. Dinî yapıların konutlardan ayrı olarak, farklı boyutlarda ve özel işçilikle yapıldıkları görülmektedir.

Görsel 2.35

Buğday öğütme aşamaları (temsili resim)

Görsel 2.36
Buğday öğütme taşı,
Çayönü

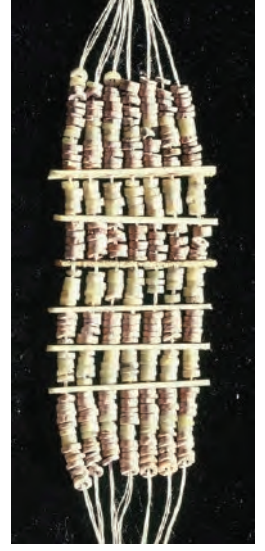
Anadolu'nun en eski çiftçileri olan Çayönü sakinleri buğday üretimi başta olmak üzere tarımda oldukça gelişmiştir. Obsidiyenden yapılan geometrik yapıdaki kesiciler, genellikle kemikten yapılmış saplara takılarak oluşturulan bir çeşit orak, öğütme taşları ve tokmak gibi aletler tarımsal üretim ve hasatta kullanılmıştır. Çayönü buluntuları arasında yüzeyleri parlatılmış çok sayıda taş, kemik ve boncuk takılarla, çakmak taşı ve obsidiyenden yapılmış delici, kazıyıcı küçük kesiciler, öğütme taşları vardır (Görsel 2.35, 2.36). Çayönü halkı, madeni de ilk kez kullanan Neolitik Çağ köylüsüdür. Çevrede bol miktarda bulunan bakırı döverek işlemiş ve çeşitli süs eşyaları yapmışlardır. Höyükte Neolitik Çağ'a ait dövme tekniği ile bakırdan yapılmış iğneler, kürecikler, boncuklar, kilden yapılmış kadın heykelcikleri de bulunmuştur. Güneydoğu ve Orta Anadolu'da yaklaşık MÖ 7000'lerde yapılan ilk çanak çömleklerin elle şekillendirildiğini, MÖ 4000'lerde ise seri üretimin yapılmasını sağlayan çömleği çarkının kullanılmaya başlandığını Çayönü'nde bulunan çok sayıda çanak çömlek göstermektedir.

AŞIKLIHÖYÜK

Günümüzden 10000 yıl önce kurulduğu tespit edilen Aşıklıhöyük, Orta Anadolu'nun ve Kapadokya'nın en eski köy yerleşmelerindedir. Aşıklıhöyük'te yapılan kazılarda ortaya çıkarılan yapıların taş temel olmadan sadece kerpiçten yapıldığı ve toprak ile sıvanmış olduğu görülür. Dışarıya açılan kapıları olmayan, ancak odalar arası içten içe geçişi sağlayan kapılar ya da küçük geçitlerin bulunduğu evlerin tabanları sulandırılmış kil ile sıvanmıştır. Orta Anadolu'da bakırın işlendiği en eski yerleşim alanlarından olan Aşıklıhöyük'te ele geçen buluntulardan, burada yaşayanların bakırı sıcak ve soğukken işlemeyi keşfettikleri anlaşılmaktadır. Ölülerin bazılarının boyun ve kollarında doğal bakırdan veya taştan yapılmış takılar (Görsel 2.37) bu görüşü desteklemektedir.

HACILAR

Burdur'un merkez ilçesine bağlı Hacılar Höyüğü'nde saptanan dokuz kültür katının yedi katı Neolitik, iki katı ise Kalkolitik Çağ'a aittir. Höyükte yerleşim alanı kalın kerpiçten bir sur içine alınmıştır. Geniş bir avluyu çevreleyen büyük odalı evlerin bazıları sur duvarlarına bitişik olarak yapılmıştır. Bu özelliği ile Çatalhöyük evlerinden farklılık gösterir. Dikdörtgen planlı olan evlerde temeller taştır ve beyaz sıvalı olan kerpiç duvarlarda kırmızı boyayla yapılmış geometrik motiflere rastlanmıştır. Buluntular halkın tarım ve hayvancılıkla geçindiğini göstermektedir. Ele geçen tahıl örnekleri ve el değirmenleri besin üretiminin geliştiğini göstermektedir. Bu dönemde çanak çömlek yapımı yaygınlaşmış, biçimlendirme ve süsleme üst düzeye ulaşmıştır (Görsel 2.38, 2.39). Ayrıca kilden yapılmış damga mühürler ve bereketi sembolize eden çekik gözlü ana tanrıça heykelticikleri ile silahlar Hacılar'daki buluntular arasında yer almaktadır. Burada bulunmuş olan kadın başı biçimindeki törensel kabın, büyük bir ana tanrıçanın başını simgelediği kabul edilmektedir (Görsel 2.40).

Görsel 2.37
Taştan yapılmış takı, Aşıklıhöyük

Görsel 2.38
Ana tanrıça heykelticği,
Hacilar

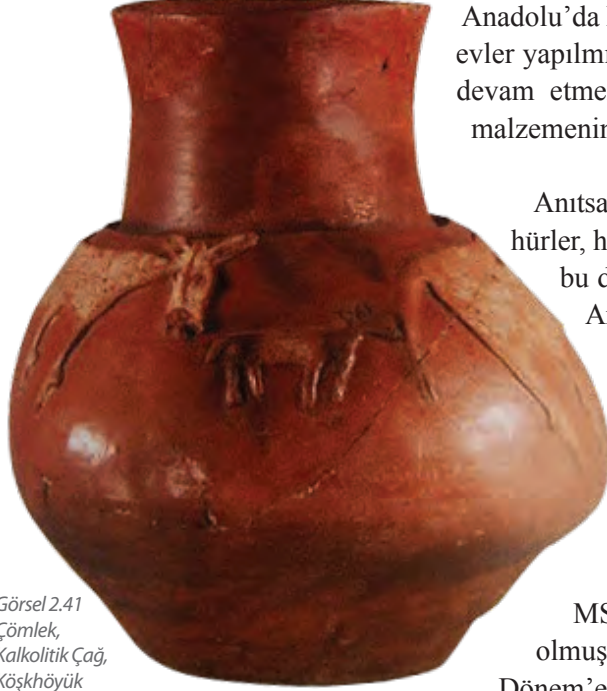
Görsel 2.39
Çanak çömlek ve tören kabı örneği, Hacilar

Görsel 2.40
Kadın biçimindeki tören kabı, Hacilar

2.1.4. Kalkolitik (Bronz Bakır) Çağ'da Anadolu

Kalkolitik Devir'de Anadolu'daki yerleşmelerin daha yüksek yerlerde kurulduğu ve etrafının surlarla çevrili olduğu görülür. Orta ve Batı Anadolu evlerinde dikdörtgen planlar görülürken Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Mezopotamya kültürlerinin etkisiyle yuvarlak planlı evler yapılmıştır. Kalkolitik Devir mimarisinde kerpiç kullanımı devam etmekle beraber çevre koşullarına bağlı olarak ahşap malzemenin de kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 2.41
Çömlek,
Kalkolitik Çağ,
Köşkhöyük

Anıtsal olarak inşa edilmiş idari ve dinî yapılar yanında mühürler, heykelcikler, zengin ve gelişmiş boya bezemeli kaplar bu dönemin önemli sanat eserlerindedir (Görsel 2.41).

Anadolu'da Kalkolitik Çağ'a ait buluntular, Yumuktepe, Alishar, Değirmen-tepe, Canhasan ve Hacılar'da yoğunlaşmıştır. Ayrıca Niğde'de bulunan Köşkhöyük'te Kalkolitik Çağ'a ait eserler bulunmuştur.

YUMUKTEPE

Mersin'de bulunan Yumuktepe Höyüğü MÖ 7500'den MS 1000 yılına kadar insanların kesintisiz yaşam alanı olmuştur. Höyükte hâlen devam eden kazılarda Kalkolitik Dönem'e ait çok sayıda taş ve seramikten kaplar, taştan yapılmış süs eşyaları ve kemik ev aletleri ile üretim amaçlı aletler ortaya çıkarılmıştır (Görsel 2.42). Ayrıca höyükte kil ve kum katkılı seramik kaplar ile Neolitik Dönem'e ait dünyada ilk defa kaleye benzer bir yapı tespit edilmiştir. Kalkolitik Dönem sonlarına doğru ise höyükte savunma duvarlarıyla çevrili köy tipi yerleşime geçilmiştir. Askerlerin oturduğu surlu evlerde fırın, yerel kaplar, temellerin altında seramik ve özel eşyalı mezarlar bulunmuştur. Yumuktepe'de bulunan buğday, baklagil, incir, çitlembik, üzüm gibi bitkilere ait kalıntılar tarımın gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca höyükte bulunan kalıntılardan koyun, keçi, domuz ve sığır beslendiği anlaşılmaktadır.

ALİŞAR HÖYÜĞÜ

Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Alishar köyünde MÖ 4000'li yıllarda kurulan Alishar Höyüğü, dörtgen planlı, kerpiç duvarlı, düz damlı evleriyle basit bir köy görünümündeyken, Asurlu tüccarlar tarafından bir ticaret merkezi hâline getirilmiştir. Yapılan kazılarda Kalkolitik Çağ'dan Hititlere kadar kültür katmanları bulunan höyük Anadolu kültürü için kesintisiz bir kronoloji sunmaktadır (Görsel 2.43).

Görsel 2.42
Kalkolitik Çağ çömlek ve süs eşyası, Yumuktepe

Görsel 2.43
Çömlek, Kalkolitik Çağ, Alishar

DEĞİRMEN TEPE HÖYÜĞÜ

Malatya'nın 24 km kuzeydoğusunda Karakaya Baraj Gölü suları altında kalmış olan Değirmentepe Höyüğü'nün Kalkolitik Çağ katmanında evlerin taş temel olmadan kalın kerpiç duvarlarla dörtgen planlı (megaron) yapıldığı görülmektedir. Kalkolitik Çağ'da Değirmentepe'de yoğun olarak bakır kullanılmıştır. Buluntulardan höyükte arpa ve buğday tarımı yapıldığı, sığır, koyun, keçi, domuz, at ve eşek beslendiği anlaşılmıştır. Çok sayıda değişik süsleme özelliklerine sahip çanak çömlek höyükte bulunan diğer kalıntılardır. Ayrıca kazılarda çok sayıda mühür bulunması höyüğün önemli bir ticaret merkezi olduğunu göstermektedir. Höyüğün Kalkolitik Çağ katmanındaki büyük fırınların ağız ve yakın çevrelerinde bakır cürufu bulunması, bu fırınların maden eritmede de kullanıldığını göstermektedir. Bütün bu özellikleriyle Değirmentepe, geçimini tarım ve hayvancılığın yanında maden işleyecek derecede tekniği gelişmiş, ticaretle uğraşan, mimarlık, çanak çömlek ve mühür sanatı alanlarında ileri düzeyde olan toplulukların yaşadığı bir merkezdir.

Görsel 2.45
Dua eden figür, Canhasan

Görsel 2.44
Tanrı Heykelciği, Canhasan

CANHASAN

Karaman'da bulunan Canhasan Höyüğü, Neolitik Çağ'a kadar inen kültür katmanlarına sahip olması nedeniyle önemlidir. Yapılan kazılarda etrafı surlarla çevrili kent yapısı ortaya çıkarılmıştır. Evler alt katı depo, üst katı yaşam alanı olmak üzere iki katlıdır. Kapı olmadığı için evlere dışarıdan basamaklarla çıkılan damlardan girilmektedir. Höyükte yapılan kazılarda bulunan bilezik ve topuz başı gibi eşyalar bakır işçiliğinin gelişmiş olduğunu göstermektedir. Höyükte ayrıca, geometrik motiflerle süslü, sarı astarlı, kırmızı boyalı kaplar, kilden stilize edilmiş insan ve hayvan heykelcikleri bulunmuştur (Görsel 2.44, 2.45, 2.46).

Görsel 2.46
Kalkolitik Çağ'a ait çömlek, Canhasan

HACILAR

Anadolu'da Kalkolitik Çağ'ın en parlak kültürü, Hacılar'da gelişmiştir. Hacılar halkı; mutfak, kuyu, işlik, atölye, tapınak gibi farklı işlevleri olan yapılar inşa etmiş, tüm bu bölgeleri dış etkilerden korumak için kalınlığı zaman zaman üç metreyi bulan surlar yapmıştır. Hacılar sakinleri, gerek çanak çömlek yapımında gerekse onları renkli bir biçimde süslemede üstün bir seviyeye ulaşmışlardır. Hacılar'da Neolitik Çağ'ın son dönemlerinden beri yapılan pişmiş topraktan tanrıça heykelleri, Kalkolitik Çağ'da daha stilize bir üslup kazanarak Tunç Çağı'nda görülecek olan ana tanrıça idollerine öncülük etmiştir (Görsel 2.47).

Görsel 2.47
Tanrıça heykelcikleri, Hacilar

2.1.5. Maden Çağında Anadolu

Anadolu'da Kalkolitik Çağ'dan tuncun kullanılması ile başlayan Maden Çağı'na geçiş kesintisiz olarak gerçekleşmiştir. Yazı, Anadolu'da MÖ 2000'de kullanılmaya başlandığı için Maden Çağı'nın Erken Tunç Devri Anadolu coğrafyası için tarih öncesi dönem kabul edilir. Neolitik Çağ Anadolu'sunda bakır ve gümüş gibi yumuşak madenler süs eşyası ve takı yapımında kullanılırken, sert bir alaşım olan tuncun silah, heykel, mühür ve bazı kutsal sembollerin yapımında kullanılmaya başlanması maden işleme sanatının gelişmesini sağlamıştır. Anadolu'da maden işleme sanatındaki gelişmeler uzak bölgelerle olan ticareti geliştirmiş, kent niteliğindeki yerleşmelerin büyümesi ile ilk kent devletleri oluşmuş ve siyasi örgütlenme başlamıştır.

Tunç Çağı'nda Anadolu'daki yapılarda **megaron** (dikdörtgen) yapı planının uygulandığı görülür. Mezar odaları, çömlekler, idol adı verilen sembolik heykelcikler ile çeşitli süs eşyaları bu dönemde Anadolu'daki yerleşmelerin tamamında bulunan eserlerdendir. Daha önceki çağlarda pişmiş toprak ve taştan yapılan "ana tanrıça" heykelcikleri, Maden Çağı başlarında değerli maden ve taşlardan yapılmaya başlanmıştır. Hasanoğlan'da (Ankara) bulunan kadın heykelciği bu dönem heykelciklerinin önemli örneklerindendir (Görsel 2.48).

Bu dönemin önemli bir eser grubunu da parlak yüzeyli keramikler oluşturmaktadır. Çömlekçi çarkının yaygınlaşması ile madenî kapları taklit eden "gaga ağızlı" testi ve maşrapalar, çift kulplu uzun silindirik gövdeli kupalar, hayvan biçiminde kaplar, üzerinde ince oluk şeklinde yivle bezenmiş olanlar, bu kültürün geliştirdiği kap biçimleri arasındadır. Ayrıca Tunç Devri'nin başlarında Anadolu'da dört tekerlekli araba kullanılması önemli bir gelişme göstergesidir. Bu çağın Anadolu'daki önemli yerleşim yerleri Truva (Çanakkale), Alacahöyük (Çorum), Kültepe (Kayseri), İkiztepe (Samsun) ve Alishar'dır (Yozgat).

TRUVA (TROYA)

Çanakkale'de bulunan Truva (Troya), Tunç Devri'nin Anadolu'daki en önemli merkezlerinden birisidir. Höyükte bulunan dokuz kültür katının ilk yedi katı Tunç Çağı'nı, diğerleri ise Helenistik ve Roma Devirlerini kapsamaktadır. Troya, birinci katmandan itibaren çevresi gelişmiş bir teknikle yapılmış, dört büyük kapısı bulunan kalın surlarla çevrili antik kent görünümündedir. Kentteki yapılar taş temel üzerine kerpiç duvarlıdır. Evler dikdörtgen yapı planının en eski ve öncü örneklerindedir. Mezar alanlarında ise üzerinde insan kabartmaları (rölyef) olan taşlar bulunmuştur.

Ana tanrıça figürünün bolca kullanıldığı dönemin çanak çömlekleri el yapısıdır ve hemen hemen hepsi astarlıdır. İnsan yüzü biçimindeki kaplara ilk kez bu höyükte rastlanmaktadır.

Görsel 2.48
Kadın heykelciği, Hasanoğlan

Truva'daki ilk keramik örnekleri elde biçimlendirilmiş, genellikle koyu bir rengin (gri, zeytin yeşili, siyah) kullanıldığı çizgi bezemeli kaplardır. Bunların üç ayaklı, çift kulplu, insan yüzü ve matara gibi değişik formlarda üretilmiş olanları da bulunmuştur (Görsel 2.49). Sonraki dönemlere ait düzgün yüzeyli keramiklerin çömlekçi çarkında yapılmış oldukları bilinmektedir. Truva'da yapılan kazılarda bulunan iki tekerlekli oyuncak arabalar sıra dışı sanat eseri örneklerindedir.

Görsel 2.49
Sunu kabı, Truva

Görsel 2.50
Elektromdan yapılmış çömlek, Truva

Truvalıların madencilik konusunda üstün bilgi ve beceriye sahip oldukları bilinmektedir. Maden Çağı başlarında günlük eşyalar ve takılar bakır, tunç gibi madenlerden yapılmıştır. Sonraki dönemlerde ise özellikle takılarda, süs eşyalarında altın ve gümüş gibi madenlerin yanında akik, lapis gibi değerli taşlar da kullanılmıştır (Görsel 2.50, 2.51). Yerleşimi oluşturan çeşitli tabakalardan ele geçen hazineler, Truvalıların madencilikteki üstünlüğünü açık biçimde kanıtlamaktadır.

Görsel 2.52
Bronz
heykelcik,
Alacahöyük

ALACAHÖYÜK

Çorum'un Alaca ilçesi yakınlarında bulunan Alacahöyük, Anadolu'nun Tunç Çağı'na ait en önemli höyüklerindedir. Alacahöyük'te yapılan kazılarda dört kültür evresi ve on dört yapı katmanı bulunmuştur. Alacahöyük'te Tunç Çağı'na ait en önemli buluntu kral mezarlarıdır. Toprak içine açılmış, etrafı taş duvarlarla çevrili dikdörtgen şeklindeki odaların üstü ahşap ve toprakla kapatılarak ölü evleri oluşturulmuştur. Bu mezarlarda tunçtan yapılarak altın veya gümüşle kaplanmış ana tanrıça heykelcikleri ile altından yapılmış idoller bulunmuştur (Görsel 2.52).

Görsel 2.51
Madenî sunu kabı, Truva

Görsel 2.55
Altından yapılmış ikiz tanrıça heykelciği,
Alacahöyük

Görsel 2.56
Çivi yazılı tablet, Kültepe

Görsel 2.57
Törensel içecek kabı, Kültepe

Ayrıca mezarlara kaplar, boğa ve geyik heykelleri, değerli taş ve madeni takılar (Görsel 2.53) ile güneş ışınlarını sembolize eden kurslar, çeşitli törensel semboller ve sistrum denilen müzik aletleri (Görsel 2.54) ölüye armağan olarak konulmuştur. Alacahöyük'te bulunan el ele tutuşmuş iki kadını stilize eden ikiz idol, altın dövme tekniğinin en değerli örneklerindedir (Görsel 2.55).

Görsel 2.53
Kutsal boğa
heykelciği,
Alacahöyük

Görsel 2.54
Sistrum,
Alacahöyük

KÜLTEPE

Kayseri'nin 22 km kuzeydoğusunda bulunan Kültepe Höyüğü, Anadolu'nun Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı'na ait en önemli yerleşim alanlarından biridir. Tunç Çağı'nda Anadolu'da yeterli altın, gümüş ve bakır bulunmasına rağmen tunç elde etmek için gerekli olan kalayın yetersiz olması bölgeler ve ülkeler arası ticaretin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Mezopotamya'daki Asurlu tüccarlar Anadolu'da yerli krallıkların koruyucu-

culuğunda **karum** adı verilen pazar alanlarını kurmuşlardır. Bu karumlarda yapılan kazılarda çok sayıda Asur yazısı ile yazılmış kil tablet bulunmuştur. Kültepe dışında Alacahöyük ve Boğazköy'de de bulunan bu çivi yazısı tabletlere **Kapadokya**

Tabletleri denilmektedir. Bunların en önemlisi Kültepe'de kurulan **Kaniş Karum**'unda yapılan kazılarda bulunan tabletlere (Görsel 2.56). Bu

tabletler Anadolu'nun o dönemdeki toplumsal ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Kültepe'de yapılan kazılarda ayrıca Tunç Çağı'na ait temeli taş, duvarları kerpiçten yapılmış megaron biçiminde tapınak ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemin diğer buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

buluntuları arasında çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve bu mezarlarda heykeller, idoller, çok renkli bezemeli keramikler, törensel içecek kapları (Görsel 2.57) yer almaktadır.

İKİZTEPE

Samsun'un Bafra ilçesinin 7 km kuzeybatısında yer alan İkiztepe Höyüğü'nde Kalkolitik Çağ'dan itibaren tüm evreler boyunca ahşap mimari kullanılmıştır. Tunç Çağı boyunca İkiztepe yerleşim yerinde insanların ağaç gövdelerinden çivi kullanmadan inşa ettikleri evlerde yaşamış oldukları yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Aynı dönemde Anadolu'nun diğer bölgelerindeki yerleşmelerde evler taş temel üzerine kerpiç duvarlardan yapılırken, İkiztepe bölgesi gür orman örtüsüne sahip olduğu için evler işlenmemiş ağaç gövdelerinden yapılmıştır. Binalar yapılırken toprağa belli aralıklarla çakılan ağaç dikmelerin arası, dallarla örüldükten sonra çamur ile sıvanmıştır. Binaların tabanları da bastırılmış topraktan yapılmış olup, çamur ile sıvanmıştır. Çatı ise eğik olup sazlarla örtülmüştür.

Görsel 2.58
Dua eden figürler, İkiztepe

İkiztepe'de yapılan kazılarda tamamı tunçtan yapılmış çok sayıda ayakta duran ve adeta dua eder şekilde tasvir edilmiş kadın figürleri bulunmuştur (Görsel 2.58). Ayrıca toprak kaplar, çeşitli süs eşyaları ve silahlar bulunmuştur. Kazılarda bulunan 58 cm uzunluğundaki arsenikli bakırdan, dört kanatlı mızrak ucu Anadolu'da bugüne kadar ele geçen en uzun mızrak ucudur. Döküm olarak tek seferde üretilmiş olması teknik bir başarı olarak görülmektedir (Görsel 2.59).

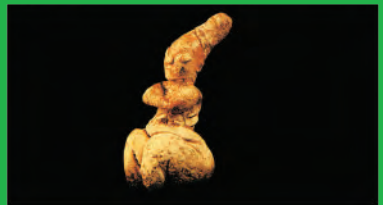

İkiztepe ve Aşıklı Höyüklerinde yapılan kazılarda bulunan kafataslarındaki ameliyat izleri, yaklaşık 4500 yıl önce yaşamış insanların beyin ameliyatı gerçekleştirdiklerini gösteriyor. Tıp kitaplarında yer alan Aztek ve Mısır örneklerinden farklı olarak "kapak açma" yöntemi için oluşturulan muntazam deliklerden gerçekleştirilen ameliyatlardan sonra hastaların bazılarının yıllarca yaşadığı tespit edilmiştir. İkiztepe'deki ameliyat izlerini taşıyan kafatasları Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde, Aşıklıhöyük'te bulunanlar ise Aksaray Müzesinde sergilenmektedir.

Görsel 2.59
Mızrak ucu, İkiztepe

Etkinlik

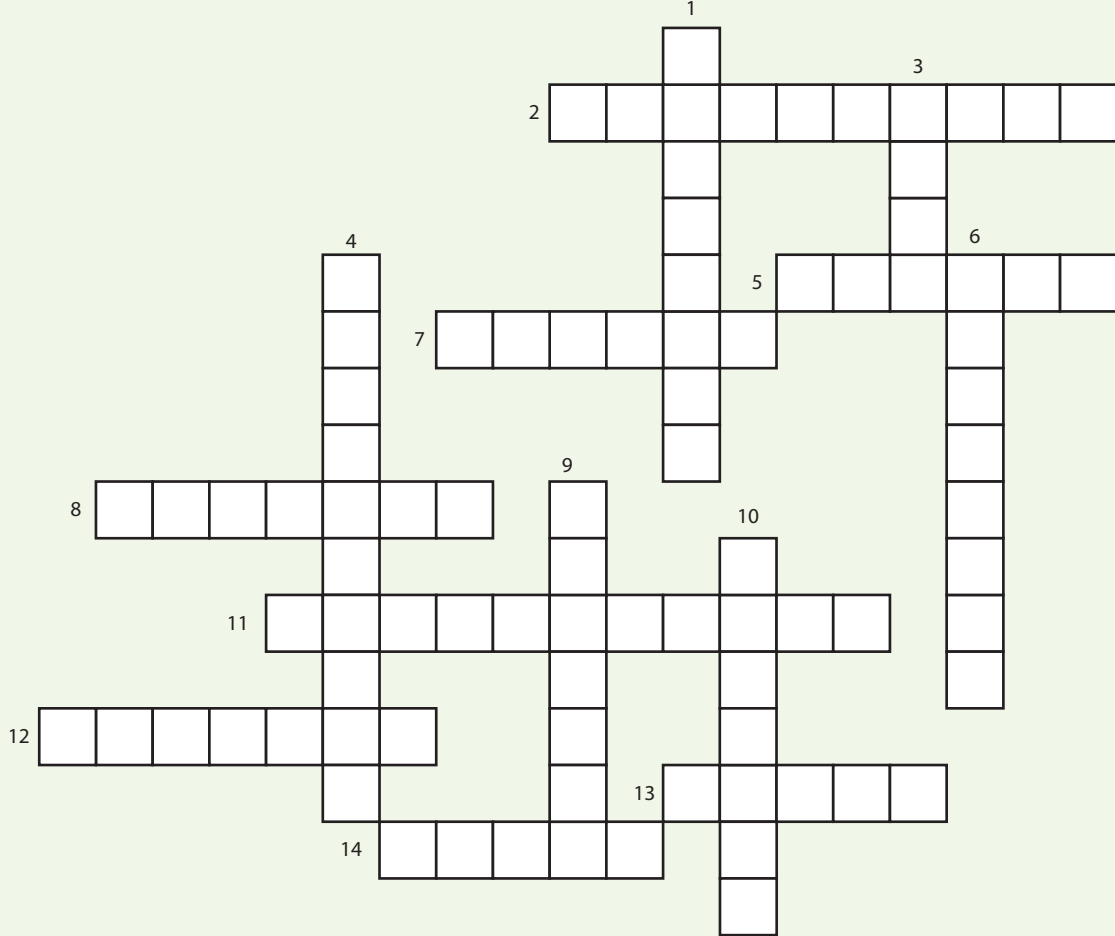
Aşağıdaki tablo ve görselleri inceledikten sonra tablonun altındaki soruları cevaplayınız.

Ait Olduğu Çağ	Yerleşim Yeri	Eser
Paleolitik	 Karain Mağarası	 Kesici ve kazıcı aletler
Mezolitik	 Öküzini Mağarası	 Balık şeklinde kolye
Neolitik	 Hacılar Höyüğü	 Tanrıça heykelciği
Kalkolitik	 Canhasan Höyüğü	 Bezemeli çömlek
Maden (Tunç)	 Truva	 Çeşitli alet ve süs eşyaları

1. Tarih öncesi çağlar boyunca insanların yerleşim alanlarında ne gibi değişimler olmuştur? Bu değişimlerin sebepleri nelerdir?
2. Tarih öncesi çağlar boyunca sanat eserlerinin yapıldığı malzemelerde ve kullanılan tekniklerde hangi değişimler meydana gelmiştir?
3. Tarih öncesi çağlar boyunca yapılan buluşların yerleşim yerlerine ve sanat eserlerine yansımaları nasıl olmuştur?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Paleolitik Dönem duvar resimler ile ünlü İspanya'daki mağaranın adı.
2. MÖ 5.500 - 3.000 yılları arasındaki çağ.
3. Taş, pişmiş toprak, kemik ve ahşap gibi malzemenle yapılan stilize heykelciklerin ortak adı.
4. Konya'da bulunan Neolitik Çağ'ın önemli yerleşim alanlarından biri.
5. Paralel düzenlenmiş bir döşemeyi taşıyan taşlardan meydana gelen mezar odası.
6. Geometrik şekilli küçük aletlerin ortak adı.
7. Anadolu'da Paleolitik Çağ'a ait buluntularla ünlü Antalya'daki mağara.
8. Burdur'da bulunan Neolitik ve Kalkolitik Çağ'ın önemli yerleşmelerinden biri.
9. Anadolu'da çivi yazısı ile yazılmış ilk tabletlerin bulunduğu Kayseri yakınlarındaki yerleşim yeri.
10. Anadolu'da tarih öncesi ve İlk Çağ'da yoğun olarak kullanılan dikdörtgen yapı planı.
11. Dünyanın bilinen en büyük Neolitik Çağ tapınağının bulunduğu Şanlıurfa yakınlarındaki yerleşim yeri.
12. Mezar odalarının üstü toprakla örtülerek ortaya çıkan tepciklere verilen ad.
13. Bakıra kalay karıştırılmasıyla elde edilen ve tunç olarak da bilinen alaşımın adı.
14. Yazıyı ilk defa bulan ve kullanan devletin adı.

B) Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Anadolu'da tarih öncesi çağlara ait yerleşim merkezlerinin temel özellikleri nelerdir?
2. Megaron'un mimarideki önemini yorumlayınız.
3. Paleolitik Çağ'da ateşin bulunmasının insan yaşamına etkileri neler olmuştur?
4. Kalkolitik Çağ'da ticaretin gelişmesini sağlayan faktörler nelerdir?
5. Neolitik Çağ'da insan yaşamında meydana gelen başlıca değişiklikler nelerdir?
6. Neolitik Çağ'ın Anadolu'daki en önemli yerleşim yeri olan Çatalhöyük evlerinin özellikleri nelerdir?
7. Kültepe'de ele geçirilen en önemli buluntular nelerdir? Bunların Anadolu tarihi açısından önemini açıklayınız.
8. Maden Çağı'nda Anadolu'da inanç ve kültür açısından farklı toplumların yaşadıklarını gösteren belgeler nelerdir?

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. Tarih çağları dünyanın her yerinde aynı zamanda başlar ve sona erer.
2. Paleolitik Çağ'a ait Willendorf Venüsü en önemli idollere aittir.
3. Köpek, Mezolitik Çağ'da evcilleştirilen ilk hayvandır.
4. Batman'da bulunan Caferhöyük, Anadolu'daki insanların ilk yerleşim alanıdır.
5. Tarih öncesinde Diyarbakır yakınlarındaki Çayönü'nde yaşayanlar Anadolu'nun en eski çiftçileri olarak kabul edilmektedir.
6. Çorum yakınlarında bulunan Değirmentepe Höyüğü, Hirfanlı Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır.
7. Asurlu tüccarlar Anadolu'da yerli krallıkların koruyuculuğunda "Karum" adı verilen pazar alanlarını kurmuştur.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

Konya yakınlarında bulunan Çatalhöyük Neolitik dönem yerleşmesi olarak yapılmıştır. Yerleşme tamamen dışa kapalı bal peteği şeklinde bitişik düzende kerpiçten yapılmış konut ve tapınaklardan oluşan mahallelerin birbirine eklenmesinden oluşmuştur. Yerleşmede evlerin bitişik olarak yapılması nedeniyle sokak uygulaması yoktur. Evler arasındaki ulaşım evlerin üzerini kapatan düz damlar üzerinden sağlanmaktadır. Evler taş temel kullanılmadan kerpiç tuğlalardan dörtgen planlı olarak yapılmıştır. Evlere giriş çatıdan açılan delikler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bu delikler aynı zamanda havalandırma ve ışıklandırmayı sağlamak amacıyla da kullanılmaktadır.

Evler sıvalı olarak yapılmış, sıvaların üzeri ise beyaza boyandıktan sonra kırmızı, siyah ve sarı tonlarda boyalarla duvar resimleri yapılmıştır. Duvar resimlerinde burada yaşayan insanların sosyal ve dini yaşantılarını anlatan kesitler bulunmaktadır. Duvar resimleri arasında geometrik motifler, el izleri ile akbaba, leopar ve yaban geyiği gibi hayvanlar bulunmaktadır. Evlerin içinde yapılmış olan sekilerin içinde ve odaların tabanlarında ölümler hocker (çocuğun anne kanındaki duruşu) pozisyonunda gömülmüşlerdir.

1. Metne göre Çatalhöyük'le ilgili verilenlerden hangisi doğrudur?
 - A) Odaların havalandırma ve aydınlatılması damlara açılan deliklerle sağlanmıştır
 - B) Megaron tarzı evler yapılmıştır.
 - C) Şehir planlaması sokaklara dayalı olarak yapılmıştır.
 - D) Ölümler evlerin dışına hocker pozisyonunda gömülmüşlerdir.
 - E) Evlerin duvarları sade ve beyaz boyalı olarak yapılmıştır.
2. Metne göre verilenlerden yanlış olanı işaretleyiniz?
 - A) Ölümler Hocker pozisyonunda gömülmüşlerdir
 - B) Çeşitli hayvanlara ait duvar resimleri yapılmıştır
 - C) Resimlerde sosyal yaşantılar ve dinî inanışlar konu edilmiştir
 - D) Mezolitik dönem yerleşmesidir
 - E) Yerleşmede konut ve tapınaklar birbirlerine bitişik olarak yapılmıştır.
3. Yeni taş ve obsidiyen aletlerin geliştirildiği, ilk kez anıtsal boyutlarda heykel ve kabartmaların yapıldığı dönem aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Mezolitik Çağ
 - B) Neolitik Çağ
 - C) Tunç Çağı
 - D) Asur Dönemi
 - E) Urartu Dönemi

4. Aşağıdakilerden hangisi Anadolu'da Erken Tunç Çağı'nda yaygın olarak inşa edilen ve iki odadan oluşan dikdörtgen şekilli ev tipinin adıdır?
- A) Megaron
B) Stel
C) Dolmen
D) İştâr
E) Orthostad
5. İnsanoğlunun ilk defa yerleşik kültüre ve tarımsal üretime geçtiği Taş Devri aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Mezolitik Çağ
B) Neolitik Çağ
C) Paleolitik Çağ
D) Kalkolitik Çağ
E) Demir Çağı
6. Aşağıdakilerden hangisi Neolitik Çağ'da Anadolu'daki önemli yerleşim yerlerinden **değildir**?
- A) Hacılar - Burdur
B) Söğüt Tarlası - Şanlıurfa
C) Çatalhöyük - Konya
D) Kumtepe - Çanakkale
E) Göbeklitepe - Şanlıurfa
7. Hangi dönemde çanak çömlekler üzerine genellikle geometrik bezemeler biçiminde resim yapılmıştır?
- A) Paleolitik Çağ
B) Neolitik Çağ
C) Kalkolitik Çağ
D) Mezolitik Çağ
E) Demir Çağı
8. Tarih öncesi çağlara ait zengin koleksiyona sahip olan ve Ankara'da yer alan müze hangisidir?
- A) Devlet Resim ve Heykel Müzesi
B) Etnografya Müzesi
C) Anadolu Medeniyetleri Müzesi
D) MTA Müzesi
E) Ankara Etibank Arkeoloji Müzesi

9. Taş ve Maden Devri anlamına gelen çağ aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kalkolitik Çağ
- B) Neolitik Çağ
- C) Mezolitik Çağ
- D) Paleolitik Çağ
- E) Tunç Çağı

10. Batı Anadolu'da Tunç Çağı'nın en önemli yerleşim merkezi hangisidir?

- A) Alacahöyük
- B) Çatalhöyük
- C) Truva
- D) Hacılar
- E) Kültepe

11. Tarih öncesi çağlarda anaerkil (kadın egemenliği) bir düzenin hakim olduğu görüşünü, kazılardan ele geçen hangi buluntular destekler?

- A) Takılar
- B) Günlük kullanım eşyaları
- C) Ana tanrıça heykelcikleri
- D) Mobilya parçaları
- E) Çanak ve çömlekler

12. Aşağıdakilerden hangisi Göbeklitepe ile ilgili doğru bilgi **değildir**?

- A) Dünyanın bilinen en eski tapınağıdır.
- B) Neolitik Çağ'ın önemli çiftçi köy yerleşmelerindedir.
- C) Göbeklitepe kazılarında birbirini çevreleyen çok sayıda sütun bulunmuştur.
- D) Günümüzden yaklaşık 12.000 yıl önce inşa edilmiştir.
- E) Göbeklitepe kazılarında bulunan sütunlar üzerinde bitki ve hayvan kabartmaları yer alır.

13. Konya'nın Çumra ilçesi yakınlarında bulunan ve Anadolu'da Neolitik Çağ'ın özelliklerini en iyi yansıtan çiftçi köy yerleşmesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Alacahöyük
- B) Caferhöyük
- C) Hacılar
- D) Kültepe
- E) Çatalhöyük

3. ÜNİTE

İLK ÇAĞ'DA DOĞU AKDENİZ HAVZASI UYGARLIKLARI VE BİZANS

Konu Başlıkları

1. Mezopotamya Sanatı
2. Mısır Sanatı
3. Anadolu Uygarlıkları ve Sanatı
4. Yunan Sanatı
5. Roma Sanatı
6. Erken Hristiyanlık ve Bizans Sanatı

Öğreneceğiniz Kavramlar

Ziggurat

Mastaba

Piramit

Potern

Rölyef

Sfenks

Tümülüs

Kibele

Fibula

Tapatez

Apadana

Fresko

Neler Öğreneceksiniz ?

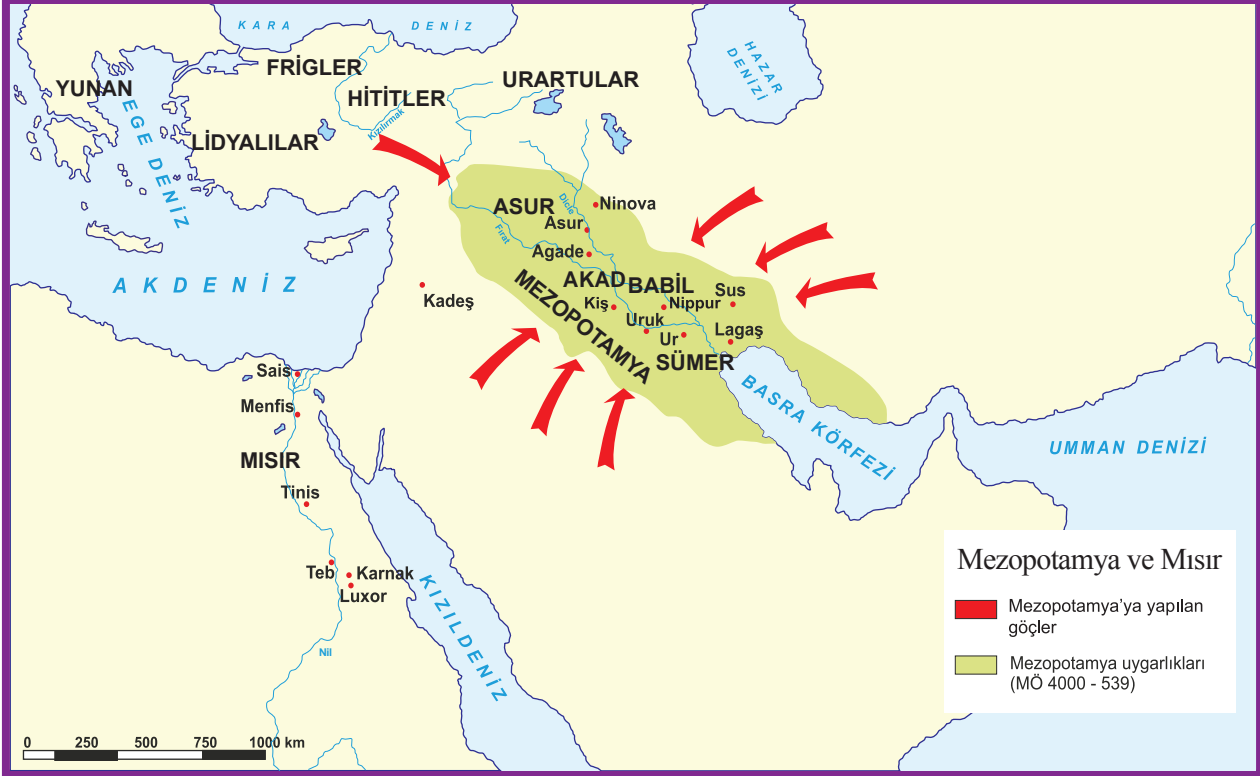
Bu ünite;

Mezopotamya'da gelişen mimari, heykel ve kabartma sanatlarının genel özelliklerini, Mısır'da gelişen mimari, heykel ve resim sanatlarının genel özelliklerini, Anadolu'da gelişen sanatın genel özelliklerini, Yunan mimari, heykel ve kabartma sanatlarının genel özelliklerini, Roma mimari, heykel, kabartma ve mozaik süsleme sanatlarının genel özelliklerini, Anadolu'da Erken Hristiyanlık Dönemi resim ve mimarisinin genel özelliklerini, Bizans Dönemi sanat eserlerinin genel özelliklerini, İlk Çağ'da Doğu Akdeniz Havzası uygarlıklarının benzer ve farklı yönlerini **öğreneceksiniz.**

3.1. MEZOPOTAMYA SANATI

Etkinlik

Aşağıdaki haritayı inceleyiniz. Mezopotamya'nın coğrafi konumu, kültürel ve nüfus yapısı sanatını nasıl etkilemiş olabilir ?

Fırat ve Dicle Nehirlerinin Anadolu'yu terk ettiği bölgeden başlayıp iki nehrin birleşerek Basra Körfezi'ne döküldüğü noktaya kadar uzanan bölgeye **Mezopotamya** denilmektedir. Bağdat'ın kuzeyi Yukarı Mezopotamya, güneyi ise Aşağı Mezopotamya olarak adlandırılmaktadır. Su kaynakları ve verimli topraklara sahip olan bu bölge, ilkbaharda akarsu taşkınları yaşanmasına rağmen, tarih öncesi çağlardan itibaren insanların yoğun olarak yerleştiği alanlardandır. Bu özellikler birçok kavmin bölgeyi istila etmesine neden olmuştur. Buraya gelen kavimler Yukarı Mezopotamya'da Asur; Güney Mezopotamya'da ise Sümer, Akad ve Babil uygarlıklarını kurarak zengin bir sanat anlayışıyla çeşitli sanat eserleri meydana getirmişlerdir.

3.1.1. Sümer Sanatı

Asya kökenli bir kavim olan Sümerler MÖ 3500-MÖ 2000 yılları arasında Mezopotamya'da etkili olmuşlardır. Burada Ur, Uruk, Kiş, Lagaş ve Nippur gibi şehir devletlerini kuran Sümerler, önceleri siyasi birliği sağlamışsa da bu durum uzun süreli olmamıştır. Sümerler doğudan gelen Elamlılar tarafından MÖ 2000'de yıkılmıştır. Mezopotamya'da kurulan Sümer uygarlığı bölgede kurulan ilk uygarlık olması ve diğerlerine de temel oluşturması açısından büyük öneme sahiptir. Mezopotamya'da yazı ve astronomi çalışmaları ilk defa Sümerler tarafından başlatılmıştır. Sümerler MÖ 3200'lü yıllarda kil tabletler üzerine kazıyarak oluşturdukları çivi yazısı ile uygarlık tarihinde çok önemli bir yer edinmişlerdir (Görsel 3.1). Çünkü çivi yazısı, yüzyıllar boyunca Akad, Babil, Pers, Hitit ve

Görsel 3.1
Çivi yazılı tablet, Sümerler

Urartu gibi bir çok toplum tarafından kullanılmış ve alfabe yazısına öncülük etmiştir.

Mimari

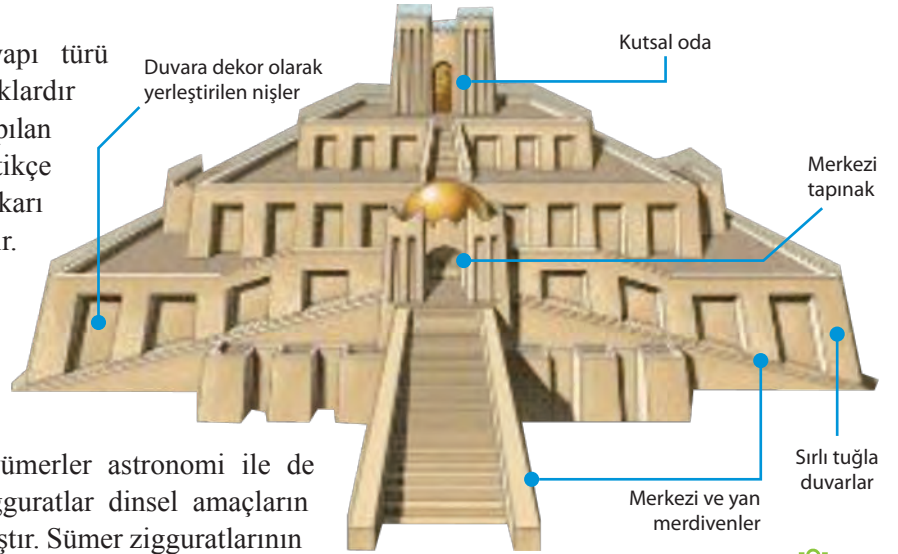
Mezopotamya'da yeterince taş bulunmadığı için yapılar kerpiçten yapılmıştır. Kerpiç taş gibi dayanıklı olmadığından mimari yapıların bir çoğu günümüze kadar varlığını koruyamamıştır. Buna rağmen elde edilen bilgiler Sümerlerin kentleri koruyan kalın surlar, gösterişli sur kapıları, saraylar, tapınaklar ve evler inşa ettiklerini göstermektedir.

Sümerler kerpiçten, kalın surlarla çevirdikleri şehirlerin içinde tanrılar için tapınaklar, krallar için saraylar ve konutlar yapmıştır. Nehir taşmaları-na karşı yapılmış yüksek setler üzerinde yer alan tapınak ve saraylar dikdörtgen avlunun etrafına dizilmiş çeşitli oda ve koridorlardan oluşmaktadır. Saraylarda; yönetim birimleri, odalar, özel bölümler, depolar dikdörtgen bir avlu çevresinde sıralanmıştır. Sümerler, saray planlarının küçültülmüş şeklini uyguladıkları evlerinin üzerlerini ise ahşap çatı ile örtmüşlerdir. Kerpiçten, kalın duvarlarla yapılan ve avlunun etrafını saran odalardan oluşan evlerde pencere olmadığından cephelere yerleştirilen payelerle süsleme yapılmıştır. Odaların üstü ahşap çatı ya da tuğladan örülmüş tonoz ve kubbelerle örtülmüştür. Sümerler kalın ve yüksek kerpiç duvarların dayanıklılığını artırmak için yapıların dış taraflarına destek duvarları (payanda) örmüşlerdir. Duvar yüzeyleri ise bazen boya ve sırlı tuğlalarla bazen de pişmiş toprak, mozaik veya madenî levhalarla kaplanarak süslenmiştir (Görsel 3.2).

Sümer mimarisinin en önemli yapı türü **ziggurat** (kule tapınak) denilen tapınaklardır (Görsel 3.3). Çoğunlukla kerpiçten yapılan zigguratlar üst üste yerleştirilmiş, gittikçe küçülen taraçalardan oluşan ve yukarı doğru yükselen bir mimariye sahiptir. Zigguratlarda katlar birbirine merdiven veya rampalarla bağlanmış, en üst katta ise kutsal eşyaların konulduğu ve tanrılara sunulan kurbanların kesimi için yapılmış masaya benzeyen sunağın bulunduğu bir oda yer almaktadır. Sümerler astronomi ile de yakından ilgilenmiş oldukları için zigguratlar dinsel amaçların dışında, gözlemevi olarak da kullanılmıştır. Sümer zigguratlarının en güzel örneklerinden birisi bugün Irak'ın Nasiriyah (Ur) kenti yakınlarında bulunan ve Ay tanrısı Nanna'nın adına MÖ 2000'lerde yapılan büyük Ur (Nanna) Zigguratı'dır (Görsel 3.3). Zaman içinde büyük oranda tahrip olan tapınak MÖ 6. yüzyılda, Babilliler tarafından restore edilmiştir. Sümerlerde mezar mimarisi, çevresindeki diğer uygarlıkların aksine gelişmemiştir. Az sayıda bulunan ve bilinen en eski kubbe örneğinin uygulandığı Sümer mezarları, dikdörtgen odalar şeklindedir.

Görsel 3.2
Sümerlere ait dış kaplama
mozaik örnekleri, Uruk

Görsel 3.3
Ur Zigguratı'nın kesiti (temsili resim)

Etkinlik

Heykel ve Kabartma Sanatı

Aşağıda Mezopotamya heykel sanatına ait görsel verilmiştir. Görseli inceleyerek Mezopotamya heykel sanatının özelliklerini örnekteki gibi heykeller üzerinden tespit ediniz, boşluklara yazınız.

Gözler,

Eller,

Heykeller frontal duruş pozisyonundadır.

Elbiseler,

Heykeller, kaide

Görsel 3.4
Kral Gudea Heykeli

Heykeller ve kabartmalar Sümer sanatının en etki-
leyici ürünlerindedir. Kireç taşı, diyorit ve mermerden
yapılan Sümer heykellerinin temaları genellikle tanrılar,
krallar, devlet adamları ve kentlerin önde gelen kişi-
leridir. Sümer heykel ve kabartmalarında krallara
tanrılardan daha fazla yer verildiği görülür.
Günümüze kadar gelen heykellerin çoğu altın
ve gümüş gibi madenlerden yapılmış olan-
lardır. Sümer heykellerinde ayakta duran ve
hantal gövdeli figürler genellikle hareketsiz,
ağır ve dinsel niteliktedir. Heykellerin üzerin-
de sağ omzu açıkta bırakan ve tek parçadan
oluşan bir elbise bulunmaktadır. Eller ise ibadet
pozisyonunda göğsün üstünde birleştirilmiştir.
Vücut formları orantısızdır ve sanatçı kendisine
göre önemli gördüğü yerleri (baş, omuzlar, kollar,
eller) daha büyük olarak işlemiştir. İstanbul
Arkeoloji Müzesinde bulunan Kral Lugaldalu
Heykeli ile Kral Gudea ve İri Gözlü Sümer
Heykeli bu özellikleri en iyi yansıtan eserler-
dendir (Görsel 3.4, 3.5).

Görsel 3.5
Kral
Lugaldalu'nun
Heykeli

Sümerler, tapınak duvarlarını süslerken kabartmalarda genellikle kral ve tanrı tasvirleri, dinî törenler, savaşlar, av sahneleri, dönemin siyasi olayları ve kutsal varlıkların betimlemelerine yer vermişlerdir. Bu örnekler, tapınakların ve sarayların duvarlarında, vazoların, mühürlerin üstünde ve adak levhalarında da görülmektedir. Taş üzerine yapılan kabartmalarda baş, göğüs ve bacaklar profilden; göz, omuz ve eller cepheden tasvir edilirken saç ve elbiseler özenle işlenmiştir. Heykelerde olduğu gibi sanatçının önemli gördüğü figürler diğerlerine göre daha büyük yapılmıştır. Oval çizgilerle çevrili iri gözler kabartmaların en belirgin özelliğidir. Kabartmaların en tanınmış ön yüzünde Sümer ordusunun düşmanı yenmesi ve düşman askerlerinin akbabalar tarafından parçalanmasını işleyen Akbabalar Steli'dir. Arka tarafında ise zaferden sonra düzenlenen dinsel bir törenin canlandırıldığı stel, tarihî belge niteliğindedir (Görsel 3.6).

Görsel 3.6
Akbabalar Steli

3.1.2. Asur Sanatı

Asurlular, Irak-Musul çevresinde yaşayan Sami kökenli bir halktır. MÖ 2000 sonrasında Doğu ve Batı uygarlıkları arasındaki ticaret yolları üzerinde egemenliklerini kullanarak hızla gelişmiş ve topraklarını genişleterek imparatorluğa dönüşmüştür. Asurlular hem Mezopotamya'da hem de Anadolu'da önemli siyasi ve ticari değişimlere neden olmuştur. Anadolu'da Asurlulara ait çivi yazısıyla yazılmış kil tabletler, burada tarihî çağların başladığını göstermektedir. Babil Kralı Nebupolassar (MÖ 625-605) Medlerle birlik olmuş ve Asur Devletine MÖ 612 yılında son vermiştir.

Asurlular mimaride birçok bakımdan Sümer Dönemi'nde oluşan köklü gelenekleri devam ettirmişlerdir. Mimari yapılarında fırınlanmış kerpiç veya sırlı tuğla kullanan Asurlular, kentlerde ise Hititlerde olduğu gibi çift sıra kalın surlar yapmışlardır. Kent kapılarında ve surlarda Hititlerden farklı olarak taş yerine kerpiç kullanılmıştır. Mezopotamya geleneğine uygun olarak anıtsal yapılar sel baskınlarına karşı bir set ya da tepe üzerine inşa edilmiştir. Saray yapıları kompleks binalar olup birbirine geçişleri olan avlular çevresinde sıralanmış salonlardan meydana gelmektedir. II. Sargon (Görsel 3.7) ve II. Asurbanipal sarayları Asurlulara ait saray mimarisinin en önemli örnekleridir. Asur evleri ahşap üzerine toprak örtülerek düz damlı olarak yapılmıştır.

Görsel 3.7
II. Sargon (sağda), Samarya Hükümdarı,
Kral Naibi Sennacherib (solda)
gösteren kabartma

Görsel 3.9
Aslan figürlü kabartma, Asurlular

Görsel 3.10
Gilgamesh ve Aslan kabartması, Louvre Müzesi

Asurlular tapınak olarak Sümer geleneğine uygun yedi katlı zigguratlar yapmışlardır. Asurlularda cenaze evin bir odasının zeminine gömüldüğü için şehirlerde kent dışı mezarlıklar yoktur. Kral ve soylular için ise kare ya da dikdörtgen planlı yer altı mezar odaları yapılmıştır.

Heykel ve Kabartma Sanatı

Asurlular genellikle tapınaklara armağan olarak yaptıkları heykel ve kabartma sanatlarında güzide eserler vermelerine rağmen heykellerden çok azı günümüze ulaşmıştır. İngiltere'deki British Müzesinde yer alan kral II. Asurnasirpal'in heykeli Asur heykel sanatının önemli örneklerindedir (Görsel 3.8). Asur şehirlerindeki anıtsal yapıların kapılarında bulunan kanatlı, insan başlı ve beş ayaklı boğa heykelleri ile üst yarısı kadın ya da erkek heykeli formunda olan sütunlar Asurlulardan kalan ilgi çekici eserlerdir.

Asurlularda devletin gücünü ve kralın başarısını ölümsüzleştirmek amacıyla saray duvarlarını süsleyen figürlü kabartmalar, ulaşılan seviyeyi gösteren en önemli eserlerdir. Özellikle Asur Kralı II. Sargon'un sarayında bulunan kabartmalarda aslan figürüne hem önden, hem de yandan görünür bir ifade vermek büyük ustalık ve kabiliyet gerektirmektedir (Görsel 3.9). Saray duvarlarındaki orthostatlar Asur kabartma sanatının en güzel örnekleridir (Görsel 3.10). Taş bloklar üzerine işlenen sahneler; sefer ve sefer sonrasında yapılan kutlamalardan, dinî törenlerden ve av sahnelerinden seçilmiştir. Mezopotamya için yeni olan taş levhalar üzerine bir öykünün arka arkaya film şeridi gibi öyküleyici bir anlatımla işlenmesi Asurluların kabartma sanatına getirdiği bir yeniliktir.

Görsel 3.8
II. Asurnasirpal'in Heykeli

3.1.3. Akad Sanatı

Sami kökenli bir halk olan Akadların ana vatanları ve Mezopotamya'ya geliş tarihleri ile ilgili kesin bilgiler mevcut değildir. MÖ 2.300'lerde Sümerleri yenerek ülke yönetimini ele geçirmişler ve Basra Körfezi'nden Akdeniz'e kadar Güney Mezopotamya'da geniş bir alana yayılan Akad Krallığı'nı kurmuşlardır. Akad Kralı I. Sargon güçlü memur mekanizmasıyla idare edilen bir devlet yapısı oluşturmuştur. En parlak dönemlerini yaşadıkları Naram-Sin'in ölümünden sonra zayıflamaya başlayan Akad Devleti MÖ 2.100'lerde Sümerler tarafından yıkılmıştır.

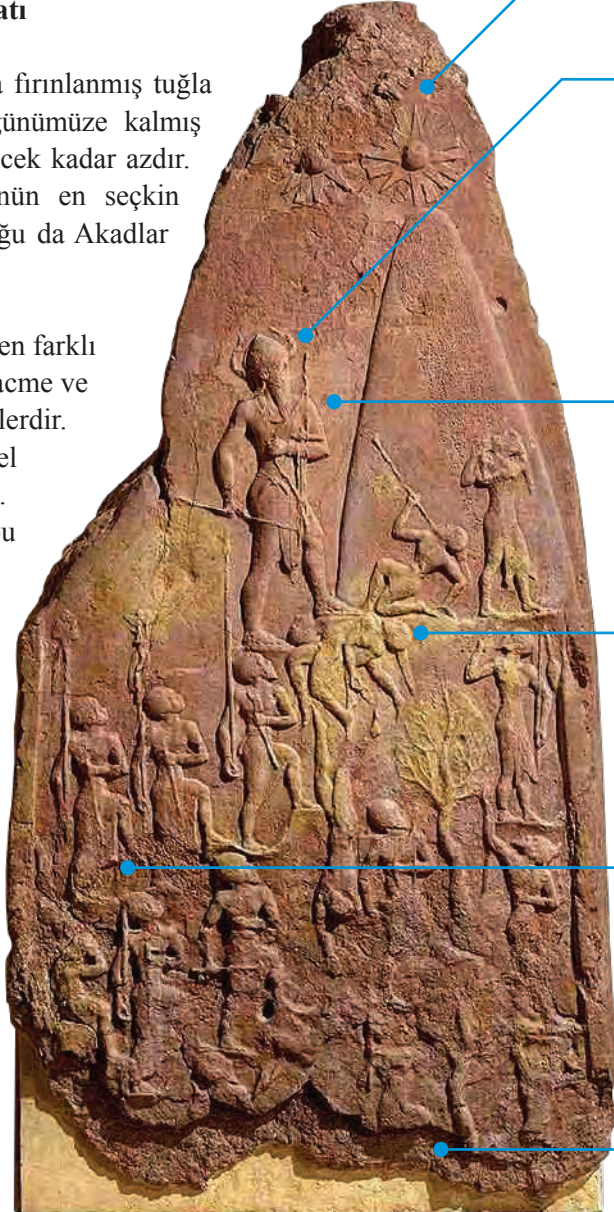
Mimari

Akad mimarisinde Sümer etkisi yoğun olarak görülmektedir. Akadlar mimari eserlerini dayanıksız olan kerpiç ve sırlı tuğladan yapmışlardır. Akadlar, Sümerlerden farklı olarak saraylarda resmî çalışma bölümlerini oturlan bölümlerden avlularla ayırmıştır. Çalışma odaları ve ek bölümler avlunun bir tarafına dizilmiştir. Sarayların girişlerinde yer alan sütunların çevresinde özellikle aslan heykelleri bulunmaktadır. Akadlar, tanrılardan daha fazla krallarını ön plana çıkardıkları ve krallarına Akad'ın tanrısı gibi unvanlar verdikleri için tapınak mimarisi gelişmemiştir. Akad evleri ise Sümer mimarisinin özelliklerini taşımaktadır. Akad Devleti yıkıldığında bölgede hüküm süren Gutiler Dönemi'nde şehirlerde büyük tahribatlar meydana geldiği için Akadlardan günümüze çok fazla mimari eser kalmamıştır.

Heykel ve Kabartma Sanatı

Akadlar, heykel yapımında fırınlanmış tuğla kullandıkları için onlardan günümüze kalmış büyük anıt heykeller yok denecek kadar azdır. Fakat Mezopotamya kültürünün en seçkin kabartma örneklerinden birçoğu da Akadlar Dönemi'ne aittir.

Akadlar, sanatta Sümerlerden farklı olarak eserlerinde derinliğe, hacme ve forma daha fazla önem vermişlerdir. Naram-Sin Steli bunun en güzel örneklerindedir (Görsel 3.11). Pembe kum taşından yapılan bu anıt Naram-Sin'in kazandığı zaferden sonra yapılan dinî kutlamayı tasvir etmektedir.

Dağın tepesinde gökyüzü tanrılarının sembelleri olan Güneş Kursları yer almaktadır.

Mezopotamya'da tanrıların sembollerinden olan boynuzlu tacı başında taşıyan tanrılaştırılmış (Tanrı Kral) Naram-Sin, ordularının başında dağa tırmanıyor.

Diğer bütün figürlerden büyük çizilmesi Naram-Sin'in kudretinin ve tanrılaştırılmasının ifadesidir.

Naram-Sin'in ayaklarının altında yenik düşen ve kraldan aman dileyen düşman askerleri yer almaktadır.

Tırmanan Akad askerlerinin hareketi, kabartmayı durgunluktan kurtarmaktadır.

Kabartmadaki askerlerin ayaklarının bastığı zeminin Sümer kabartmalarındaki gibi düz olmaması kabartmanın gerçekçiliğini arttırmaktadır.

Görsel 3.11
Naram-Sin Steli

3.1.4. Babil Sanatı

Görsel 3.12
Tören yolu mozaiklerinde hayvan figürü

Babil Devleti MÖ 1900'lerde Samilerin bir kolu olan Amurrular tarafından kurulmuştur. Güney Mezopotamya'da uzun süre varlığını sürdüren Babil; Eski, Orta ve Yeni Babil Krallıkları olmak üzere üç siyasi döneme ayrılır. Babil adı, hem başkentlerinin hem de krallığın adıdır. Eski Babil Krallığı'nın en önemli kralı olan Hammurabi ceza, mülkiyet, ticaret ve toplumsal yaşama ilgili döneminin en gelişmiş kanunlarını yapmıştır. I. Babil Devleti'nin Hititler tarafından yıkılmasından sonra MÖ 612'de II. Babil Devleti kurulmuş ve bu devlet MÖ 539'da Persler tarafından ortadan kaldırılmıştır. Genellikle Sümerlerin etkisi altında kalan Babiller, mimari açıdan Mezopotamya'nın en gelişmiş uygarlığını oluşturmanın yanında tıp ve astronomi alanlarında da önemli gelişmeler göstermişlerdir.

Görsel 3.13
İştar Kapısı ve
tören yolu
mozaikleri

Görsel 3.14
Tören yolu mozaiklerinde
boğa figürü

Mimari

Babil Krallığı'nın başkenti olan ve ortasından Fırat Nehri geçen Babil kenti iki sıra surla çevrilmiştir. Babil Krallığı'na ait en güzel saray, tapınak ve kabartma örnekleri bu şehirdir. Egemenliklerini görkemli yapılarla yüceltmek isteyen Babil kralları, saraylarını Mezopotamya uygarlıklarına ait diğer saraylardan daha büyük, sırlı tuğla bezemeli ve renkli mozaikler kullanılarak yaptırmıştır (Görsel 3.12, 3.13, 3.14). Saraylar bu dönemde artık merkezi bir avlu etrafında kümelenmiş birçok binadan oluşmaktadır. Saray duvarları taç giyme törenleri, boğa, aslan gibi hayvanları ve hayalî canavarları tasvir eden fresklerle kaplıdır.

Babil saraylarının en güzel örneklerinden biri II. Nebukadnezar'ın İştar Kapısı ile ünlü sarayıdır. İştar Kapısı'ndan girdikten sonra tören yolu ile Babil'in resmî tanrısı Marduk Tapınağı'na ulaşılmaktadır. Marduk Tapınağı, yedi katlı, üst katına rampa ile ulaşılan doksan metre yüksekliğinde bir ziggurattır. Bu tapınağın kuzeyinde ise Babil Kulesi olarak adlandırılan ziggurat yer almaktadır. Kentin kuzeyinde bulunan saray, avlu çevresinde sıralanmış salonlar ve teraslardan oluşmaktadır.

Heykel ve Kabartma Sanatı

Babil Dönemi'nden kalan kabartma ve heykellerde çok az insan figürü yer almaktadır. Çünkü bu dönemde sanat eserlerinde çeşitli renkteki sırlı tuğladan yapılan mozaiklerle süsleme tekniği ön plana çıkmıştır. Derinliğin fazla olduğu kabartmalarda ise Tanrı Marduk, kral, aslan, koç gibi figürler yoğunluktadır. Bu kabartmaların en güzel örnekleri İştar'da görölmektedir. Pişmiş toprak, sırlı ve kabartmalı tuğlaların birleştirilmesinden oluşan İştar Kapısı, koyu mavi çiniler üzerine aslan, boğa ve ejder kabartmaları ile süslenmiştir. İştar kapısından girdikten sonra geçilen tören caddesinin her iki tarafındaki duvarların alt kısımları aslan, boğa ve silahlı asker figürlerinin bulunduğu şerit hâlinde çini ile kaplanmıştır. Koyu mavi çini üzerine açık mavi ve sarı renkli kabartmalar yerleştirilmiştir. Rekonstrüksiyonu (canlandırma) hâlen Berlin Müzesinde olan bu cadde, Babil sanatının bütün inceliklerini göstermektedir. Babil heykel ve kabartma sanatının önemli örneklerinden birisi Hammurabi Steli'dir (Görsel 3.15). İki metreden fazla yüksekliğe ve silindirik görünüme sahip bazalt taşından yapılmış bu stelin en üstünde Hammurabi, yasaları yapmak için Güneş tanrısından emir alırken tasvir edilmiştir. Hammurabi Kanunları'nın yazılı olduğu stel, Louvre (Luur) Müzesinde sergilenmektedir.

3.2. MISIR SANATI

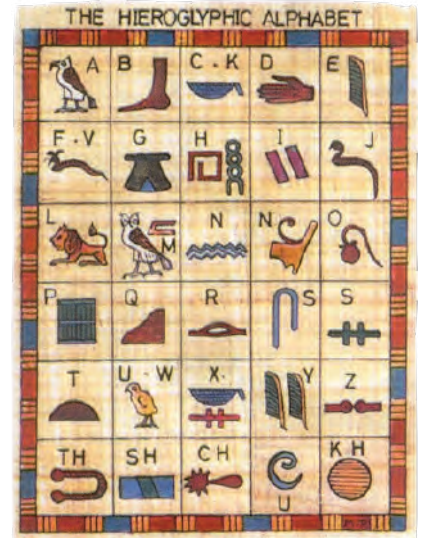
Mısır, coğrafi olarak Afrika kıtasının kuzeydoğusunda yer almaktadır. Çölün ortasında can damarı gibi uzanan Nil Nehri, Mısır uygarlığının oluşmasını etkileyen temel faktörlerden birisidir. Nil Nehri insanların su ihtiyacını karşıladığı gibi taşıdığı alüvyonlarla verimli tarım alanlarının oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle Nil Nehri çevresi tarih öncesinden günümüze kadar insanların yoğun olarak yaşadığı yerlerden olmuştur.

Günümüzden yaklaşık 6500 yıl öncesine dayanan Mısır uygarlığının ilk dönemleriyle ilgili yeterli bilgi ve belge yoktur. MÖ 3000'lere kadar çok sayıda küçük krallık ve hanedanın hüküm sürdüğü Mısır'da Kral Menes'in siyasi birliği sağlamasıyla Firavun denilen kralların yönetiminde; ilk yasalar, yazı, takvim, din, kültür ve sanat gibi etkinliklerle geleneksel Mısır uygarlığı doğmuştur. Mısır uygarlığı tarihte siyasetten ekonomiye, bilimden sanata kadar farklı alanlarda birçok gelişmeye öncülük etmiştir. Tıpta cerrahi tekniklerin kullanılması, anıtsal piramit ve tapınakların yapımı, Güneş Takvimi'nin icadı, hiyeroglif yazısının kullanılması vb. gelişmeler bu uygarlığın dünya uygarlık tarihinde önemli bir yer edinmesinde etkili olmuştur (Görsel 3.16). Bugün Mısır toprakları içinde yer alan bölge tarih boyunca İskender, Roma, Bizans gibi farklı imparatorlukların egemenliğine girmiştir.

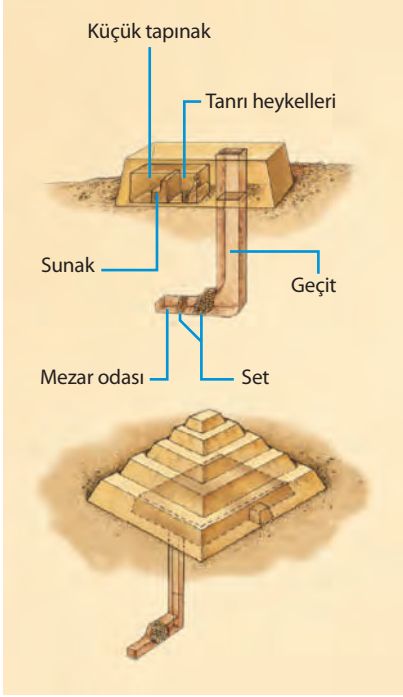
Mısır tarihi Eski, Orta, Yeni ve Geç İmparatorluk dönemleri olmak üzere dört döneme ayrılmaktadır. Mısır sanatı da buna paralel olarak her dönemde farklı özellikler göstermektedir.

Görsel 3.15
Hammurabi Steli

Görsel 3.16
Mısır hiyeroglif alfabeti

Görsel 3.17
Mastaba ve Basamaklı Piramit kesiti
(temsili resim)

Mimari

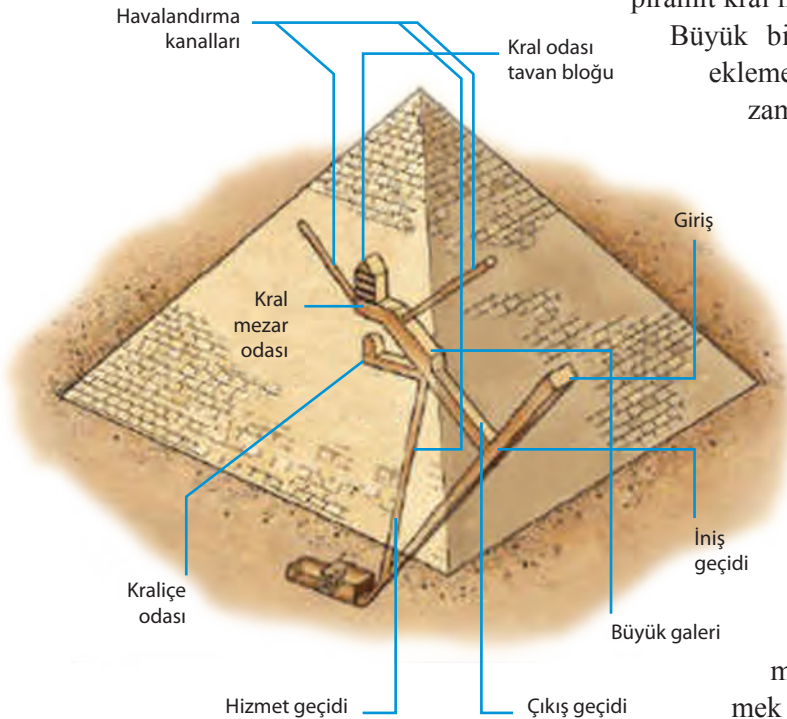
Mısır mimarisinin temeli, tanrıların ve tanrılaştırılmış firavunların onurlandırılmasına dayanan dinî mimaridir. Firavunlar için yapılan anıtsal mezarlar ve saraylar ile tanrılar için yapılan tapınaklar Mısır mimarisinin en görkemli eserleridir.

Dinî mimarinin ilk önemli örnekleri mezarlardır. Öldükten sonra yaşama inancının gereği olarak sağlam olması için mezarlar taştan yapılmıştır. Toprağın altına basit odalar şeklinde yapılan mezarlara ölen kişinin özel eşyaları da konulmaktadır. Daha sonra mezar odalarının üzerine dinî törenlerin yapıldığı ve üstü yatay olarak kesilmiş piramit şeklinde planlı yapıların eklenmesiyle "mastaba" denilen mezarlar oluşmuştur (Görsel 3.17). Erken dönemde taş ve tuğla kullanılarak yapılan mastabaların zamanla geliştirilmesiyle kral mezarları olarak inşa edilen piramitler ortaya çıkmıştır. Piramitler, önceleri üst üste oturtulmuş taraçalardan oluşan basamaklı şekilde yapılmıştır.

Mısır'da mevcut inanişçe göre firavun öldüğünde gökyüzünde Güneş tanrısı Ra ile birleşerek tanrılaşıyor ve böylece halk ile tanrılar arasında tek bağ hâline geliyordu. Bu düşüncelerle Eski İmparatorluk Dönemi'nde Kral Coser'in MÖ 2630'lu yıllarda Sakkara'da yaptırdığı basamaklı piramit kral mezarlarının Mısır tarihindeki ilk anıtsal örneğidir.

Büyük bir mastaba şeklinde başlayan yapı daha sonra eklemelerle büyük bir piramide dönüşmüştür. Eserde o zamana kadar kraliyet yapılarında kullanılan ağaç gövdeleri, çamur tuğlaları ve saz demetlerinin yerine kireç taşının kullanılmasıyla Mısır mimarisine büyük yenilik getirilmiştir.

Piramitler mezar odası ve tapınak bölmünden oluşuyordu (Görsel 3.18). Mezar odası, tanrıyı temsil eden firavunun bulunduğu kutsal bir bölümdü. Tanrıya hediye sunmak isteyen ziyaretçilerin mezar odalarını tahrip etmesini önlemek, firavun ve ailesinin huzurunun bozulmasını engellemek için piramitlerin dış kısımlarındaki çevre alanlara hediye sunmak isteyen ziyaretçilerin hediyelerini sunabilecekleri ve tapınabilecekleri tapınaklar inşa edilmiştir. Piramitlerde mezar odası, bu odalara ulaşımı engellemek için her zaman piramidin merkezine inşa edilmiyor; giriş ve dehlizler labirent gibi düzenlenerek mezar odası korunmaya çalışılıyordu.

Görsel 3.18
Keops Piramidi'nin kesiti (temsili resim)

Piramitler sadece taşların üst üste dizilmesi ile değil oldukça sağlam geometrik ve aritmetik hesaba göre inşa edilmişlerdir. Bütün piramitler kareye yakın bir taban üzerine kurulmuştur. Piramitlerin inşasında büyük taş bloklar, harç kullanılmadan üst üste yükseltilirken herhangi bir kaymayı ve yıkılmayı önlemek için belli açılarla yerleştirilmiştir. Böylece piramitlerin tepeye doğru aynı eğimle düzgün bir şekilde yükselmeleri sağlanmıştır. Eski İmparatorluk Dönemi'nde yapılan bu piramitlerin en tanınmışları Mısır'ın başkenti Kahire yakınlarındaki Giza Platosu'nda bulunan Keops, Kefren ve Mikerinos piramitleridir (Görsel 3.19). Kefren Piramidi'nin yanında kayaya yontularak yapılmış, kralın başının aslan vücuduyla birleştirilmiş hâlde tasvir edildiği büyük bir sfenks anıtı yer almaktadır (Görsel 3.20). Mısır mitolojisine göre aslanın gizemli güçlere sahip olduğu düşüncesi sfenksin piramitleri koruyacağı inancıyla inşa edildiğini göstermektedir.

Görsel 3.19
Keops, Kefren ve Mikerinos Piramitleri

Mısır tapınakları, dinî mimarinin diğer önemli örneklerindedir. Tapınaklar ibadet yeri olmayıp tanrılar için bir nevi türbe niteliğine sahip yerlerdir. Mısır tapınakları dinî özelliği yanında devlet yönetiminin, eğitimin, bilimsel ve tıbbi çalışmaların yapıldığı yerlerdir. Çoğunlukla Nil kıyılarında yapılan küçük tapınakların yerini zamanla devletin büyümesi ve güçlenmesiyle birlikte boyut, malzeme ve estetik bakımdan büyük tapınaklar almıştır.

Erken dönemde yapılan tapınaklar konusunda bilgiler çok azdır. Hierakonpolis şehrinde yuvarlak planlı bir tapınağa ait izler bulunmuştur. Eski İmparatorluk Dönemi'nde yapılmış tapınaklardan olan ve Güneş Tanrısı Ra için Abu Gurab'da yaptırılan Güneş Tapınağı'nda içinde bir sunağın bulunduğu açık avlu ve güneş tanrısının simgesi olan kalın bir dikili taş yer almaktadır. Bu tür güneş tapınakları piramitlerinin yanında yapılmıştır.

Görsel 3.21
Haçepsut Tapınağı

Yeni İmparatorluk Dönemi'nde yapılan Kraliçe Haçepsut Tapınağı en eski mezar tapınaklarından (Görsel 3.21). Bu kaya tapınağı yamaçta sütunlara oturan teraslar hâlinde yükselmiştir. Tapınakta Kraliçe Haçepsut'un cesedi tapınağın arkasında bulunan kayanın içindeki mezara yerleştirilmiştir. Her iki yanında sfenks sıralarının yer aldığı tören

❓ Bunu biliyor musunuz ?

Keops Piramidi'nin inşası sırasında günde ortalama 20 ton ağırlığında 285 adet taş blok yerleştirilmiştir. Piramitlerin inşasında kullanılan ağır taş bloklar, istenilen yüksekliğe ahşap kızaklardan kurulmuş rampalar kullanılarak taşınmıştır. Taşların arasında, herhangi bir yapı-tırıcı malzeme kullanılmamıştır. Yılda 100000 taş blok yerleştirilerek piramidin yapımının 23 yılda tamamlandığı tahmin edilmektedir.

Görsel 3.20
Kefren Piramidi'nin yanındaki sfenks anıtı

Görsel 3.23
Abu Simbel Tapınağı

caddesi tapınağa bir vadi ile bağlıdır. Üst teras duvarla çevrili bir avludur. Bu avlunun dışında çift sütun sıraları, sağ yanında kraliçenin mezarı, sol yanında tanrı Ra adına yapılmış anıtsal sunağın bulunduğu daha küçük bir avlu bulunmaktadır. Esas kutsal bölüm, üst avlunun gerisindeki kayaya oyulmuştur. Tapınak duvarlarındaki ince işçilikli kabartmalarda Kraliçe Haçepsut'un yaşamına ve yönetimine ilişkin sahneler ve başka ülkelere yapılan seferler betimlenmiştir. Bu dönemin bir diğer önemli tapınağı da diğer Mısır Kraliçesi Nefertiti'ye (Görsel 3.22) ait olan Abu Simbel Tapınağı'dır (Görsel 3.23).

Görsel 3.22
Mısır Kraliçesi
Nefertiti'nin
büstü

Tapınak mimarisinde mezar tapınaklarından başka bir diğer tapınak tipi de Pilon tapınaklarıdır. Halkın yalnızca tören yolu üstünde törene katılabildikleri bu tapınaklar genellikle avlu, hipostil, kutsal bölüm olmak üzere birbirini izleyen üç ana bölümden oluşur. Bu mimarinin güzide örneklerinden olan ve Yeni İmparatorluk Dönemi'nde yapılan Karnak Tapınağı'nda (Görsel 3.24) tapınağa gelen yol üstünde obeliskler bulunmakta, bu yol büyük bir kapıya (pilon) açılmakta ve buradan çevresi sütunlarla çevrelenmiş bir açık avluya (peristil) geçilmektedir. Avludan ikinci bir kapıyla, çok sütunlu, ışığını tepeden alan bir salona (hipostile) girilir. Bu salondan da üçüncü bir kapıyla (pilon) sadece firavun ve en yüksek rütbeli rahibin girebildiği, karanlık ve zengin bezemeli kutsal odaya geçilmektedir. Bu mimarinin bir diğer önemli örneği de Luksor Tapınağı'dır.

Görsel 3.24
Karnak Tapınağı, Mısır

Heykel ve Kabartma Sanatı

Etkinlik

Aşağıda Mısır'da Eski, Orta ve Yeni İmparatorluk Dönemlerine ait heykel örnekleri verilmiştir. Heykelleri inceleyiniz ve soruları cevaplayınız.

İmparator Kefren
Eski İmparatorluk Dönemi

İmparator Sesotris III
Orta İmparatorluk Dönemi

İmparator Amenhotep IV
Yeni İmparatorluk Dönemi

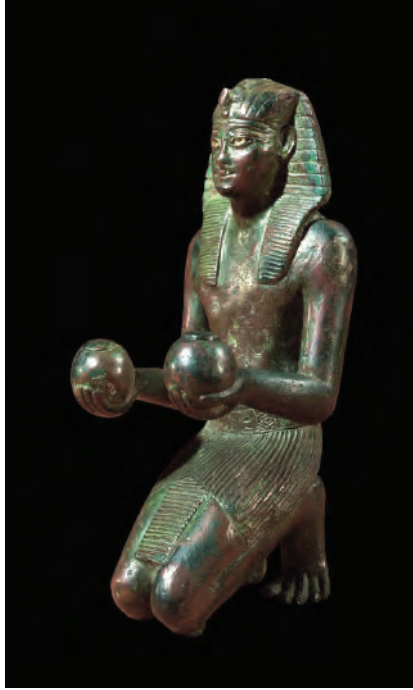
1. Hangi heykelin yüz ifadesinde hükmeden kral anlayışı mevcuttur?
2. Hangi heykelin yüz ifadesinde duygusallık (acı, keder vb.) söz konusudur?
3. Sizce hangi heykelin yüz ifadesi daha fazla doğallık arz etmektedir?
4. Görsellerden hareketle Mısır heykel sanatının özelliklerinin neler olabileceğini (malzeme, kompozisyon vb.) söyleyerek Mezopotamya heykel sanatı ile benzer ve farklı yönlerini belirtiniz.

Mısır'da heykel sanatına çok önem verilmiştir. Heykeller saray, tapınak ve mezar anıtlarının tamamlayıcı ögesi olarak kabul edilmiştir. Mimari eserlerin iç ve dış cepheleri heykellerle süslenmiştir. Mısır uygarlığında büyük heykeller genellikle granit, bazalt ve diyorit gibi sert taşlardan, küçük boyutlu heykeller ise ahşap, kireç taşı, fil dişi ve çeşitli madenlerden yapılmıştır.

Mısır'da heykel sanatı hızlı bir gelişme göstermiştir. Firavun Coser'in gerçek boydaki ilkel, ama etkileyici heykeli sonra yapılacak olan anıtsal heykellerinin öncüsü olmuştur. Firavun Kefren'in diyoritten yapılmış heykeli ince işçiliği ve ağırbaşlı havasıyla, Mikerinos ile eşini tasvir eden heykel ile Thutmose (Görsel 25) heykeli Mısırlıların arduaz gibi sert taşları ve metali işlemdeki büyük ustalıklarını gösteren örneklerdir.

Bunu biliyor musunuz ?

Heykellerin alınlarının ortasından geçtiği kabul edilen dikey bir çizgi, onları şekil ve görünüş bakımından iki eşit kısma böler. Sanat tarihinde bu duruşa frontal duruş denir.

Görsel 3.25
Thutmose Heykeli

Görsel 3.26
Taşıyıcı heykeli

Görsel 3.27
Sekhemka (Sekemka) Heykeli

Eski İmparatorluk Dönemi'nde heykel sanatında belirgin bir üslup söz konusudur. Heykellerde sadelik ön planda olup hareket ve duyguları ifade eden ayrıntılar yoktur. Genellikle bir kaide üzerinde ayakta duran veya oturmuş biçimde yapılan heykellerde frontal duruş hâkimdir. Ayakta duran figürlerde, vücut ağırlığı iki bacağa eşit olarak dağıtılmış, kollar vücuda yapışık şekilde aşağıya sarkmış, eller ise yumruk şeklindedir. Erkek heykellerinin tenleri kadın heykellerine göre daha koyudur. Erkek giysileri sadece bel ve kalça bölgesini kapatır. Tüm vücudu örten kadın giysileri diz ve göğüs hizasında birer çizgiyle vurgulanır. Oturan figürlerde ağırlık yine eşit paylaşılırken birlikte baş öne bakmakta ve dik durmaktadır. Bununla beraber bu dönemde belli kurallara bağlı kalmadan yapılmış halk sanatı olarak adlandırılan heykel örneklerine de rastlanmaktadır (Görsel 3.26). Bu eserlerde sanatçı, günlük yaşamdan seçtiği figürlerde ve hareketlerde daha rahat ve serbesttir. Bu özelliğe sahip heykellerin en tanınmışları, bağdaş kurmuş vaziyette Oturan Kâtip Heykeli ve firavunların üst düzey memurlarını tasvir eden Sekhemka (Sekemka) Heykeli'dir (Görsel 3.27).

Orta İmparatorluk Dönemi'nde tapınaklarda firavunların büyük boyutlu heykelleri yapılmış, heykel sanatına daha realist bir bakış açısı hakim olmuş; yüzlerde çizgiler, gözlerde çukurlaşmalar vb. ayrıntılar firavunların heykellerinde görülmeye başlanmıştır.

Yeni İmparatorluk Dönemi'nde heykel sanatı yeniden canlanmış ve büyük boyutlu heykel geleneği en üst düzeye ulaşmıştır (Görsel 3.28). Bu dönemde “doğallık” ön plana çıkmış, firavun ve ailesinin heykellerinde her türlü kusur sergilenmiştir. Ayrıca eski döneme oranla daha çok memurların, sanatçıların ve sıradan insanların heykelleri de yapılmaya başlanmıştır.

Mısır'da dinî inanca göre ruh, mezardaki ölü insanın yanı başına konulan heykelde varlığını sürdüreceğinden heykelin sahibine benzemesi istenmiştir. Hatta, doğal görünmeleri için bazıları boyanmıştır. Bu sebeple Mısır'da portre sanatı erken dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Kabartmalarda ana figür insandır. Tanrı, firavun, aslan, kuş ve günlük yaşamla ilgili figürler kabartmalarda sıkça kullanılmıştır. Tanrı ve kral figürleri diğer figürlerden daha büyük gösterilmektedir. Figürlerin baş, göğüs, kol, bacak ve ayaklar profilden; gözleri ve omuzları ise cepheden gösterilmiştir (Görsel 3.29).

Resim Sanatı

Duvar süslemesine düşkün olan Mısırlılarda resim sanatı ebedî, sürekli ve kutsal olanı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu nedenle tapınak ve mezar odalarının duvarları boyanmış, kabartmalar ve hiyeroglif yazılarla süslenmiştir.

Görsel 3.28
İmparator II. Ramses Heykeli

Görsel 3.29
Mısır kabartma örneği

Görsel 3.30
Mısır resminde profilden çizilen
bir soylu

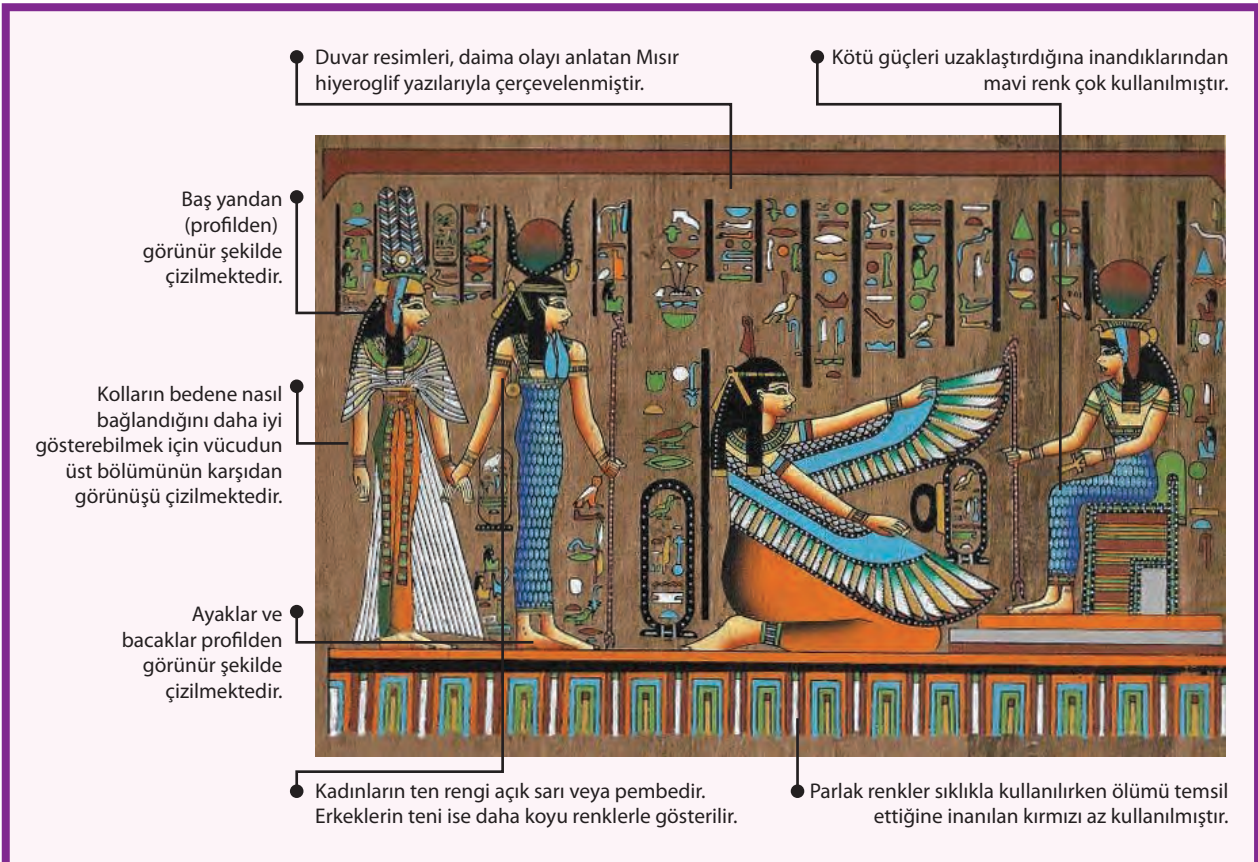
Mısır resim sanatında daha çok tanrılara, dinsel törenlere ve gündelik hayata yönelik konular işlenmiştir. Resimlerde boğa, kedi, timsah, köpek, şahin gibi hayvanlar tanrısal güçlerle ilişki içinde tasvir edilmiş olup totem inanışlarından kalma sembollere çokça yer verilmiştir. İnsan biçiminde tasarlanan tanrıların hayvanlarla bağlantıları hayvan başlı ve insan vücutlu tasvirlerle yol açmış ve bu çeşit tanrı tasvirleri Mısır duvar resimlerinde önemli bir yer tutmuştur.

Mısır resminin en karakteristik yanı üslup özellikleridir. Mısır resimlerinde görülen figürler ve olaylar derinlik duygusunun ötesinde daima düz bir yüzey anlayışı içinde tasvir edilmiştir. Figürlere derinlik duygusu yaratacak herhangi bir hareket vermektense daima kaçınılmış; insan vücudunun resmedilmesinde bacaklar ve yüz tamamen profilden gösterilirken gövde, omuzlar ve gözler daima cepheden gösterilmiştir (Görsel 3.30, 3.31). Mısırlı ressamlar başlangıçta fırça yerine saz ve kamış saplarını kullanmışlardır. Resimlerde kök boyları gibi doğal nesnelere yanında dövülmüş emaye, is birikintileri gibi değişik maddelerin karışımından elde edilen boyalar ve çeşitli renkler kullanılmıştır.

Resimlerdeki boyutlar figürün ait olduğu dinsel ya da toplumsal değerlere göre değişmektedir. Firavunlar ve tanrılar çoğunlukla öteki insanlardan daha büyük gösterilmişlerdir. Resimlerde yer alan başka figürlerse, soylu ya da hizmetçi, köle oluşlarına göre farklı ölçülere sahiptir.

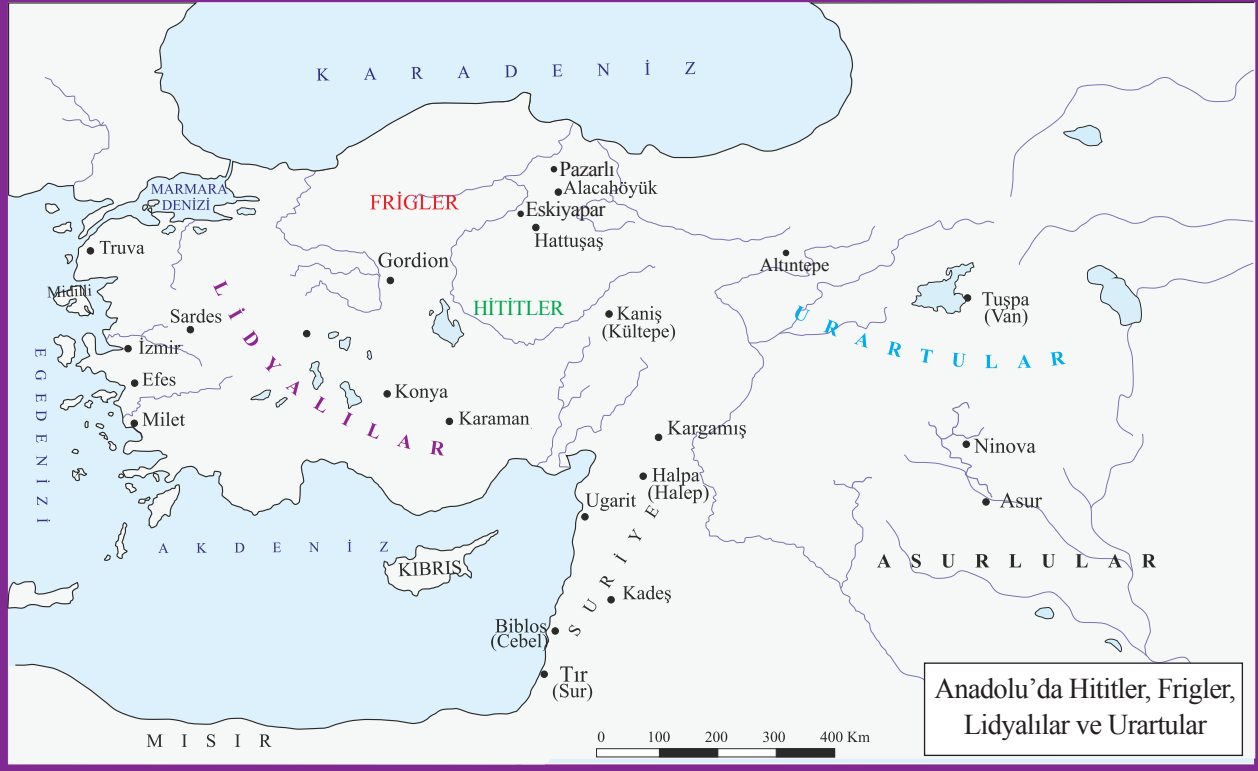
Görsel 3.31
Mısır resim sanatı örneği

3.3. ANADOLU UYGARLIKLARI VE SANATI

Etkinlik

Anadolu'nun coğrafi konumu dikkate alındığında Anadolu sanatının gelişimi ve özellikleri hakkında neler söylenebilir?

İlk Çağlardan itibaren insanların yerleşim alanları seçiminde tarıma elverişli verimli topraklar, maden yatakları, su kaynakları ve uygun iklim şartları yanında savunma gibi faktörler etkili olmuştur. Bu özelliklere sahip Anadolu sürekli göç almış ve İlk Çağ'da, Anadolu'nun büyük bir bölümünü hakimiyeti altına alan Hitit Krallığı, Doğu Anadolu'da Urartu Krallığı, Güneydoğu Anadolu'da Geç Hitit Beylikleri, Orta Anadolu Sakarya Bölgesi'nde Frig Krallığı ve Batı Anadolu'da Lidya Krallığı hüküm sürmüştür. Böylece Anadolu'da farklı toplumların katkılarıyla sanat açısından çok ileri bir seviyeye ulaşılmıştır.

3.3.1. Hitit Sanatı

Anadolu'ya MÖ 2000 yıllarında, Kafkasya üzerinden gelen Hititler Anadolu'nun yerli halkı olarak kabul edilen Hattilerle kaynaşarak büyük bir uygarlık kurmuşlardır. MÖ 1700-1200 yılları arasında Orta Anadolu'da güçlü bir merkezi krallık olarak siyasal yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Anadolu'da krallık dönemindeki başkenti Hattuşaş'ın (Boğazköy- Çorum) yanında, Alişar (Yozgat) ve Kültepe (Kayseri) gibi birçok yerleşim yerleri kurmuşlardır. Tarihin ilk yazılı antlaşmasını yapan Hititlerin resmî diplomatik yazışma ve saray arşivlerinde Asur (Akad) çivi yazısını, kayalardaki kabartmalar ve yazıtlarda ise Hiyeroglif denilen resim yazısını kullandıkları anlaşılmaktadır. Mısır Firavunu II. Ramses ile Hititler arasında imzalanan Kadeş Antlaşması'nın kil tablet üzerine Akad çivi yazısı ile yazılmış bir nüshası Hattuşaş antik kentinde yapılan kazılarda bulunmuştur (Görsel 3.32).

Görsel 3.32
Akad çivi yazısıyla yazılmış
Kadeş Antlaşması'nın kil tableti

Hititler güçlü krallıkları, sanatı, yazısı, hukuku ve dini ile tarihteki önemli uygarlıklardan biri olmuştur.

Mimari

Hititlerin başkenti olan Hattuşaş, çevresi yedi kilometreyi bulan surlarla çevrilmiş, içinde anıtsal mimarının en güzel örneklerinden olan saray, tapınak ve kaleleriyle döneminin en görkemli başkentlerinden biridir. Yapılan kazılarda mimari alanda bıraktıkları eserler Hitit mimarlığının yüksek bir yeteneğin ürünü olduğunu göstermektedir. Hattuşaş'ta yapılan kazılarda büyük bir kale ortaya çıkarılmıştır. Kale; arşiv bölümü, tapınaklar, kabul salonu, kuyumcu, derici ve terzilere ait dükkanları ile kralın yaşadığı bir saraydan oluşmuş kompleks yapıdır. Kalenin yapımında iki metre boyunda taşlar kullanılmış, altı metre yüksekliğinde kuleler ve sur merdivenleri inşa edilmiştir. Hattuşaş'a giriş şehrin farklı yönlerinde bulunan çok sayıda kapıdan sağlanmaktadır. Bunların en önemlileri ise güneydeki üç kapıdır. Birinci kapı iç kısmında bir kral kabartması bulunduğundan "Kral Kapı" olarak adlandırılmaktadır (Görsel 3.33). Yapay bir tepenin üzerindeki "Yer Kapı"nın (Görsel 3.34) altında **potern** olarak adlandırılan büyük bir yer altı geçidi bulunmaktadır (Görsel 3.35). Bu kapıda ayrıca, ikisi kent dışına, ikisi de kent içine dönük dört sfenks yer almaktadır. Güney surunun batısındaki "Aslanlı Kapı" ise adını iki aslan heykelinden almıştır (Görsel 3.36).

Görsel 3.33
Kral Kapı kabartması

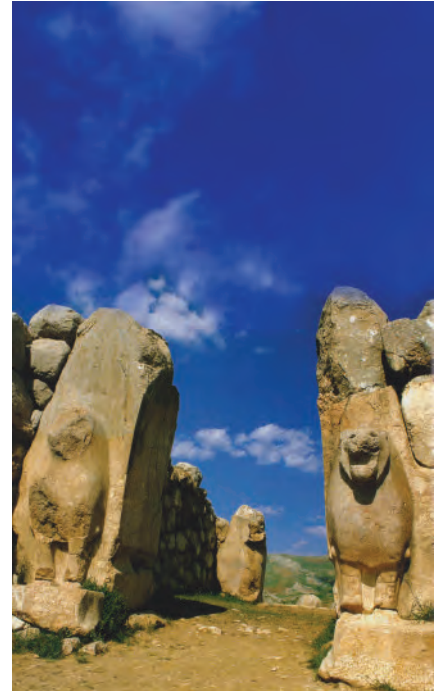
Hattuşaş'ta Hitit inançlarına göre tanrının evi sayılan ve günlük hayatta önemli bir yere sahip olan yedi tapınak gün ışığına çıkarılmıştır. Tapınaklarda anıtsal bir giriş, ortada avlu ve onu çevreleyen yan odalar,

Görsel 3.34
Sfenksli Kapı (Hattuşaş)

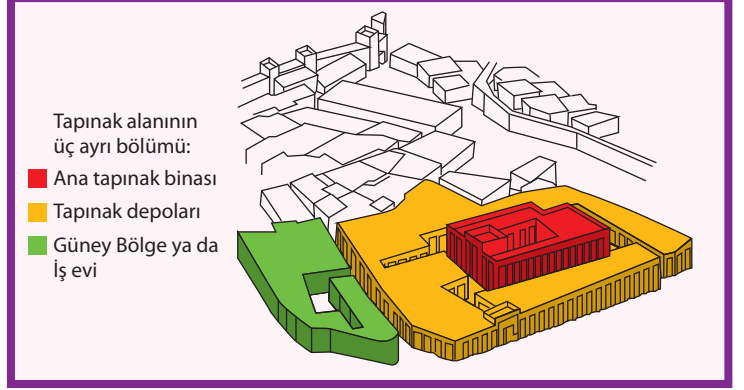

Görsel 3.35
Potern

Görsel 3.36
Aslanlı Kapı

kralın dinî törene hazırlandığı, tanrı heykelcikleri ve devlet arşivlerinin saklandığı bölümler bulunmaktadır (Görsel 3.37). Hititler ölümlerini yakarak küllerini çömler içinde sakladıkları ve kalıntılarını da gömdükleri için Hattuşaş'ta anıt mezar mimarisine rastlanmamıştır. Hitit mimarisinde yapılarda binanın dış cephesine ve belli plana uymayan bir oda düzeni vardır. Kentlerde belli bir düzende olmayan binalarda büyük pencereler kullanılmıştır. Yapıların temellerinde iri taşlar, dış cephelerin alt kısımlarında ise süsleme amaçlı **orthostat** adı verilen kabartmalı taş bloklar kullanılmıştır (Görsel 3.38). Duvarlar kerpiçten oluşmuş ve ahşap sütunlarla desteklenmiş, çatılarda ahşap malzemeler kullanılmıştır.

Görsel 3.37
Ana tapınak planı (Hattuşaş)

Heykel ve Kabartma Sanatı

Hitit heykel sanatı daha çok pişmiş topraktan veya metalden yapılmış heykelciklerle tanınır. Bu heykelciklerde insan figürlerinden daha çok aslan, boğa gibi hayvanlar gerçekçi bir üslupla tasvir edilmiştir. Aynı üslubun metale uygulanmış örnekleri olan gümüşten geyik ve boğa ritonlarıysa Hitit maden işlemeciliğinin ulaştığı ustalık derecesini yansıtır. Hititlerde aslanlar, savaş tanrısı ve sfenksler büyük boyutlu; kuş, boğa, antilop, çift başlı ördek biçimindeki içecek kapları da küçük boyutlu heykel sanatı örneklerindedir (Görsel 3.39). Tunçtan yapılmış tanrı heykelcikleri ile kötü ruhları kovmak için kraliyet yapılarının ve tapınakların temeline çakılan insan biçimindeki adak çivileri de bu sanatın ilgi çekici örnekleridir.

Görsel 3.39
Altın Yozgat
Heykelciği,
Yazılıkaya

Anadolu'da heykel ve kabartma sanatı mimariye bağlı olarak gelişmiştir. Büyük tapınaklar, saraylar ve kapılar için devasa boyutlarda heykel ve kabartmalar yapılmıştır. Hattuşaş'taki insan başlı, aslan vücutlu hayali yaratık olarak bilinen sfenks heykelleri, Alacahöyük'teki Sfenksli Kapı kabartmaları, Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'ndaki kabartmalar ve Yer Kapı sfenksleri bu alanda en özgün örneklerdir.

Mimari eserlerin ve yüksek kayaların üzerine işlenmiş Hitit kabartmalarında, daha çok kral ve kraliçeyi tanrılarla beraber tasvir eden sahneler, savaş sahneleri ve kutsal ziyafet sahneleri ile günlük yaşamdan tasvirler yer almaktadır. Hititlerden kalma bütün kabartmalarda krallar tanrının temsilcisi sayıldıkları için tanrının rahibi görünümündedir. Yazılıkaya'daki açık hava tapınağının duvarlarına Hititlere ait kral, tanrı ve tanrıçaların kabartma figürleri işlenmiştir. Burada bulunan On İki Tanrı Kabartması bunun güzel örneklerindedir (Görsel 3.40).

Görsel 3.38
Orthostat

Görsel 3.40
On İki Tanrı Kabartması, Yazılıkaya

Görsel 3.41
Kabartma örneği,
Kargamış

Geç Hitit Dönemi heykel sanatında kapı aslanları ve orthostatları bezeyen kabartma frizler yaygın olarak kullanılmıştır. Bu döneme ait Kargamış (Görsel 3.41), Zincirli ve Aslantepe'deki kabartmalarda daha çok Suriye ve Kuzey Mezopotamya etkisi görülmektedir.

Hititler genellikle, Anadolu'ya özgü bir mühür tipi olan ve Hitit kabartma sanatının küçük sanat eserleri arasında yer alan damga mühürleri kullanmışlardır. Altın, gümüş ve tunçtan yapılan, silindirik veya düğme biçiminde olan bu mühürlerin üzerinde insan ve hayvan figürleri yer almaktadır. Bunun yanında Hititlerde damga mühürler kadar yaygın olmamakla birlikte Mezopotamya ve Suriye kültürlerinin etkisiyle silindirik mühürlere de rastlanır.

Küçük El Sanatları

Hititlerde dinî anlayış maden, ve seramik sanatına ait eserlerde de kendini göstermektedir. Altın ya da tunçtan yapmış oldukları Güneş kursları ve hayvan şekilli âlemler, bir sopanın ucuna takılarak rahipler tarafından törenlerde kullanılmıştır (Görsel 3.42). Güneş kurslarının ortasında bulunan boğa, geyik ve aslan gibi hayvanların tanrıları sembolize ettiği tahmin edilmektedir. Hititlerde dinî anlayış çanak çömlek yapımında da kendini göstermiş ve dinî işlevi olan çanak çömleğin yapımına özel bir önem verilmiştir. Bibru dedikleri hayvan şeklinde törensel kaplar ile fırtına tanrısı Şarruma'nın iki boğasını tasvir eden heykel biçimli kaplar (riton), bunun en özgün örneklerindedir (Görsel 3.43).

Görsel 3.42
Güneş Kursu

Görsel 3.43
Hayvan
figürlü kaplar

Bir başka önemli çanak çömlek grubunu, libasyon testileri diye adlandırılan ve tanrılara içecek sunma işlevi taşıyan kaplar oluşturmaktadır. Bu testilerin en belirgin özelliği, gaga ağızlı olmalarıdır. Çok zengin ve renkli süslemeye sahip olan Hitit seramiklerinde koç, aslan ve boğa gibi hayvan tasvirleri sıklıkla kullanılmıştır (Görsel 3.44).

Görsel 3.44
Hayvan
figürlü kap

Geç Hitit kent devletlerindeki sanat eserlerinde Hitit etkisinden ziyade Asur etkisi görülmektedir. Zincirli'deki kent ve kale kapısı kabartmaları ile sütun altlıkları Asur etkisinin özgün örnekleridir. Hayvan biçimli altlıklar, Geç Hitit Dönemi'ne ait yeniliklerden biridir. Ereğli'deki (Konya) İvriz Kabartmaları, anıt geleneğinin Geç Hititlerde devam ettiğini göstermektedir (Görsel 3.45). Bu yapıtta bereket tanrısı önünde dua eden kral tasvir edilmiştir. Geç Hititlerdeki atölyeler heykел sanatına yeni bir anlayış getirmiştir. Figürlere üzgün, öfkeli, kederli neşeli ifadeler verilmiştir.

3.3.2. Frig Sanatı

Frigler, MÖ 1.200'lerde Ege göçleri sırasında Trakya ve Boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelmişler, MÖ 8. yüzyılda Kral Midas zamanında Orta Anadolu'da güçlü bir krallık kurmuşlardır. Başkentleri Polatlı (Ankara) yakınlarındaki Gordion'dur. MÖ 700 yıllarına doğru, Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya giren Kimmerlerin baskısı sonucu zayıflayan Frigler, Perslerin Anadolu'yu istilasını sonucu yıkılmıştır.

Mimari

Mimaride özgün eserler veren Frig sanatının ulaştığı ileri seviyeyi gösteren en önemli yerleşim yerleri arasında Gordion, Alacahöyük, Boğazköy, Pazarlı, Eskişar (Görsel 3.46) gibi şehirler sayılabilir. Gordion'da yapılan kazılarda, surlarla çevrili şehrin doğu yönünde bulunan anıtsal kapı, askerî mimarinin etkileyici bir örneğini oluşturmaktadır (Görsel 3.47). Kapının devamında bulunan taş kaplamalı meydanın kenarında yer alan yapıların hepsinde önde giriş holü ve bunun arkasındaki büyük salondan oluşan iki odalı megaron plan kullanılmıştır. Temeli taştan olan ve ahşapla desteklenmiş kerpiç duvarlı bu evlerin cepheleri geometrik bezemelerle süslenmiştir.

Görsel 3.47
Gordion Antik Kenti

Görsel 3.45
İvriz kabartması

Görsel 3.46
Eskişar Höyüğü kazı alanı

[?] Bunu biliyor musunuz ?

İlk Çağ'da birçok yerleşim yerinde tarih öncesi çağlara ait mağara resimleri bulunmasına rağmen resim sanatı Anadolu'da daha çok küçük eserler üzerinde gelişme göstermiştir. Bu dönemde insanlar Hitit eserlerinde olduğu gibi duvarlar yerine çeşitli kaplar, çanak, çömlek, vazo ve süs eşyaları üzerine gerçekçi bir üslupla resim yapmıştır. Frigler ise pişmiş toprak levhalar üzerine çeşitli hayvan figürleri, savaş resimleri yanında mozaik türü resimler yapmışlardır.

Görsel 3.48
Frig kaya mezarı

Frigler yapı malzemesi olarak ahşap, taş, kerpiç ve kamışın yanında kolay işlenen kireç taşı ve kum taşını da kullanmışlardır. Gordion'un çevresindeki surların iç ve dış yüzeylerindeki işlenmiş taş bloklar Friglerin taş duvar işçiliğindeki ileri seviyesini göstermektedir. Frig mimarisinde mezar yapımı önemli bir yere sahiptir. **Tümülüsler**, soylular ve yöneticiler için yapılmış mezar anıtlarıdır. Ev biçimli bu ahşap mezar odalarındaki ahşap işçiliği, Friglerin bu alandaki ustalığını sergilemektedir. Mezar odalarına ölünün eşyaları konulduktan sonra üzeri çatı ile kapatılmış ve üstüne toprak yığılmıştır. Gordion'dan başka en önemli Frig tümülüsleri Kütahya, Afyonkarahisar ve Eskişehir çevresinde görülmektedir. Tümülüslerden başka doğal kaya yüzeylerinin oyulması ile oluşturulan odalardan meydana gelen kaya mezarları da vardır (Görsel 3.48, 3.49). Bu mezarlar iki eğimli yüzeyden oluşan çatıya sahip olup dikdörtgen şeklindedir.

Görsel 3.50
Kibele Heykelciği

Görsel 3.49
Kalekapı kaya mezarı

Heykel ve Kabartma Sanatı

Görsel 3.51
Frig kabartma örneği, Afyonkarahisar

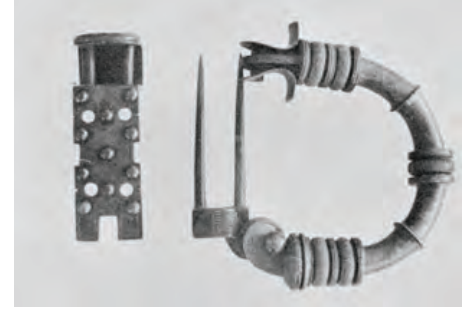
Friglerin taş işçiliğine ait en güzel örnekleri kaya anıtları ve tapınaklarıdır. Frigler de Hititler gibi çok tanrılı inanca sahipti ve en önemli tanrıçaları Kibele'ydiler. Kaya anıtları ve tapınakları Kibele için yapılmış birer ibadet yeri olarak kabul edilmiştir. Frigler diğer uygarlıklardan da etkilenerek özgün bir sanat üslubu oluşturmuştur. Kabartma ve heykellerde Kibele tasvirleri, Anadolu'da tarih öncesi çağlardan beri var olan ana tanrıça inancının Frigler tarafından da benimsediğini göstermektedir (Görsel 3.50). Kayaların ve mezarların cephelerinde görülen anıtsal ölçekli kabartmalar, ele geçen tanrıça heykelleri ve yapıları süsleyen kabartmalı orthostadlar Frig heykel sanatının bu alanda ulaştığı seviyeyi göstermektedir (Görsel 3.51).

Küçük El Sanatları

Görsel 3.52
Fibula

Frigler ahşap ve maden işçiliğine büyük önem vermişlerdir. Tümülüslerdeki kazılarda çıkarılan malzemeler Friglerin ahşap ve maden işçiliğinde ulaştıkları seviyeyi göstermektedir.

Kral Midas tümülüsünden çıkarılan masa, iskemle ve mobilya kalıntıları dünyanın en değerli mobilya ürünleri arasında yer almaktadır. Bu mezarda bulunan bronz kâse, kazan, kemer ve bugünkü çengelli iğnelere benzeyen **fibulalar** Frig maden işçiliğini yansıtan önemli örneklerdir (Görsel 3.52, 3.53). Friglerin maden işçiliğindeki becerilerini yansıtan önemli örneklerden birisi de tunçtan yapılmış dört atlı araba şeklindeki oyuncaktır.

Görsel 3.53
İğne uçlu fibulaGörsel 3.54
Törensel içecek kabıGörsel 3.55
Göbekli içecek kabıGörsel 3.56
Koç başı şeklinde tören içecek kabı

Frigler çanak çömlek yapımına önem vermiş, eserlerde gri ve siyah renkler kullanmışlardır. Geometrik motiflerin yaygın kullanımının yanında geyik, aslan, dağ keçisi, kartal ve boğa gibi hayvan figürleri de kullanılmıştır. Friglerin törenlerde kullandıkları hayvan biçimli kaplar, oluğa benzeyen çok uzun emzikli ve süzgeçli içecek kapları, testiler, kâse ve tabaklar hem boyalı hem de tek renkli olarak yapılmıştır. Kazılarda sıkça rastlanan hamam tasına benzeyen ortası göbekli içecek kapları da ilk defa Frigler tarafından yapılmıştır (Görsel 3.54, 3.55, 3.56, 3.57). Bu yapıtlar teknik açıdan incelendiğinde, Friglerin çanak çömlek yapımında da üst düzeyde bir tekniğe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Friglerde öne çıkan diğer bir el sanatı da dokumacılıktır. **Tapates** adı verilen Frigya kilimleri, o dönemin en önemli ticaret malları arasındadır.

Görsel 3.57
Törensel içecek kabı

3.3.3. Urartu Sanatı

Urartu Krallığı MÖ 9 - 6. yüzyıllar arasında Doğu Anadolu'da, Van Gölü çevresinde kurulmuştur. Başkentleri bugün Van Kalesi olarak bilinen Tuşpa'dır (Görsel 3.58). İlk dönemlerde şehir devletleri hâlinde yaşayan Urartular, Asur saldırılarına karşı koyabilmek için merkezî bir krallık olarak birleşmişlerdir. Kimmerlerin ve İskitlerin saldırıları sonucu zayıflayan Urartulara MÖ 550'lerde İskitlerle birleşen Medler son vermiştir.

Mimari

Urartuların yaşadığı bölgenin kayalık bir araziye sahip olması anıtsal kaya mimarlığının ve kral mezarlarının güzide örneklerinin verilmesinde son derece etkili olmuştur. Ustalıkla işledikleri 20-25 ton ağırlığındaki taşları sarp tepelere çıkararak anıtsal yapılar inşa etmişlerdir (Görsel 3.60).

Görsel 3.58
Van Kalesi

Görsel 3.59
Altın-tepe Tapınağı,
Erzincan

Görsel 3.60
Meherkapı, Van

Tapınak, saray, yönetim binaları ve çeşitli bölümleri olan Urartu kaleleri sık kuleli surlarla çevrilidir. Buna en güzel örnek ise Van (Tuşpa) Kalesi'dir. Bu yapılar konumları, planları ve yapım teknikleri ile anıtsal mimarlık örnekleridir. Özellikle kendilerine özgü tapınakları ve saraylarındaki **apadana** adı verilen çok sütunlu kabul salonları Urartuların mimarlık tarihine getirdiği yeniliklerdir. Urartu açık hava tapınakları içerisinde önemli bir yere sahip olan Altın-tepe Tapınağı (Erzincan) bu tipi en iyi tanıtan örnektir (Görsel 3.59). Tapınaklarda tanrı heykelinin bulunduğu bir kutsal oda, büyük bir avlu, sunak bölümü ve odalar bulunmaktadır. Urartu sanatının en önemli özelliklerinden biri de bu anıtsal yapıların duvarlarını süsleyen duvar resimleridir. Urartuların resmî yapılarını süsleyen duvar resimleri büyük ölçüde Asur resim sanatından etkilenmişse de bazı motifler ve üslup bakımından ondan farklılık gösterir. Canlı ve renkli çeşitli motiflerden oluşan duvar resimlerinde geometrik ve bitkisel motiflerle çeşitli hayvan sahneleri işlenmiştir.

Pers, Hitit ve

Urartularda taş temel üzerine kerpiçten yapılan evler, dikdörtgen planlı bir odayla, ona bağlı kutsal bölümden oluşmaktadır. Urartu mimarisinin en önemli eserlerinden birisi barajlar ve su kanallarıdır (Görsel 3.61). Yapılan kazılarda bazıları günümüzde de kullanılan çok sayıda baraj ve sulama kanalı bulunmuştur.

Görsel 3.62
Urne

Urartularda soylulara ait mezarlar; planları, taş işçiliği ve hediyelerinin zenginliği bakımından oldukça önemlidir. Mezar odaları toprak altına kesme taşlarla inşa edilmiş, üstleri iri taş bloklarla kapatılmıştır. Bu mezarlarda altın, gümüş, tunç, demir, fil dişi, pişmiş toprak, taş ve fayanstan yapılan çok sayıda eşya, silah ve ağaç sandalye bulunmuştur. Urartularda ölüleri yakmadan mezar odalarına gömmenin dışında yakılarak küllerinin **urne** adı verilen küplerle gömülmesi geleneği de yaygındır (Görsel 3.62).

Görsel 3.61
Şamran su kanalı

Heykel ve Kabartma Sanatı

İlk dönemlerinde Mezopotamya uygarlıklarının etkisinde kalan Urartu kabartma ve heykel sanatı zamanla kendine has özellikleri geliştirmiştir. Kabartma ve heykelde daha çok krallar, tanrılar ve tanrıçaları tasvir eden eserler verilmiştir (Görsel 3.63, 3.64).

Görsel 3.63
Baştanrı Haldi kabartması

Görsel 3.64
Urartu tanrı figürü

Görsel 3.65
Aslan başlı bilezik

Görsel 3.66
Kazan tutacağı

Görsel 3.67
Kazan

Küçük El Sanatları

Urartular, maden yönünden zengin olduklarından maden sanata nadide eserler vermişlerdir. Kazılarda ele geçen gümüş, bronz ve demirden üretilmiş miğferler, silahlar, kalkanlar, ok uçları, at koşum takımları, tabaklar, bakraçlar, kemerler, ziynet eşyaları ve fibulalar bölgenin madenciliğin merkezi olduğunu göstermektedir (Görsel 3.65, 3.66). Kanatlı ve boğa başlı tanrı figürleriyle süslü dinî törenlerde kullanılan kazanlar maden sanatının en güzel örnekleri arasında yer almaktadır (Görsel 3.67).

Urartularda fil dişi, kemik ve ahşap eşya oymacılık sanatı örneklerine rastlanmaktadır (Görsel 3.68). Urartu Krallığı'nda kullanılan çanak çömleğin en ayırt edici özelliği tek renkli, canlı ve parlak kırmızı rengine sahip olmasıdır. Kullanım eşyaları arasında vazo, maşrapa, kadeh ve riton biçimli kap türleri vardır. Bezemeli kaplar üzerinde at, geyik, boğa, kartal gibi çeşitli hayvan ve bitki resimleri ile zengin geometrik motiflerin kullanıldığı görülmektedir.

Urartu sanat eserleri arasında önemli bir gruba da mühürler oluşturmaktadır. Silindirik ve damga mühürlerin üzerinde hayvanlar, karışık varlıklar ve bitkisel motifler bol olarak kullanılmıştır.

Görsel 3.68
Oyma heykel
örneği

3.3.4. Lidya Sanatı

İlk Çağ'da bugünkü Gediz ve Küçük Menderes Vadilerini kapsayan bölgeye Lidya denilmekteydi. Lidyalılar, Frigyalıların yıkılmasından sonra Kral Giges zamanında bağımsız bir devlet kurmuşlardır (MÖ 687). Lidyalıların başkenti, dönemin en büyük ve zengin kentlerinden olan Salihli (Manisa) yakınlarındaki Sardes'tir (Sard). Lidyalılara MÖ 546'da Ege kıyılarına ulaşmak isteyen Persler son vermiştir.

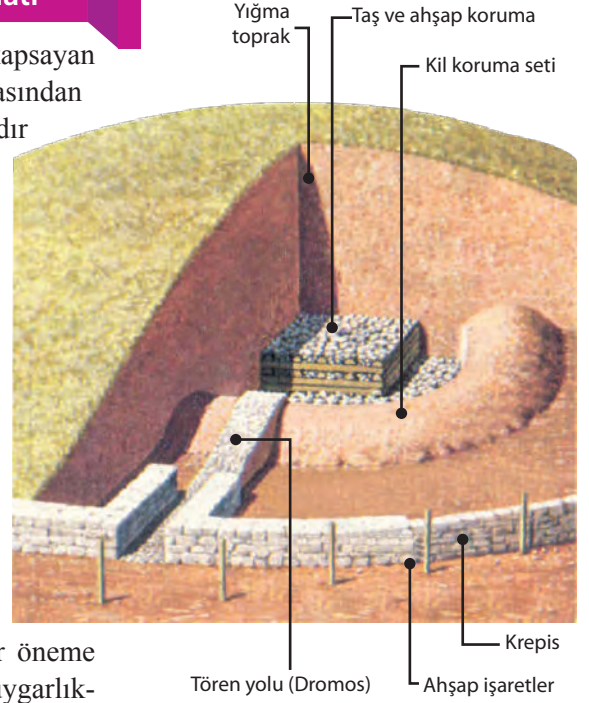
Mimari

Lidya mimarisinden, tümülüsler ve içindeki mezar odalarından başka günümüze kalmış çok fazla bir eser yoktur. Kral Alyattes (Alyates), Gygeis (Giges) ve Ardys'e (Ardis) ait tümülüsler Anadolu'nun en görkemli gömü tepeleridir. Nitekim tümülüslerde mezar odalarının duvarları mükemmel bir mimari işçiliğe sahiptir. Lidya krallarının sarayından hiçbir kalıntı ele geçmemiştir. Lidya mimarisinde tapınaklar ve mezarlar ayrı bir öneme sahiptir (Görsel 3.69). Lidya mezar odalarına diğer Anadolu uygarlıklarından farklı olarak bir giriş koridoru ve kapı eklenmiştir. Ölü, değerli eşyalar ve hediyeler (Görsel 3.70) mezar odasına gömüldükten sonra tümülüslerin üzerine ölen kişinin önemi ölçüsünde toprak yığılmaktadır. Dökülen toprağın kenarlardan kaymaması için tepenin çevresi krepis adı verilen bir duvarla çevrilmiştir. Başkent Sardes çevresi güçlü surlarla çevrili, içinde saray ve resmî binalar ile altın arıtma atölyeleri, dükkânlar ve pazar yerleri bulunan antik bir şehirdir (Görsel 3.71).

Sardes'teki özenli taş işçiliği kullanılarak yapılan tapınaklara tek örnek Kybele Tapınağı'dır. Bu tapınak geniş salonu ve İyon üslubuyla, Yunan, Ege ve Doğu kültürlerinden izler taşımaktadır. Tapınak ve tümülüslerdeki bu ihtişama karşılık halkın yaşadığı evler oldukça sadedir. Lidya evleri taş temel üzerine kerpiç duvarlı, üzerleri sazlarla örtülmüş, tek veya iki odadan oluşan, dikdörtgen planlı konutlardır. Evlerin iç bölümleri halı ve kilimler ile kaplanmıştır.

Görsel 3.71
Antik Sard şehri ve Kybele Tapınağı

Görsel 3.69
Lidya tümülüs kesiti (temsilî resim)

Görsel 3.70
Lidya tümülüslerinden çıkan
kutsal tören kabı

Görsel 3.72
Kybele
Kabartması,
Spil Dağı,
Manisa

Heykel ve Kabartma Sanatı

Sardes ve çevresinde yapılan kazılarda Lidyalıların heykel ve kabartma sanatı ile ilgili önemli buluntulara rastlanmamıştır. Sardes'te Kybele Tapınağı'nın sunağının üzerinde ana tanrıçayı ayakta dururken gösteren bir kabartma ile Manisa yakınındaki Spil Dağı'nın eteklerindeki kayalığa oyulmuş Ana Tanrıça'yı oturur durumda gösteren kabartma (Görsel 3.72), Lidya heykel ve kabartma sanatının en önemli örnekleridir.

Küçük El Sanatları

Lidya'dan sanatçı ve ustaların mimarlık için Pers ülkesine gitmesi, Lidyalı sanatçıların yaptığı ürünlerin Yunan saraylarında kullanılması, Lidya sanatının gelişmişliğinin göstergesidir. Lidyalılar Paktalos Çayı'ndan bol miktarda altın ve gümüş elde etmiştir. Bu nedenle Lidya sanatında anıtsal ölçüde heykellerin yerine altın, gümüş, fil dişi ve mermerden heykelcikler önemli bir yer tutar. Altından yapılmış düğmeler, rozetler ve takılar ayrıca fil dişi oymacılığı, seramikler ve dokumacılık gibi el sanatı ürünleri Lidya sanatının diğer önemli eserleridir. Lidyalıların çanak çömleklerinin kap biçimleri ve bezemeleri, çizgisel öğelerle süslenmiş seramikleri kendilerine özgüdür. El sanatlarının bu denli zenginliği onları diğer Anadolu uygarlıklarından ayıran önemli farklardan biridir. Karun Hazinesi olarak bilinen ve çoğunluğu Uşak Müzesinde sergilenen altın, gümüş gibi kıymetli madenlerden yapılmış çeşitli kap, takı, mühür, duvar freskleri ve mermer sfenksler Lidya sanatının en değerli parçalarıdır. (Görsel 3.73, 3.74, 3.75).

Görsel 3.73
Kanatlı Denizati
Broşu, Karun
Hazinesi

Görsel 3.75
Mühür (Karun Hazinesi'nden)

Görsel 3.76
Lidya Parası

Görsel 3.74
Taki, Karun Hazinesi

Batı Anadolu tümülüslerinde bulunan dönemin giysileri, saç modelleri, kullanılan araç gereçler ve cenaze törenleri hakkında bilgi veren duvar resimleri Lidya uygarlığının önemli eserleri içerisinde değerlendirilmektedir. Lidyalılar MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında "sikke" adı verilen madenî parayı icat etmişlerdir. Resimli sikkelerde yer alan aslan başı, pençesi ve karşılıklı iki aslan figürü sikkelere sanatsal bir değer katmaktadır (Görsel 3.76).

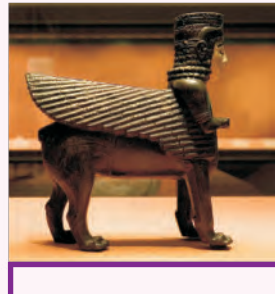
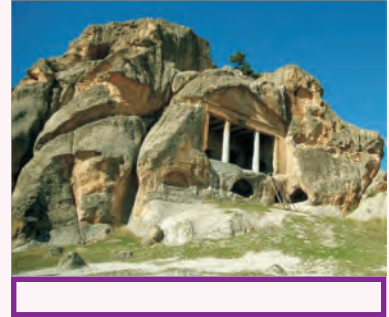
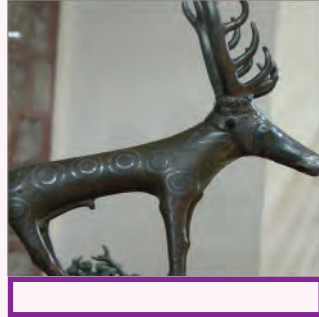
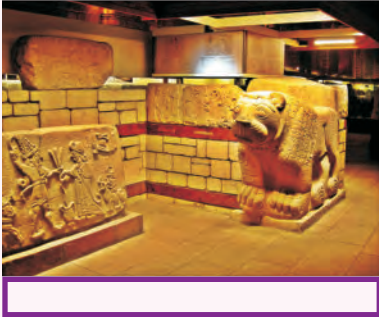
📖 Yörenizde İlk Çağ'da Anadolu uygarlıklarından kalan sanat eserleriyle ilgili bir sunum hazırlayıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

		Ortak Özellikler	Farklı Özellikler
Mimari	Kaleler	İlk Çağ Anadolu uygarlıklarının hepsinde başkentler güçlü surlarla korunmaktadır. Kalelerin içinde tapınaklar, tören odaları ve depolar yer almaktadır.	Hitit kalelerinde bölüm sayısı çok daha fazladır ve bir saray kompleksi görünümündedir.
	Tapınaklar	İlk Çağ Anadolu uygarlıklarının hepsinde çok tanrılı inanç sistemi görülür. Bu tanrılar adına yapılmış tapınaklar bütün kültürlerde çok önemlidir. Tapınaklarda tanrı heykellerinin bulunduğu bir kutsal oda, büyük bir avlu, sunak bölümü ve odalar bulunmaktadır.	Hitit tapınaklarında bunlara ek olarak avlunun çevresinde yan odalar ve devlet arşivlerinin saklandığı bölümler bulunmaktadır.
	Mezarlar	Frig, Lidya ve Urartu uygarlıklarında mezar odaları ve kaya mezarları çok önemlidir. Mezarlara ölen kişiyle birlikte çok zengin armağanlar konulmaktadır. Urartu ve Lidyalılarda mezar odaları taştan yapılmaktadır. Frig ve Lidyalılarda ise tümülüsler önemli mezar yapılarıdır.	Ölülerini yakarak küllerini çömlerler içinde sakladıkları için Hititlerde anıt mezar mimarisi gelişmemiştir. Friglerde mezar odaları ahşaptan yapılmıştır. Lidya mezar odalarına diğer Anadolu uygarlıklarından farklı olarak giriş koridoru ve kapı vardır. Lidyalılara ait bazı küçük tümülüslerde ceset ahşap bir sandukaya alındıktan sonra mezar teknesi denilen taş sandıklara yerleştirilmiştir. Tümülüslerin üzerindeki toprağın kaymaması için tepenin çevresine duvar örme Lidya mimarisine özgüdür.
	Sivil Mimari	Anadolu'daki İlk Çağ uygarlıklarına ait evler taş temel üzerine kerpiç duvarlı olarak yapılmıştır. Frig, Urartu ve Lidya mimarisinde konutlar dikdörtgen planlıdır.	Hititlerde evler genellikle değişmez ve katı planlara sahip değildir. Lidyalıların evlerinde odalar halı ve kilimlerle ayrılmıştır. Urartu mimarisinde baraj ve su kanalları çok önemli yere sahiptir.
Heykel ve kabartma	İlk Çağ Anadolu uygarlıklarının tamamında, tanrıları tasvir eden büyük boyutlu duvar kabartmaları yapılmıştır. Çoğu zaman bu kabartmalarda tanrıların yanında krallara da yer verilmiştir. Kabartma sanatının küçük sanat eserlerinden kabul edilen damga mühürler İlk Çağ Anadolu uygarlıklarının vazgeçilmez ürünleri arasındadır.	Hitit kabartmalarında insan ve aslan karışımı hayali yaratıklar, savaş sahneleri ve kutsal ziyafet sahneleri ile günlük yaşamdan tasvirler yer alırken, Frig ve Lidya kabartmalarında ana tanrıça Kibele figürü ön plana çıkmaktadır. Yine Frig ve Hitit yapılarında sıkça görülen kabartmalı taş bloklar Urartu ve Lidya yapılarında yaygın değildir. Hititlere ait küçük boyutlu heykelerde kuş, boğa, antilop, çift başlı ördek ve aslan tasvirleri diğer Anadolu uygarlıklarından farklı olarak sıkça kullanılmıştır. Geç Hititlerde heykeli oluşturan figürlere duyguları yansıtan ifadeler verilmiştir.	
Küçük El Sanatları	İlk Çağ Anadolu uygarlıklarına ait küçük el sanatı eserlerinde genellikle inanç sistemleri kendini göstermektedir. Çeşitli hayvan şekilleri verilmiş törensel kaplar hepsinin ortak özelliğidir. Yapılan çanak çömlerle geometrik desenlerin yanında sıkça bitki ve hayvan tasvirleri de kullanılmıştır. Kâse, kazan, tabak, testi, kemer, içecek kabı, çengelli iğne ve çeşitli süs eşyaları bu dönemde Anadolu'da sıklıkla görülen küçük el sanatları örnekleridir.	Çeşitli madenlerden yapılan güneş kursları Hititlerin sembolü haline gelmiştir. Urartularda küçük el sanatlarındaki maden kullanımı yoğunluğu ve işçiliği açık olarak kendini göstermektedir. Friglerde ahşap işçiliği ve dokumacılık ön plana çıkmaktadır. Lidyalılarda ise altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapılmış süs eşyaları ve paralar farklılık yaratmaktadır. Asur etkisindeki hayvan biçimli sütun altlıkları Geç Hititlerin farklılığını ortaya çıkarmaktadır.	

Tablo 3.1. İlk Çağ Anadolu Uygarlıklarına Ait Sanat Eserlerinin Farklı Ve Ortak Özellikleri

Etkinlik

Aşağıda Anadolu'da yaşayan uygarlıklara ait farklı görseller verilmiştir. Görsellerin altına ait oldukları uygarlıkların adlarını yazınız.

3.4. YUNAN SANATI

MÖ 7. yüzyılda Yunanistan, Ege Adaları ve Batı Anadolu kıyılarında yaşayan ortak dil ve kültüre sahip kavimler, verimli tarım arazileri ve geniş bir coğrafyada yaptıkları deniz ticareti sayesinde giderek zenginleşmiştir. Ekonomik gelişme kültürel gelişmeleri de hızlandırmış bilimden felsefeye, edebiyattan sanata kadar birçok alanda eserler ortaya konulmuştur. Bu tarihsel süreç içinde Yunan sanatı Girit'te Minos, Yunanistan'da Miken ve Anadolu'da İyon uygarlıklarının etkisi ile ortaya çıkmıştır. Yunan sanatı, **Arkaik** (MÖ 7 - 6. yy.), **Klasik** (MÖ 490-330) ve **Helenistik** (MÖ 330-30) olmak üzere üslup, teknik ve gelişim açısından birbirini takip eden üç döneme ayrılarak incelenmektedir.

Harita 3.1

Yunan Uygarlığının Yayıldığı Bölgeler

Mimari

Yapılarda kullanılan malzeme, plan ve süslemelerde ortaya çıkan yeniliklere bağlı olarak Yunan mimarisi zaman içinde önemli değişimlere uğramıştır. Temel yapı formları ve uygulamalar (ilk anıtsal tapınaklar gibi) ilk kez Arkaik Dönem'de ortaya çıkarken, Klasik Dönem'de Yunan uygarlığı ve sanatı en parlak evresini yaşamıştır. Bu dönemde yapıların plan tipleri, mimari unsurları, oranları ve süslemeleri konularında güçlü bir gelenek oluşmuştur. Helenistik Dönem'de daha önceki mimari gelenekler takip edilmekle birlikte yeni düzen, form ve oran uygulamaları ağırlık kazanmıştır. Aynı mimari yapıda farklı düzenlere ait unsurlar bir arada dekoratif amaçlı kullanılmıştır. Yapılarda mimari süslemelerine verilen önem artmış, daha önceki yüzyıllarda görülmeyen birçok motif ve kompozisyon ortaya çıkmıştır.

Görsel 3.77
Temsili Agora resmi

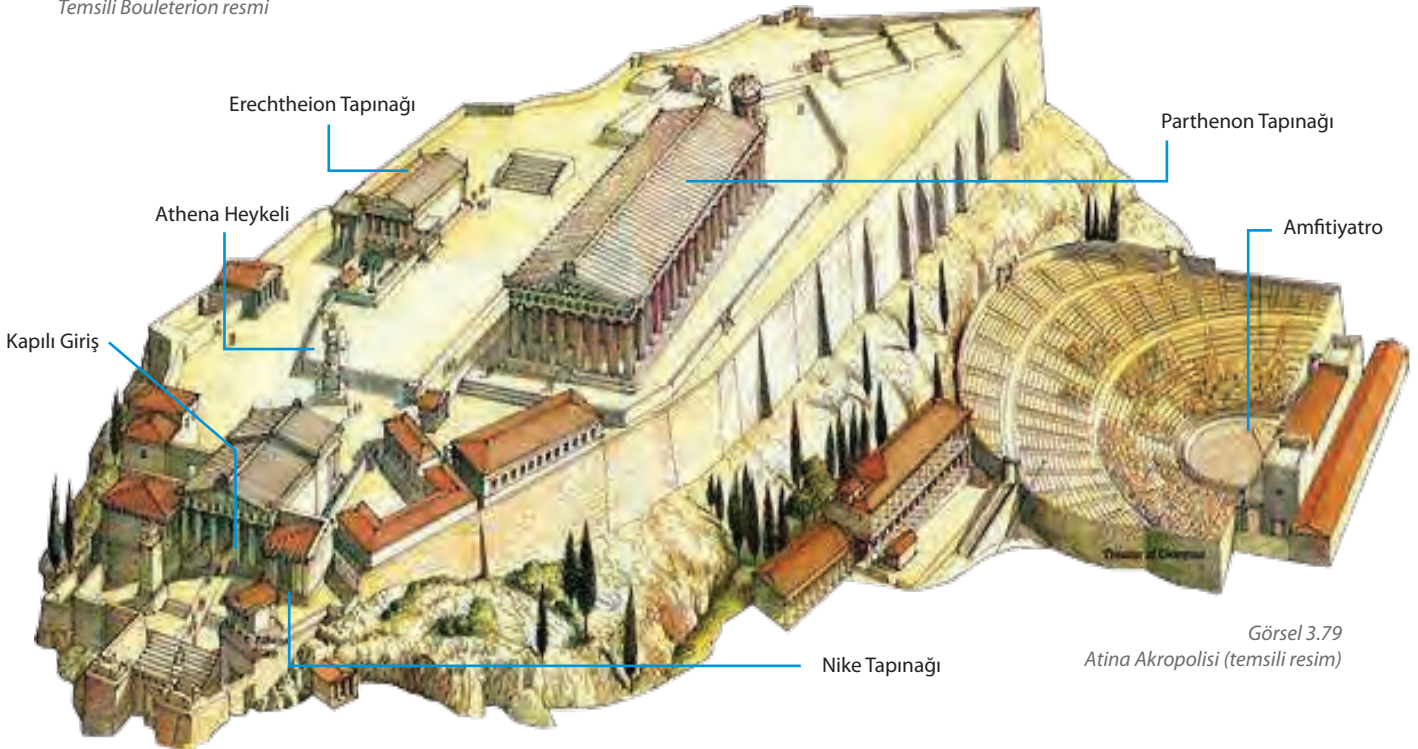
Yunanistan'da ilk siyasal örgütlenmeler **polis** adı verilen şehir devletleridir. Şehirlerin etrafı surlarla çevrilmiştir. Şehirlerde birbirine paralel ve birbirini dik kesen düzenli caddelerin bulunduğu ızgara planı uygulanmıştır. Duvarları resim ve mozaiklerle kaplanmış saraylar ve evler, geniş bir avlu ile onun etrafında yer alan odalardan oluşmaktadır.

Şehirlerin merkezini, **agora** adı verilen ve çevresine değişik işlevli yapıların inşa edildiği meydanlar oluşturmaktadır (Görsel 3.77). Kentin sosyal, ticari ve dinî yaşamında önemli yer tutan agoraların yakınlarında, işlik ve dükkânların yer aldığı **stoalar**, şehir meclisinin toplandığı meclis binası **bouleterion** (boleteryum) (Görsel 3.78), amfityatroların küçüğü olan ve konser binaları olarak kullanılan **odeionlar** (odeon) bulunmaktadır. Bunların yanı sıra gençlerin teorik ve beden eğitimi aldığı **gymnasium** (cimnazyum), atletizm yarışlarının gerçekleştiği **stadium** (stadyum) ve **theatrum** (tiyatro) gibi kamu binaları kentlerin ayrılmaz unsurlarıdır. Şehre hâkim

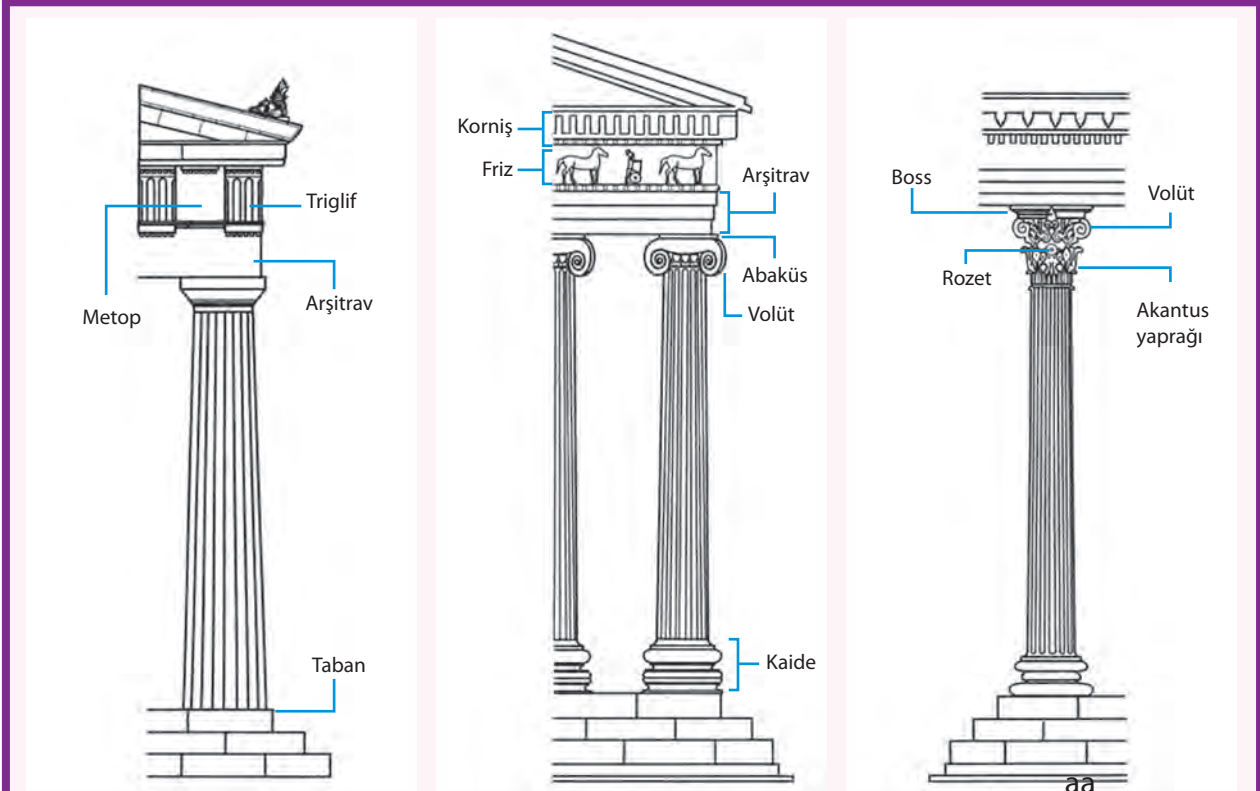
Görsel 3.78
Temsili Bouleterion resmi

tepe üzerinde (akropoliste) ise halkın nazarında en saygın yapı olan tapınaklar yer almıştır (Görsel 3.79). Tapınaklar uzun dikdörtgen biçimli megaron denilen ev tipinin geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. İlk dönemlerde tapınaklar, ahşap ve kerpiçten inşa edilen, üzeri saz ve kamışla örtülü basit yapılardır. Daha sonra kireç taşı ve mermer gibi daha dayanıklı taşlar ve pişmiş toprak kiremitler kullanılmaya başlanmıştır. Yunan tapınakları, tanrı heykelinin yer aldığı bir mekân, bunun önünde yer alan bir giriş bölümü ve dışta bunları çevreleyen sütun dizilerinden oluşmuştur. Tanrı evi olan tapınakların içine girilmemekte, dinî törenler avludaki sunağın yanında yapılmaktadır.

Görsel 3.79
Atina Akropolisi (temsili resim)

Arkaik Dönem'de anıtsal tapınaklar yapılmaya başlanmış ve tapınakların friz, metop, alınlık ve akroter gibi mimari unsurları, figürlü kabartmalarla süslenmiştir. Tapınaklar belli nizamla göre inşa edilmiş olup tapınakların hangi nizamda yapıldığı cephe düzeni ve sütun başlıklarından anlaşılmaktadır. Bunlar ortaya çıkış tarihlerine göre ilk olarak Yunanistan'da görülen **Dor**, Batı Anadolu kökenli olduğu kabul edilen **İyon** ve diğerlerinden daha sonra ortaya çıkan **Korint** nizamıdır.

Dor nizamı, MÖ 7 - 5. yy. da Yunanistan, Güney İtalya, Sicilya ve Anadolu'daki tapınaklarda görülmektedir. Tapınağın alt döşeme tabanına, çoğunlukla üç basamaklı merdivenle çıkılır. Kaidesi olmayan sütunlar doğrudan döşeme tabanına oturtulmuştur. Silindirik taş parçasından meydana getirilen sütun gövdeleri, üzerlerindeki sade başlıklarla çatıya bağlanmıştır. Sütunlar belli bir oran içinde aşağıdan yukarıya doğru gittikçe incilir. Sütun başlıkları birbirine baştaban arşitrav dediğimiz düz taş bloklarla bağlanmıştır. Bunun üzerinde aralıklı olarak sıralanmış, üç düşey yivden meydana gelen ve triglif denilen bir friz uzanmaktadır. Frizin üzerinde uzanan korniş, yapının saçak görevini yüklenmiştir. Kornişin desteklediği çatı, tapınağın iki cephesinde üçgen birer alınlık meydana getirecek şekilde meyilli olarak yapılmıştır. Alınlıklar çoğu kere kabartmalarla doldurulduğu gibi, tepe ve köşelerine heykeller de konulmuştur.

İyon Nizamı, MÖ 6 - 4. yy. da İyonya olarak adlandırılan Batı Anadolu kıyıları ve Ege adalarında daha yaygın olarak benimsenmiştir. Daha ince ve zarif olan İyon nizamında, tapınaklar basamaklı bir zemin üzerinde bulunur. Gövdeleri ince, uzun ve yivlerle süslü İyon sütunları döşeme düzeyine yerleştirilen kaideler üzerine oturtulmuştur. Önden bakıldığında sütun başlıklarının iki yanında volüt adı verilen helezonik iki kıvrımın arasında zarif bezemeler vardır. Arşitrav tek bloktan, dışa taşkın olarak yapılmış iki veya üç katlıdır. Abaküs daha incedir. Frizin üstünde süslü ikinci bir friz daha bulunur. İyon tapınakları Dor nizamındaki tapınaklara göre daha ince ve yüksektir.

Korint Nizamı, MÖ 5. yy. da İyon nizamının çok az değişmiş bir şeklidir. Dor ve İyon nizamının görüldüğü her bölgede görülmektedir. Tek fark sütun başlıklarında görülür. Volüt başlık yerine akant (kenger) yaprakları ile donanmış sütun başlıkları kullanılmıştır. Bazı Yunan tapınaklarında Korint ve İyon sütun başlıkları birleştirilerek karma başlıklar kullanılmıştır. Bu tapınaklarda sütunların yerine kadın heykellerinin kullanıldığı görülür.

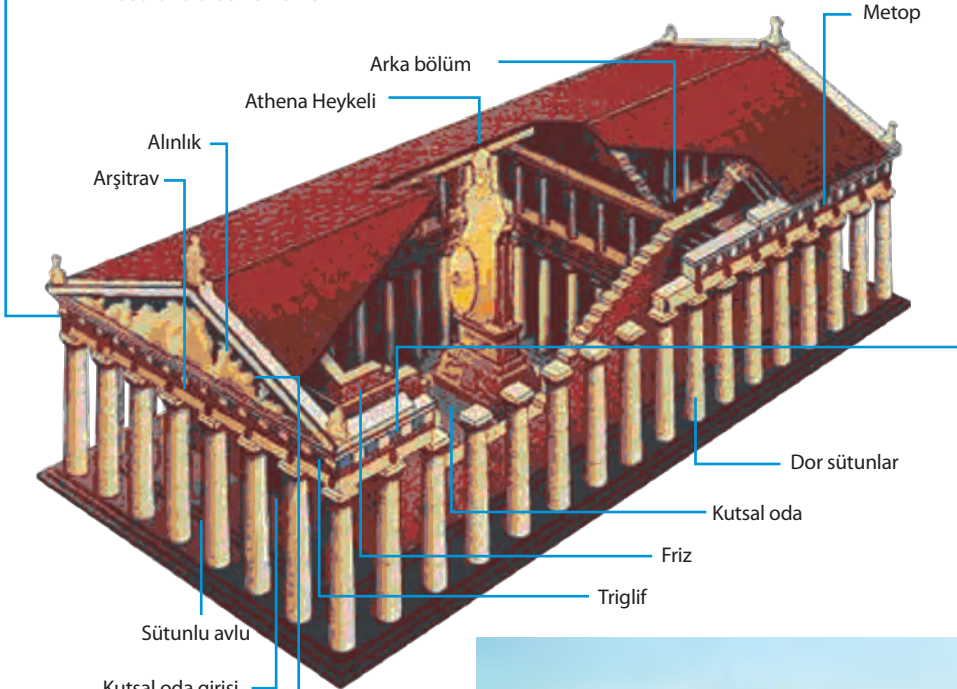
Tablo 3.2. Dor, İyon ve Korint nizamlarının karşılaştırılması

Görsel 3.80

Parthenon Tapınağı Metoplarındaki kabartmalardan bir örnek

Klasik Dönem mimarlığının özelliklerini sergileyen Atina Akropolisinde yer alan Parthenon Tapınağı Dor nizamına göre inşa edilmiştir. Bununla beraber Parthenon saf bir Dor tapınağı olmayıp, İyon düzeninin de izlerini taşımaktadır. Tapınakta kutsal oda duvarlarının üst kısmında ve düşey yüzeylerde frizler yer alır. Binada etkileyici olan unsurlardan biri de ince zarif ve mükemmel olan heykellerdir. Tamamen mermerden inşa edilen tapınağın kutsal iç mekânında (naos) çatıyı destekleyen “U” biçiminde iç ve dış sütunlar mevcuttur. Binanın köşelerinde bulunan kolonlar çok az içe doğru eğimlidir. Bütün kolonlara dış bükey bel verilmiş, böylece aşağıdan bakıldığında hepsi eşit boyuttaymış gibi görüntü verilmiştir (Görsel 3.80, 3.81, 3.82, 3.83).

Görsel 3.81

Parthenon Tapınağı (temsili resim)

Görsel 3.82

Parthenon Tapınağı frizlerindeki kabartmalardan bir örnek

Görsel 3.83

Parthenon Tapınağı alınlığındaki kabartmalardan biri

Görsel 3.84

Athena Tapınağı, Asos (Behramkale)

Bu nizamaya göre yapılan diğer önemli eserler arasında Sicilya'daki Concordia (Konkordiya) ve Assos'taki (Behramkale) Athena Tapınağı Anadolu'da Dor düzeninde yapılmış ilk ve tek örnektir (Görsel 3.84).

Atina Akropolü'ndeki Nike Tapınağı ise İyon nizamına göre yapılmıştır. Tapınağın geleneksel tapınak mimarisinden çok farklı olan asimetrik ve çok mekânlı bir planı vardır. Arazinin eğimi dikkate alınarak tasarlanmış, farklı yönlere açılan mekânlar İyon düzenindeki sütun dizileri ile çevrelenmiştir. Tapınağın ilginç yanlarından biri de güneydeki balkonda, üst yapının sütunlar yerine Karyatid adı verilen kadın heykelleri tarafından taşınmasıdır (Görsel 3.85). Hera (Sisam Adası), Artemis (Efes), Apollon (Didim) ve Artemis (Sardes) tapınakları Arkaik Dönem'de İyon düzeninde inşa edilmiş diğer önemli tapınaklardır.

Görsel 3.85
Nike Tapınağı'ndaki karyatid heykeller

Korint nizamına göre yapılan belli başlı tapınaklar arasında ise Silifke ve Atina yakınlarındaki Zeus tapınakları sayılabilir. Silifke'deki Zeus Tapınağı tek sıra sütunlu planlı görkemli bir yapıdır (Görsel 3.86). Tapınak planında zamanla değişiklikler yapılmış ve tapınak 5. yy. da kiliseye çevrilmiştir. Doğudaki iki sütunun yerine apsis konmuş, tıraşlanmış sütunların arasına kuzey, güney ve batı kapıları sıkıştırılmış, ortadaki kutsal oda olan sella yıkılmış ve taşlarıyla sütun aralarına duvarlar örülmüştür.

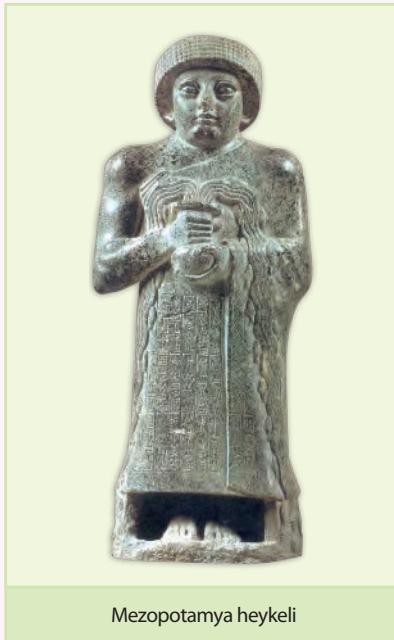
Görsel 3.86
Zeus Tapınağı, Silifke

Heykel ve Kabartma Sanatı

Mimariye bağlı olarak gelişen Yunan heykel sanatı Arkaik, Geç Arkaik, Klasik ve Helenistik olmak üzere dört dönemde incelenmektedir.

Etkinlik

Aşağıdaki Mezopotamya ve Yunan heykel sanatına ait görselleri inceleyerek heykellerin benzer ve farklı özelliklerini belirtiniz.

Mezopotamya heykeli

Yunan heykeli

Görsel 3.87
Kore Heykeli, Delfi

Arkaik Dönem (MÖ 7-6. yy.): Yunan heykel sanatının ilk anıtsal örneklerinin ortaya çıktığı Arkaik Dönem'de insan vücudunu oluşturan unsurlar aslına uygun biçimde şekillendirilmiştir. Dönemin serbest heykellerinde katı görünümlü ve cepheden tasvir edilen genç erkek (Kuros) ve genç kız (Kore) heykelleri önemli bir yere sahiptir. Gerçek kişileri ve tanrıları temsil etmeyen bu heykellerin, tanrı veya tanrıçalara sunulan adaklar olduğu kabul edilmektedir. Yunan heykelleri Mısır ve Mezopotamya heykellerinde olduğu gibi cepheden ve hareketsizdir. Ancak bacak ve kolların gövdeden ayrılması, çıplak oluşları ve desteğe ihtiyaç duymamaları nedeniyle Mezopotamya ve Mısır örneklerinden ayrılır. Kore heykelleri genellikle gövdeye yapışık, kıvrımsız kalın kumaştan uzun bir giysi ile gösterilmiştir. Dudak uçları hafifçe yukarı kaldırılarak, yüze tebessüm ifadesi verilmiştir (Görsel 3.87). Heykeller frontal ve simetrik görünümüleri ile Mısır heykellerini anımsatır. Delfi'deki Atlet Heykellerinde görüldüğü gibi kollar vücuda birleşmiş ve eller yumruk gibi sıkılarak vücuda yapıştırılmıştır. Heykellerde omuzlar geniş, bel ince, kalça dar, gözler iri ve badem biçimlidir. Adaleler ve saçlar belirtilmiş olmakla birlikte tam bir doğallık yansıtmaz. Baş iri, saçlar lüleler hâlinde omuzlara düşmüştür. Dönemin diğer örnekleri arasında Sisam'daki "Tanrıça Hera Heykeli" ve Atina'daki "Gülümseyen Kadın Heykeli" gösterilebilir (Görsel 3.88).

Arkaik Dönem'de eserlerde ilk kez alınlık, friz, metop ve akroterlerde tanrılarla ilişkili kabartmalara yer verilmiştir. Kabartmalarla süslenmiş olduğunu bildiğimiz en erken tarihli yapı MÖ 7. yy. ortalarına tarihlenen Girit Adası'ndaki Prinias (Pirinyas) Tapınağı frizidir. Bir süvari alayının betimlendiği kabartmalarda, atlar ve biniciler şematik ve gerçeküstü boyutları ile oldukça oransız bir görünüm sunar. MÖ 6. yüzyılın başlarında inşa edilen Korfu Artemis Tapınağı'nın (MÖ 580) alınlık kabartmalarında, Gorgo Medusa ile hayvan ve insan kabartmalarından oluşan bir sahneye yer verilmiştir (Görsel 3.89).

Görsel 3.88
Tanrıça Hera Heykeli

Görsel 3.89
Artemis Tapınağı alınlık kabartmaları, Korfu

Geç Arkaik Dönem (MÖ 525-490): Bu dönemde kore ve kuros heykelleri, eskiye oranla daha doğal ve gerçekçi bir görünüm kazanmış olmakla birlikte, yüz ve saçlarda kalıplaşmış özellikler devam etmektedir. Genç erkek heykellerinde vücudu oluşturan unsurların oranı; eklem, kaslar ve diğer oylumlar artık insan vücudunun başarıyla aksettirilebildiğini göstermektedir. Delfi Apollon Tapınağı'nda bulunan friz kabartmaları bu dönemde ulaşılan ileri seviyeyi göstermektedir. Karmaşık kompozisyonlarda tanrıların devlerle savaşını konu alan hareketli ve figürlü kabartmalarda derinlikli ve gerçekçi bir anlatım bulunmaktadır (Görsel 3.90).

Görsel 3.90
Apollon Tapınağı friz kabartmaları,
Delfi

Klasik Dönem (MÖ 490-330): MÖ 5. yüzyılın başlarından itibaren Arkaik Dönem heykellerindeki katı ve frontal duruş yerini, vücudun doğal yapısına uygun biçimlere bırakmıştır. Bu dönemde heykel sanatı teknik ve artistik özellikleriyle doruk noktasına ulaşmıştır. Klasik Dönem ile birlikte, insanlık tarihinde ilk kez insan vücudu bağımsız bir varlık ve estetik bir değer olarak kabul edilmiş ve sanatın ana objesi olmuştur. İdeal ölçülerdeki insan vücutları ve yüz, Klasik Dönem heykeltıraşlığının başlıca özelliğidir. Baş, gövde, kollar ve bacaklarda farklı duruşlar görülmektedir. Ayrıca elbise ile vücut arasında gerçekçi bir uyum yakalanmıştır. İlk kez bu dönemde, heykeltıraşlar insan vücudunu meydana getiren uzuvların boyutları konusunda gözlem ve pratiğe dayanan ideal oranlar geliştirmişlerdir. Tanrılar, kusursuz kabul edildiğinden, ideal fiziksel vücuda sahip genç erkekler tanrı ve sakin görümlü zarif genç kadınlar tanrıça olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, yalın ve tanrısal güzelliği bozacağı düşüncesiyle yüzlerde belirli bir duyguyu ifade etmekten bilinçli olarak kaçınılmıştır. Bu dönemde yetişen ünlü heykeltıraşlar hareket hâlindeki bir bedenin üç boyutlu görünümünü oldukça iyi gözlemlemiş ve gerçekçi bir şekilde eserlerine aktarmıştır. Böylece heykellerde ağırlığı taşıyan bacaklar ve gövdenin dengesi sağlanarak, figürün bir sonraki hareketini yansıtabilecek düzeye erişilmiştir. Bunu en açık şekilde **Myron**'un (Miron) ünlü Diskopol (Disk Atan Atlet) heykelinde gözlemlemek mümkündür. Sanatçı, ağırlığı sağ ayağı üzerine eğilmiş hâlde, elinde tuttuğu disk fırlatmak üzere olan bir atletin bu zor duruşunu başarıyla aktarmıştır. Diğer ünlü heykeltıraş Phedias (Fidyas) ise Atina Parthenon ve Olympia Zeus Tapınaklarının tanrı heykellerini yapmıştır (Görsel 3.91).

Görsel 3.91
Zeus Heykeli, Phedias

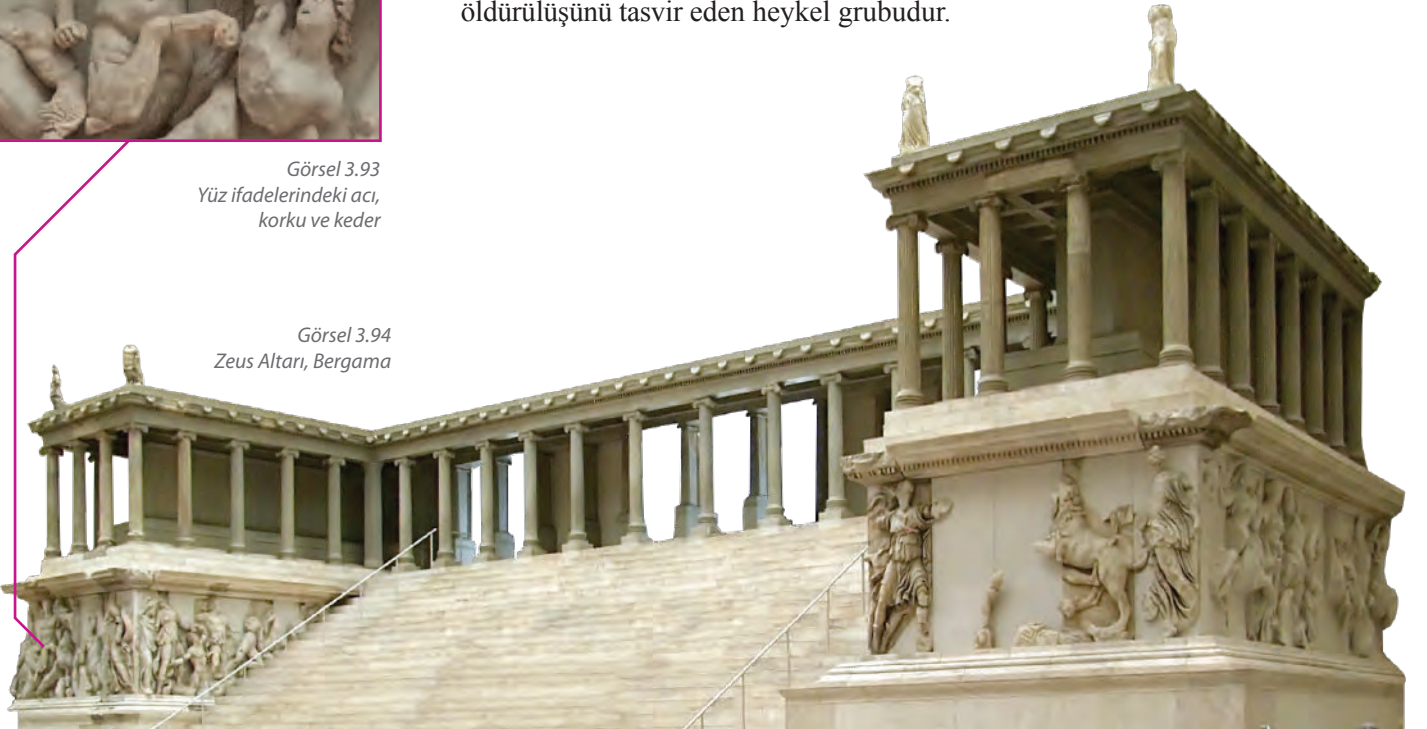
Görsel 3.92
Troya Savaşı kabartmaları,
Aigina Aphaia Tapınağı

Tapınaklarda heykelle beraber kabartmalara da çokça rastlanmaktadır. Aigina Aphaia Tapınağı alınlıklarındaki Troya Savaşı'nı konu alan kabartmalarda eğilme, düşme, diz çökme veya uzanma gibi farklı duruşlar başarı ile yansıtılmış, boyut ve figürler arasında tutarlı bir uyum yakalanmıştır (Görsel 3.92). Yine Olympia Zeus Tapınağı'nda metoplardaki kabartmalarda ise olimpiyat oyunlarının efsanevi kahramanı Herakles tasvir edilmiştir.

Helenistik Dönem (MÖ 330-30): Bu dönemde Yunan kültürünün, Ön Asya ve Mısır kültürlerinden etkilenmesi sanatta da köklü değişimlere neden olmuştur. Mimaride olduğu gibi heykel ve kabartmada geleneğe bağlı olmakla birlikte, konuları ve eğilimleri açısından yeniliklere açık bir sanat anlayışı görülmektedir. Bol kıvrımlı elbiseler, vücudun farklı yönlerde zıtlık oluşturacak biçimdeki zor duruşları ve ifade, heykeltıraşlara konu olmuştur. Acı, korku, keder ve sevinç gibi ifadeler ve bu duygularla uyumlu zaman zaman abartılı hareketler heykellerde görülen özelliklerdir (Görsel 3.93). Heykeltıraşların mitolojik hikâyeler veya tarihî olaylardan esinlenmeleri ve teknik açıdan oldukça güç olan grup heykellerine karşı ilgileri yine bu dönemde ağırlık kazanmıştır. Eskiye kıyasla dinî konulardan uzaklaşmıştır. Dönemin en ünlü sanatçılarından biri olan **Lysippos**, Polykleitos tarafından getirilen başın gövdeye olan 1/7 oranını, figürlere daha ince, esnek ve uzun görünüm kazandıracak biçimde 1/8'e çıkartmıştır. Dönemin ünlü eserlerinden biri olan **Bergama'daki Zeus Altarı** kabartmalarında bu özellikler açıkça görülmektedir (Görsel 3.94). Dönem heykeltıraşlığının diğer ünlü eseri, Laokoon ve oğullarının yılanlar tarafından öldürülüşünü tasvir eden heykel grubudur.

Görsel 3.93
Yüz ifadelerindeki acı,
korku ve keder

Görsel 3.94
Zeus Altarı, Bergama

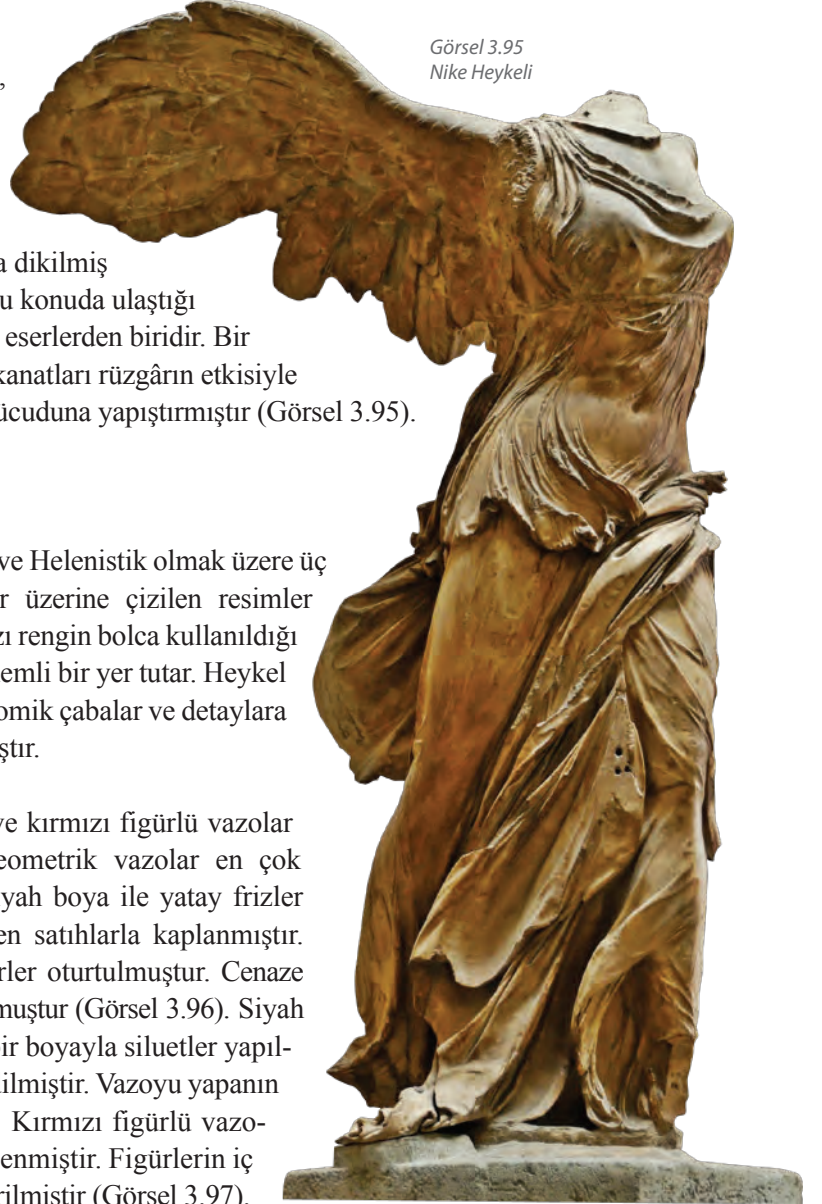
Rahip Laokoon ve oğullarının Apollon tarafından gönderilen yılanlarla mücadelesinde, figürlerin acı ve ıstırap dolu yüz ifadeleri, gergin vücutları ile uyum içindedir. Heykeltıraşlar tasvir edilen figürlerin kıyafetlerinin yansıtılmasında da oldukça başarılıdır.

Semadirek Adası'nda bir deniz zaferinin anısına dikilmiş olan zafer tanrıçası Nike Heykeli sanatçıların bu konuda ulaştığı yüksek teknik ve artistik düzeyi en iyi yansıtan eserlerden biridir. Bir geminin pruvasına yeni ayak basan tanrıçanın kanatları rüzgârın etkisiyle tamamen açılmış, güçlü rüzgâr ince giysisini vücuduna yapıştırmıştır (Görsel 3.95).

Resim Sanatı

Eski Yunan'da resim sanatı, Arkaik , Klasik ve Helenistik olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenmekte olup vazolar üzerine çizilen resimler üzerinden gelişme göstermiştir. Siyah ve kırmızı rengin bolca kullanıldığı söz konusu bu resimlerde, çizgi ve ritim çok önemli bir yer tutar. Heykel sanatında hakim olan ölçü, denge, simetri, anatomik çabalar ve detaylara gösterilen özen vazo resimlerine uygulanmamıştır.

Arkaik Dönem vazoları geometrik, siyah ve kırmızı figürlü vazolar olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Geometrik vazolar en çok Atina'da görülmüş olup bu vazoların üzeri siyah boya ile yatay frizler veya dikey hatlarla sınırlandırılmış dikdörtgen satırlarla kaplanmıştır. Bunların içine geometrik motifler ya da figürler oturtulmuştur. Cenaze törenleri ve araba yarışları da resimlere konu olmuştur (Görsel 3.96). Siyah figürlü vazolarda kırmızı satır üzerine, siyah bir boyayla silüetler yapılmıştır. Figürlerin iç ayrıntıları kazılarak belli edilmiştir. Vazoyu yapanın ve boyayanın imzaları vazo üzerinde yer alır. Kırmızı figürlü vazolarda, siyah zemin üzerine kırmızı figürler bezenmiştir. Figürlerin iç ayrıntıları fırçayla yapılmış siyah hatlarla gösterilmiştir (Görsel 3.97).

Görsel 3.95
Nike Heykeli

Görsel 3.96
Geometrik vazo örneği

Görsel 3.97
Siyah figürlü ve kırmızı figürlü vazo örnekleri

Görsel 3.98
İskender Mozaïği

Klasik Dönem'deki vazo resimleri üzerlerindeki şekillerin zarıflığı ve çeşitliliği, inceliği, kompozisyonlarının zenginlik ve uyumuyla dikkat çekmektedir. Bu dönemde yapılan Yunan vazoları Akdeniz dünyasına yayılmışsa da Roma işgaliyle tamamen ortadan kalkmıştır.

Helenistik Dönem'de Büyük İskender'in portreleri, dönemin büyük savaşları tablolar hâlinde resmedilmiştir. İskender Mozaïği ve İssos Savaşı'nda İskender ile Dareios'un (Daryus) karşılaşmasını anlatan mozaik resim Helenistik Dönem'in en önemli eserleridir (Görsel 3.98).

📌 Etkinlik

Aşağıda Yunan heykel sanatına ait heykel örnekleri ve dönemlerin özelliklerini belirten cümleler karışık olarak verilmiştir. Heykelleri inceleyerek cümlelerin sonuna ve heykellerin altına ait oldukları dönemin adını örnekteki gibi yazınız.

- 1- Heykeller genelde hareketsiz görünümlüdür. (Klasik Dönem)
- 2- Duyguları dışa yansıtan yüz ifadeleri vardır. (.....)
- 3- Ana tipler kuros (erkek) ve kore (kadın) heykelleridir. (.....)
- 4- Yüz ve vücut öne bakar (frontal) pozisyonadadır. (.....)
- 5- Heykellerde hareketli pozisyonlar işlenmeye başlanmıştır. (.....)
- 6- Sanatçılar eserlerine imza koymuşlardır. (.....)
- 7- Hareketli heykellere realistik heyecan katılmıştır. (.....)
- 8- Heykellerde yüz ve eller farklı yönlere bakar, vücut asimetrik bir pozisyonda ve eğilip bükülmüştür. (.....)

3.5. ROMA SANATI

Etkinlik

Aşağıdaki haritayı inceleyiniz. Haritadan faydalanarak Roma sanatının gelişimi, özellikleri, günümüze etkileriyle ilgili neler söylenebilir ?

Roma şehri, MÖ 753 yılında kurulmuştur. Romalılar Etrüsk egemenliğine son verdikten sonra Orta İtalya'ya hakim olmuş, ardından İtalya'nın tüm halklarını tek bir çatı altında toplamışlardır. Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerini yaşayan Romalılar birkaç yüzyıl içinde bütün Akdeniz Havzası'nı ele geçirerek, Atlas Okyanusu'ndan Fırat'a kadar geniş bir coğrafyada dil ve kültür birliğinin sağlandığı büyük bir uygarlık kurmuş, hakim oldukları topraklarda çok sayıda sanat eseri meydana getirmişlerdir. Roma İmparatorluğu, Kavimler Göçü (375) sonucunda Batı ve Doğu Roma olmak üzere ikiye ayrılmış (395), Batı Roma 476'da, Doğu Roma (Bizans) ise İstanbul'un Türkler tarafından fethi (1453) sonucunda yıkılmıştır.

Mimari

Roma Sanatının temeli Etrüsk ve Yunan sanatına dayanmaktadır. Etrüskler, tahminen MÖ 1000 yılı başlarında Anadolu'dan İtalya'ya göç etmiş ve büyük bir uygarlık kurmuşlardır. Surlarla çevrili şehirlerde taş temeller üzerine kerpiç duvarlı ve ahşap çatılı evler ile tapınaklar yapmışlardır. Mezar mimarisine de büyük önem vermiş, mezar odalarını kabartma ve fresklerle süslemişlerdir. Romalılar ise önceki mimari geleneklerden farklı olarak boyut, oran ve süslemeleri daha uyumlu ve görkemli eserler yapmışlardır. Kireç harcını kullanarak geliştirdikleri kemer ve kubbelerle geniş mekânların üstünü örtme başarısını göstermişlerdir (Görsel 3.99).

Görsel 3.99
Pantheon Tapınağı kubbesi, Roma

Görsel 3.100
Forum, Roma

Roma İmparatorluğu, devlet politikası olarak egemenliği altındaki tüm topraklarda Roma şehir planı ve yapı tiplerini yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Bu nedenle Akdeniz Havzası'nı çevreleyen topraklarda günümüze ulaşan çok sayıda eser Roma mimarisinin izlerini taşımaktadır.

Şehircilik alanında büyük gelişme gösteren Romalılar, şehirlerin merkezinde forum olarak adlandırılan geniş meydanların çevresinde tapınak, bazilika, hamam, çeşme, zafer takı ve arşiv gibi idari, dinî ve sosyal işlevli kamu binaları inşa etmişlerdir (Görsel 3.100).

Etkinlik

Aşağıda farklı iki uygarlığa ait tapınak görselleri verilmiştir. Tapınakların farklı ve benzer özelliklerini örnekteki gibi boş bırakılan yerlere yazarak hangi uygarlıklara ait olduklarını belirtiniz.

1- Soldaki tapınak dört taraftan basamaklıyken, sağdaki tapınak ön taraftan basamaklıdır.

- 2-
- 3-
- 4-
- 5-
- 6-

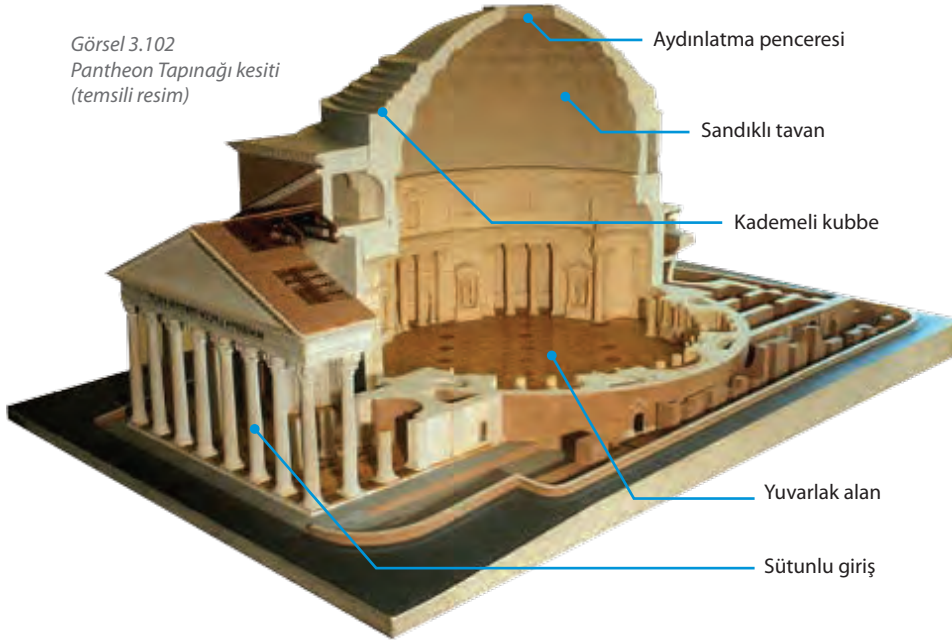
Roma mimarisinin gelişim aşamaları en belirgin olarak tapınaklarda görülmektedir. Tapınakların görünümü ve mimari öğeleri ilk bakışta Yunan tapınaklarını anımsatmakla birlikte plan ve mekân düzeni açısından önemli farkları vardır. Yüksek bir podyum üzerinde yükselen Roma tapınaklarının sadece ön cepheleri basamaklıyken Yunan tapınakları dört yönde basamaklıdır. Roma tapınaklarında kare formlu sella (kutsal iç mekân) genellikle üç bölüme ayrılmış ve sadece ön cephede (iki veya üç sıra) sütun sırası yer alır. Buna karşılık Yunan tapınaklarında sella dikdörtgen biçimlidir ve dört yönden sütun sıraları ile çevrelenmiştir.

Roma mimarisinin en ünlü tapınağı Pantheon Tapınağı'dır (Görsel 3.101). Kusursuz kubbesiyle ünlü olan bu tapınakta yapının giriş kısmı, çift sıra sekiz sütunlu ve üçgen alınlıklı bir Yunan tapınağı cephesi şeklindedir. Kubbeyi taşıyan dairesel duvarlar, volkanik kül, kireç, kum, su ve çakıldan oluşan, oldukça dayanıklı harçla bağlanmış tuğla ve taşlarla örülmüştür. Geniş açıklığı örten kubbede ise daha hafif olan sünger ve tuf taşı kullanılmıştır. İç mekânı aydınlatan tek ışık kaynağı, kubbe merkezindeki dairesel açıklıktır. Duvar ve zemin kaplamalarında imparatorluğun değişik bölgelerinden getirilmiş değişik tür ve renkte mermer ve granit kullanılmıştır (Görsel 3.102).

Görsel 3.101
Pantheon Tapınağı, Roma

Görsel 3.102
Pantheon Tapınağı kesiti
(temsili resim)

Aydınlatma penceresi

Sandıklı tavan

Kademeli kubbe

Yuvarlak alan

Sütunlu giriş

Roma Dönemi'nde Anadolu'da yapılan Çavdarhisar'daki (Kütahya) Zeus Tapınağı elli üç metre uzunluğunda ve otuz beş metre eninde bir podyum üzerine inşa edilmiştir (Görsel 3.103). Tapınağın uzun kenarlarında on beşer, kısa kenarlarında ise sekizer sütun yer almaktadır. Anadolu'daki İyon düzenindeki tapınakların en iyi korunanlarından biri olan yapının bezemelerinde özellikle akroterler ilgi çekicidir. Batı alınlığındaki orta akroter tanrıça Kybele büstüyle, doğu alınlığındaki akroteri ise Zeus büstüyle bezenmiştir. Tapınağın avlusunda Dor nizamına uygun sütunlar ile ön galeri duvarlarında İmparator Hadrian'i (Hadrian) öven yazıtlar yer almaktadır.

Görsel 3.103
Zeus Tapınağı, Kütahya

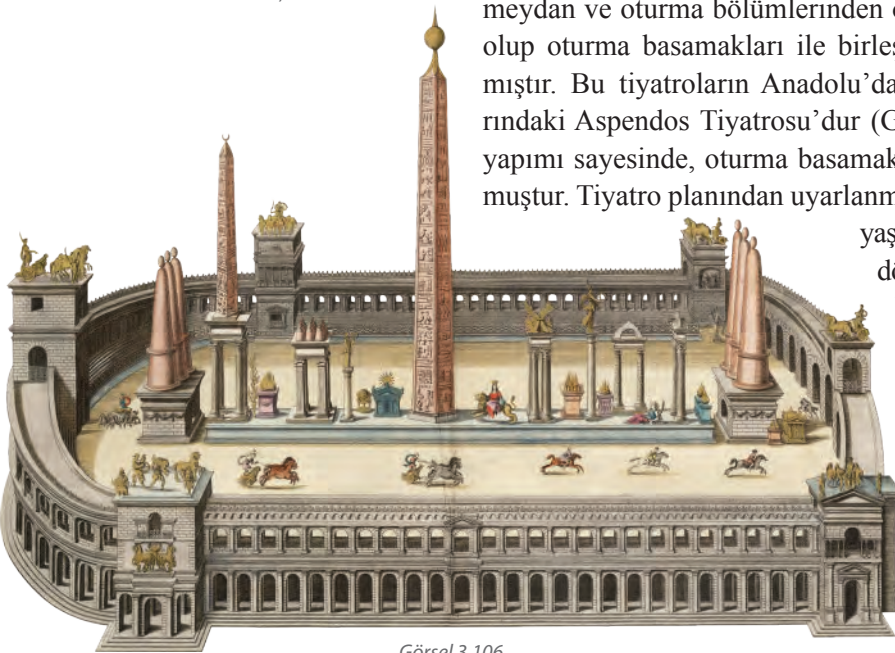
Görsel 3.104
Aspendos Tiyatrosu, Antalya

Roma uygarlığının zenginliğini ve görkemini gösteren diğer yapılar arasında imparator sarayları ve soyluların evleri gösterilebilir. Roma evleri üzeri örtülü ortası delik bir tavan (atrium) ve tam altında havuz bulunan bir mekân planına sahiptir. Bunun çevresinde ise dükkanlar, yemek ve yatak odaları ile bahçe yer almaktadır. Bu tip evlerin yanı sıra sütunlu avlulu Yunan tipi evler ile çok katlı evler de yapılmıştır. Roma mimarlığında görülen diğer yapı tipleri arasında amfityatro, circus, bazilika, hamam, zafer takı ve sütunlu caddeler sayılabilir. Romalı mimarlar, geliştirdikleri kemer, tonoz, kubbe gibi unsurlar sayesinde binlerce insanı içine alabilecek büyük ölçekli ve görkemli yapılar inşa etmişlerdir.

Görsel 3.105
Collesium, Roma

Roma mimarisinde tiyatrolar sahne binası, yarım daire şeklinde meydan ve oturma bölümlerinden oluşmaktadır. Sahne bölümü çok geniş olup oturma basamakları ile birleştirilerek mimari bir bütünlük sağlanmıştır. Bu tiyatroların Anadolu'daki en güzel örneği, Antalya yakınındaki Aspendos Tiyatrosu'dur (Görsel 3.104). Gelişen kemer ve tonoz yapımı sayesinde, oturma basamakları kemerli mekânlar üzerine oturtulmuştur. Tiyatro planından uyarlanmış olan amfityatrolar, Roma toplumsal yaşamının önemli bir parçası olan gladyatör dövüşleri ve kalabalık gösteriler için tasarlanmıştır. Amfityatroların en görkemli ve tanınmış örneği ise başkent Roma'daki Collesium'dur (Görsel 3.105).

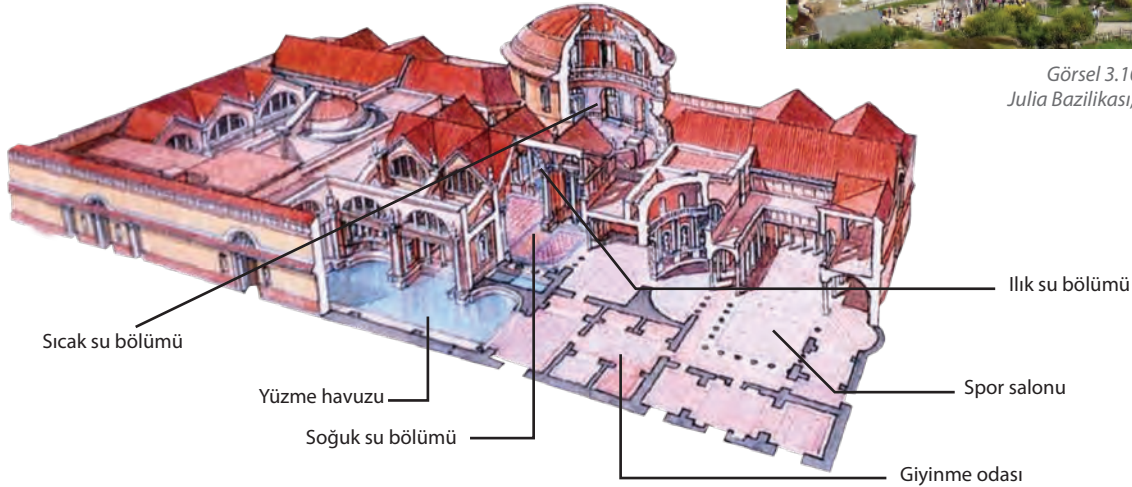
Görsel 3.106
Circus Maximus (temsili resim)

Gladyatör oyunları ve araba yarışlarının gerçekleştirildiği **circus**lar da Roma mimarlığına özgü yapılarıdır. Bu yapıların en büyüğü başkent Roma'da inşa edilen Circus Maximus'tur (Görsel 3.106).

Bazilikalar, genellikle kentsel yaşamın merkezini teşkil eden forumların yakın çevresinde yer alan ve ticari faaliyetlerin yanı sıra davaların görüldüğü, resmî ve genel toplantılara hizmet eden çok işlevli yapılardır. Eyaletlerde inşa edilen bazilikalar ise bu işlevlerinin yanı sıra, imparator heykelleri ile donatılan iç mekânları ile devletin otoritesini yansıtan resmî salonlardır. Roma Forumu'nda inşa edilen Aemilia ve Julia Bazilikaları, bu konuda en güzel yapılar arasında gösterilebilir (Görsel 3.107).

Görsel 3.107
Julia Bazilikası, Roma

Görsel 3.108
Caracalla Hamamı kesiti (temsili resim)

Roma mimarisine özgü bir diğer kamu binası da halkın günlük yaşamında önemli yer tutan hamamlardır. Hamamlar, sadece artan nüfusun temizlik gereksinimlerini karşılayan yapılar olmayıp insanların uyku, dinlenme, okuma, sohbet faaliyetleri ve sportif faaliyetlerde buldukları kompleks binalardır. Tipik bir Roma hamamı, beden hareketlerinin yapıldığı bir spor alanı olan açık avlu, yıkanma öncesi elbiselerin değiştirildiği hazırlık bölümü, oturma sıralarının bulunduğu soğuk bölüm, içinde genellikle bir havuzun bulunduğu ılık mekân ve sauna hücrelerinin de yer aldığı asıl yıkanma bölümlerinden oluşmaktadır. Bazı hamamlarda ise, dükkân, kütüphane ve gençlerin eğitim gördüğü mekânlar bulunmaktadır. Roma'da imparator Caracalla tarafından yaptırılan hamam; kemer, tonoz ve kubbe gibi örtü sistemleriyle yaklaşık 1600 kişinin aynı zamanda yıkanabileceği büyüklüğe sahiptir (Görsel 3.108). Milet, Ankara, Efes ve Perge'deki hamamlar Roma hamamlarının Anadolu'daki en önemli örnekleridir.

Romalılar şehirlere, sanayi bölgelerine ve tarım alanlarına su sağlamak için çok sayıda su yolu ve kemeri inşa etmişlerdir. Fransa'daki Pont du Gard ve Antalya'daki Aspendos su kemerleri günümüze kalan örneklerdendir. İmparator Valens zamanında yapılmış olan İstanbul'daki Bozdoğan Kemer de bu tip yapıların örneklerinden biridir (Görsel 3.109).

Görsel 3.109
Bozdoğan Kemer

Romalı mimarların önemli eserlerinden biri de askerî başarıların anısına inşa edilen zafer taklarıdır. Ana caddelerin başlangıçlarında veya forumlarda yer alan, Roma'nın askerî ve siyasi gücünü yansıtan bu anıtların büyük çoğunluğu günümüze ulaşmamıştır. İmparatorlar, komutanlar ve senato tarafından genellikle üç kemerli olarak yaptırılan bu anıtların üzerindeki heykel ve kabartmalar çok ihtişamlıdır. Başkent Roma'da tahta çıkmış hemen hemen bütün imparatorlar için zafer takları yapılmıştır. "Tiberius Zafer Takı" en güzel örneklerden biridir. Roma mimarlığında görülen yapı türleri bu örneklerle sınırlı değildir. Sütunlu cadde, çeşme binası, kütüphane, toplantı salonları ve umumi tuvalet gibi idari ve sosyal işlevli olanlar dışında, yollar, köprüler, limanlar ve kanalizasyon sistemleri gibi bayındırlık yapıları da yaygın olarak inşa edilmiştir. Roma mimarlığının karakteristik özelliklerinden biri de zengin mimari süslemeleridir. Korint nizamı, İmparatorluk genelinde en sık tercih edilen yapısal düzen olmuştur. Bunun nedeni Korint nizamının Dor ve İyon gibi diğer klasik düzenlere oranla süsleme açısından daha gösterişli ve yeniliklere çok daha açık olmasıdır.

Heykel ve Kabartma Sanatı

Pişmiş topraktan yapılmış Apollon Heykeli ile Roma kentinin kuruluş efsanesinin tasvir edildiği, dişi kurt tarafından emzirilen Romus ve Romulus'un bronz heykeli Roma heykel sanatının ilk örnekleri arasında gösterilebilir.

MÖ 2. yüzyılda Yunanistan'ın Roma topraklarına katılması ile Yunan heykelleri Roma heykeltıraşlığına da esin kaynağı olmuştur. Komutanların yanı sıra zengin ve soylu sınıfa mensup Romalılar Yunan kentlerinden savaş ganimeti olarak getirdikleri heykelleri, kendi konutlarında ve kamu binalarında sergilemişlerdir. Zamanla Yunan heykeltıraşlar, başkent Roma'daki heykellerin yapımında görev almışlardır. İmparatorluk idaresi ile birlikte heykel ve kabartma sanatı, Akdeniz Dünyası'nda egemen olmak isteyen imparatorluğun resmî propaganda aracı olmuştur. Tanrısallaştırılan imparator heykelleri, özellikle eyaletlerde yaşayan ve idarecilerini görme imkânı bulunmayan vatandaşların otoriteyle olan bağını güçlendiren ve imparatorluğun gücünü hatırlatan önemli bir unsur olmuştur. Augustus'un "Primaporta" adlı heykelinde bu eğilimin izleri görülmektedir (Görsel 3.110). Heykelin ilk bakışta, bir tanrıyı mı, yoksa bir insanı mı betimlediği belli değildir. Yüz ve duruş tanrısallaştırılmış bir idareciyi gösterir. Askerî elbiseleri ile Augustus, savaş alanlarından zaferlerle dönen güçlü bir komutandır. Zırhında, Parthlı ve Romalı asker kabartması ile Partlara karşı kazandığı zafer yansıtılmıştır.

Görsel 3.110
Augustus'un
"Primaporta"
heykeli

Zafer takları, sunaklar ve anıtlarda yer alan kabartmalar da imparatorluğun etkin bir propaganda aracı olmuştur. Kabartmalarda genellikle kazanılan zaferler ve imparatorların bulunduğu dinî törenler gibi tarihî olaylar tasvir edilmiştir. İmparator Traianus'un inşa ettirdiği görkemli forumda bulunan kırk metre yüksekliğindeki anıt sütunun gövdesinde yer alan ve imparatorun Dacia (Romanya) Seferi'ni betimleyen kabartmalar önemli örnekler arasında yer almaktadır. Helezonik olarak yukarı doğru dönerek yükselen şeritte askerî seferin başından sonuna kadar savaşın önemli anları tasvir edilmiştir. 114 sahnede 2600'den fazla figürün yer aldığı bu kabartmalarda Romalı askerler, düşman birlikleri ve kent tasvirleri derinlikli bir perspektif ve gerçekçilikte işlenmiştir. Bu sütun daha sonra yapılan benzer anıtlara model olmuştur (Görsel 3.111).

Resim Sanatı

Roma resim sanatından günümüze kalan örnekler daha çok soylulara ait villaların duvarlarını ve tavanlarını süslemek için kullanılan fresklerdir. Ayrıca tahta, fil dişi ve başka malzemelerin üzerine yapılan resimlerden bahsedilmekteyse de çoğu yanardağ küllerinin altında kalmıştır. Roma resim sanatı süsleme, konu ve üslup özelliklerine göre farklı dönemlere ayrılmaktadır.

Roma sanatı diğer alanlarda olduğu gibi resimde de Yunan sanatından etkilenmiştir. Figürler ve mitolojik sahnelerin büyük kısmı Yunan kaynaklıdır. Sonraki dönemlerde savaş, kent, gündelik yaşam, deniz manzaraları ve mimari tasvirlerle yer verilmiştir.

Roma resim sanatında mozaikler önemli bir yere sahiptir. Pompei'deki "Faun Evi"nde bulunan ve Büyük İskender'in Pers Kralı III. Darius'la MÖ 333 yılında yaptığı Issos Savaşı'nı betimlendiği mozaik, Roma mozaik sanatının önemli eserlerinden biridir. Antik Çağ sanatının bu meşhur eserinin, ünlü Yunan sanatçı Philoxenos'un günümüze ulaşmayan eserinden kopyalandığı bilinmektedir. Mozaikte, Büyük İskender'le savaşan Pers Kralı Darius'un savaş meydanından kaçışını tasvir edilmiştir (Görsel 3.112).

Görsel 3.112
İsos Savaşı Mozaigi, Pompei

Anadolu'da bulunan mozaikler daha çok mitolojik ve günlük hayatı yansıtan sahneler içermektedir. Efes'te bulunan Yamaç Evler, Antakya Mozaik Müzesi, Samsun Arkeoloji ve Etnografya ile Gaziantep Müzelelerinde eşsiz mozaik örnekleri sergilenmektedir (Görsel 3.113).

Görsel 3.111
Traianus Sütunu'ndan bir kesit

Görsel 3.113
Roma Dönemi mozaik örneği,
Gaziantep Arkeoloji Müzesi

3.6. ERKEN HRİSTİYANLIK VE BİZANS SANATI

Görsel 3.114
Katakomp

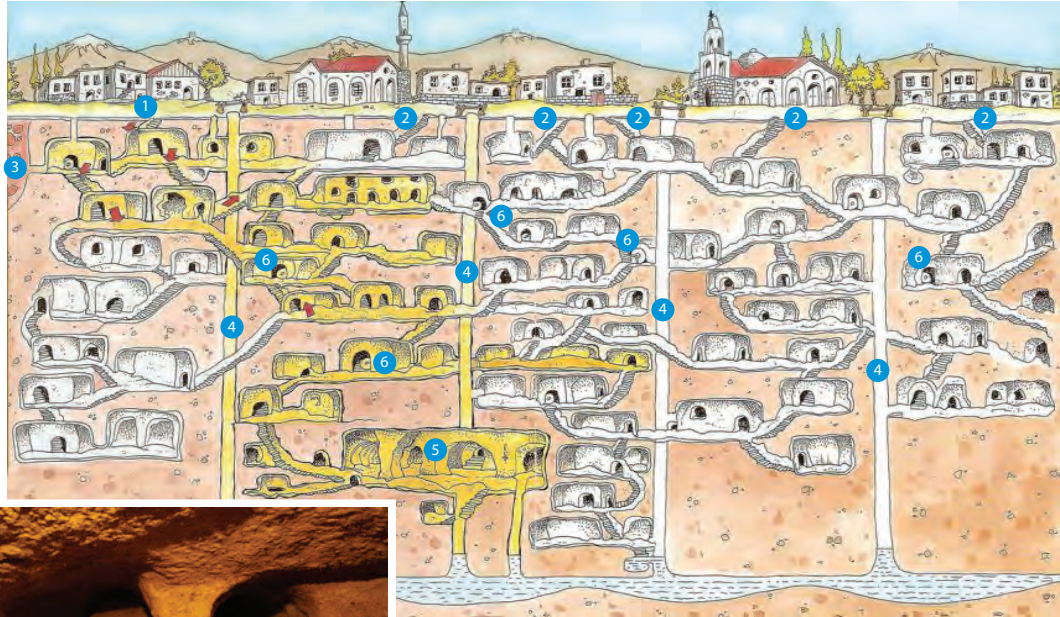
Hristiyanlık, Roma İmparatorluğu zamanında Filistin topraklarında doğmuştur. İlahi bir din olarak, çok tanrı inancını reddettiği için Hristiyanlık başlangıçta Roma İmparatorluğu'na kabul edilmemiş ve Hristiyanlar uzun süre baskı altında tutulmuştur. Bu durum Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu tarafından serbest bırakılması ve resmen tanınmasına kadar sürmüştür. Tarihte MS 1-4. yy. arasındaki bu döneme Erken Hristiyanlık Dönemi denir.

Mimari

Erken Hristiyanlık Dönemi'nden günümüze kalan mimarinin ilk örnekleri **katakomp**lardır. Katakomplar, ilk Hristiyanların ölümlerini gömmek amacıyla yer altına oydukları mezarlar olup, uzun galeriler, küçük odalar ve geçitler şeklindedir (Görsel 3.114). Roma imparatorları yeni dini yasaklayarak Hristiyanları cezalandırınca, Hristiyanlar, katakomplarda gizlice ibadet etmeye ve yaşamaya başlamıştır. Hristiyanlık yasallaşınca katakomplar hacıların ziyaret ettiği kutsal ibadet yerleri olarak kullanılmaya başlanmıştır. İmparatorluğun başkenti Roma başta olmak üzere Sicilya, Malta, Mısır, Anadolu, Lübnan ve Tunus'ta birçok katakomp vardır.

Görsel 3.115
Derinkuyu, yer altı şehriden bir kesit (temsilî resim)

- 1 Giriş
- 2 Kapalı girişler
- 3 Su kanalı
- 4 Havalandırma bacası
- 5 Kilise
- 6 Taş kapılar

Görsel 3.116
Derinkuyu yer altı şehriden bir görünüm, Nevşehir

Anadolu'daki katakompların bulunduğu Kapadokya yöresi Erken Dönem Hristiyanlık sanatı açısından önemli bir yere sahiptir. Nevşehir, Aksaray, Kayseri çevresindeki volkanik arazide çok sayıda yer altı şehri vardır. Nevşehir'deki Derinkuyu ve Kaymaklı yer altı şehirleri katakomplara (Görsel 3.115, 3.116) örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında İhlara Vadisi, Zelve, Ürgüp, Göreme, Avanos, Uçhisar ve Ortahisar'da bu döneme ait çok sayıda ev, kilise ve mezar vardır.

Helenistik Dönem’de ve Roma Dönemi’nde toplantı mekânı olan bazilika, Erken Hristiyanlık Dönemi’nde kiliselerin temel planını oluşturmuştur (Görsel 3.117). **Bazilika**, doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve galerili yapıdır. Batıda giriş bölümü (**narteks**), onun önünde iç avlu (**atrium**) yer almaktadır. Topluluğun bir araya geldiği ortadaki önemli salona orta nef, daha alçak olan yan bölmelere de yan nef veya kanat adı verilir. Ayrıca ayinin yöneticisinin durduğu apsis adı verilen yarım daireli boşluk vardır. Apsisin önünde ise koro alanı bulunmaktadır. Yarım daire biçimli apsis boşluğunun üzeri taştan yarım kubbe ile örtülürken, bazilikanın üstü kiremit kaplı ahşap bir çatı ile örtülmektedir.

Resim Sanatı

Erken Hristiyanlık Dönemine ait ilk örnekler ilk Hristiyanların içinde toplanıp tapındıkları yeraltı mezarları olan katakompların duvarlarındaki mozaik ve freskolardır. Buradaki resimlerde Tevrat ve İncil kaynaklı dinî konuların yanı sıra mezarları bulunan aziz ve azizelerin portreleri, bitkisel ve geometrik bezemeler ile haç gibi sembolik tasvirler yer almaktadır. Mozaiklerde Roma geleneği olarak kırmızı, mavi ve yeşil renkler ağırlıklı olmak üzere farklı renklerde cam ve taş parçacıkları kullanılmıştır.

Görsel 3.117
St. Peter Bazilikası, Roma
(temsili resim)

❓ Bunu biliyor musunuz ?

11. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen Bahattin Samanlığı Kilisesi tek nefli, beşik tonozlu ve uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. İncil kaynaklı freskolarla süslüdür. Burayı samanlık olarak kullanan kişinin adı, yöre halkı tarafından kiliseye verilmiştir.

Görsel 3.118
Karanlık Kilise freskleri

Hristiyanlığın serbest olmasıyla bütün kiliseler mozaikler ve freskolarla süslenmiştir. Bu eserlerden biri olan Göreme’deki Karanlık Kilise’nin freskleri Kapadokya’daki en iyi freskler (Görsel 3.118, 3.119) arasında yer almaktadır. Karanlık Kilise adını, tüm kiliseyi sadece küçük bir pencerenin aydınlatmasından almıştır. Bu pencere sayesinde kiliseye çok az ışık girebilmiş ve süslemelerin rengi korunmuştur. Kubbelerde; Vaftiz, Kudüs’e Giriş, İsa Çarmıhta, Kadınlar Boş Mezar Başında, Havarilerin Takdisi ve Görevlendirilmesi, İsa’nın Göğe Çıkışı gibi sahneler yer almaktadır. Bölgenin diğer önemli eserlerinden olan Yeşilhisar’da (Kayseri) bulunan Tokalı Kilise ve Aksaray’daki Bahattin Samanlığı Kilisesi de freskleriyle ünlü diğer kiliseler arasında yer almaktadır. Fresklerde İsa Peygamber’in, On İki Havari ve Azizlerin hayatından sahneler yer almaktadır.

Görsel 3.119
Karanlık Kilise

BİZANS SANATI

Miladın ilk yüzyılında, sınırları Atlas Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne kadar uzanan Roma İmparatorluğu, 3. yüzyıldan itibaren önemli sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu büyük devleti Roma'dan yönetmenin güçlüğünü kavramış olan imparatorlar devleti, Batı ve Doğu olmak üzere iki ayrı idareye bölmüşlerdir. İstanbul 4. yüzyıldan itibaren Doğu Roma'nın (Bizans) başkenti olmuştur. İmparatorluk ikiye ayrıldıktan kısa süre sonra Batı Roma, Avrupalı barbar kavimlerin saldırısıyla parçalanırken (476), Bizans İmparatorluğu, başta Anadolu olmak üzere, Trakya, Balkanlar ve İslami fetihlere kadar Suriye, Filistin ve Mısır'da egemenliğini sürdürmüştür. Böylece Bizans, farklı kültürleri içinde barındıran yeni bir uygarlığın merkezi olmuştur. Bizans sanatı yaşanan tarihsel süreç açısından birbirinden farklı dört döneme ayrılır:

Erken Bizans Dönemi Sanatı: 5. yüzyılın sonlarından İkonoklazma hareketinin başladığı 726 yılına kadar devam eder. Bu dönemde Yunan ve Roma sanatı, Bizans sanatı üzerinde etkili olmuştur. 4. yüzyılın ilk yarısında Hristiyanlığın serbest olmasıyla, Bizans sanatında Yunan-Roma sanat geleneklerinin yeni inanca uydurulmaya çalışıldığı bir geçiş dönemi yaşanmıştır.

İkonoklazma Dönemi Sanatı: Hz. İsa, Meryem, aziz ve azizelerin yaşamlarının canlandırıldığı duvar resimleri **İkona** olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde (726-842) tasvir yasağı olduğu için dinî resimler yasaklanmış ve tahrip edilmiştir. Erken Hristiyan sanatı Hz. İsa ve azizlerin tasvirinden sakınmışsa da zamanla Hz. İsa'yı, Hz. Meryem'i ve azizleri konu edinen tasvirler yapılmış, Hristiyanlar, ikonlara tapmaya başlamışlardır (Görsel 3.120). Dönemin Bizans İmparatoru'nun yayınladığı fermanla tasvir yapmak yasaklanmış ve mevcut tasvirler yok edilmiştir (Görsel 3.121).

Orta Bizans Dönemi Sanatı: MS 842 - 1204 yılları arasındaki dönemdir. İslam uygarlığı ile beraber, İlk Çağ'ın bilgisi ve Doğu sanatının sentezi sonucu özgün Bizans sanatı bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Son Dönem Bizans Sanatı: 1261'den 1453'e kadarki son eserlerin verildiği dönemdir.

Görsel 3.120
Meyem Ana İkonası

Görsel 3.121
İkonoklazma hareketini gösteren
(temsili resim)

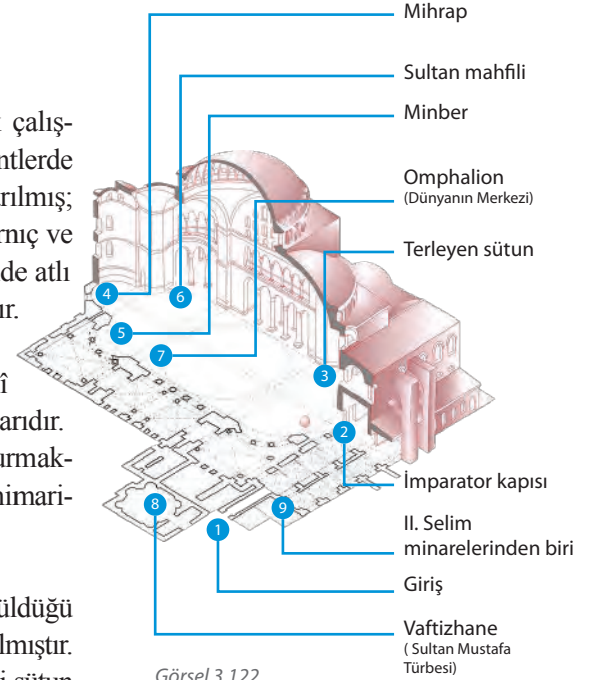
Mimari

Roma Dönemi'nde olduğu gibi Bizans Dönemi'nde de şehircilik çalışmalarına önem verilmiştir. Yeni kentlerin kurulmasının yanında eski kentlerde onarımlar yapılmıştır. Antik Dönem agoraları, forumları ve surları onarılmış; gerekli durumlarda genişletilmiş ya da yeniden yapılmış, su yolları, sarnıç ve köprüler inşa edilmiştir. Ayrıca imparatorlar halkın eğlenmesi için içinde atlı araba yarışlarının yapıldığı dikdörtgen planlı hipodromlar yaptırmışlardır. Bu yapılar genellikle imparator saraylarının bir bölümü olarak inşa edilmiştir. Hipodromlar, atlı araba yarışlarının yanı sıra resmî ve dinî törenlerde imparator ile halkın bir araya geldiği önemli toplantı alanlarıdır. Hipodromlardan sonra en popüler eğlence yapılarını tiyatrolar oluşturmaktadır. Bizans mimarisinin en önemli dinî yapıları kiliselerdir. Bizans mimarisinde dört çeşit kilise planı kullanılmıştır.

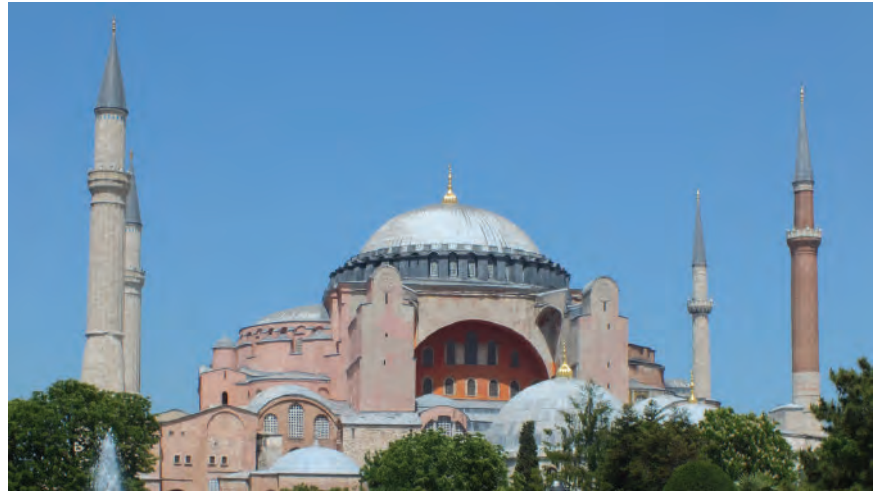
Bazilikal Planlı Kiliseler: Roma Dönemi'nde kamu işlerinin görüldüğü yerler olan bazilikalılar, Bizans Dönemi'nde ibadet yerleri olarak kullanılmıştır. Dikdörtgen biçiminde uzun bir yapı olan bazilikal planlı kiliselerin içi, iki sütun dizisiyle üç nef ayrılmış, bunlardan ortadaki yandakilere oranla daha geniş tutulmuştur. Doğu uçlarında ise yarım yuvarlak bir biçimde dışarı taşan apsis bulunmaktadır. Batı yönünde de narteks (bazilikanın ana mekânına açılan giriş bölümü) adı verilen bir hol vardır. Bazilikal planlı kiliselerin üstü, çift meyilli ve kiremit kaplı ahşap bir çatı ile örtülüdür. Daha sonra yapılan tüm Hristiyan kiliseleri bu planın geliştirilmesiyle oluşmuştur. İstanbul Studios Manastır Kilisesi (İmrahor İlyas Bey Camii) Demre (Antalya) Aziz Nikalaos Kilisesi ve Efes (İzmir) Meryem Ana Bazilikası önemli örneklerdendir.

Kubbeli Bazilikalılar: Kubbeli bazilikalılar, bazilika ve merkezî plan tipi birleştirilerek yapılmıştır (Görsel 3.122). Ayasofya (Hagia Sophia), kubbeli bazilikalıların tüm özelliklerini yansıtan bir eserdir. Yapının içi sütun ve paye dizileriyle üç nef ayrılmıştır. Orta nefin üzeri, dört payenin taşıdığı büyük bir kubbe ile örtülüdür. Ana kubbeye doğu ve batı yönünden bitleştirilen iki yarım kubbe, iki yönde ana kubbenin basıncını karşılayarak alttaki duvarlara geçişi sağlamaktadır. Orta nefin doğu duvarında üstü yarım kubbe ile örtülü olan apsis bölümü vardır. Yapının içinde mozaik sanatının en güzel örnekleri görülmektedir (Görsel 3.123).

Merkezî Planlı Kiliseler: Merkezî planlı kiliseler, kare veya çokgen planlı olarak yapılmıştır. Yuvarlak bir ana mekân oluşturacak biçimde inşa edilen bu binalarda mekânın üstü, yapının bütününe kaplayan bir kubbe ile örtülmüştür. Bu planın uygulandığı en güzel örneklerden birisi Küçük Ayasofya Camii adını taşıyan eski Sergios Bacchos (Sergio Bako) Kilisesi'dir.

Görsel 3.122
Ayasofya'nın günümüzdeki kesiti (temsili resim)

Görsel 3.123
Ayasofya, İstanbul

Görsel 3.124
Aya İrini Kilisesi, İstanbul

Haç Planlı Kiliseler: Haç plan, 8. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da ve özellikle İstanbul'da yapılan kiliselerde uygulanmıştır. Bu plana göre yapılan yapılarda orta mekânın (naos veya orta nef) üzeri dört fil ayağının taşıdığı bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin dört yönünde tonozlarla örtülü birbirine eşit mekânlar haç kollarını oluşturur. Haç planlı bazilikalar arasında Khora Manastırı (Kariye Camii), Hagia Thekla Manastırı (Atik Mustafa Paşa Camii) ve Hagia Eirn Kilisesi (Aya İrini Kilisesi) (Görsel 3.124) sayılabilir. Bizans mimarisinde manastırlar din adamı yetiştirmek için kurulmuştur. Bunlardan biri olan Maçka'daki (Trabzon) Sümela Manastırı ana kaya kilisesi, birkaç şapel, mutfak, öğrenci odaları, misafirhane, kütüphane ile kutsal ayazma bölümlerinden oluşmaktadır (Görsel 3.125). Manastırın girişindeki büyük su kemeri yamaca yaslanmış durumdadır. Dar uzun bir merdivenle manastırın ana girişine ulaşılmaktadır. Giriş kapısının yanında muhafız odaları bulunmaktadır. Buradan bir merdivenle iç avluya inilmektedir. Solda manastıra ait çeşitli binalar, sağ tarafta ise kütüphane ve keşiş odaları ile misafir odaları yer almaktadır.

Görsel 3.125
Sümela Manastırı, Trabzon

Görsel 3.126
Yerebatan Sarıncı, İstanbul

Bizans'ta imparatorlar, piskoposluk ve soylular için saraylar yapılmıştır. İmparatorluğun Roma, İstanbul, Milano, Selanik gibi değişik kentlerinde saraylar yapılmış olup bu saraylar denize ve manzaraya hakim yerlerde, özellikle teraslandırılmış yamaçlar üzerine kurulmuştur. Saray kompleksinde manastır, kilise, hastane ve kütüphane gibi yapılar yer almaktadır. İstanbul'da ayrıca Bizans imparatorlarının sayfiye sarayları da yer almaktadır. Edirnekapı yakınlarındaki Blakhernai Sarayı, Küçükçekmece'deki Rhegion Sarayı ve Anadolu yakasındaki Brias Sarayı bu yapılara örnek gösterilebilir.

İlk çağlarda İstanbul'un su ihtiyacı, sarnıçlarla (yağmur suyu biriktirmeye yarayan kâgir yer altı deposu) sağlanmış, şehrin ilk su tesisleri Roma İmparatorluğu zamanında yapılmıştır. Erken Bizans Dönemi'nde diğer kentlerde olduğu gibi İstanbul'da da Antik Çağ'ın su kemer ve kanalları kullanılmıştır. İmparator Valens'in (364-378) yaptırdığı, Türkler tarafından Bozdoğan Su Kemeri olarak adlandırılan yapı önemli örneklerden biridir. I. Justinianos Dönemi'nde inşa edilen Yerebatan (Görsel 3.126) ve Binbirdirek Sarnıçları kapalı sarnıçların en önemlileridir.

Resim Sanatı

Roma resim sanatında, resimde görülen mozaik ve fresko süslemeleri Bizans Dönemi'nde gelişimini sürdürmüştür. Kilise ve manastırlarda bu süsleme tekniklerine sık sık rastlanmaktadır. Bu mabetlerden biri olan Sümela Manastırı'nda kaya kilisesinin ve kiliseye bitişik şapelin iç ve dış duvarları fresklerle donatılmıştır. Fresklerde işlenen başlıca konular İncil'den alınmış sahneler, Hz. İsa ve Meryem'in hayatı ile ilgili tasvirlerdir.

Anadolu'da Efes'te bulunan Yamaç Evleri de (3-7. yy.) mozaikleriyle ünlüdür. Duvarlarında Antik Yunan ve Roma mitolojisi ile günlük hayattan sahneler, balık ve kuş gibi hayvan tasvirleri bulunmaktadır (Görsel 3.127).

Görsel 3.127
Yamaç Evleri'nden mozaik örneği

İstanbul ve Anadolu'daki Erken Bizans Dönemi resim örneklerinin büyük çoğunluğu günümüze ulaşmamıştır. Bunun nedeni 726-842 yılları arasında yaşanan ikona kırıcı (İkonoklazma) hareketidir. Ancak, bu dönemin etki alanı dışında kalan Batı Roma, Mısır ve Kıbrıs gibi bölgelerdeki Erken Hristiyan Dönemi yapılarının fresko ve mozaik teknikleriyle yapılmış resimleri varlığını korumuştur.

Mozaik sanatı da İkonoklazma hareketinden doğrudan etkilenmiştir. Bu dönemde İstanbul Ayasofya Kilisesi'nin neredeyse tüm mozaikleri yok edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise Bizans anıtsal resim sanatında tekrar canlanma yaşanmış, birçok yapı üzerinde nadide eserler verilmiştir. İkonoklazma sonrası ikon sanatı da tekrar canlanmıştır. Hristiyanların dinî tasvirlere düşkünlüğü, siyasi ve dinî liderlerin güç göstergelerinin ifadesi olarak ikonalar yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Malzeme olarak ahşap, mermer, fil dişi, metal (bronz, gümüş, altın), seramik ve mozaik kullanılmıştır. Renkli mermere kakma renkli taşlarla yapılmış ve günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzelerinde sergilenen, Konstantinos Lips Manastır Kilisesi kazılarında bulunmuş Azize Eudoksia İkonası çok az örneği olan taşınabilir mozaikler olarak adlandırılan bir ikona türüdür (Görsel 3.128).

Görsel 3.128
Azize Eudoksia
İkonası

Bizans seramik sanatı halkın ekonomik beğenilerine göre şekillenmiş ve gelişmiştir. Sırlı seramikler daha çok ticari bir mal olarak görülmüş, sırsız seramikler ise tahıl, yağ ve şarap gibi ürünlerin depolanması ile nakliyesinde ve mutfak gereçlerinde kullanılmıştır. Seramikler üzerine baskı tekniği kullanılarak yapılan bezemelerde güvercin, tavus kuşu, yunus, haç motifleri, dinî temalı figürler ve kompozisyonlar yer almaktadır. Orta Çağ boyunca İstanbul, seramik üretiminin en önemli merkezi olmuştur.

Etkinlik

Aşağıdaki tabloya, uygarlıklarda görülen sanat dallarına ait eserleri örneklerdeki gibi yazınız.

	Mimari	Resim ,Heykel Kabartma	El Sanatları
Mezopotamya	Ziggurat		
Mısır		Hiyeroglif	
Anadolu			
Yunan			
Roma	Katakomp		
Bizans			Tekstil Cam

Erken Bizans Dönemi'nden itibaren Afrika ve Hindistan'dan getirilen fil dişleri ile fil dişi işçiliği gelişmiştir. Roma Dönemi'nde bazı mobilyalar, süs eşyaları ve kutularda fil dişi kullanılmıştır. Bu eşyaların üzerinde hayvanların mücadelelerini gösteren sahneler yer almaktadır. Sonraki dönemde fil dişinden dinsel konuların ağırlıkta olduğu taşınabilir küçük ikonlar, heykelcikler ve kitap kapakları üretilmiştir. Ayrıca Bizans imparatorlarının Hz.İsa veya Hz. Meryem tarafından taçlandırılmalarını konu alan fil dişi levhalar da mevcuttur.

İmparatorluğun lüks objeleri arasında yer alan cam; aydınlatma araçları, pencere camı, boncuk, şişe, bilezik vb. objelerin üretiminde kullanılmıştır. Bu alanda Roma cam sanatı geleneği sürdürülmüş; Hristiyanlığa özgü konular, Antik Çağ mitolojisinin kompozisyonları ile birlikte tasvir edilmiştir. İstanbul dışında Anadolu'da Sardes ve Anamur gibi yerlerde cam üretimi gerçekleştirilmiştir.

Yörenizde varsa İlk Çağ Roma ve Bizans uygarlıklarından kalan sanat eserleriyle ilgili sunum hazırlayıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

	Mezopotamya	Mısır	Anadolu	Yunan	Roma	Bizans
Mimari	Kentler kalın surlarla çevrilidir. Saraylar, tapınaklar kentin merkezinde bulunur, su baskınlarına karşı yüksek setler üzerine inşa edilirdi. Ziggurat denilen tapınaklar piramite benzerdi. Evleri de saraylar da olduğu gibi avlunun etrafını çevreleyen odalardan oluşurdu.	Kentler surlarla çevrilidir. Mimari alanda görkemli saraylar, tapınaklar inşa edilmiştir. İlk mezarlar basit odalar şeklinde olup bu odalar önce mastabaya sonra, kral mezarları olarak inşa edilen piramitlere temel olmuştur. Evlerde odaların dizilişinde en küçük ve en kapalı olana doğru gidış söz konusudur.	Kentler kalın surlarla çevrilidir. Şehrin merkezdeki kalelerin içinde tapınaklar, tören odaları ve depolar yer almaktadır. Mezar odaları ve kaya mezarları mimaride önemli bir yere sahiptir. Evler dikdörtgen planlıdır. Taş temelli, kerpiç duvarlı yapılarda ahşap yoğun olarak kullanılmıştır.	Kentlerin etrafı surlarla çevrilmiştir. Şehirlerde ızgara planı uygulanmıştır. Saraylar ve evler avlu ve onun etrafında yer alan odalardan oluşur. Kentlerin merkezini, çevresine değişik işlevli yapıların inşa edildiği agora adı verilen meydanlar oluşturmuştur.	Kentlerin etrafı surlarla çevrilmiştir. Şehirlerin merkezini forum olarak adlandırılan ve çevresinde tapınak, bazilika, hamam, çeşme, zafer takı ve arşiv binaları gibi idari, dini ve sosyal işlevli kamu binalarının yer aldığı geniş meydanlar oluştururdu.	Bizans Devleti , mimaride Roma geleneğini devam ettirerek şehirciliğe önem vermiştir. Şehirlerde agoralar, forumlar, surlar, köprüler, tiyatrolar hipodromlar, inşa edilmiştir. Kentler yine surlarla çevrilmiş saray kompleksinde manastır, kilise, hastane, kütüphane gibi yapılar yer almıştır.
Heykel ve Kabartma	Mezopotamya'da heykeller kutsal amaçlı olarak yapılmış ve tapınaklara hediye edilmiştir. İnsanüstü varlıklar sık sık temsil edilmiştir. Resim ve kabartmalarda genellikle kral ve tanrı tasvirleri, dinî törenler, savaşlar, zaferler, av sahneleri ve kutsal varlıkların betimlemeleri yer alır. Heykel ve resimde hükmeden insan tipi hakimdir.	Mısır heykel sanatında, Mezopotamya'dakinin aksine insanın fizyolojik özellikleri belirgindir. Heykeller daha çok elbiseli şekilde yapılmıştır. Resimlerde ebedi olma kaygısı vardır. Mısırdaki kayaların yüzeylerini ve mezar duvarlarını süsleyen resimlerde kara ve su avcılığı, dinî törenler ve ziyafet sahneleri canlandırılmıştır.	Hititler sfenks heykellerini yapmışlardır. Tanrıları tasvir eden büyük boyutlu duvar kabartmalarının yanında krallara, savaş ile kutsal ziyafet sahnelerine ve günlük yaşamdan tasvirlere yer verilmiştir. Lidyalılara ait dönemin giysi ve saç modelleri, araç gereç kullanımı ve cenaze törenleri hakkında bilgi veren duvar resimleri bulunmuştur.	Yunan heykelleri hareketlendirilmiş şekli ve çıplak olmaları yönüyle Mısır ve Mezopotamya'daki heykellerden farklılık gösterir. Saray ve evlerin duvarları resim ve mozaiklerle kaplanmıştır. Vazolar üzerindeki resimlerde, figürlü ya da geometrik motiflere yer verilmiştir.	Roma resim, heykel ve kabartma sanatına Yunan sanatı esin kaynağı olmuştur. Heykel ve kabartmalar, savaşlarda kazanılan zaferler ve dinî törenleri konu edinmiştir. Duvar resimleri ve mozaiklerde doğa manzaraları, portreler, mitoloji ve günlük yaşamdan sahneler işlenmiştir.	Resimde kilise ve manastırlarda mozaik ve fresko süslemelerine çokça rastlanmaktadır. Bizans heykel sanatı, özellikle fil dişi işlemeciliğiyle gelişmiştir. Heykel sanatçıları Yunan sanatının etkisinde kalmışlardır. Başlıca konular, Yunan mitolojisinden, Hristiyanlık tarihinden alınmıştır.
Küçük El Sanatları	Mezopotamya seramik sanatına ait eserlerde geometrik süslemenin yanında, hayvan ve bitki tasvirlerine yer verilmiştir. Ayrıca oymacılık sanatı da gelişmiş, süslemelerin yerini savaş ve büyük şölen sahneleri almıştır. Kral mezarlarında bulunan mücevher vb. eserler, kuyumculuktaki çok ileri seviyeyi göstermektedir.	Mısırdaki kilden vazolar, küpler, tabaklar yapılmış ve canlı renklere boyanmıştır. Bunlar evlerin önemli süs eşyalarını oluşturmuştur. Ayrıca sert taşlar ve madenlerden gerdanlık ve küpeler de tasarlanmıştır.	Seramik sanatında günlük yaşamda kullanılan eşyalar, vazo, maşraba, kadeh ve riton biçimli kaplar yapılmıştır. Kaplar üzerinde çeşitli hayvanlar, bitki resimleri ve zengin geometrik motifler kullanılmıştır. Friglerde dokumacılık, ahşap işçiliği ve mobil-yacılık; Lidyalılarda ise altın işlemeciliği gelişmiştir.	Yunan el sanatları çoğunlukla evde kullanılan eşyaların yapımı çerçevesinde gelişmiştir. Seramik sanatı çok gelişmiş olup özellikle vazolar Yunan seramiğinde önemli bir yere sahiptir . Ayrıca metal işçiliği, ahşap işçiliği, çömlekçilik ve dericilik diğer el sanatları arasında sayılabilir.	Seramik üretimi ve değerli maden işlemeciliği çok ilerlemiştir. Toprak kaplar, kabartma figürlerle bezenmiştir. Değerli taş oymacılığı yaygınlaşmış sert taşlar ve madenlerden gerdanlık ve küpeler yapılmıştır.	Bizans sanatında, Seramik, dokuma, maden, fil dişi işçiliği ve cam sanatı gelişmiştir. Eserlerde Hristiyanlığa özgü konular, Antik Çağ mitolojisinin kompozisyonları tasvir edilmiştir.

Tablo 3.3. Uygarlıklara Ait Sanat Eserlerinin Farklı Ve Ortak Özellikleri

Etkinlik

Aşağıda farklı eserlere ait görseller verilmiştir. Heykel ve tapınak grubundaki görsellerin birbirine benzer ve birbirinden farklı yönlerini söyleyiniz. Tüm görsellerin altına hangi uygarlıklara ait olduklarını yazınız.

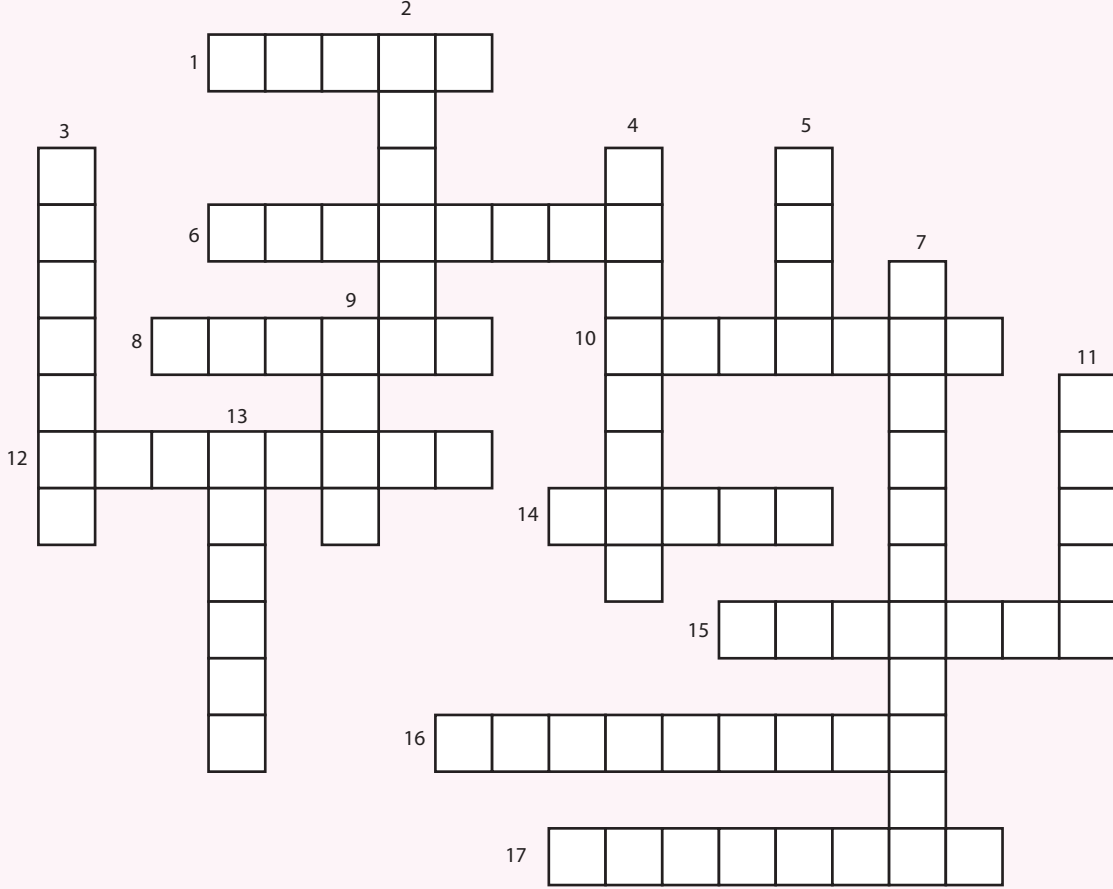

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Ünlü Diskopol (disk atan atlet) heykelini yapan Yunan heykeltıraş.
2. Yunan mimarisinde konser binalarına verilen ad.
3. Bazilika tipi kiliselerde giriş bölümüne verilen ad.
4. Roma mimarisinde en ünlü tapınağının adı
5. Urartularda ölülerin küllerinin saklandığı vazolara verilen ad.
6. Roma mimarisinde genellikle ticari faaliyetlerin yanı sıra davaların görüldüğü, resmî ve genel hizmetlerin görüldüğü çok işlevli yapı.
7. Tarihte Dicle ve Fırat Nehirleri arasında kalan bölgeye verilen ad.
8. Yunan mimarisindeki yapısal nizamlardan birinin adı.
9. Bizans sanatında dinî tasvirleri içeren resimlerin ortak adı.
10. Frig dokumalarına verilen ad.
11. Roma tapınaklarında kare şeklindeki kutsal iç mekân.
12. Erken Hristiyanlık Dönemi'nde Hristiyanların ölülerini gömmek amacıyla yer altına oydukları küçük odalara verilen ad.
13. Bazilika tipi kiliselerde iç avluya verilen ad.
14. Yunanistan'da şehir devletlerine verilen ad.
15. Mısırda mezar odaların üzerinde dinî törenlerin yapıldığı piramit şeklinde planlı yapılara verilen ad.
16. Roma mimarisinde gladyatör dövüşleri ve kalabalık gösterilerin yapıldığı mekân.
17. Sümer mimarisinde tapınaklara verilen ad.

B) Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Din olgusu, İlk Çağ sanatını hangi yönlerden etkilemiştir?
2. Din olgusunun anıt mezar mimarisine etkileri nelerdir?
3. Mısırın coğrafi konumu ve bu konumun özelliklerinin Mısır sanatına etkileri nelerdir?
4. Mısırdaki mummyacıların heykel sanatına etkileri neler olmuştur?
5. İkonoklazma hareketinin sanat tarihindeki yerini açıklayınız.
6. Yunan sanatı Roma sanatını hangi yönlerden etkilemiştir?
7. Yunan mimarisindeki yapısal nizamlar hakkında bilgi veriniz.
8. Mezopotamya'nın coğrafi özelliklerinin mimariye etkileri nelerdir?
9. İlk Çağ şehirlerinin plan açısından genel özellikleri nelerdir?
10. Roma uygarlığından günümüze çok sayıda sanat eseri kalmasının nedenleri nelerdir?

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. İkonoklazma hareketi resim sanatını olumlu etkilemiştir.
2. Mısır sanatı diğer uygarlık sanatlarına göre daha özgündür.
3. Roma sanatı Yunan sanatına öncülük etmiştir.
4. Bizans sanatı Anadolu'da doğan, Yunan-Roma uygarlıklarını kaynak edinen Akdeniz kavimlerinin Hristiyanlık inancı içinde meydana gelmiş bir sentezin ürünüdür.
5. Mezopotamya sanatının temelini Sümerler atmıştır.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

Sümer heykel sanatı:

- Heykel sanatında önemli bir yere sahip olan Sümer heykellerinde kireçtaşı, mermer ve diyorit gibi malzemeler kullanılmıştır.
- Heykeller genellikle belden yukarısı çıplak ve duruş frontaldir (önden görünüş).
- Başlar dik, eller göğüste ve gözler iri olarak yapılmış, renkli taş kullanılarak ifade güçleri artırılmıştır.
- Heykel ve kabartmaların konuları genellikle kral, tanrı, dini törenler, savaşlar, zafer ve kralların günlük yaşam sahneleridir.

Mısır heykel sanatı:

- Heykellerde kemik, taş, çeşitli madenler ve ağaç malzemeler kullanılmıştır
- Dini inançlara bağlı olarak gelişmiştir.
- Frontal duruş hakimdir.
- Heykeller genellikle tapınak, saray ve mezar anıtlarının cephelerinde ya da iç bölümlerinde bulunurdu.
- Heykellerin yüz ifadeleri durgundur.
- Heykeller taht ya da masif taş blok şeklinde yapılmış, oturur ya da ayakta durur vaziyette ve hareketsizdirler. Ayakta duran heykeller dik ve öne bakar durumdadırlar
- Heykellerde baş omuz üzerinde ve öne bakar durumda, eller diz üzerinde, sağ el yumruk şeklinde sıkılı olarak yapılmışlardır. Kollar düz ve vücuda yapışıktır
- Bacaklar birbirine paralel ve bütün ayak tabanı yere basmaktadır. Ağırlık iki ayağa eşit olarak dağıtılmış ve sol ayak hafif öndedir.

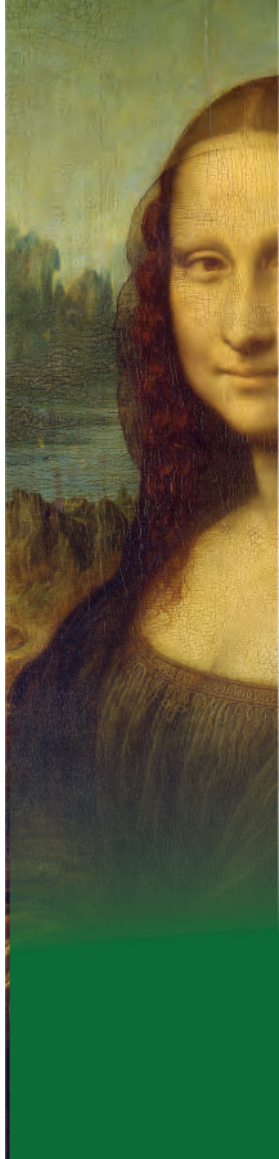
1. Metne göre Sümer ve Mısır heykel sanatının ortak özellikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?
2. Verilenlere göre Sümer ve Mısır heykel sanatının belirleyici unsurları nelerdir?
3. Metne göre Sümer ve Mısır heykelleri hangi özellikleri farklılıklar göstermektedirler?
4. Yunan mimarlık ve heykel sanatının ilk anıtsal örnekleri aşağıdaki dönemlerden hangisinde ortaya çıkmıştır?

- A) Geometrik
- B) Klasik
- C) Arkaik
- D) Helenistik
- E) Miken

5. Aşağıdakilerden hangisi Roma kentlerinde bir zaferin anısına inşa edilen kabartma ve heykellerle süslü kemerli yapıların adıdır?

- A) Gymnasium
- B) Tak
- C) Amfitiyatro
- D) Bazilika
- E) Agora

6. Yunan mimarlığında görülen yapısal düzenlerin ortaya çıkış sırası hangi seçenekte doğru verilmiştir?
- A) Dor - İyon - Korint
B) İyon - Korint - Dor
C) Korint - Dor - İyon
D) Dor - İyon - Aka
E) Dor - Korint - İyon
7. Aşağıdakilerden hangisi Roma kentlerinde yer alan ve ticari faaliyetlerin yanı sıra davaların görüldüğü, resmî ve genel toplantıların yapıldığı çok işlevli yapıların adıdır?
- A) Gymnasium
B) Latrina
C) Amfitiyatro
D) Bazilika
E) Tak
8. Frig heykel ve kabartmalarında en çok hangi figür görülür?
- A) Gordios
B) Kibele
C) Kral Midas
D) Arslan
E) Zeus
9. Tapınak ve saraylarda görülen çok sütunlu "Apadana" adı verilen kabul salonları ilk kez hangi uygarlıkta görülmüştür?
- A) Mısır
B) Roma
C) Bizans
D) Urartu
E) Mezopotamya
10. Aşağıdaki eserlerden hangisi Mısır sanatına aittir?
- A) Güneş Kursu
B) Kral Kapı
C) Midas Anıtı
D) Kraliçe Haçepsut Tapınağı
E) Aspendos Tiyatrosu

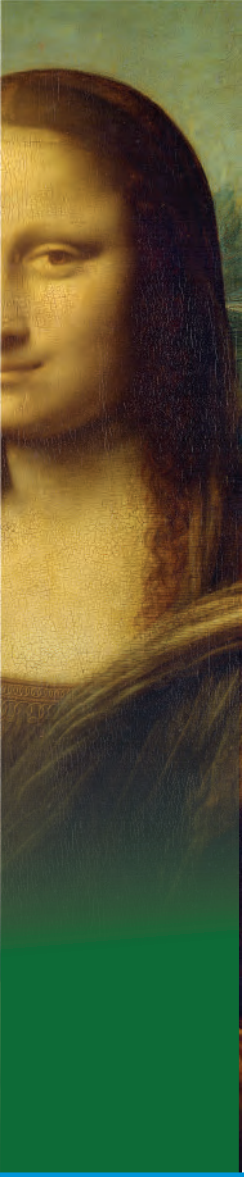

4. ÜNİTE

AVRUPA SANATI

Konu Başlıkları

1. Orta Çağ'da Avrupa Sanatı
2. Roman Sanatı
3. Gotik Sanatı
4. Rönesans Sanatı
5. Barok Sanatı
6. XVIII. Yüzyıl Sonrası Sanat Akımları

Öğreneceğiniz Kavramlar

Skolastik felsefe

Feodalizm

Katedral

Rönesans

Hümanizm

Barok

Rokoko

Perspektif

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite;

Roman ve Gotik sanatının ortaya çıktığı dönemin genel özellikleri ile “skolastik felsefe” arasındaki ilişkiyi,
Roman sanatının genel özelliklerini,
Gotik sanatının genel özelliklerini,
Avrupa’da Rönesans sanatının doğmasını hazırlayan sebepleri,
Avrupa’da Rönesans Dönemi sanat türlerinin temsilcileri ve eserlerini,
Barok sanatının genel özelliklerini,
18. yüzyıl ve sonrası sanat akımlarının genel özelliklerini,
18. yüzyıl ve sonrası sanat akımlarının temsilcilerini ve eserlerini **öğreneceksiniz.**

4.1. ORTA ÇAĞ'DA AVRUPA SANATI

Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyunuz. Orta Çağ Avrupası'nda sanat ve sanat eserlerinin din kurumlarının etkisinde olmasının sebepleri sizce nelerdir?

"12 ve 13. yüzyıllarda felsefe ile sanat ilişkisi, salt bir paralelliğin ya da benzeşir olmanın ötesinde, bir etkilenme ilişkisi olmuştur(...) Bu dönemde Kilise ve tarikatlar hem felsefenin, hem bilimin, hem de sanatın merkezi ve kaynağı durumundadır. 13. yüzyılda kurulan ilk üniversiteler, aslında katedral okullarının bir devamı biçimindedir. Örneğin Paris Üniversitesi, Notre-Dame Katedral Okulunun devamıdır. Bu üniversitelere hoca sağlayan en büyük kaynak ise kilise ile tarikatlardır. Sanatçılar, bu tarikatlarda felsefe ve din bilimi eğitimi almaktaydı; Çünkü sanat yapıtını yapmak, onu algılamak gibi "bilmek"ten geçerd. Orta Çağ'da sanatçı ile din adamı arasında kesin bir çizgi çizmek olanaksızdı. Orta Çağ minyatürlerinin büyük bir kısmını yapanlar, manastırlardaki rahip sanatçılardı. Paris'teki St. Denis Kilisesi, Chartres Katedrali gibi kimi büyük katedrallerin tasarımcılarının da rahipler olduğunu görüyoruz."

Prof. Dr. Engin Akyürek, *Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat*, 1994 kitabından derlenmiştir.

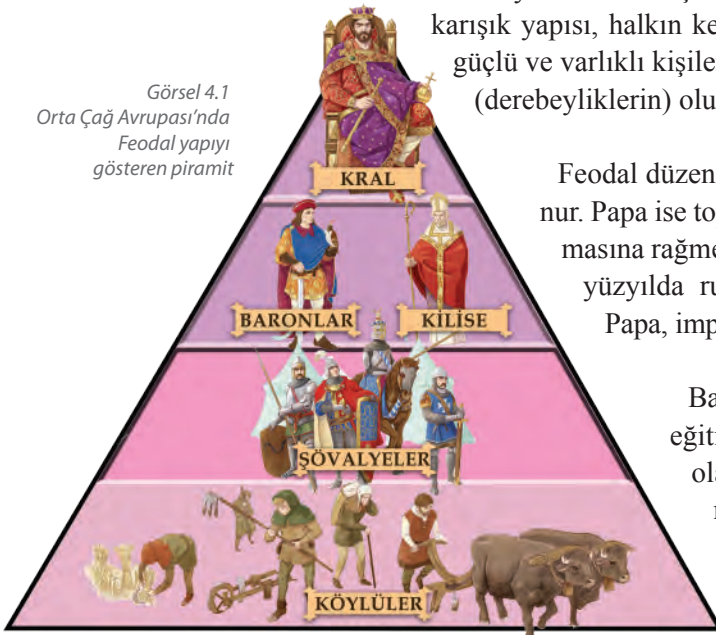
St. Denis Kilisesi, Paris

Chartres Katedrali, Paris

Orta Çağ 376 yılında Kavimler Göçü ile başlayıp 1453'te İstanbul'un fethine kadar geçen zaman dilimini kapsamaktadır. Orta Çağ Avrupası'nın siyasal, sosyal ve ekonomik olarak şekillenmesinde "Kavimler Göçü"nü etkisi büyük olmuştur. Göçebe kavimlerin istilalarından sonra Avrupa'da çok sayıda dağınık ve zayıf küçük devlet kurulmuştur. Bu küçük devletler, birbirleriyle ve kendi içlerinde de sürekli mücadele hâlinindedir. Dönemin karışık yapısı, halkın kendi can ve mal güvenliğini korumak amacıyla güçlü ve varlıklı kişilere sığınmalarına, bu da zamanla feodal sistemin (derebeyliklerin) oluşmasına neden olmuştur.

Görsel 4.1
Orta Çağ Avrupası'nda
Feodal yapıyı
gösteren piramit

Feodal düzende, toplumsal piramidin en tepesinde kral bulunur. Papa ise toplumsal hiyerarşide kralın hemen altında bulunmasına rağmen statüsü gittikçe yükselen bir konumdadır. 11. yüzyılda ruhani liderliğini tüm Avrupa'ya kabul ettiren Papa, imparatorları azledecek güce ulaşmıştır (Görsel 4.1).

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması (MS 476), eğitim kurumlarını da etkilemiştir. Bunun sonucu olarak da eğitim faaliyetleri Hristiyanlığın yayılma sürecine paralel yeni oluşmaya başlayan manastırlarda yapılmaya başlanmıştır.

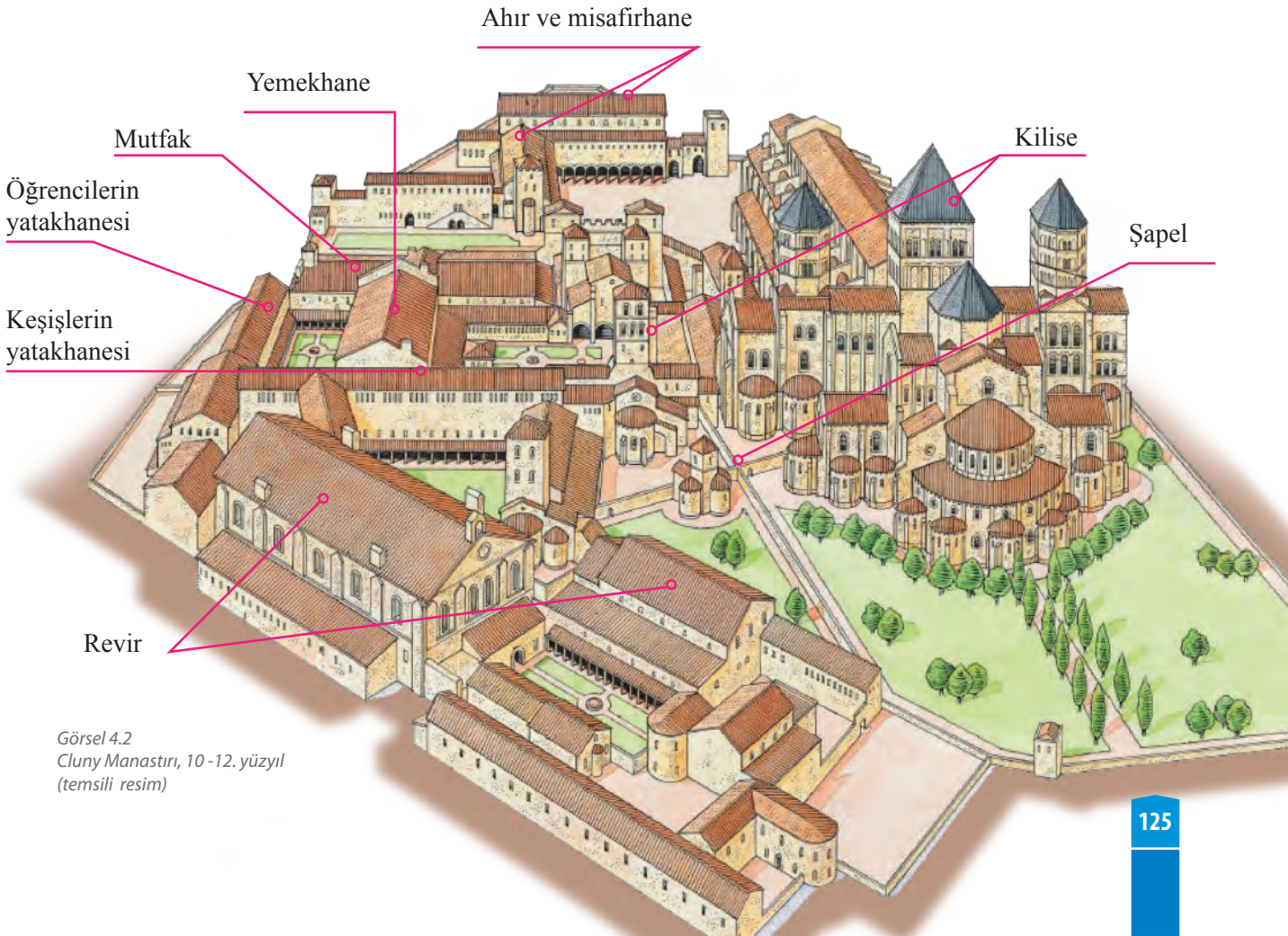
Göçlerle Avrupa'ya gelerek yerleşen kavimlerin Hristiyanlaşmasında bu manastırların rolü büyüktür (Görsel 4.2). Misyonerlik faaliyetlerinin yanında birer kültür ve sanat merkezi olan manastırlar sadece Hristiyanlığın yayılmasına değil, Orta Çağ kültürünün ve yeni sanat formlarının belirmesine de zemin hazırlamıştır.

9. yüzyıldan itibaren Avrupa'da sanatın, dinin üstünlüğünü kanıtlamaya ve yaymaya hizmet etmesi gerektiğini savunan, 15. yüzyıla kadar süren skolastik felsefe etkisini göstermeye başlamıştır. Skolastik felsefenin içeriğini Hristiyanlık öğretileri oluşturmaktadır ve Aristoteles mantığına dayanarak sistematize edilmiştir. Bu dönemde öğrenim ya manastırlara veya piskoposluğa bağlı okullarda (Scola) yapılmıştır (Görsel 4.3). Skolastik Dönem'de felsefe ile sanatın iç içe olmasının nedeni, hem felsefenin hem de sanatın üretildiği, filozof ve sanatçıların yetiştikleri kaynağın aynı olmasıdır. Sanatsal projeler genellikle kilise veya tarikatlar tarafından tasarlanmış, onaylanmış ve yaptırılmıştır. Projeyi uygulayan sanatçıları kilise ve din adamları denetlemiştir. Hatta birçok din adamı sanat projelerinde tasarımcı ve sanatçı olarak görev almıştır.

Orta Çağ'ın önemli siyasi olaylarından biri de Haçlı Seferleri'dir. Bu seferler sayesinde Avrupalılar, Antik Çağ Yunan ve İslam sanatlarını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Bu sanatlara ait eserlerde gördükleri birçok özelliği ülkelerindeki sanat eserlerinde kullanmışlardır.

Görsel 4.3
Orta Çağ Avrupası Okulu (temsili resim)

Görsel 4.2
Cluny Manastırı, 10-12. yüzyıl
(temsili resim)

Bunu biliyor musunuz ?

El Hamra Sarayı, İspanya

John W. Draper'in Endülüs Emevileri uygarlığı hakkında-ki görüşleri: "700 yıl sonra bile Londra'da bir tek sokak lambası bulunmazken... Sonraki uzun asırlar boyu Paris'teki evinin eşiğinden yağmurlu bir günde sokağa adımını atan bir Parisli, ayak bileklerine kadar çamura batarken aydınlık ve temiz sokaklarıyla Endülüs kentleri pek ileri ve gelişmiş bir görünüm arz ediyordu."

Görsel 4.4
Worms Katedrali, Almanya

İspanya'daki Endülüs Emevi Devleti'nin (MS 756-1031) varlığı sadece İspanya'yı değil tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Aslında Endülüs Emevi Devleti'nin varlığı ilk İslam-Batı buluşmasıdır. Orta Çağ karanlığını yaşayan Avrupa, İslam filozoflarını ve Doğu estetiğini Endülüs Emevileri sayesinde tanımıştır. İspanya'daki 800 yıllık Emevi yönetimi, Müslüman-Hristiyan-Yahudi kültürlerinin yan yana geliştiği zengin bir kültürel, düşünsel ve ticari hayat meydana getirerek İspanya'nın yaşam tarzında etkili olmuştur.

Roma, Antik Çağ Yunan ve göçlerle gelen kavimlerin kültürleri, skolastik felsefe inancı çerçevesinde Orta Çağ Avrupa sanatını oluşturmuştur. Bu dönemde ağırlıklı olarak mimari alanda eserler verilmiş olup, anıtsal kilise, manastır ve katedraller yapılmıştır. Heykel, kabartma ve resim gibi sanatlar ise Tanrı'nın tapınağı kabul edilen bu mimari yapıları süslemek ve dinî inancı kuvvetlendirmek için bir araç olarak görülmüştür. Orta Çağ Avrupası'nda bu görüşe uygun olarak mimari sanat eserleriyle ön plana çıkan ve birbirini takip eden Roman ve Gotik sanat üslupları gelişmiştir.

4.2. ROMAN SANATI

Kendisinden daha önce gelişmiş sanat üsluplarının (Bizans Dönemi, Karolenj Dönemi, Otto Dönemi) sentezi olarak kabul edilen Roman üslubu, Orta Çağ Avrupası'nda 9 ve 12. yüzyıllar arasında özellikle mimarlık alanında etkili olmuştur. Bu üsluba "Roma üslubunu andıran" anlamında romanesk de denir. Ayrıca bu üslup Almanya, İspanya ve Fransa'nın yanı sıra Avrupa'nın değişik bölgelerinde yeni bir canlanış dönemi olmuştur.

Roman Sanat deyince ilk akla gelen, Orta Çağ'ın büyük manastır yapılarıdır. Bunlar yalnız dinsel değil sosyal ve kültürel etkinliklerin de yapıldığı kompleks yapılardır. Ayrıca "kardinal makamı" anlamına gelen **katedraller** yapılmıştır. Katedraller kentin büyük kiliseleridir. Almanya'daki Worms ve Speyer Katedralleri, Roman mimarisinin örneklerindedir (Görsel 4.4, 4.5).

Görsel 4.5
Speyer Katedrali, Almanya

Dönemin anıtsal mimarlığı sadece dinî yapılarla sınırlı değildir. Avrupa'nın birçok yerinde yerel idarecilere ait çok sayıda şato, kale, saray, anıtsal mezar gibi görkemli yapılar inşa edilmiştir.

Klasik örnekleri 11. yüzyıldan sonra verilen Roman üslubu, 13. yüzyıldan itibaren Gotik üslup içinde erimiştir.

4.2.1. Roman sanatının genel özellikleri

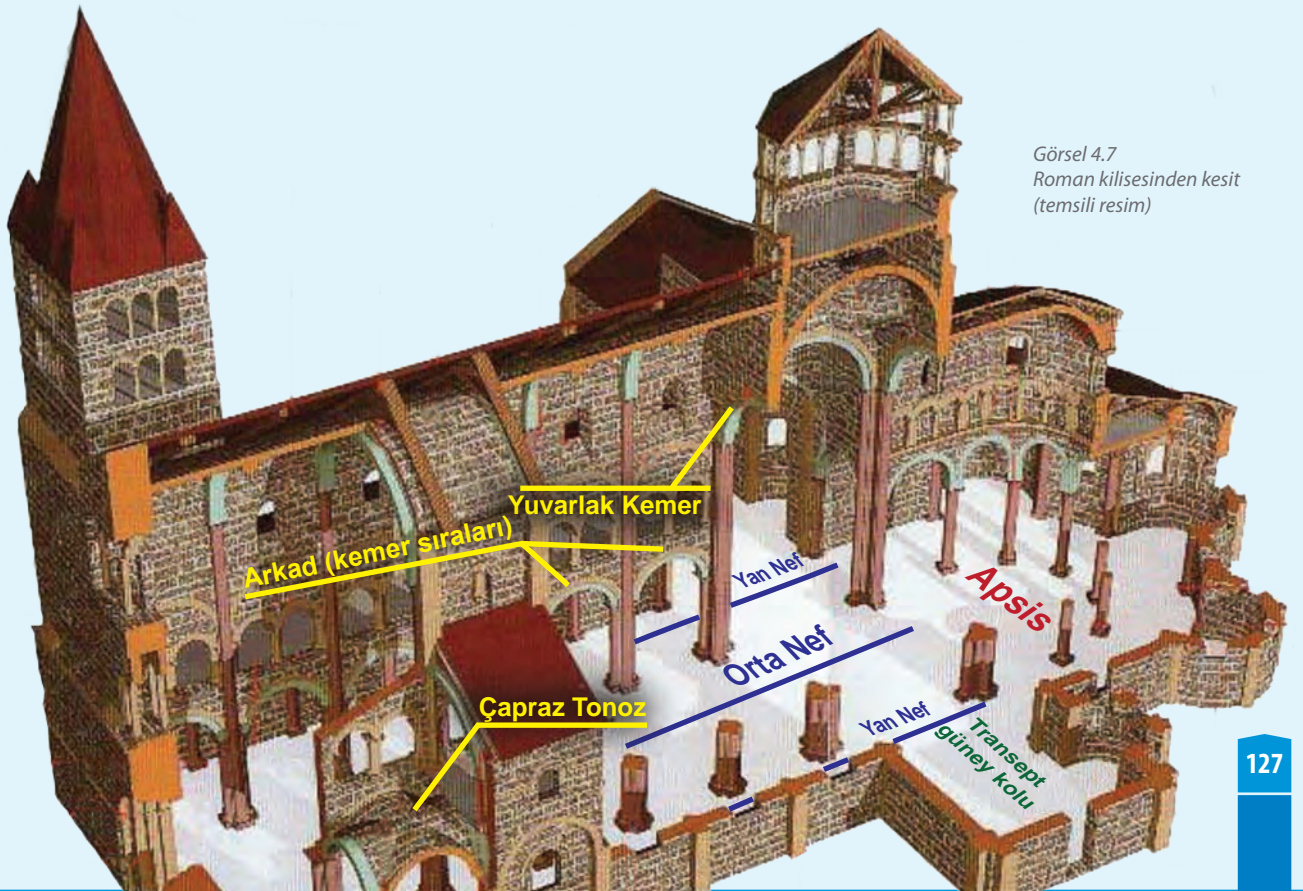
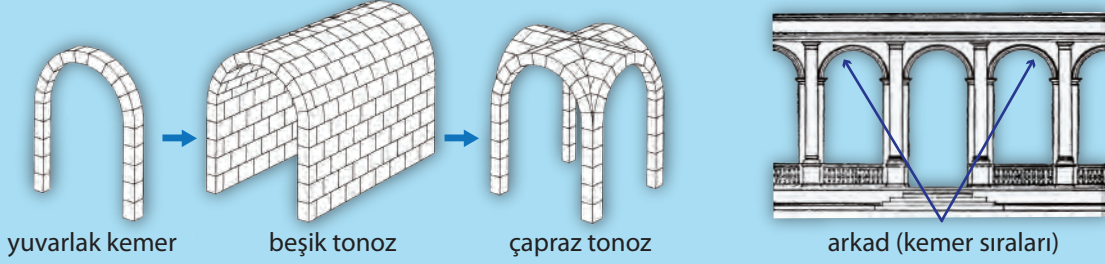
Mimari

Pek gösterişli olmayan boyutları ve sade tarzlarıyla öne çıkan Roman dönemi mimarisi bölgelere göre farklılık gösterir. Masif kalın duvarlar, yuvarlak kemerler, çan kuleleri, kemer sıraları ile süslenmiş cepheler, simetrik düzenlemeler, transeptli bazilika plan tipleri bu dönem mimarisinin karakteristik özellikleridir.

Katedral ya da kiliseler genelde üç nefli olup orta nef diğerlerinden daha geniştir. Apsislerin (yarım daire ya da yarım çokgen şeklinde çoğu tonozla örtülü bölüm) veya koro yerlerinin altına önemli kişilerin mezarlarının veya kiliseye ait değerli eşyaların bulunduğu **kriptalar** eklenmiştir. Sütunlarda Yunan ve Roma sütun başlıklarından farklı olarak korint başlıklar üzerine kabartma insan veya hayvan figürleri eklenmiştir (Görsel 4.6). Yuvarlak kemerler, **tonoz**, çapraz (haç) tonoz ve küçük pencerelerle tanımlanan Romanesk yapılar, adeta savunma amaçlı binalar gibi sağlam ve masif duvarlarla inşa edilmiştir (Görsel 4.7).

Görsel 4.6
St. Sernin Kilisesi sütun başlığı, Fransa

Görsel 4.7
Roman kilisesinden kesit
(temsili resim)

Görsel 4.8

Fresk, İspanya Katalonya Güzel Sanatlar Müzesi

Görsel 4.9

Romanesk Dönemi İncil'den bir sayfa örneği

Görsel 4.10

Saint Pierre Kilisesi sütun başlığı, Fransa

Resim ve Heykel

Roman sanatında resim ve heykel sanatı mimariye bağlı olarak gelişmiştir. Bu dönemde resim sanatı örnekleri oldukça az olup örneklerin büyük bölümünü fresk, minyatür (el yazması kitap resmi) ve ikona oluşturur. Daha çok geniş kilise duvarlarına yapılan resimlerde İncil ve Tevrat sahnelerinin yanı sıra sütunların üzerine de renkli motifler resmedilmiştir. Roman üslubunda resimler, süslemeden ziyade öğretici amaçla yapılmıştır. Bizans sanatının ve Antikite'nin etkisi görüldüğü bu resimlerde basit ve çizgisel bir anlatım dili kullanılmıştır. Çoğunlukla dinî konuların işlendiği resimlerde önemli figürler diğerlerinden daha büyük olarak yapılmıştır. Figürlerin konturları kalın bir çizgiyle belirtilmiştir ve renkler daha çok toprak tonlarındadır. 1123 tarihli bir duvar resminde Hristiyan dünyasının tek hakimi anlamında betimlenmiş İsa figürü bu özellikleri en iyi yansıtan örneklerden biridir (Görsel 4.8). Kitap resmi fresklerle üslup ve figür açısından benzer olup daha sıkı kalıplara, daha belirgin şemalara bağlı bir anlatıma sahiptir. İnce kazınmış buzağı, keçi veya koyun derisinden yapılan parşömen el yazmaların minyatürlerinde dinî konular sembolik olarak tasvir edilmiştir (Görsel 4.9). Her şeyden önce ifadeyi ön plana çıkartan ve hareketlere öncelik veren Roman resim geleneğinin en ilgi çekici özelliği renklerin çarpıcı ve yoğun etkisine verilen önemdir. Ayrıca resimlerde, çizgilerin renkleri destekleyecek biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Romanesk üsluplu kabartma ve heykeller yerel beğenilere göre değişen biçimde, sembolik anlatımla üç boyut kaygısı olmadan betimlenmiştir. Romanesk heykel, yalnız cephelerde değil, iç mekânda da mimari organlara bağlı olarak geniş yer tutar. Kimi sütun başlıkları da neredeyse birer heykele dönüşmüştür. Bu özelliği en iyi gösteren örneklerden biri de Saint Pierre (Sen Piyer) Kilisesi'nde bulunan sütun başlığıdır (Görsel 4.10). Dönemin heykel ustaları yalnız yapı cephelerinde değil alınlıklarda, silmelerde, tunç ve ahşap kapı kanatlarında da Tevrat ve İncil'de anlatılan olayları ve kişileri betimlemiştir. Bu kabartmalar süs amaçlı değil halkı aydınlatmak, dini öğretmek için kullanılan bir araçtır (Görsel 4.11).

Görsel 4.11
Saint Pierre de Moissac
Manastırı, Fransa

4.3. GOTİK SANATI

Romanesk Dönemi'ni Orta Çağ'ın son büyük aşaması olan "Gotik Dönem" izlemiştir. Roman sanatının öncüsü Almanya iken Gotik sanatın öncüsü Fransa'dır. Gotik üslup Orta Çağ'ın son dönemlerinde Fransa'dan Avrupa'ya yayılan, 12. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar süren ve temel özelliği dikey hatlar olan bir mimari üsluptur. Dört asır boyunca varlığını devam ettiren bu sanat anlayışına verilen gotik tanımlaması, Rönesans ortamında yapılmıştır. Öncelikle sanatçı kavramının ortaya çıkışını başlatan ve sonrasında Rönesans sanatının doğmasına zemin hazırlayan bu dönem, günümüze kadar birçok sanatsal olayın temelini oluşturmaktadır. Gotik stilin özelliklerinin belirdiği ilk yapı, Paris yakınlarındaki Saint Denis Kilisesi'nin yeniden inşası sırasında ortaya çıkmıştır. Romanesk yapıların ağır ve kütsel etkisine karşın sivri kemer, kaburga tonoz ile payandaların kullanımı binalara yeni bir geometrik düzen getirmiştir.

? Bunu biliyor musunuz ?

İtalyan sanatçı Giorgio Vasari "Gotik" terimini ilk kez Kuzey Avrupa kaynaklı yeni bir üslup için aşağılayıcı bir bağlamda kullanmıştır. Ona göre bu üslup, Roma'yı yıkan Gotlara, yani barbarlara özgü bir üsluptur.

4.3.1. Gotik Sanatının Genel Özellikleri

Mimari

Romanesk kavramıyla akla manastır yapıları gelir. Gotik denildiğinde ise ilk akla gelen sivri çatı ve kuleleriyle göğe doğru yükselen, dev boyutlu katedral yapılarıdır. Dinsel yapıların yanı sıra Avrupa'nın birçok ülkesinde gotik üslupta yapılmış görkemli saraylar, özel ve resmi yapılar vardır. Oxford ve Cambridge Üniversitelerine bağlı bazı kolej binaları bunlara örnektir.

Gotik bir mimarlık üslubudur. En yetkin klasik örnekleri Fransa'da yapımlarına 13. yüzyılda başlanan Laon, Chartes (Cartes), Reims, Amiens (Emines) ile Paris Notre-Dame (Notr Dam) Katedralleridir (Görsel 4.12). Batı cephede ve transept girişlerinde yüksek kule, gül pencere, kilise duvarları ve alınlıklarına kabartma ve heykeller yapılması üslubun önemli özellikleri arasındadır. Gotik sanatının başlıca öğeleri olan kaburgalı tonozlar, uçan payandalar (payanda kemerleri), sivri kemerler, üçlü portal (giriş) ve gül pencereler sentezlenerek yeni bir yapı tipi oluşturulmuştur.

Gotik kilise mimarisi bölgelerin karakteristik özelliklerine göre değişiklik gösterir. Fransız katedralinde cephenin iki yanında kuleler yükselirken, İngiliz katedralinde transeptlerin ve nefin kesiştiği yerde bir kule yükselir (Görsel 4.13). Ayrıca İngiltere'de inşa edilen katedraller alçak ve yatay bir görünüme sahip olup İtalya'da inşa edilenler çok renkli süslemeleri ile özgündürler (Görsel 4.14). İç kanatta nefin üst örtüsünün doğal ışıkla aydınlanması mekândaki yükseklik algısını kuvvetlendirir.

Görsel 4.12
Notre Dame Katedrali, Fransa

Görsel 4.13
Canterbury Katedrali, İngiltere

Görsel 4.14
Duomo di Milano Katedrali, İtalya

Görsel 4.15
Chartres Katedrali, Fransa
(temsili resim)

Katedraller, Orta Çağ kentlerine biçim vermiş, kent ekonomilerinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Bu dev yapıların tamamlanması çok kere yüzyıldan fazla sürmüştür, kent, onun çevresinden başlayarak halkalar hâlinde genişlemiştir (Görsel 4.15).

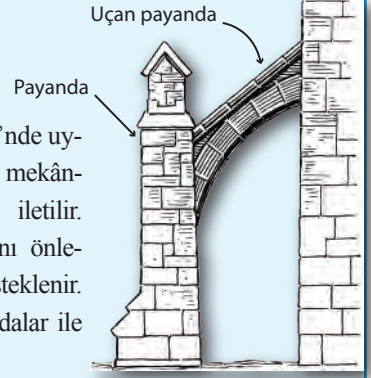

Sivri kemer

Gotik mimari çok yüksek ve uzunlamasına gelişen muhteşem binalarla temsil edildiğinden kendisine özgü bir kemer tipi olan sivri kemer kullanımı tercih edilmiştir.

Payanda-Uçan payanda (payanda kemeri)

İlk olarak Chartres Katedrali'nde uygulanmıştır. Çatıdan gelen yük, iç mekânda taşıyıcı payeler ile zemine iletilir. Yüksek payelerin dışa açılmasını önlemek için uçan payandalarla desteklenir. Uçan payandalar da yükü payandalar ile zemine iletir.

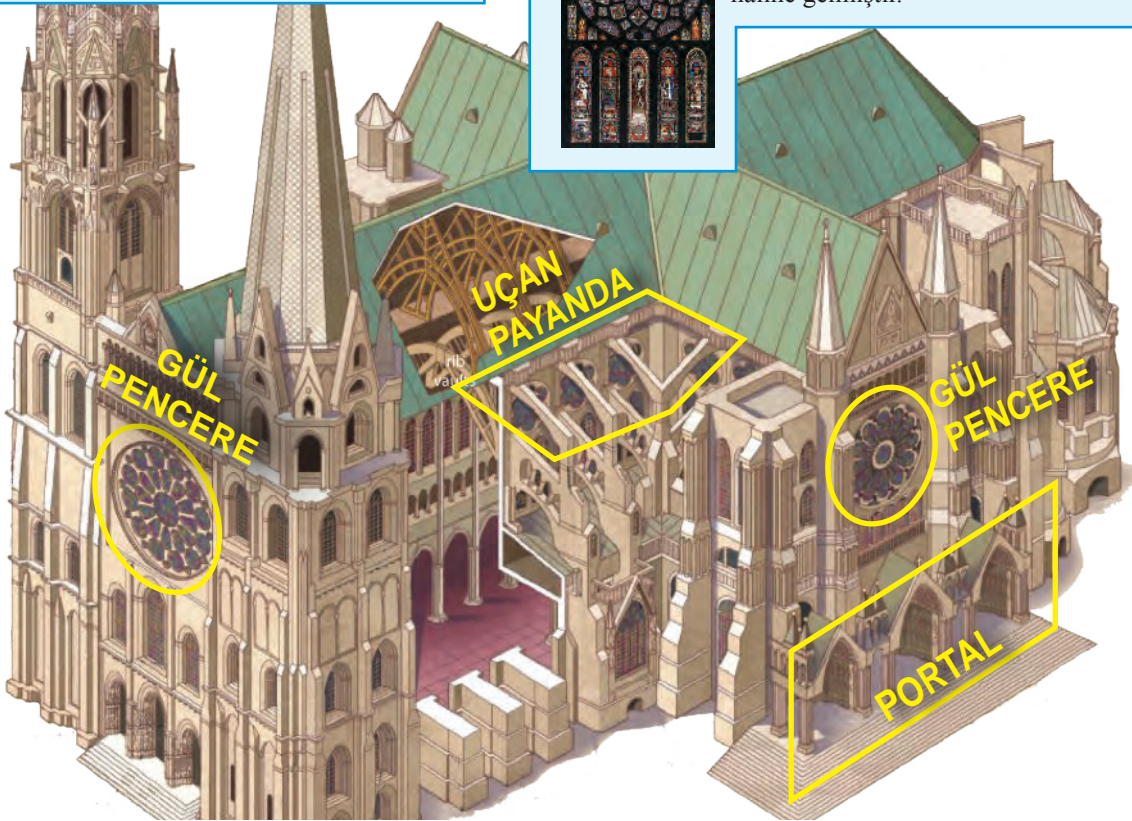
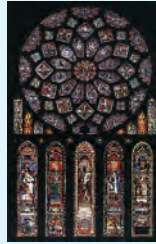
Kaburgalı tonoz

Bu sistem, Gotik mimarlığın düşeyde gelişimini sağlamış ve yük aktarma prensibi ile büyük pencereler açmaya olanak tanımıştır.

Üçlü portal - Gül pencere

Üç ayrı bölüm olarak ele alınan girişlerin, zengin heykel ve kabartma süslemelerle desteklenmesi ve cephenin tam ortasına gelen renkli camlarla yapılmış dinî resimlerin yer aldığı yuvarlak gül pencereler bu üslubun en önemli özelliklerindedir. Ayrıca vitray pencereleri ile ışık önemli unsur hâline gelmiştir.

Resim ve Heykel

Gotik katedrallerde bütün ağırlık sivri kemerlerle sütun ve ayaklara aktarıldığı için taşıyıcı öge olarak duvara gerek kalmamıştır. Böylece ara bölümlere boydan boya pencereler açılabilme, bunlar da renkli camlarla kaplanabilmekte idi. Çeşitli motiflerle ve figürlerle süslenen bu renkli camlara “vitray” adı verilir. Paris Notre-Dame Katedrali cephesindeki “gül pencere”, dönemin vitray sanatının en görkemli örneklerinden biridir. Vitraylarda daha çok dinî tasvirler yer almaktadır (Görsel 4.16). Çünkü kabartma ve vitrayların o çağ için okuma yazması olmayan halka, Hristiyanlık inancının tüm öğretilerini görsel olarak sunması gerekiyordu. Gotik katedrallerde çok sayıda renkli pencere, iç mekânın aydınlanmasını sağlamakla kalmıyor, renkli ışıklar yapının içinde büyümlü bir dinsel atmosfer oluşturuyordu. Gotik sanatta vitray, iç mekâna büyümlü bir hava vermekle kalmaz, resim sanatını da kapsar.

Heykel sanatı, Gotik Dönem’de de mimariyle bağıntısını sürdürmüştür. Bu bağıntı özellikle cephe dekorasyonunda dikkati çeker. Gotik katedrallerinin kapı ve cephelerini süslemek amacıyla dinî konuların betimlendiği heykel ve kabartmalar kullanılmıştır (Görsel 4.17). Yine portal kenarlarındaki sütunlarda insan biçiminde heykel kullanılarak yapı ve heykel bütünlüğü sağlanmıştır. Katedralin bir parçası durumundaki bu heykellerin, yapının yüksekliğine uygun olarak normalden daha uzun yapıldıkları görülür. Bunlar, donmuş gibi dimdik duran figürlerdir. Heykel sanatındaki bu donmuşluk 13. yüzyıl ortalarında yumuşamaya, aziz figürleri bol giysileri içinde kıvılcıdamaya, donuk yüzlü melekler gülümsemeye başlar.

Rönesans’a doğru heykel mimariden kopmaya başlamış, yerini ahşap pano üzerine bitkisel kök boyalarla boyanmış dinî konulu ikon resimleri almıştır. Gotiğin son döneminin resim sanatında da katı kalıpların gevşediğini, şematik anlatımların yerini doğalcı betimlere bırakmaya başladığını görürüz. Ama hem heykelde hem de resim sanatında doğal görünümü ön plana alan örnekler ancak Rönesans Dönemi’nde ortaya çıkar.

Görsel 4.16
Notre Dame Katedrali vitrayları

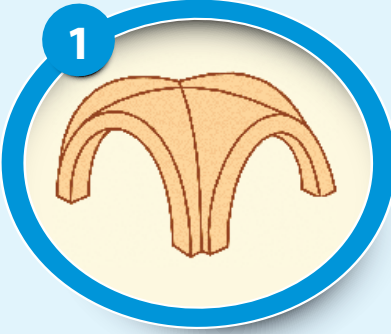
Görsel 4.17
Notre Dame Katedrali rölyef ve heykelleri

Etkinlik

Aşağıda Roman ve Gotik sanatının genel özelliklerine ait birtakım öğeler dağınık hâlde verilmiştir.

1. Bu öğelerin isimlendirmelerini altlarına yazınız.

2. Bu öğelerin ait olduğu sanat üslubunu aşağıdaki ilgili yere sayı olarak yazınız.

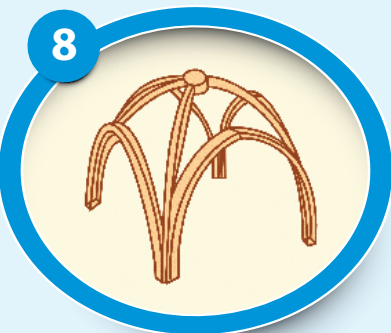
*Yuvarlak kemer,
fresko*

ROMAN SANATI

3

GOTİK SANATI

4.4. RÖNESANS SANATI

Etkinlik

Aşağıdaki Raphael'in Atina Okulu freskosunda Antik Grek filozof ve bilim adamları Rönesans'ın ünlü sanatçıları ile ilişkilendirilerek resmedilmiştir. Rönesans'ı hazırlayan etkenlerden yola çıkarak Antik Çağ'ın, Rönesans'ı nasıl etkilediğini belirtiniz.

Resimde yer alan 59 figür rastgele yerleştirilmiş değildir. Merkezde Yunan felsefesinin iki büyük ismi Platon ve Aristo görünür. Platon'un eli göğü, Aristo'nunki ise yeri işaret etmektedir. Alt kısımda maddi bilimlerle uğraşan düşünürler kendi aralarında iki gruba ayrılmış, bunlardan astronomi ve geometri bir grupta gösterilmiştir. Alt kısmın sağ tarafında Euclides'in merkezinde olduğu geometriyle ve astrolojiyle ilgilenen düşünürler görülür. Sol tarafta ise merkezinde Pisagor'un bulunduğu matematikçilerin oluşturduğu doğa bilimcileri grubu yer alır. Bu iki grup arasındaki merdivenden yukarı çıkıldığında metafizik ve manevi bilimlerle ilgilenen düşünürler yer alır. Ön sıralarda, Raphael'in kendi portresinin de bulunduğu grupta Raphael, sanat ve felsefe ilişkisine işaret etmek için buraya dönemin sanatçıları da yerleştirmiştir. Resmin arka planında yer alan kemerli nişlerde, "Athena" ve "Apollon" heykelleri dikkati çekmektedir.

Eski Yunan ve Roma sanatının yeniden canlandığı bu döneme yeniden doğuş anlamına gelen "Rönesans" adı verilmiştir. 14. yüzyıldan itibaren bazı bilim adamları Antik Grek Roma Dönemi'nin kaybolmuş veya unutulmuş el yazmalarını araştırmış ve yayınlamışlardır. Roma, Venedik ve Floransa'da ilk halk kütüphaneleri, dernekler ve akademiler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Rönesans bu şehirlerde ortaya çıkmış ve Rönesans'ın ünlü sanatçıları buralarda yetişmiştir.

Rönesans sadece sanat alanında değil Avrupa coğrafyasında sosyal, kültürel, politik alanlarda da değişime yol açmış ve insana ilişkin değer kavramları yenilenmiştir. Orta Çağ sonlarına doğru din kurumlarının dünya anlayışına karşı çıkan görüşler ortaya çıkmaya başlamış, kilise ile aynı görüşte olmayan aydınlar, Rönesans'ı oluşturan faktörleri ve düşünce sistemini şekillendirmeye başlamışlardır.

[?] Bunu biliyor musunuz ?

Altın oran; Yunanların tapınaklarına uyguladıkları ve o çağdan beri iki uzunluk arasında en güzel ilişkiyi verdiği benimsenen aritmetik oran. Altın oranın elde edilmesi için çok sayıda yaklaşım ve yöntem bulunmaktaysa da, en genel formül şudur: Bir doğru parçası öyle iki parçaya ayrılmalıdır ki, küçük parçanın büyüğe oranı, büyük parçanın bütüne oranına eşit olsun. Bu durumda yaklaşık olarak %61,8 değeri bulunur.

15. yüzyıl Avrupa'nın iç dengelerinin değiştiği ve şekillendiği, modern dünyaya doğru ilk adımların atıldığı bir dönemdir. Bu dönemde aklın ön plana çıkması, insanların dünya görüşünü, inançlarını, arzularını ve toplumsal yaşamlarını değiştirmiştir.

Rönesans, İtalya'da 14. yüzyılın sonunda ortaya çıkarken Avrupa'nın kuzey ülkelerinde daha geç başlamış, İtalya ve Fransa'daki kadar bütünlük sağlayamamıştır.

4.4.1. Rönesansı Hazırlayan Etkenler**Antik Çağ Değerlerinin Keşfi**

Yunan sanatı ve felsefesinin yeniden yorumlanması, insanlarda merak ve ilgi uyandırdığından içinde yaşadıkları dünyayı araştırmaya ve incelemeye yöneltmiştir.

Antik Dönem'de matematik, geometri gibi alanlarda yazılmış eserler (Arşimet ve Öklit'in çalışmaları gibi) Latinceye çevrilmiştir. **Altın oran** kuramı, sanat eserlerinde tekrar ele alınıp yorumlanmış ve eserlere yansıtılmıştır.

Hümanizm

Rönesans'ın ideolojisini oluşturan bu düşünce 14. yüzyılın sonunda Orta Çağ'ın skolastik eğitimine tepki olarak çıkmıştır. Floransa ve Napoli'de ortaya çıkan insanı temel öge olarak kabul eden görüş, Rönesans'ın "ideal insan" kavramı olarak karşımıza çıkar. İnsanı evrenin merkezine yerleştiren ve temel niteliklerinin geliştirilmesini amaç edinen hümanizmin temel düşüncesi, insanın isterse her şeyi yapabilecek doğanın en mükemmel varlığı olmasıdır.

Matbaanın İcadı

1450'de Johannes Gutenberg, kurşun alaşımından yapılan dökme harfleri kullanarak, bir basım yöntemi olan matbaayı icat etmiştir. Matbaa öncesinde eğitim ve kültürel faaliyetler kilisenin tekelindedir. Matbaanın icadıyla, bilgi bir tekell olmaktan çıkıp bütün sosyal sınıflara açık hâle gelmiştir. Basılı malzemenin kütüphaneler vasıtasıyla daha fazla sayıda insana ulaşması, düşünce hayatında güçlü bir biçimde canlanmaya neden olmuştur (Görsel 4.18).

Görsel 4.18

Matbaanın kullanılması kültürel alanda birçok gelişmeye zemin hazırlamıştır (temsili resim)

Sanatı ve Sanatçıyı Koruyan Aileler

Ticaretin gelişmesine paralel olarak kentler, toplumsal ve kültürel birer merkez hâline gelirken bu süreç içinde burjuva sınıfı güçlenmiştir. İtalya’da yeniden doğuşun yaşandığı ilk kent Floransa’dır. Bankacılık sistemiyle güçlenen kentte, yönetimde de etkin olan zengin Floransalı aileler (özellikle Medici Ailesi) sanata önemli katkılarda bulunmuştur (Görsel 4.19). Klasik sanata ilgi duyan, sanatçıyı himaye etme gücü olan zengin aristokratların ve tüccarların desteği sanatçıları ve sanat ortamını etkilemiştir.

İstanbul’un Fethi

1453’te İstanbul’un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesiyle Orta Çağ kapanmış, Yeni Çağ başlamıştır. Avrupa devletleri kara ve deniz ticaretinde en önemli kaynaklarını kaybetmiştir. Tüm bu koşulların zorlamasıyla, Avrupa’da modern çağın oluşumuna zemin hazırlayacak olan keşifler çağı başlamıştır (Görsel 4.20).

Görsel 4.19
Cosimo de Medici (1389-1464)

Görsel 4.20
İstanbul’un Fethi Rönesans’ın doğuşunda etkili olmuştur (temsili resim)

Coğrafi Keşifler

Keşifler, hem yeni uygarlıklara ve zenginliklere ulaşma hem de Hristiyanlığı yayma arzusuyla gerçekleşmiştir. Avrupa düşüncesi ve kültürü, yayılmaya hatta egemen olmaya başlamış, Avrupalılar zengin kaynakları ele geçirmiştir. Bu sömürgeci anlayış yerli halkları ve kültürleri yok etmiştir.

Endülüs Emevi Devleti’nin Etkisi

İspanya’da Endülüs Emevi Devleti’nin (8-15. yüzyıl) varlığı, Batı ile İslam medeniyetlerinin buluşması açısından önemlidir. Bilimsel ve kültürel alanda ileri olan Endülüs uygarlığında klasik İslam ve Yunan eserleri, Avrupalı düşünürler tarafından incelenmiş bu da Rönesans’ın doğuşuna etki etmiştir.

4.4.2. Rönesans Sanatçıları

Rönesans Dönemi sanatçıları sadece kendi alanında uzman değil güzel sanatların her alanında uygulama yapma becerisine sahiptirler. Bu sanatçıları bilginin sanatına katmayı becermiş “Rönesans insanı” kavramının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuş ve tüm bilgi ve becerisini ürettiği nesnede bütünleştirmişlerdir.

Görsel 4.21
Öksüzler Yurdu, Brunelleschi

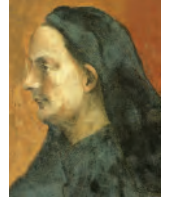
Mimari

Rönesans Dönemi yapılarında Yunan ve Roma mimari öğeleri yeni bir anlayışla kullanılmıştır. Gotik üslubun bazilikal yapısının yerini, kubbeli merkezî yapı, sivri kemerin yerini yuvarlak kemer almıştır. Taş ve mermer malzeme ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Yenilikçi, hümanist din adamlarının etkisine bağlı olarak Rönesans boyunca da dinî yapıların yapımına devam edilmiştir. Fakat daha çok sivil yapılar (saray, köşk ve evler) inşa edilmiştir.

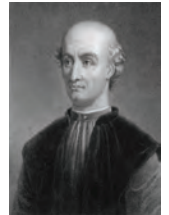
Görsel 4.22
Tempietto Kilisesi, Bramante

Filippo Brunelleschi (1377-1446)

Rönesans mimarisinin öncüsü Brunelleschi (Brunelleschi), Yunan ve Roma'nın Eski Çağ mimarisini yeniden canlandırmıştır. Floransalı sanatçı Roma mimarisinde görülen kubbe, kemer, sütun gibi mimari öğeleri kullanmıştır. Brunelleschi'nin eseri Öksüzler Yurdu, mimaride Rönesans'ın ilk örneklerindedir (Görsel 4.21). Cephedeki yatay çizgilerin verdiği rahatlık, yuvarlak kemerler, ince sütunlar, pencere düzenindeki uyum ve yalınlık, Rönesans mimarisinin temel özellikleri olarak belirir.

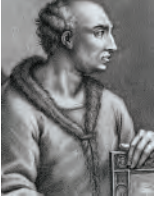
Donato Bramante (1444-1514)

İtalyan mimar ve ressam. Yüksek Rönesans'ın görkemli ve anıtsal üslubunu eserlerine yansıtan en önemli sanatçılardan biridir. Eski anıtları inceleyip özümseyerek eserlerinde çok renkli süslemeye geniş yer veren gotik-lombard (İtalya-Lombardiya kentine özgü) üslubunu geliştirmiştir. İlk yapıtı Tempietto Kilisesi sanat tarihinin en önemli eserlerindedir (Görsel 4.22).

Heykel

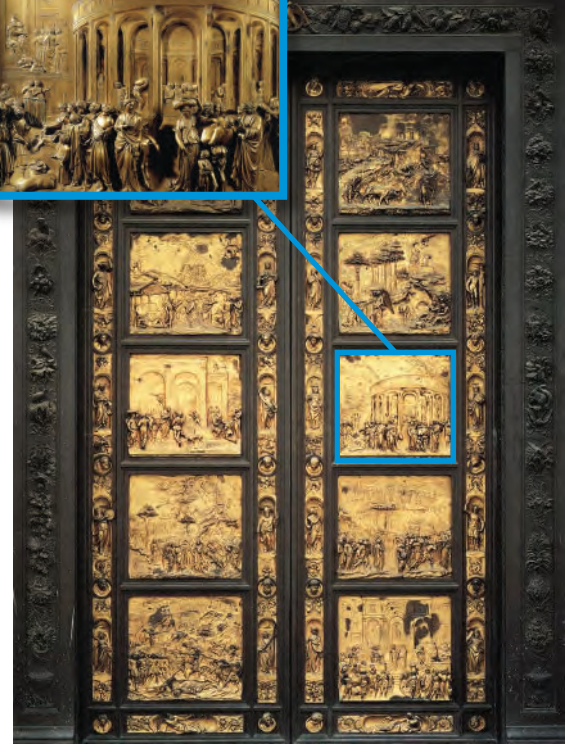
Rönesans Dönemi'nde Antik Çağ anatomisi örnek alınarak insan vücudunun güzelliğini ve gücünü belirli bir mekânda ortaya koyan heykel örnekleri yapılmıştır. Önceleri mimarlığa bağlı heykel anlayışı hakim iken daha sonra mimariden bağımsız olarak dinsel ve mitolojik içerikli heykeller ile asillerin ve devlet adamlarının büstleri yapılmıştır.

Lorenzo Ghiberti (1378-1455)

Rönesans öncesi dönemde heykel ve metal çalışmaları ile bilinen İtalyan sanatçı, erken dönem İtalyan Rönesans ustalarındandır. Ghiberti (Ciberti) o güne kadar mimar ve ressamların vermeye çalıştıkları derinlik duygusunu rölyeflerine taşımıştır.

En önemli yapıtı, Floransa Vaftizhanesi için hazırladığı bronz kapılardır. Ghiberti'nin döküm tekniği ile yaptığı kapı üzerindeki on panoda konularını İncil ve Tevrat'tan alan birçok olay betimlenmiştir. Michelangelo'nun "cennet kapılarını süslemeye layık" sözü üzerine bu kapılara "Cennet Kapıları" denilmiştir (Görsel 4.23).

Görsel 4.23

Floransa Vaftizhanesi'nin Cennet Kapısı ve pano detayı, Lorenzo Ghiberti

Donato di Niccolo di Betto Bardi (Donatello 1386-1466)

Floransalı heykeltıraş, İtalyan Rönesansı'nda mermere ve madene can veren sanatçı olarak tanınır. Yapıtlarında Antik Çağ heykellerinden ve atölyesinde çalıştığı Ghiberti'den etkilenmiştir.

İlk yapıtlarından biri olan Davut Heykeli, onun hümanist ve gerçekçi anlayışını gözler önüne sermektedir (Görsel 4.24).

Diğer bir tanınmış yapıtı "Gattamelata Atlı Heykeli"dir (Görsel 4.25). Rönesans'ın tüm özelliklerini yansıtan heykelde, atın koşum takımları ve binicinin silahları en ince ayrıntısına kadar ve gerçeğe uygun olarak verilmiştir.

Görsel 4.25
Gattamelata Atlı Heykeli,
Donatello

Görsel 4.24
Davut Heykeli,
Donatello

Bonarotti Michelangelo (1475-1564)

İtalyan Rönesansı'nda mimar, ressam, heykeltıraş, ve şair olarak her dalda başarılı olmuş çok yönlü bir sanatçıdır. Büyük bir **anatomi** ustası olan sanatçının yaptığı heykellerde bol ve yumuşak elbise kıvrımları, ışık gölge oyunları, abartıya kaçmayan kuvvetli bir insan anatomisi hemen dikkati çeker.

Görsel 4.26
Pieta Heykeli, Michelangelo

Pieta adlı heykeli Rönesans'ın en başarılı yapıtlarından biridir (Görsel 4.26). Sanatçı eserinde, çarmıhtan indirildikten sonra Meryem'in dizleri üzerinde yatan ölü İsa'yı konu edinmiştir.

Sanatçının önemli bir diğer yapıtı da Musa Heykeli'dir. Eser güçlü gövdesi ve kendinden emin duruşuyla ideal Rönesans insanının görüntüsünü sunar (Görsel 4.27). Bazı eserleri: Bruges Madonna, Sistine Şapeli Freskleri'dir.

Görsel 4.27
Musa heykeli, Michelangelo

Resim

Rönesans'la birlikte sanatçı yaptığı eseri imzalayarak kendi kimliğini ortaya koymaya başlamıştır. Bu dönemde insanın ön plana çıkmasıyla portre ve anatomi sanatçıların resimlerine konu olmuştur. Kutsal kavramların temsili yapıldığı Orta Çağ doğa resmine karşın doğanın gözlemine dayanan açık hava resmi önem kazanmıştır. Aynı zamanda tuval, yani bez üzerine yapılan resim ve **yağlı boya** da keşfedilmiştir. Çeşitlenen konular yanında ressamlar kendi düşüncelerini de resimlerine yansıtma özgürlüğünü Rönesans ile kazanmıştır.

Giotto di Bondone (1266-1337)

Giotto, daha 14. yüzyıl başlarında yeniden doğuş (Rönesans) müjdesini veren bir sanatçıdır. Orta Çağ'ın yüzeysel resim anlayışını değiştirmiş, kiliselerde yaptığı fresklerdeki perspektif ve derinlik kavramlarını resme katmıştır. Giotto'nun çalışmalarında figürler anıtsal nitelikte olup resme hacim olgusu kazandırmıştır (Görsel 4.28).

Görsel 4.28
Mısır'a Kaçış,
Giotto

Leonardo da Vinci (1452-1519)

Rönesans'a damgasını vuran sanatçılardan biri olmasının yanında anatomi, mekanik kanunlar, jeoloji, botanik, ilk uçuş denemeleri, denizaltılar gibi çeşitli alanlar üzerinde çalışan bir bilim adamıdır.

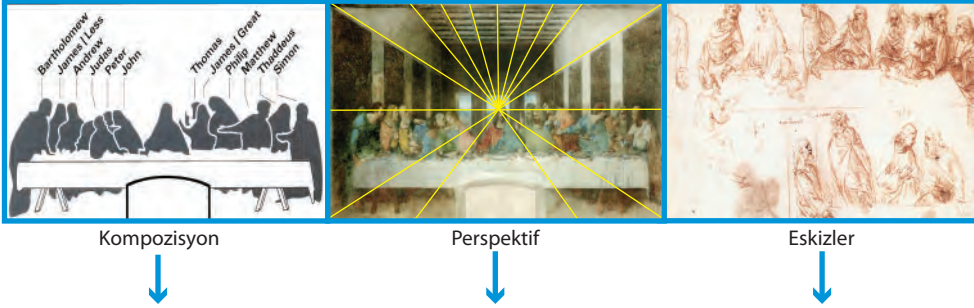
Işığın ve gölgenin kullanımındaki farklı yöntemleri ile de çığır açan bir sanatçıdır. Klasik Yunan heykeline özgü bir tebessüm gözlemlediğimiz Mona Lisa tablosunda Leonardo, **sfumato** denilen hava perspektifi ekleyerek derinlik algısını çok daha gerçekçi bir boyuta getirmiştir (Görsel 4.29). Diğer ünlü yapıtı Son Akşam Yemeği, Milano'daki Santa Maria Della Grazie Kilisesi'nin yemek salonundadır (Görsel 4.30). Hristiyan inancına göre İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki akşam havarileriyle yediği son yemeği anlatır. Bir hayli yıpranmış olan bu resimde Leonardo, figürlerin yerleştirilişi, mekânın tanımlanması, perspektif gibi Rönesans'ın çok önem verdiği konularda kusursuz bir anlatıma varmıştır. İsa tam ortada oturmaktadır. Diğer figürler, üçlü kompozisyonlarla iki yanına sıralanmıştır. Bu bakımdan İsa'nın güneş, üçerli olarak bir arada olan dört grubun ise aylar ve mevsimler olarak simgelediği de kabul edilir. Vinci'nin diğer önemli eserleri; Meryem, Bebek İsa ve Azize Anna (Görsel 4.31), Beşaret'tir.

Görsel 4.29
Mona Lisa, Leonardo Da Vinci

Görsel 4.31
Meryem, Bebek İsa ve Azize Anna, Leonardo Da Vinci

Kompozisyon

Perspektif

Eskizler

Görsel 4.30
Son Akşam Yemeği, Leonardo Da Vinci

Görsel 4.32

Müneccim Kralların Tapınması, Botticelli

Görsel 4.33

Meryem'in Evliliği, Raphael

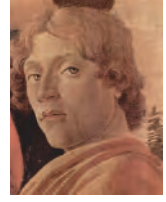

Görsel 4.34

Arnolfini'nin Düğünü, Eyck

Sandro Botticelli (1445-1510)

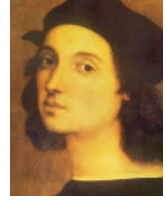
Rönesans resminin öncülerinden biri olarak dikkati çeken sanatçının ışık, pastel renkler ve coşkulu figürlerle bezediği resimler, izleyiciye olağanüstü bir canlılık ve hareketlilik duygusu verir. Seçtiği konu ve renk uyumunda tabiata özenmekten çok kendi duyuş tarzını canlandırmaya çalışmıştır. Resimlerinde daha çok mitolojik öyküler, klasik çağ öyküleri ve dinsel konuları işlemiştir.

Botticelli, Rönesans resim sanatının gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Yapıtlarında konturlara (çizgilere) ağırlık vererek oluşturduğu figürleri yumuşak ve zarif bir uyuma sahiptir. Müneccim Kralların Tapınması (Görsel 4.32) ve Venüs'ün Doğuşu en tanınmış eserlerindedir .

Raphael Sanzio (1483-1520)

Genç yaşta ölen İtalyan sanatçı hem resim hem de mimaride çok sayıda tablo ve fresk yapmıştır. Rönesans kültürüne ait sağlam bir anatomi ve perspektif bilgisi ile ruhsal anlatım gücüne sahiptir. Dışarıdan gelen etkilere son derecede açık bir sanatçı olması ve ustaca sentezler yapması, onu Antik-Klasik Yunan sanatındaki **ideal güzellik** düşüncesine yönlendirmiştir.

Raphael (Rafael) bu dünyaya ait olan değerleri ve gerçek olanı, kutsal kabul ederek bu düşüncelerini resimlerine yansıtmıştır. Dinsel, mitolojik konular ve portre, sanatçının başlıca çalışma konularıdır. Önemli eserleri; Atina Okulu, Meryem'in Evliliği (Görsel 4.33), Aziz Altar'ın Zaferi'dir.

Jan Van Eyck (1390-1441)

Hollandalı ressam Jan Van Eyck'ın (Jan Van Eyck) en büyük özelliği, Orta Çağ geleneklerinden ayrılan ilk ressam olmasıdır. Yağlı boya karışımını geliştirerek resimlerindeki ışık etkilerini ve ince ayrıntıları daha başarılı yansıtmıştır. Ayrıca boyaların uzun süre kararmadan, renklerin canlı kalmasını sağlamıştır.

“Arnolfini'nin Düğünü” adlı eserinde, evlenme anının resmedilmesi nedeniyle sanatçı, bu önemli anı bir şahit gibi kaydetmiştir. Tablonun göze çarpan bir yerine Johannes de Eyck fuit hic (Jan Van Eyck da buradaydı) diye yazmasının sebebi bu durumu açıklar niteliktedir. Odanın arkasındaki aynada, ressam ve şahit görünmektedir. Tarihte ilk kez sanatçı, bir görgü tanığı durumuna gelmiştir (Görsel 4.34). Önemli eserleri: Kırmızı Türbanlı Adam Portresi, Şansölye Rolin Meryemi, Bir Kuyumcunun Portresi'dir.

Albert Dürer (1471-1528)

Sanat yaşamı boyunca portrelere özel bir ilgi duymuş ve zamanının en önemli portre ressamlarından biri olmuştur. Küçük yaşlarda çalıştığı ağaç baskı atölyesinde baskı resim yeteneğini geliştirmiştir. Dürer gravürü resme yardımcı bir tarz değil, kendi başına bir sanat olarak düşünmüş, yeni tekniklerin ve konuların önünü açmıştır. Popüler konular üzerinde baskılar tasarlamıştır. Bunlar onu baskı tarihinde önde gelen sanatçılardan biri yapmıştır (Görsel 4.35, 4.36). Araştırmacı kişilik ve düşünce yapısıyla tam bir Rönesans insanıdır. Onun bu ilgisi baskı, kara kalem, yağlı boya, sulu boya gibi pek çok farklı teknikte eser vermesini sağlamış, çok yönlü kişiliğini öne çıkarmıştır. Kara kalem çalışmasında yaşlı annesini, görebildiği en ince ayrıntısına kadar gerçekçi resmetme çabası dikkat çekmektedir. Yaptığı gravür çalışmalarının etkisiyle çizginin başarılı kullanıldığı yapıtta biçimsel bir güzelliği değil, insanı anlatımıyla saran bir yüz yaratmak istemiş, bunda da çok başarılı olmuştur (Görsel 4.37).

Pieter Bruegel (1525-1569)

Hollandalı ressam 1552'de İtalya gezisinde Rönesans sanatını tanıma fırsatı bulmuştur. İyi bir gözlemci olan Bruegel; manzaraları, günlük yaşam sahneleri, mitolojik, ikonografik desenleri ve oyma baskılarıyla çağının önemli sanatçılarından biridir. Resimlerinin önemli özelliği, ışık-gölge unsurundan yararlanmamasıdır.

Görsel 4.38
Çiftçilerin Dansı, Peter Bruegel

Eserlerinde sıkça rastlanan temalar köy yaşamı, savaşlar, yıkımlar, perişan insanlar ve bu dönemlerdeki dayanışma çabalarıdır (Görsel 4.38). Resimlerin tümünde çarpıcı bir hareketlilik gözlenmektedir. Sanatçı günlük yaşantının yanında deyimler, atasözleri, çocuk oyunları gibi konuları da resmetmiştir.

Görsel 4.35
Mahşerin Dört Atlısı, Albert Dürer

Görsel 4.36
Melenkolia I, Albert Dürer

Görsel 4.37
Annesinin portresi, Albert Dürer

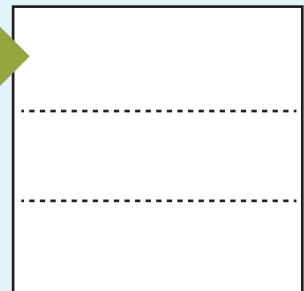
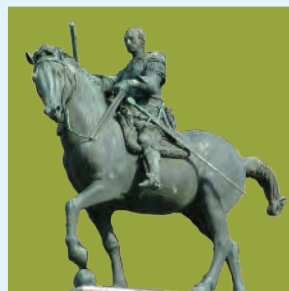
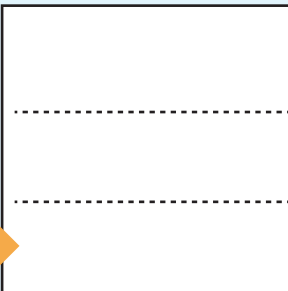
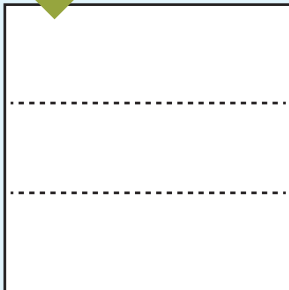
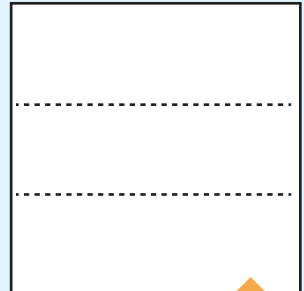
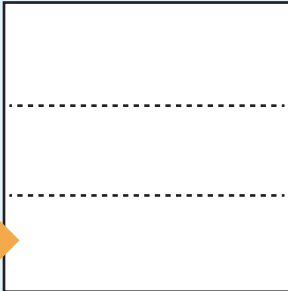
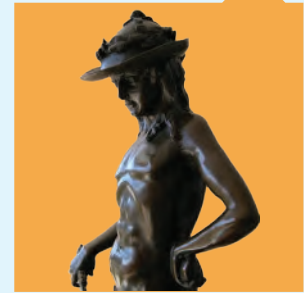
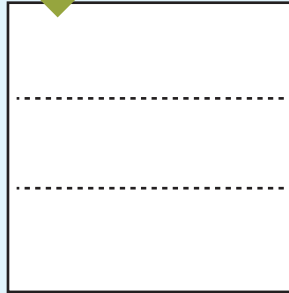
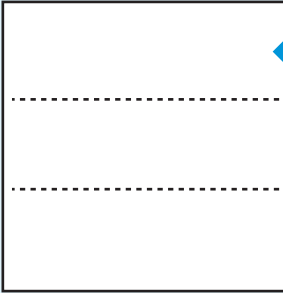
Etkinlik

Aşağıda Rönesans sanatçılarının eserlerinden örnekler verilmiştir. Eserlerin adlarını ve sanatçı-
larını ilgili boşluklara yazınız.

Pieta

Michelangelo

4.5. BAROK SANATI

17-18. yüzyıllar, Rönesans sanatının yerini alan Barok üslup, sanat dünyasına büyük bir serbestlik ve heyecan getirmiştir. Düzgün olmayan inci anlamındaki Barok üslubun en belirgin özelliği son derece ayrıntılı, süslü ve gösterişli olmasıdır. Barok, Roma'da gelişmiş oradan bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Barok sanat; edebiyatta, mimaride, müzik, resim ve heykel sanatında kendine özgü bir anlayışla ortaya çıkmıştır. Rönesans'ın getirmiş olduğu simetriye karşıt olarak asimetriği, temel geometrik biçimlere karşıt olarak eğrisel biçimleri, durağanlığa karşıt olarak hareketi üstün tutan bir anlayıştır.

5.5.1. Barok Sanatının Genel Özellikleri

Mimari

Rönesans mimarisinde görülen düz hatların yerini çeşitli kıvrımlar, bükülmeler (c, s gibi) almıştır. Yapı planları yine bazilikal, yatay eksenlidir. Ayrıca yapılarda eğri çizgi ve alanlar kullanılarak ışığa bağlı bir hareketin yaratılmasına olanak sağlanmış ve yapıya ritim katılmıştır.

Barok mimarisi Antik Çağ Yunan ve Roma sanatından etkilenmekle beraber çatı ve cephe sistemlerinde bulunan kıvrımlı sütunlar ve görkemli alınlıklar bakımından farklılıklar göstermektedir. Mimaride heykel ve resmin kaynaşması üslubu devam etmiştir. Kubbe içleri ve tavanlar abartılı ve karmaşık perspektif kullanımıyla gerçekleştirilmiş resimlerle sonsuzluk amaçlanmış, gösterişli insan tasvirleriyle çeşitli biçim ve çiçek formlarındaki kabartmalarla süslenmiştir. Barok Dönem'de alabildiğince geniş meydanlar, kavisli merdiven formları ve çeşme mimarisine önem verilmiştir. Barok mimarlığının önemli mimarları arasında Francesco Borromini, Carlo Maderno (Karlo Maderno), Jules Hardouin Mansart (Cul Hardoin Mansart) gibi mimarlar vardır.

Francesco Borromini (1599-1667)

Barok mimarlık üslubunun büyük ustalarından biri olan İtalyan sanatçı, bir taş yontucusu olarak mesleğe başlamıştır. Binaların içivne ışığı gereğince verebilmesi, klasik üsluptaki sütunların oluşturduğu olağanüstü perspektif anlatımı onun ustalığının göstergesidir.

Mimarlığını yaptığı Roma'daki San Carlo Kilisesi, Yüksek İtalyan Baroku'nun en görkemli yapılarından (Görsel 4.39). Küçük ve elverişsiz bir arsaya çok ustaca yerleştiği bu kilise ve avlulu bir manastırdan oluşan yapı grubu, günün her saatinde değişik gölge-ışık oyunlarına olanak verecek biçimde hareketli bir düzene sahiptir. San İvo Kilisesi, St. Agnese Kilisesi mimarın diğer önemli eserlerindedir.

Bunu biliyor musunuz ?

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı mimarisinin Batı etkisine girmesiyle İstanbul'da Barok tarzı mimarlık eserlerinin en önemli örneği Nur-u Osmaniye Camii'dir.

Görsel 4.39
San Carlo Kilisesi, İtalya

Görsel 4.40

Santa Maria della Vittoria Kilisesi, İtalya

İtalyan mimar Carlo Maderno (1556-1629) Roma'da kendi proje ve planına göre yapımını tamamladığı en önemli eseri Santa Maria della Vittoria Kilisesi'dir (Görsel 4.40). Mimar Jules Hardouin Mansart (1646-1708) Versailles Sarayı'nın (Görsel 4.41) küçük kilisesi ve aynalı galerisi gibi bazı bölümlerini yapmıştır. Ayrıca Avusturyalı Mimar Fischer von Erlach'ın 17. yüzyılın ikinci yarısında yaptığı Viyana'daki Schönbrunn Sarayı, Guarino Guarini (Carignano Sarayı, San Lorenzo Kilisesi) ve Filippo Juvarra'nın (Madama Sarayı'nın cephesi ve merdiveni) eserleri Barok mimarisinin örnekleri arasındadır. Mimaride hiçbir dönemde olmadığı kadar çok süslemeye yer verilmiştir. Kilise, asiller, burjuva gösteriş yarışına girmiş, abartılı hacim ve dekorlar kullanarak görkem ve güç etkisi yaratmaya çalışılmıştır.

18. yüzyıl ortalarında başta Fransa olmak üzere tüm Avrupa'da çok süslü ve hareketli bir sanatı tanımlayan rokoko tarzı yayılmıştır. Rönesans'tan itibaren inşa edilen süslü çeşmelerden esinlenen rokoko tarzı, adını bu süslemelerde kullanılan kaya ve deniz kabuklarından almıştır. 15 ve 16. Louis Dönemi'nde Barok üsluba bağlı olarak gelişmiş ve dekorasyonla sınırlı kalmıştır.

Görsel 4.41
Versailles Sarayı,
Fransa

Herhangi bir düzene bağlı olmayan, simetrik düzenleri reddeden rokokonun özelliği; saraylarda ve varlıklı kişilerin konutlarında abartılı bezenmiş tavan resimleri, süslü heykeller ve biblolar, gösterişli mobilyalardır. Resim, müzik ve edebiyat üslubu da olan rokoko tarzı Fransa'da doğmasına rağmen en güçlü örneklerini Almanya'da vermiştir (Görsel 4.42).

1730 - 1850 yılları arasında etkisini gösteren Barok üsluplu İstanbul yapıları hakkında bilgi toplayarak bir sunum hazırlayınız.

Görsel 4.42

Ottobeuren Bazilikası, Almanya

Heykel

Barok heykelinin en önemli özelliği hareketlilik ve anlatım gücüdür. Hareket, heykel üstüne düşen ışıkla sürekli yenilenir. Barok heykeli çok yönden algılanmak üzere düzenlenmiştir ve izleyiciyi çevresinde dolaşmaya zorlar. Barok heykeli insanın bütün ruh hâllerini yansıtır. Elbise kıvrımlarının vücut hareketine uyması, kompozisyonda yaratılan uyum dikkat çeker. Heykellerde tunç, beyaz ve renkli mermerler kullanılmıştır.

Barok heykeltçiliğini İtalya’da Bernini, Alessandro Algardi; İspanya’da Gregorio Hernandez; Fransa’da Pierre Puget ve Almanya’da ise Andreas Schlütter temsil eder.

Gian Lorenzo Bernini (1598-1680)

Barok Çağ’ın en ünlü heykeltçisidir. Resim, heykel ve mimarlık gibi çeşitli sanat dallarında yapıtları vardır. Sanatçı, Barok üslubun belirgin nitelikleri olan büyüklük ve görkemi kusursuz bir uyum ve denge içerisinde vermeye özen göstermiştir. Genç yaşta Roma’ya gelmiş ve ölünceye kadar burada kalarak çok önemli mimarlık eserler ve heykeller yapmıştır. Altmış yıl tükenmeyen bir güçle aralıksız çalışmış, Roma’yı değerinden bir şey yitirmeyen eserlerle donatmış, ünü bütün Avrupa’yı sarmıştır. Roma meydanlarını süsleyen çeşmelerinde hareketli figürleri etkili biçimde düzenlemiştir (Görsel 4.43). Bernini grup kompozisyonlarında olduğu kadar büst yapımında da usta bir sanatçıdır. 1651 yılında yaptığı büstte soylu kişilerden I. Francesco’yu zengin dökümlü giysisi ve lüleli peruğuyla görkemli bir biçimde betimlemiştir. Ayrıca eserinde Francesco’nun yüzünü onun kişiliğini yansıtan bir gerçekçilikle işlediği görülür. Bu yapıtta ince işçilik ile ifade gücünün tam bir uyumu söz konusudur (Görsel 4.44).

Görsel 4.43
Triton Çeşmesi, Bernini, İtalya

Görsel 4.45
Büyük Friedrich (Elektör) Anıtı,
Andreas Schlüter, Almanya

Barok heykel sanatına bir başka örnek de Alman heykeltçi Andreas Schlüter’in atlı anıtıdır. Bu yapıt, Berlin Krallık Sarayı’nın önüne konulmak üzere tasarlanmıştır. Bu anıt ünümüzde Charlottenburg Sarayı’nda bulunmaktadır. Rönesans’ın statik anıtsallığı burada dinamik bir görünüme dönüşmüştür. Atın yeleleri ve elektörün bol giysileri rüzgarla uçmakta, daha canlı bir görünüm yaratmaktadır. Anıtın kaidesine de Rönesans’ın sade anlatımından farklı olarak hareketli figür grupları yerleştirilmiş ve dinamik etki bir kat daha güçlendirilmiştir (Görsel 4.45).

Görsel 4.43
I. Francesco, Bernini, İtalya

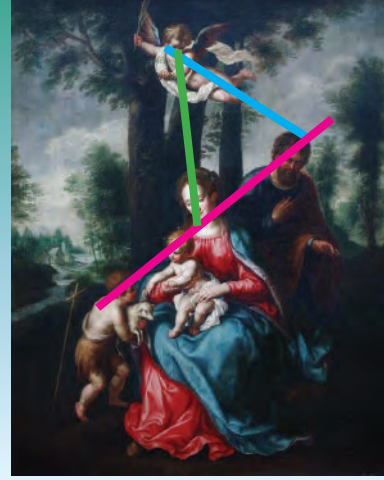
Etkinlik

Aşağıda farklı zamanlarda yapılan “Meryem ve İsa” konulu görseller verilmiştir. Görsellerde bulunan hareketlerden yola çıkarak Barok Dönem resim anlayışı hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Rönesans Dönem
Meryem ve İsa
Raphael
16. yüzyıl

Barok Dönem
Meryem ve İsa
Anvers Okulu (Belçika)
17. yüzyıl

Resim

Rönesans’ın durağan ve simetrik kurallarına karşın sınırlanmamış açık kompozisyonları ile dikkat çeken Barok resim sanatçıları için önemli olan geçici anların yakalanmasıdır. Barok mimaride görülen girinti-çıkıntı, hareket ve ışık-gölge resim sanatına da aynen yansımıştır.

Barok resimle beraber çizginin yerini toprak renk geçişleri, açıklığın yerini belirsizlik alır, her şey gölge içinde kalarak kuvvetli spot ışığı kullanılır. Kompozisyonda figürleri yan yana aynı düzlemde yayma anlayışından kaçınılır, çapraz biçimde yerleştirilir. Sahne ön plandan arka plana bir bütün olarak derinlemesine algılanır. Bu devirde resim sanatı, büyük

boyutlu tablolarla olduğu kadar duvar resimleriyle de sarayların ve kiliselerin süslenmesine yardımcı olmuştur (Görsel 4.46).

Görsel 4.46
Versailles
(Versay) Sarayı
tavan resmi,
Fransa

Barok Dönem, dinsel ve mitolojik konuların yanı sıra portre, manzara, iç mekân resmi, günlük yaşam sahnelerinin bağımsız konular olarak ele alındığı dönemdir. Ressamlar yapıtlarında hareketlilik ve kütleleri belirlemeye yönelik ışık-gölge kullanımıyla ilgilenmişlerdir. Resimlerinde hareketli figürlerle gerçekleştirilmiş derinlik duygusu egemendir.

Peter Paul Rubens (1577-1640)

Barok sanatın en güçlü temsilcilerinden Hollandalı ressam, İtalya'ya giderek orada saray ressamı olarak çalışmıştır. Sanat yaşamı boyunca insan vücudunun olağan görüntüsünü bir şiirsellikle işleyerek kendisinden sonra gelen sanatçılara örnek olmuştur. Barok resim sanatı içinde deformasyonun (biçim bozma) Rubens'le birlikte ön plana çıktığı görülmektedir. Sanatçı genellikle dinsel ve mitolojik konuları resimlemiştir. "İsa'nın Çarmıhtan İndirilişi" en tanınmış yapıtlarından biridir. Kalabalık kompozisyon, ışığın ustalıkla kullanımı ve başarılı hareket bağlantılarıyla organik bir bütünlüğe ulaşmakta ve dramatik etki sağlanmaktadır.

Görsel 4.48
Masumların Katli, Peter Paul Rubens

Görsel 4.47
Çarmıhtan İndiriliş, Peter Paul Rubens

Sanatçının bazı eserleri; Çarmıhtan İndiriliş (Görsel 4.47), Masumların Katli (Görsel 4.48), Venüs ve Adonis, İki Satır (Keçi Adam) (Görsel 4.49), Lanetlilerin Cehenneme Düşüşü, Amazonların Savaşı'dır.

Görsel 4.49
İki Satır (Keçi Adam), Peter Paul Rubens

Harmensz Van Rijn Rembrandt (1606 – 1669)

Hollandalı ressam ve baskı ustası, ışığın en büyük sanatçılarından Rembrandt, ününü öncelikle portreleriyle sağlamıştır. Resimlerinde her figür karanlık bir çevreye sahiptir ve sanatçı o karanlık ortamda ışığı ustaca kullanarak figürleri büyüleyici bir yumuşaklık içinde göstermiştir. Sanatçının yapıtlarında dinî konular ağır basar. Tevrat ve İncil'den alınmış sahneleri derin bir dinî duyarlık, insanıl bir sıcaklık ve şefkatle işlemiştir. Çok az sayıda manzara resmi olup genellikle dinsel, tarihsel tablolar ve otoportreler yapmıştır.

Gece Devriyesi (Görsel 4.50), Dr. Tulp'un Anatomi Dersi, Samson'un Körlüğü, Merhametli İnsanların Ülkesi, İbrahim ve İshak eserlerinden bazılarıdır.

Görsel 4.50
Gece Devriyesi,
Rembrandt

Görsel 4.51

Yumurta Pişiren Yaşlı Kadın, Diego Velazquez

Diego Velazquez (1599-1660)

17. yüzyıl İspanyol Barok Dönemi'nin bir saray ressamıdır. Sanatçının İspanya'daki başlıca görevi kral ve ailesini resmetmektir. Resimlerdeki üslup, insanların herhangi bir anını mümkün olduğunca doğal hâlleriyle, fotoğraf çeker gibi gerçekçi bir algılamayla aktarmaktır. Ayrıca ışık ve gölgeyi ustalıkla kullanmış, dış çizgileri vurgulayarak biçimi, çevre öğelerinden kesin olarak ayırmış ve ayrıntıya önem vermiştir. Onun eserlerindeki ince, hafif ve narin renkler, resimde atmosfere hareket ve canlılık vererek izlenimci eğilime örnek olmuştur.

Bazı eserleri; Yumurta Pişiren Yaşlı Kadın (Görsel 4.51), At Üstünde Dük, Kraliçe Mariana'nın Portresi, Nedimeler'dir.

Jan Vermeer Van Delft (1632-1675)

Hollandalı ressam tablolarına günlük ve durağan Kuzey Avrupa hayatını yansıtmıştır. Yapıtlarının çoğunda ev işleriyle uğraşan ya da günlük olayları yaşayan insanları konu almıştır. Parlak renkler, canlı tonlarla çok titiz, özenli ve yavaş çalışarak gün ışığı ile aydınlatılmış ortamları ele almıştır. Vermeer'in temel anlatım aracı figürdür.

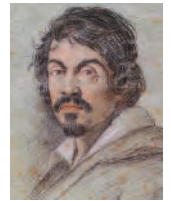
Görsel 4.52

İnci Küpeli Kız, Jan Vermeer

Önemli eserleri arasında İnci Küpeli Kız (Görsel 4.52), Nakış İşleyen Kız, Süt Boşaltan Kadın, Memur ve Gülen Kız sayılabilir.

Michelangelo Merisi Caravaggio (1571-1610)

Barok resmin en önemli sanatçılarından Caravaggio, kısa yaşamına sığdırdığı birbirinden başarılı yapıtlarla haklı bir üne kavuşmuştur. Uyumlu hareketler, etkileyici yüz ifadeleriyle seyirciyi etkileyen güçlü bir dramatik görünüm yaratmayı başarmıştır. Özellikle insan vücudunu, aslından hiçbir şey kaybetmeden ve alabildiğine güçlü bir duyarlılıkla, izleyene olduğu gibi sunmada olağanüstü başarı elde etmiştir. Caravaggio gerçekçi bir ressamdır. Resimlerinde azizleri nasırlı ellerle ve çamurlu ayaklarla resimlemekten çekinmemiştir. Figürler, koyu bir fon üzerinde sunulurken, yoğun bir ışık hüzmeleriyle aydınlatılan resimsel mekânda oluşan ışık-gölge karşıtlığı sonucu hacim kazanmaktadır.

Görsel 4.53

Emmaus'ta Yemek, Merisi Caravaggio

İsa'nın Mezara Konuluşu, Aziz Matta'ya Çağrı, Emmaus'ta Yemek (Görsel 4.53), Aşkın Zaferi eserlerinden bazılarıdır.

4.6. XVIII. YÜZYIL VE SONRASI SANAT AKIMLARI

Etkinlik

Aşağıdaki sanat akımlarına ait eserleri inceleyiniz. Eserlerdeki üslup farklılıklarının nedenleri ve akımların ortaya çıkmasına etki eden unsurlar hakkında neler söyleyebilirsiniz?

6.1 - Sanat Akımlarının Genel Özellikleri

18. yüzyılda Avrupa, siyasi ve ekonomik açıdan tüm ülkeleri etkileyecek çalkantılar yaşamıştır. Sanayinin ve aydınlanmanın başladığı, hem mutlakiyetçi krallıkların hem de kilisenin iktidarının sarsıldığı bir dönem başlamıştır. Bu değişim yeni ekonomik sömürüleri de beraberinde getirmiş ve Fransız Devrimi gerçekleşmiştir. Devrimle beraber özgürlükçü düşünce dönemin sosyal yaşamını biçimlendirmiş ve kaçınılmaz olarak sanatçıları ve sanat ortamını etkilemiştir.

Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimari gibi sanat dalları, yeni gelişen düşüncelerle gitgide daha özerk çalışma alanı olmuş ve birbirlerinden etkilenme süreci başlamıştır. Artık sanatçı kilisenin, kralın veya hükümdarın etkisinde çalışan bir kişilik olmaktan çok özgür düşünen bir insandır.

Daha önceden belirlenmiş kurallara ve sanat koruyucularının zevkine uygun eserler üreten sanatçılar, konularında ve üsluplarında özgürleşmeye başlamışlardır. 19 ve 20. yüzyıllarda dünya savaşları, toplumsal çalkantı ve değişimler, bir önceki akıma tepki olarak Avrupa'nın dört yanına hızla yayılan başka akımların doğmasına yol açmıştır.

Görsel 4.54
Saint-Bernard Geçidi'nde Napolyon,
Jack Louis David

Görsel 4.55
Horas Kardeşlerin Yemini, Jack Louis David

Neoklasisizm (Yeni Klasik Anlayış)

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Barok anlayışın ardından rokoko-nun daha da ileri giden, aşırı süslü tavrına karşı bir tepki olarak doğmuştur. Neoklasik sanat, Antik Roma sanatının klasik ifadeciliğini bir sanat ilkesi olarak benimsemiştir. Neoklasik sanatçılar sanatın herkes tarafından kolaylıkla anlaşılır olmasını, beşeri ideali, ruh yüceliğini güçlendirmesini ve yaşatmasını istemişlerdir. Resimlerinde teknik olarak ışığın getirdiği etkilerden uzak, perspektif ve derinlik aramayan, arka plana ağırlık veren ve keskinleşen çizgiler genel özelliklerdir.

Jacques Louis David'in (Cak Luis Deyvid) öncülük ettiği akım, Fransız Devrimi'nin yarattığı vatanseverlik ve özgürlük duygularını, sert ve yalın bir üslupta aktarmaktadır. David resimlerinde Napolyon'un başarıları ve ulusal coşkuyu ele almıştır. Fransız İhtilali ayrıca romantizm ve realizm gibi sanat akımlarının ateşleyicisi olmuştur. David'in eserlerinden bazıları; Marat'ın Ölümü, Napolyon'un Taç Giyme Töreni, Saint-Bernard Geçidi'nde Napolyon (Görsel 4.54), Horas Kardeşlerin Yemini (Görsel 4.55). Akımın diğer temsilcileri; J. P. Dominique Ingres (Dominik İngres) (1780-1867), Heykeltıraş Antonio Canova (Antonyo Kanava) (1757-1822), Mimar Andrea Palladio'dur (Andre Paladyo) (1508-1580).

Romantizm

19. yüzyılın ilk yarısında bireyciliği ve idealizmi savunan akım, klasik kuralları yücelten ve otoriteyi temsil eden neoklasisizme bir tepki olarak doğmuştur. Romantizm sanatçılarına göre, insan hayallerine özgürlük tanınmalı, sanatçılar kendilerini istedikleri gibi ifade edebilmelidir. Yapılan eser, onu yapan sanatçının karakterini ve iç dünyasını yansıtmalıdır. Romantikler, gerçeklerle bağlarını kopararak geçmişte, egzotik yerlerde ve doğada yeni birer yaşam kaynağı bulmuşlardır. Özgürlükçü düşünceyle birlikte romantik sanat akımı da kısa sürede Fransa'dan tüm Avrupa'ya yayılarak, resimden müziğe, edebiyattan felsefeye kadar bütün alanlarda etkin olmuştur. Akımın temsilcilerinden Goya'nın eserlerinde hiç bilinmeyen ve var olmayan bir dünyaya ait sahneler izlenir. İspanya iç savaş döneminde yaşamının etkisini eserlerine yansıtmıştır.

Görsel 4.56
3 Mayıs 1808, Goya

Eserlerinden bazıları; 3 Mayıs 1808 (Görsel 4.56), Balkondaki Mayalar, IV. Carlos ve Ailesi, Madrid Alegorisi, Giyinik Maya'dır.

Akımın diğer temsilcileri; Eugene Delacroix (Eguen Delakro) (1798-1863), John Constable (Con Konsteybıl) (1776-1837), Caspar David Friedrich (Kespır Deyvid Firederik) (1774-1840), William Turner'dır (Vilyım Törnır) (1775-1851).

Görsel 4.57
Ormans'ta Cenaze,
Gustave Courbet

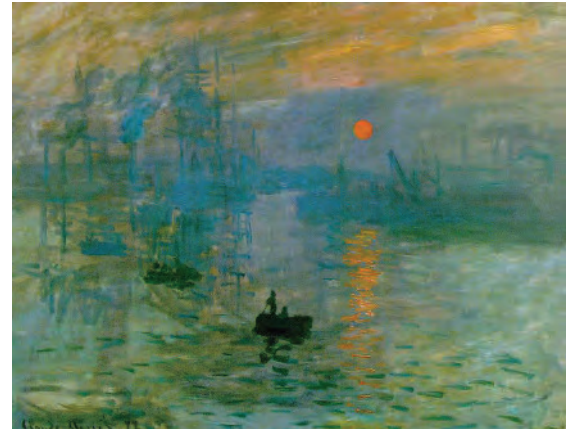
Realizm (Gerçekçilik)

19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan realist akım şimdiki anı ve ortamı yüceltmiş, gerçeği olduğu gibi yansıtmaya çalışmıştır. Gerçekçi anlayış, aynı fotoğrafta olduğu gibi doğaya sadık kalarak aynen yansıtmaktan yanadır. Hayatın neşe ile inançla ve eleştirisiz olduğu gibi kabulü, bundan önce hiçbir dönemde görülmemiştir. Realistler genellikle yoksulları, işçileri, köylüleri ve gündelik yaşamın en basit gerçeklerini hiçbir duygusallığa ve yüceltmeye girişmeden olduğu gibi yansıtmaya çalışmışlardır.

Realizmin önderi Gustave Courbet (Gustav Korbe), (1819-1877) için resim somut bir sanattır ve sadece gerçek olanı içermektedir. Köy konularını, halk yaşamını ve yöresel görünümleri konu alan resimlerinde figürlere alışılmadık bir büyüklük ve saygınlık kazandırmıştır. Eserlerinden bazıları; Günaydın Bay Courbet, Taş Kırıcılar, Yün Eğiren Kadının Uykusu, Ormans'ta Cenaze (Görsel 4.57), Baudelaire'in Portresi'dir. Akımın diğer temsilcileri: Honoré Daumier (Honor Daumiyer), (1808-1879), Jean-François Millet'tir (Milet) (1814-1875).

Empresyonizm (İzlenimcilik)

Resimde 19. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da başlayan ve daha sonra diğer ülkelere yayılan sanat akımına verilen addır. Adını, Claude Monet'in (Kıladıyo Mone) 1874 yılında sergilenen "İzlenim (Empresyon): Gün Doğumu" adlı eserinden alan akım, resim sanatında teknik anlamda bir devrim yaratmıştır (Görsel 4.58). Empresyonistler birbirinden ayrı, tek tek fırça vuruşlarıyla ve saf prizmatik renkleri kullanarak açık havada resim yapmışlardır. Amaçları ışığın değişen etkilerini yakalayarak, bunu canlılıkla ve yoğunlukla resimlerinde yansıtmaktır.

Görsel 4.58
İzlenim: Gün Doğumu, Claude Monet

Görsel 4.59
Kargalarla Buğday
Tarlası, Van Gogh

Görsel 4.60
Bir Buket Çiçekli Dansçı, Edgar Degas

Görsel 4.61
Madam Matisse : Yeşil Çizgi, Henri Matisse

Empresyonizm akımının önemli temsilcileri;

Claude Monet (1840-1926) İzlenim-Gün Doğumu, Su Zambakları, Kavaklar.

Vincent Van Gogh (1853-1890) Yıldızlı Gece, Teras Kafe, Vazoda On İki Ayçiçeği, Kargalarla Buğday Tarlası (Görsel 4.59).

Edgar Degas (Edgar Dega) (1834-1917) Sahne Provası, Bir Buket Çiçekli Dansçı (Görsel 4.60), Orkestradaki Müzisyenler.

Jean Paul Cezanne (Can Pal Sezan) (1839-1906) Kâğıt Oynayanlar, Sainte Victoire Dağı, Piramit Kafatasları.

Paul Gauguin (Pal Gogin) (1848-1903) Kıyıda Tahitili Kadınlar, Ayçiçekli Natürmort, Değirmen.

Fovizm (Yırtıcılık)

20. yüzyılın modern resim akımlarından biridir. Paris'te Henri Matisse (1869-1954) beraberinde bir grup ressamın düzenlediği sergide, empresyonizme karşı gösterdikleri hoşnutsuzluk, bu yeni kuşağın niteliğini belirlemektedir. Bunların çarpıcı ve hırçın çalışmalarına bakılarak verilen "fovlar (vahşiler)" akımının adı hâline gelmiştir. Fovistlerin genel üslubu; renkleri birbiri ile hemen hemen hiç karıştırmamak, biçimlere derinlik vermemek, hiçbir kural tanımadan kendilerini sadece duygularına vermek olarak özetlenebilir.

Henri Matisse'e göre kompozisyon: Sanatçının duygularını elinde bulunan çeşitli elemanları dekoratif biçimde düzenlemesi işlemidir. Kırmızı Armoni, Bayan Matisse: Yeşil Çizgi (Görsel 4.61), Karışık Çiçek Buketi, Dans, Kemanlı Oda ve Piyano Dersi, Matisse'nin önemli eserleri arasında sayılabilir. Akımın diğer sanatçıları André Derain (1880-1954), Maurice de Vlaminck'tir (1876-1958).

Kübizm

GörSEL 4.62
Guernica, Pablo Picasso

1914'te 1. Dünya Savaşı'ndan önce Paris'te bir grup genç ressam Paul Cezanne'ın "Doğadaki her şey küreye, koniye ve silindire dayanır." sözünden yola çıkarak kübizmi yaratmışlardır. Sanatın gelişiminde bir devrim olarak nitelenen kübizm, perspektife, ışık- gölge kullanımlarına ve doğanın taklit edilmesine karşı çıkmıştır. Doğadaki biçim, doku, renk ve mekânları taklit etmek yerine, parçalara ayrılmış nesnelere çeşitli yönlerden aynı anda algılanabilecek biçimde yan yana getirerek yeni bir üslup yaratılmıştır. Önemli temsilcileri; Pablo Picasso (1881-1973), Georges Braque (Corc Birag), (1882-1963), Juan De Gris'tir (Huan Dö Gris), (1887-1927).

20. yüzyılın en etkili akımlarından biri olan kübizmin en önemli sanatçısı Picasso, nesne yüzeylerinin ardına bakarak konuyu aynı anda değişik açılardan sunabilecek geometrik şekilleri vurgulamıştır. Picasso'nun eserlerinden bazıları; Guernica (GörSEL 4.62), Desen Çizen Kız (GörSEL 4.63), Avignonlu Kadımlar, Keman, Las Meninas, Üç Müzisyen, Çiçekli Kadın'dır.

GörSEL 4.63
Desen Çizen Kız, Pablo Picasso

Fütürizm (Dinamizm - Hareket)

20. yüzyıl başında kısa bir süre etkin olan geleneksel görüşleri reddeden bir sanat akımıdır. Fütüristler çok statik (durgun) buldukları kübizme karşı dinamizmi savunmuşlardır. Bu akıma göre her şey hareket hâlinindedir ve değişmektedir. Hareket hâlindeki varlıkların gözde bıraktıkları etki algılanıncaya kadar hareket yeniden değişir. Sanatçılar statik bir nesneyi betimlemek yerine hareketi, dünyayı, geçmişi ve geleceği resimde birleştirmişlerdir.

Umberto Boccioni (1882-1916), fütürizmin en özgün üyesi, resim ve heykel sanatçısıdır. Eserlerinde modern yaşam içinde insanın ruhsal yaşantısını, hareket hâlindeki öğeler ve görüntülerle yansıtmaya çalışmıştır. Eserlerinden bazıları; Şehrin Yükselişi, Elastik, Bisikletçinin Dinamizmi'dir (GörSEL 4.64). Akımın diğer sanatçıları: Giacomo Balla (1871-1958), Carlo Carra (sonra metafizik akımı sanatçısı 1881-1966), Luigi Russolo'dur (1885-1947).

GörSEL 4.64
Bisikletçinin Dinamizmi, Umberto Boccioni

Görsel 4.65
Çılgılık, Edvard Munch

Görsel 4.66
Kırmızı ve Beyaz, Edvard Munch

Görsel 4.67
Bavyera'da Sonbahar, Wassily Kandinsky

Ekspresyonizm (Dışa Vurumculuk)

20. yüzyıl başlarında Almanya'da doğan ve savaş yıllarında gelişip diğer ülkelere de yayılan ekspresyonizm, bunalımda olan Avrupa'nın yeni arayışlarından biridir. Özellikle resim ve plastik sanatlarda uygulanmıştır. Ana düşünce olarak, tabiatın insan ruhuna göre anlatımını savunur. Bu yüzden insan ruhu birinci, tabiat ise ikinci plandadır. Onlara göre resim, duyguların dışa vurması için bir vasıta, insanın ruh hâlini anlatan bir sanattır. Van Gogh'un duygusal dışa vurumlarının gözlemlendiği bazı resimleri ekspresyonizme örnek olmuştur.

Ekspresyonistlerde önemli olan, çevrelerindeki olayların ve nesnelerin arkasındaki görünmeyen gizemlerdir. Ekspresyonist sanatçı, çağının psikolojik, politik, moral ve dinsel sorunlarını, insanın yaşam dramını, kendini hiçbir teknik ve estetik kurala bağlı saymaksızın dile getirme çabasındadır. Önemli temsilcileri; Oskar Kokoschka (1886-1980), Ferdinand Hodler (1853-1918), James Ensor (1860-1949), Edvard Munch'tur (1863-1944).

Edvard Munch, bağımsız dışa vurumculardandır. Munch'un resimlerinde ölüm, değişmez bir konudur. Resimlerinde, gizemli güçlerle dolu doğa görünüşleri, karanlık etkilerle dolu yoğrulmuş insanlar, korku, nefret, kıskançlık, yalnızlık ve ölüm gibi konuları işlemiştir. Ruhsal durumları saptamaya içten bir eğilim göstermiştir. Dışa vurumcu biçimlemeyi ağaç baskılarıyla da başarmıştır. Önemli eserleri; Çılgılık (Görsel 4.65), Karl Johan'da Akşam, Kırmızı ve Beyaz (Görsel 4.66), Gün Sonu'dur.

Soyut Sanat

Soyut anlatım 20. yüzyıl modernizminin başlıca ifade biçimi olmuştur. İzlenimcilerden başlayarak gelişen soyutlama eğilimi, sanatçıların görünen dünyanın gerçekliğinden aşama aşama kopuşunu beraberinde getirmiştir. Bir resmin soyut olabilmesi için doğa gerçeği ile tüm ilişkilerini kesmiş olması şarttır. Uygulama alanı resim sanatıyla beraber heykeltıraşlık, mimarlık, süsleme, dekor ve kostüm gibi sanatları da etkilemiştir. Günlük eşyaların biçim ve renkleri bile soyut sanatın etkisi altında kalmıştır.

Wassily Kandinsky (1866-1944), soyut ifadenin yolunu açan ilk sanatçı olarak değerlendirilir. Sanatı ve doğayı birbirinden ayıran Kandinsky, sanatın da doğa gibi kendine özgü bir gerçekliği olduğuna inanmıştır. Eserlerinden bazıları; Küçük Lezzetler, Kompozisyon VI, Bavyera'da Sonbahar (Görsel 4.67), Doğaçlama 26'dır. Kazimir Maleviç (1879-1935) ve Paul Klee (1879-1940) soyut sanatın diğer önemli sanatçılarıdır.

Metafizik Akım

Sözcük anlamı doğa ötesi ve fizik ötesi olan akım, dinamizmi hareketle anlamlandıran fütürizme karşı ortaya çıkmıştır. 1917 yılında bir araya gelen İtalyan ressamlar Giorgio de Chirico ile Carlo Carra tarafından başlatılmış, 1920'lerin ortasına kadar etkin olmuştur. Metafizik resimler genellikle abartılmış bir perspektifle sonsuzluğu, kuklayı andıran hareket-siz insan figürüyle yalnızlığı çağrıştırmaktadır.

Akım sanatçılarından Giorgio de Chirico'nun resimlerinde, mekânda sürekliliği telkin eder düzende ki kemerli, boş meydanlar bazen tek insan figürüyle daha da anlamlandırılmıştır. Klasik Yunan ve Rönesans tarzında heykeller, meyveler, tren, saat ve manken sıklıkla görülen öğelerdir. Kızıl Kule, Bir Sokağın Melankoli ve Gizemi, Aşk Şarkısı (Görsel 4.68) eserlerinden bazılarıdır.

Sürrealizm (Gerçeküstüçlük)

Önceleri edebiyatta görülen sürrealist akımı daha sonraları resim sanatında da etkili olmuştur. Sürrealist ressamlar; doğanın görünüşünü değil, insanın bilinçaltında ve rüyalarındaki âlemi göstermek istemişlerdir. Onlara göre gerçek, beş duyu ile algılanan şeylerden başkadır. Aklın değerlendirmesi dışında kalan, bilinmeyen güçler vardır. Bu güçler insana baskı yapmakta, insanlar da bu bilinmeyen güçleri etkilemeye çalışmaktadır. Yapılacak şey, bu gizli güçleri bulup ortaya çıkarmaktır. Akımının önemli temsilcileri; Salvador Dali (1904-1989), Marcel Duchamp'tır (1887-1968).

Görsel 4.68
Aşk Şarkısı, Giorgio de Chirico

Görsel 4.69
Sahilde Meyve Tabakası,
Salvador Dali

İspanyol ressam Salvador Dali'nin bazı eserleri; Belleğin Azmi, Yüz Hayaleti ve Sahilde Meyve Tabakası (Görsel 4.69), Haşlanmış Fasulyeli Yumuşak Yapı, Uyku'dur.

Görsel 4.70
Fountain, Marcel Duchamp

Aslen Fransız olan Amerikalı sanatçı Marcel Duchamp'ın (1887-1968) Pop-Art, minimalizm, kavramsal sanat, kübizm ve dadaizme de yol açan en önemli eseri "Fountain"dir (Görsel 4.70). Duchamp müzeye yerleştirilerek herhangi bir şeyin müzede sergilenmesi ile "değerli" hâle getirilmesi durumuna ilginç bir eylem üzerinden eleştiri getirir. Sanatçı müzelere çekilen, yaşamdan kopartılan, düşünceden yoksun, taklitçi ve yansıtmacı sanata karşı çıkmıştır. Sanat ile yaşam arasındaki, sanat yapıtı ile izleyici arasındaki mesafeyi yok eder. Büyük Cam, Blainville'deki Kilise eserlerindedir.

Pop-Art

II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen ekonominin etkisiyle varlığını hissettirmeye başlayan tüketim kültürü ve zihniyetini yansıtan akımdır. ABD ve İngiltere'de soyut dışavurumculuğa tepki gösteren genç sanatçıların 1960'larda bir akım hâline getirdikleri sanat türüdür. İngiltere ve ABD'de değişik koşullarda ve birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Bu akımın özelliği endüstri toplumunun günlük tüketim eşyalarını, kitlesel iletişim çağının teknikleri ile anlatmaktır.

Amerikalı sanatçı Roy Lichtenstein (1923-1997), akımın önemli sanatçıları arasında yer alır. Çizgi romanlardan ya da turistik afişlerden seçtiği sahneleri öyküsel bağlamlarından soyutlayıp imge olarak almış, olay ve kahramanları büyük bir yalınlık içinde sunmuştur. Resimleri sanki mekanik bir şekilde yapılmış, bir grafik tasarımcının elinden çıkmış gibidir. 1960'larda lamba, çaydanlık ve fincan gibi günlük sıradan nesnelere kullanılarak seramik ve heykeller de yapmıştır. Kafa, Uyuyan Kız (Görsel 4.71), Apollo Tapınağı 1964 eserlerindedir. Diğer sanatçılar; Andy Warol (1928-1987), Robert Indiana (Doğum 1928), John Clem Clark (Doğum 1937), Robert Combas'tır (Doğum 1957).

Görsel 4.71
Uyuyan Kız, Roy Lichtenstein

Op-Art

Optik Art olarak adlandırılan bu akım, 1960'larda bazı sanatçıların geometrik şekillerle görsel yanılsamaları kullanarak sanatsal işler üretmesiyle ortaya çıkmıştır. Renk, biçim, çizgi gibi öğeleri ritmik bir biçimde düzenleyerek, görüntüde beklenmedik kamaşmalar ve titremeler oluşturarak optik etki bırakmayı amaçlanmıştır.

Akımın önemli sanatçılarından Bridget Riley (1931-...), resminde kullandığı öğeleri, doğanın bir parçası olarak görmüştür. Kompozisyonlarında genellikle ortak merkezli daireleri tercih ederek daha çok basit geometrik sanatçının yapıtları arasındadır. “Karelerdeki Hareket” (Görsel 4.72), “Blaze”, “Düşme” yapıtları arasındadır. Nicolas Schöffer (Nikola Söfe) (1912-1992) ve Victor Vaserley (1908-1997) akımın önemli sanatçılarıdır.

Minimalizm

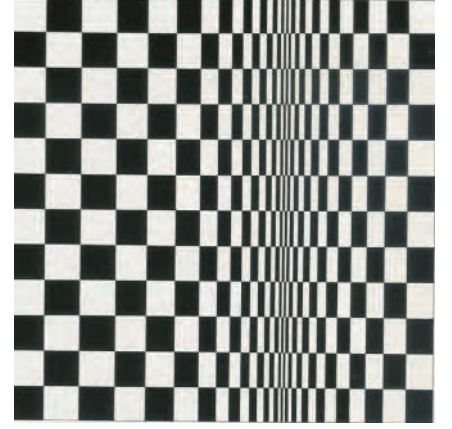
19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan akım, bir fikri minimum sayıda renk, değer, biçim, çizgi ve dokuya indirgeyerek vurgulamak olarak tanımlanabilir. Minimalist eserler temelde yalın ifade dilleriyle, sade ve geometrik biçimleriyle ön plana çıkmaktadır. Akımının en önemli sanatçıları arasında Carl Andre (1935-...), Robert Morris (1931-...), Richard Serra (1939-...), Dan Flavin (1933-1996) sıralanabilir.

Kavramsal, performans, arazi ve enstalasyon sanatına (Çevreden bağımsız bir sanat nesnesi içermeyip belirli bir mekân için yaratılan, mekânın niteliklerini kullanıp irdeleyen ve izleyici katılımının temel gereklilik olduğu bir sanat türü.) ilham kaynağı olan minimalizm akımında Dan Flavin en önemli sanatçıları arasında yer alır. Flavin genellikle çeşitli renklerdeki lambaları, karartılmış yüzeylerin köşelerine yerleştirerek ya da duvar boyunca diziler oluşturacak şekilde kullanmıştır. Sanatçının eserleri; İkon V, Pembe, Sarı, Mavi ve Yeşil Floresan’dır (Görsel 4.73).

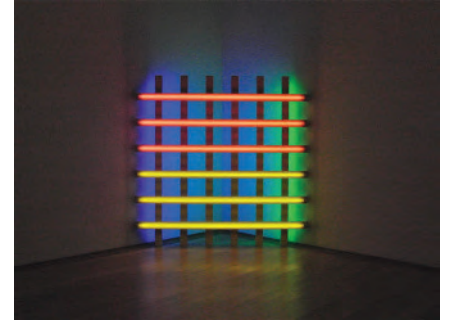
Kavramsal Sanat

1960’lı yıllardan sonra sanat ortamında yaşanan belki de en büyük değişim, sanatın nesneye olan gereksiniminin tartışılmaya başlanmasıdır. Tekil nesneyi dışlayarak yerine düşünceyi koyan kavramsal sanatçılar; belgeler, fotoğraflar, haritalar, taslaklar, videolar vb. “taşıyıcı araçlar” kullanarak sanatın geleneksel tanımını ve biçimini sorgulayan bir devrim gerçekleştirmişlerdir.

Yapıtlarıyla seyirciyi kavramlar ve analizler öneren kavramsal sanatçılar, seyirciyi bunları anlamaya, çözmeye, kendi düşüncesiyle tamamlamaya çağırırlar. Kavramsal sanat üreten kişi için o eserin beğenilmesi, estetik bir değeri olması önemli değildir. O yapıtın akla seslenmesi, bir şey anlatıyor olması ve bir fikrin, bir düşüncenin izleyici tarafından yakalanması amaçlanmaktadır. Joseph Kosuth (Cosep Koust) (1945-...) akımın en önemli temsilcilerindedir. Eserlerinden bazıları; Bir ve Üç Sandalye (Görsel 4.74), Beş Renkte Beş Kelime, Söylenmeyen Oyunu, Üç Tabure’dir. Diğer sanatçılar; Javacheff Christo (Cavasif Cristo) (1935-...), Wolf Vostell (1932-1998), Sol Lewitt’tir (Sol Levi) (1928-2007).

Görsel 4.72
Karelerdeki Hareket, Bridget Riley

Görsel 4.73
Pembe, Sarı, Mavi ve Yeşil Floresan, Dan Flavin

Görsel 4.74
Bir ve Üç Sandalye, Joseph Kosuth

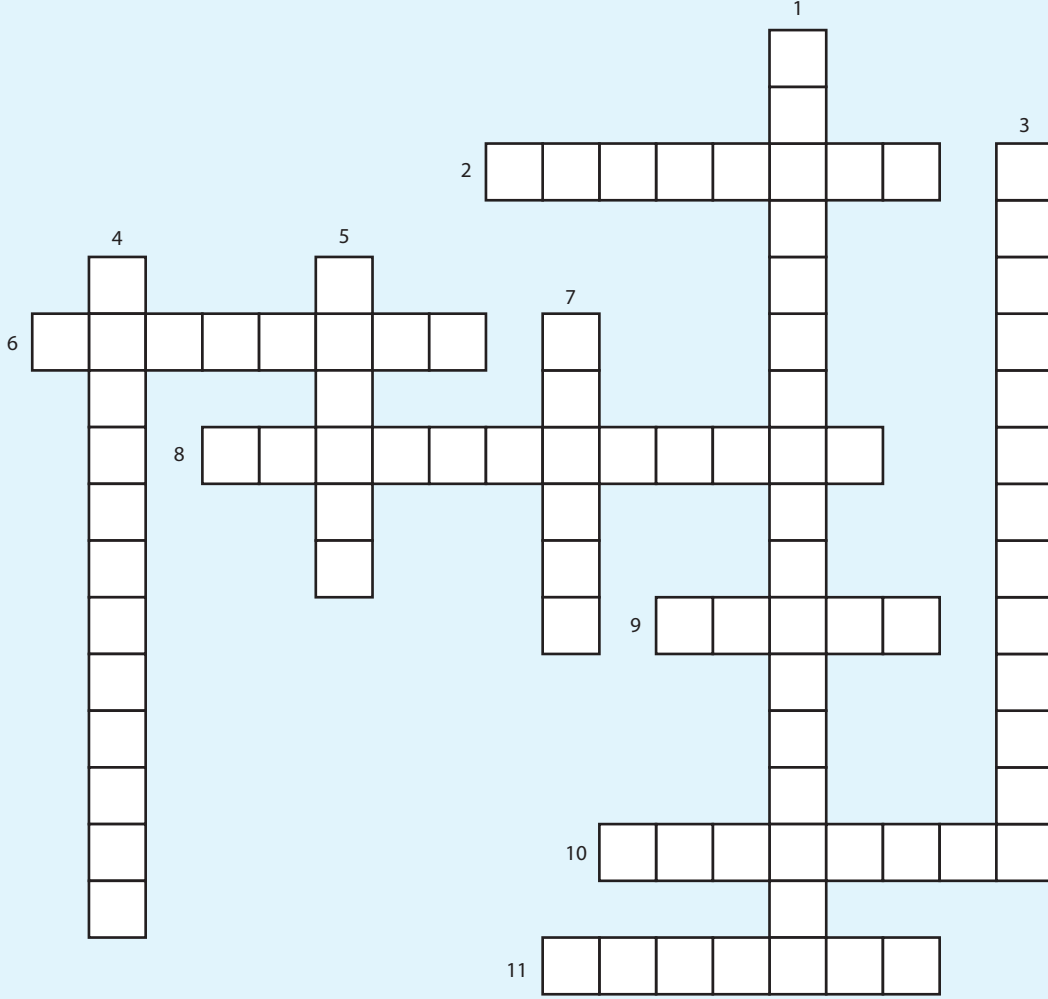
Etkinlik

Aşağıda sanat akımlarının temsilcilerine ait eserlerden örnekler verilmiştir. Eserlerle ilgili bilgileri (akım, sanatçı ve eser adını) boşluklara yazınız.

	<p><i>Ekspresyonizm</i></p> <hr/> <p><i>Edvard Munch</i></p> <hr/> <p><i>Çığlık</i></p>		
			
			
			
			

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Uçan payandaların ilk olarak kullanıldığı katedral.
2. Yeniden doğuş anlamına gelen dönem.
3. Dışa vurumculuk olarak bilinen sanat akımı.
4. "Sahilde Meyve Tabacı" isimli eserin sürrealist sanatçısı.
5. Gotik sanatın başladığı ülke.
6. Kardinal makamı anlamına gelen şehrin büyük kilisesi.
7. Deniz kabukları ve taşlar gibi çok süslü, hareketli bir sanatı tanımlayan üslup.
8. Lorenzo Ghiberti'nin Floransa Vaftizhanesi için hazırladığı bronz kapılar
9. Sivri kemerler, kaburga tonozlar, uçan payandalar gibi öğelerle tanımlanan mimari üslup.
10. İnsanı temel öge olarak kabul eden görüş
11. Daphne ve Apollo adlı heykelleri yapan Barok Dönem'in ünlü heykeltisi.

B) Roman kilise ile Gotik kilise arasındaki farkları örneğe uygun yazınız.

Roman Kilise

- A) *Yuvarlak kemerler*
- B)
- C)
- D)
- E)

Gotik Kilise

- A) *Sivri kemerler*
- B)
- C)
- D)
- E)

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. Gotik sanatına Almanya öncülük etmiştir.
2. Rönesans sanat akımının ortaya çıkmasında antikiteye bağlı olarak gelişen hümanist düşünce etkili olmuştur.
3. Rönesans 13 ve 14. yüzyıllarda Batı Avrupa'da; edebiyat, sanat, sosyal, siyasal ve bilim alanında oluşmuştur.
4. Barok sanat anlayışı Gotik sanatın ölçü ve simetri anlayışına karşı bir tepki olarak Fransa'da ortaya çıkmış ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır.
5. Barok mimaride "S" ve "C" kıvrımları yapılan eserlerde özellikle kullanılmıştır.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdaki sanatçı - eser eşleştirmelerinden hangisi doğrudur?

- A) Bernini-Gattamelata Atlı Heykeli
- B) Botticelli-Son Akşam Yemeği
- C) Ghiberti-Arnolfinin Düğünü
- D) Michelangelo-Pieta
- E) Leonardo-Keçi Adam

- Resimlerde ideal güzellik ve doğaya uygunluk vardır. Figürler uyumlu ve durgundur.
- Perspektifin resimlerdeki etkisi artmış sıcak ve pırıltılı renkler kullanılmıştır.
- Dinî konuların yanında doğa motifleri, güncel konular ve mitolojik hikâyeler de resme girmiştir.

2. Yukarıda hangi sanat akımının resim özelliklerinden bahsedilmektedir?

- A) Realizm B) Barok C) Neoklasisizm D) Sürrealizm E) Rönesans

3. Başyapıtları arasında yer alan “Guernica”, 1937 Uluslararası Paris Sergisi’nde İspanyol pavyonu için ısmarlanmıştır. Eserinde insan ve hayvan figürleri kullanarak acı, hüznün ve savaşa karşı nefreti yansıtan sanatçı aşağıdakilerden kimdir?

- A) Salvador Dali B) Pablo Picasso C) Roy Lichtenstein D) Paul Gauguin E) Wassily Kandinsky

4. Aşağıdakilerden hangisinde sanat akımları kronolojik açıdan doğru sıralanmıştır?

- A) Roman - Gotik - Rönesans - Barok - Rokoko
- B) Gotik - Roman - Rokoko - Rönesans - Barok
- C) Roman - Gotik - Rönesans - Rokoko - Barok
- D) Gotik - Barok - Roman - Rokoko - Rönesans
- E) Roman - Gotik - Barok - Rönesans - Rokoko

5. Ressamlığının yanı sıra anatomi, mimarlık, mühendislik gibi çalışmalarını bulunan ve ayrıca Mona Lisa tablosu ile ün kazanan sanatçı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Albrecht Dürer B) Leonardo da Vinci C) Giotto D) Bruegel E) Michelangelo

6. Aşağıdakilerden hangisi “Sanat dünyasına serbestlik ve heyecan getiren, Rönesans’ın katı kurallarına bir tepki olarak İtalya’da ortaya çıkan ve diğer Avrupa ülkelerine yayılan” sanat üslubudur?

- A) Gotik Sanat B) Rönesans C) Barok Sanat D) Roman Sanat E) Neoklasik Sanat

7. Paul Cezanne’ın “Doğadaki her şey küreye, koniye ve silindire dayanır.” sözünden hareket eden akım aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sürrealizm B) Fovizm C) Fütürizm D) Kübizm E) Empresyonizm

5. ÜNİTE

ORTA ASYA TÜRK SANATI

Konu Başlıkları

1. Orta Asya Türklerinde Yaşam ve Sanat
2. Hun Sanatı
3. Göktürk Sanatı
4. Uygur Sanatı

Öğreneceğiniz Kavramlar

Kurgan

Aplike

Fresko

Grifon

Balbal

Stuko

Eğri Kesim

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite;

Orta Asya atlı bozkır sanatının oluşmasını etkileyen faktörleri,
Orta Asya Türk kültürünün sanat eserlerine yansımalarını **öğreneceksiniz.**

5.1. ORTA ASYA TÜRKLERİNDE YAŞAM VE SANAT

Etkinlik

Aşağıda Orta Asya Türklerinin yaşantıları ile ilgili görseller verilmiştir. Görselleri inceledikten sonra Orta Asya Türklerinin yaşam şeklinin sanata yansımaları hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Orta Asya; doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibiry Stepleri, güneyde ise Hindukuş Dağları ve Karanlık Dağlar arasında kalan bölgeye verilen addır. Orta Asya'nın yükseltisi az olan alanları bozkır ve çöllerle, fazla olan yerleri ise dağlar ve platolarla kaplıdır.

Harita 5.1

Orta Asya Haritası

Orta Asya'da yaşayan toplumların kültürel geçmişleri MÖ 5.000'lere kadar uzanmaktadır. Burada erken dönemlerden itibaren göçebe bozkır kültürü ile Orta Asya vahalarının yerleşik kültürünün izleri görülmektedir. Orta Asya'da yaşayan ve tarihin en köklü milletlerinden olan Türklerin ise MÖ 4500'lü yıllara uzanan bir geçmişi bulunmaktadır.

Temel geçim kaynakları hayvancılık olan Türkler, yaşadıkları bölgenin aşırı sıcak olması, yeterli su ve otlak bulunmaması nedeniyle yazın yükseklerdeki platolara çıkmışlar; kış mevsiminde ise dağlar ve platoların aşırı soğuk olması nedeniyle alçaklardaki düzlüklere dönmek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucu olarak bozkır kültürünü benimseyerek yarı konargöçer bir hayat sürmüşlerdir. Genellikle yazın yaylada **yurt** denilen çadırdaki, kışın kerpiçten ve ahşaptan inşa ettikleri evlerde yaşamışlardır. Bu yaşam tarzının sonucu olarak yanlarında taşıdıkları çadırları, sürekli kullandıkları binek ve koşum takımlarını, deri kemerlerini, silahlarını, dokuma ve madenî eşyalarını süsleyen Türkler kendilerine has bir sanat anlayışı oluşturmuşlardır (Görsel 5.1).

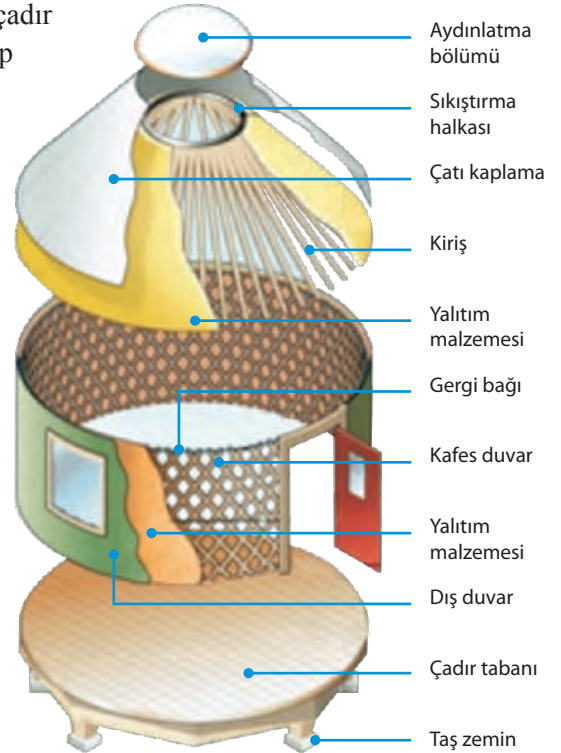

Görsel 5.1
Ağaç, deri ve demirden yapılmış saç tokası, 2. Pazyrik Kurganı

Bozkır kültürünün etkisiyle çadırdaki yaşamayı tercih eden Türklerde mabet ve saray mimarisi gelişmemiştir. Zira bozkırlarda yaşam mücadelesi veren Türkler için sabit mesken yerine, süratle kurulup sökülebilen ve kolaylıkla taşınabilen çadırlar daha kullanışlıdır. Bu durum çadır sanatının gelişmesine neden olmuştur. Yurt tipi çadırlar ahşap iskeletli, yuvarlak gövdeli, konik kühah biçiminde sonlanan, tepesinde dumanın dışarıya çıkacağı bir deliğin yer aldığı, üzeri kalın keçelerle kaplı ve kolay sökülüp kurulabilen özelliklere sahiptir (Görsel 5.2). Çadırlarda zengin ve gelişmiş süsleme örnekleri görülmektedir. Kağan çadırı olan otağlar ise çok renkli, kıymetli kumaşlar ve ipeklilerle süslenmiş olup diğer çadırlardan daha büyüktür.

Bozkır Sanatının Özellikleri

Türkler yaşam tarzlarının gereği olarak giyecek, yiyecek ve içeceklerinin çoğunu hayvanlardan karşılamışlardır. Aynı zamanda hayvanları ulaşım ve taşıma aracı olarak da kullanmışlardır. Türklerin hayvancılığa karşı olan bu zorunlu ilgisi sanatlarına da yansımıştır. Türkler kullandıkları eşya ve silahlarını hayvan figürleri ile süslemişlerdir. Hayvan figürlerinde kaplan, pars, ayı ve kurt gibi yırtıcı hayvanların at, geyik, koyun ve keçi gibi hayvanlara saldırıları ve bu hayvanların hayatta kalma mücadelesi gerçekçi anlayışla gösterilmiştir.

Görsel 5.2
Yurt'un bölümleri (temsili resim)

Bunu biliyor musunuz ?

Aplike, Orta Asya Türk sanatında sıklıkla görülen, kumaş üzerine başka bir kumaştan veya deriden kesilerek yapıştırılan bir süsleme tekniğidir.

Kumaş, keçe ve çadırların üzerinde ise genellikle kaplan, dağ keçisi, grifon ve geyik gibi hayvanların mücadelelerini gösteren ve applike tekniği ile yapılmış süslemeler hâkimdir (Görsel 5.3, 5.4). Bu nedenle taşınabilir malzemeler üzerine applike tekniğiyle yapılmış süslemeler “Hayvan Üslubu” olarak adlandırılmıştır. Bu üsluba göre canlandırılan hayvan figürlerinin hareketleri son derece gerçekçidir. Dağ keçisinin dizlerini kırarak ileriye fırlayışı, duruşu, çevik ve yumuşak hareketleri ile aslan grifonun sinsî ifadesi, yırtıcılığı gerçekçi bir şekilde işlenmiştir.

Görsel 5.3
Dağ keçisine saldıran aslan grifonu

5.2. HUN SANATI

Orta Asya'da Anav, Karasuk, Taştık, Afanesyevo gibi kültürler ile Hun, Göktürk ve Uygurlardan kalan eserler Orta Asya Türk sanatının ilk örneklerini oluşturmaktadır.

Bilinen en eski Türk devletini Asya Hunları kurmuştur. Asya Hun Devleti'nin bilinen ilk hükümdarı Teoman (MÖ 220-209), başkenti ise Ötüken şehridir.

Teoman'dan sonra başa geçen Mete (MÖ 209-174), Çin'in merkezine kadar akınlar yapmış, Orta Asya'nın büyük bir kısmını Hun egemenliği altına almıştır. Disiplinli ordusu ve uyguladığı savaş teknikleri ile Çin'i sürekli olarak baskı altında tutan Mete, MÖ 174'te öldüğünde her yönüyle güçlü bir devlet bırakmıştır.

Mete'den sonra Hun Devleti, Çinlilerin sürekli baskıları ile önce parçalanmış, sonra da Çin hâkimiyetine girmiştir. Batı Asya'da bulunan Hunlar ise Avrupa'ya doğru ilerleyerek Kavimler Göçü'nün başlamasına neden olmuşlardır (MS 375). Batıya ilerleyen Hunlar, Avrupa Hun Devleti'ni kurmuşlardır (MS 375-469).

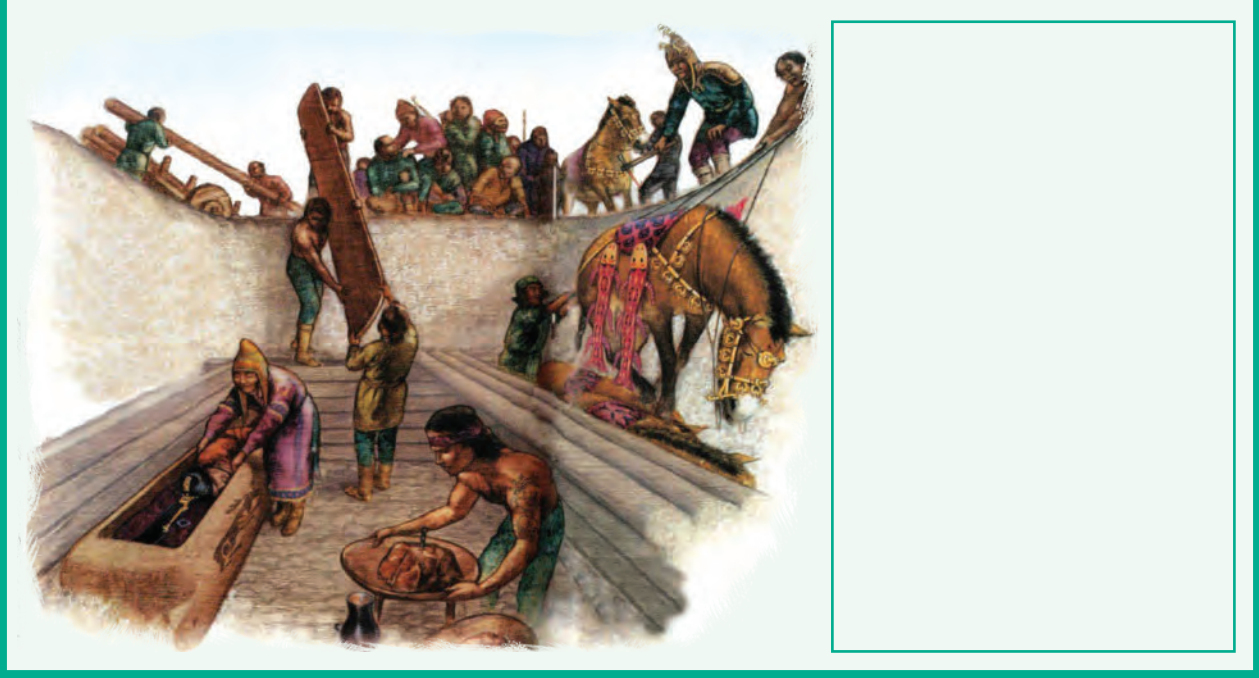

Görsel 5.4
Keçe üzerine kuğu
işlemesi,
Pazınk Kurganı

Mimari

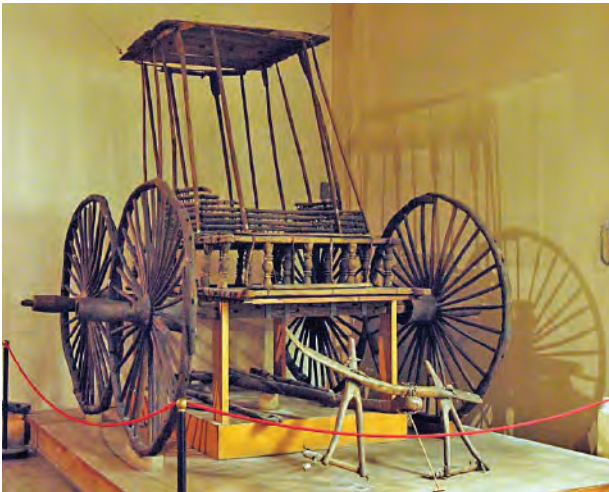
Etkinlik

Aşağıdaki görselde bir kurganın hazırlanışı verilmiştir. Görsel göre kurgan hakkında neler söyleyebilirsiniz ? Görüşlerinizi kutucuğa yazınız.

Orta Asya Türklerinde yaşam tarzından dolayı yerleşik hayata özgü mimari eserler pek görülmez. Türkler ölümden sonra da yaşamın olduğuna inandığı için, kerpiç taş ve ağaçtan mezar odaları yapmışlardır. Ölenin yeri belli olsun diye mezar odalarının üzerini geniş bir daire biçiminde toprak veya taş ile doldurarak piramit görünümlü küçük tepeler oluşturmuşlardır. **Kurgan** adı verilen bu mezar mimarisinin ilk örnekleri Altay Dağlarının eteklerinde bulunmuştur. İki kısımdan oluşan bu kurganların dış kısmı kütüklerle çevrili olup ağaç direklerle çatı meydana getirilmiştir. İçte ise tabutun bulunduğu bölüm vardır. MÖ 4 ve 3. yüzyıllardan kalma Pazırık Bölgesi'ndeki kurganlarda Hunlara ait birçok eşya ile buzlar içinde bozulmayan insan ve hayvan ölüleri bulunmuştur. Rusya'da, St. Petersburg

Hermitaje Müzesinde saklanan bu eserler arasında halı, kumaş, renkli keçe applike örtüler, hayvan kavgaları ve insan figürleri ile süslü çok zengin tekstil işleri yanında atlı araba (Görsel 5.5) ve masa da (Görsel 5.6) vardır.

Görsel 5.5
Atlı araba,
5. Pazırık Kurganı

Görsel 5.6
Ahşap masa, 5. Pazırık Kurganı

Görsel 5.7
Çizmeler, Noin Ula Kurganları

Kurganların yoğun olarak bulunduğu bir diğer bölge ise Moğolistan'daki Noin Ula'dır. Bu bölgede yapılan kazılarda MÖ 1-MS 1. yüzyıllar arası döneme ait süslü keçe yaygılar, koşum takımları, Hunlara ait çeşitli eşyalar, giyim kuşam ve süslerin (Görsel 5.7, 5.8) bulunduğu çok sayıda kurgan ortaya çıkarılmıştır. Hun Dönemi'ne ait diğer kurganlar ise Katanga, Esik, Ulandırık ve Ukok Platosu kurganlarıdır. Hunların diğer bir yerleşim yeri Selenga Nehri yakınlarındaki Ulan Ude'dir. Burada yapılan kazılarda ortaya çıkarılan evlerin altında sıcak hava ve dumanın geçtiği ısıtma boruları vardır.

Görsel 5.8
Hun kaftanı,
Noin Ula
Kurganları

Görsel 5.9
Keçe üzerine applike, dağ keçisine
saldıran kartal grifonu

Resim Sanatı

Kurganlardan çıkan halı ve dokumaların üzerinde bulunan tasvirlerin Hun resim sanatı açısından ayrı bir önemi vardır. Keçe dokumalar üzerine ince ve renkli deriler yapıştırılarak süslenmiş eyer örtülerinde applike süslemeler Hun üslubunu yansıtmaktadır (Görsel 5.9). Pazırık Kurganı'nda bulunan bir keçe üzerinde, renkli derilerden kesilerek yapıştırılmış parçalarla bir dağ keçisine saldıran kartal grifonu canlandırılmıştır (Görsel 5.10). Noin Ula Kurganlarından 6. mezarın içinde bulunan duvara asılmış yün örtü, hayvan sembolizmini işaret etmektedir. Bu örtü üzerinde su bitkileri arasında balıklar ve su ejderi bulunmaktadır. Bir başka kurganda bulunan yün örtünün üzerinde gelişmiş portre anlayışıyla Hun süvarileri tasvir edilmiştir (Görsel 5.11).

Görsel 5.10
Hayvan
mücadelesi
tasviri,
Pazırık
Kurganı

Görsel 5.11
Yün örtü üzerinde Hun suvarisi tasviri,
Pazırık Kurganı

Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinde mağara duvarları veya kayalar üzerinde Türklere ait resimler bulunmuştur. Bu resimlerin bir kısmı boya ile yapılmış, bir kısmı da sivri uçlu bir aletle çizme yöntemi ile meydana getirilmiştir. Resimlerde daha çok av kültürü ile üzerinde süvari bulunan atlar görülmektedir.

Pazırık 2. kurganda ise, mumyalanmış insan vücudunda hayvan figürlerinin kullanıldığı dövmeler sırt, kol ve sağ alt bacakta sağlam olarak kalmıştır.

Maden Sanatı

Türk maden sanatının ilk örnekleri çeşitli kurganlarda bulunan altın, gümüş, demir ve bronzdan yapılmış eserlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında plakalar, günlük kullanım eşyaları, heykeller (Görsel 5.12, 5.13), sancak ve çadır alemleri, tören kazanları ve silahlar bulunmaktadır. Eserlerin üzerlerinde bulunan tasvirler genellikle hayvan üslubunu yansıtmaktadır. Bu dönemin ilgi çekici eserlerinden olan "İki Süvarinin Yaban Domuzu Avı" ile "Ağaç Altında Süvari, Eşi ve Seyis" (Görsel 5.14) adlı altın levhalar Rusya'da, Leningrad Hermitage (Ermitaj) Müzesinde sergilenmektedir. Bunun yanında gelişen bir diğer üslup ise **Altın Elbiseli Adam** örneğinde görüldüğü gibi "kivrık dal, bitki üslubu"dur. Bu eserin zırhı üzerinde bulunan bitki motifleri Türk maden işleme sanatının en güzel örneklerindedir.

Görsel 5.13
Çadır tepeliği, Pazırık Kurganı

Görsel 5.12
Hayvan mücadelesi

Görsel 5.14
Altın levha, Ağaç Altında Dinlenen Süvari, Eşi ve Seyis

Altın Elbiseli Adam, 1969-1970 yıllarında Kazak Arkeolog Kemal Akişev tarafından yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Kıyafet genel hatlarıyla, “V” yakalı kısa kaftan, dar süvari pantolonu, diz altında kalan kısa yumuşak çizmelerden ve başında bulunan sivri ve oldukça süslü kulahtan ibarettir. Kıyafetin üzerinde altın süslemenin çok olmasından dolayı kıyafete bu isim verilmiştir (Görsel 5.15).

Görsel 5.15
Altın Elbiseli Adam

Başlık (Taç)

60-65 cm uzunluğunda konik dağ motifi üzerinde yaban koyunu, dağ keçisi, kanatlı at, aslan, ağaç, kuş, yapraklar ve ok figürleri vardır. Bu sıralama Türk soy kütüğünün yapısını temsil eder.

Dağ

Aileyi, halkı ve soyu koruduğuna inanılır.

Kaplan ve Kurt

Güneş ve güç simgesi olarak kabul edilen kurt, Türklerin ilk totemlerindedir.

Keçi

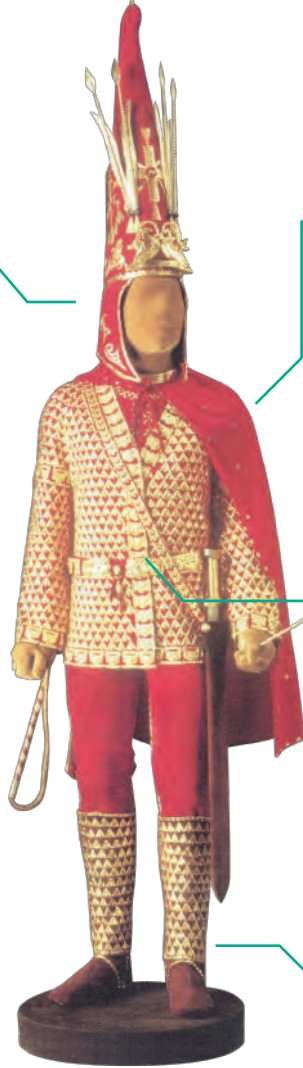
Yaz mevsiminin temsilcisidir. Doğanın dirilip tekrar ölmesini simgeler. İnsanı kötülüklerden ve zorluklardan korur.

Ok ve Yay

Birliği, bütünlüğü ve aileyi sembolize eder.

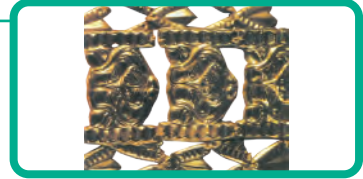
Kıvrık dal

Üsluplandırılmış dal biçiminde, helezonik olarak yapılan bitkisel bir süsleme çeşidi.

Kaftan

Bütün yüzeyi kaplayan pergel şeklinde, üçgen şekilli altın levhalar ile yakada stilize edilmiş aslan başları ile süsüdür. Bunlar yakından bakıldığında üç dilimli yaprağı andırır.

Kemer

Geyik figürlü plakalar yan yana dizilerek oluşturulmuştur. Kılıcın asılı olduğu kemer ve kuşak rütbe anlamı taşır.

Çizme

Kaftandaki gibi küçük altın levhacıklarla süslenmiştir.

❓ Bunu biliyor musunuz ?

“Eski Türklerde madencilik, bilhassa demircilik kutsal sayılan meslek idi. Türk hükümdarları bahar bayramında örs üzerinde demir döverek bir tören icra ederlerdi. Şamanist dönemdeki bazı Türk topluluklarında “demirci” ile “şamanın” kötü ruhları kovduğuna inanırlardı.”

(Türkler ansiklopedisi, 4. cilt, s. 71'den kısaltılmıştır.)

Diğer Sanatlar

Kurganlardan çıkarılan çeşitli dokuma eserleri günümüze kadar gelmiştir. Bunlar Türk işleme ve dokuma sanatının en eski örneklerindedir.

Görsel 5.16
Pazyryk Halısı'ndan bir bölüm

Hun dokuma sanatına ait en önemli örnek 5. Pazırık Kurganı'nda bulunan **Pazırık Halısı**'dir. Bu halı, kalitesi kadar incelik ve motiflerindeki zenginliği ile de dikkati çekmektedir. Dünya halıcılık tarihinin bilinen ve bir bütün olarak bulunmuş en eski düğümlü halısıdır (Görsel 5.16). Hunların atlarının eyerleri altında ve çadırlarında kullandıkları keçe dokumalar ile günlük kıyafetlerinde kullanılan işleme motifleri dikkat çekmektedir.

Hunlarda, "eğri kesim tekniği" ile meydana getirilen ahşap eserlerde ve at koşum takımlarında bulunan ağaçtan oyma hayvan figürleri sıkça kullanılmıştır (Görsel 5.17).

Görsel 5.17
Ağızda geyik başı tutan grifon

[?] Bunu biliyor musunuz ?

Eğri kesim tekniği Türk sanatında sıkça kullanılan geometrik şekillerin, hayvan ya da bitki motiflerinin iç içe geçtiği bir süsleme çeşididir.

5.3. GÖKTÜRK SANATI

Asya Hun Devleti'nden sonra Orta Asya'da kurulan ikinci büyük Türk devleti olan Göktürkler, 552'de Bumin Kağan tarafından kurulmuştur. 659'da yıkılan I. Göktürk Devleti, 682'de II. Göktürk (Kutluk) Devleti adıyla yeniden kurulmuş; fakat 744'te yıkılmıştır. Göktürkler tarihte "Türk" adını kullanan ve ilk Türk alfabesini oluşturan devlettir. Ayrıca Türk milleti adının geçtiği ilk Türkçe metinleri (Orhun Kitabeleri) oluşturmuşlardır. Tanınmış devlet adamları, Bilge Kağan, Kül Tigin ve Vezir Tonyukuk adına dikilen anıtlar günümüze kadar ulaşmıştır.

Mimari

Göktürklerde şehirleşme Hunlara göre daha fazla gelişmiştir. Göktürk şehirleri genellikle kale tipinde olup Ordu-Kent, Ordu-Balık diye adlandırılmıştır. Göktürklerden günümüze kalan Moğolistan'daki Dzosim Cherem yerleşmesi, kare şeklinde yapılmış olup batıdan doğuya doğru uzanan bir ana caddenin iki yanında kurulmuştur.

Hunlarda görülen kurgan yapma geleneği, Göktürklerde gelişerek devam etmiştir. Ölen hükümdar veya kahramanın anısını yaşatmak için yapılan mezar anıtlarına daha çok Orhun ve Yenisey Irmakları arasındaki bölgede rastlanmaktadır. Kül Tigin (Görsel 5.18), Bilge Kağan ve Vezir Tonyukuk'a ait mezar anıtları mimari özellikleri ile öne çıkmaktadır. Moğolistan'ın başkenti Ulan Bator'un 66 km güneydoğusunda bulunan Tonyukuk Anıtı dikdörtgen biçiminde, köşeleri yuvarlatılmış iki taştan oluşmaktadır. Anıta giden yolun her iki yanında çok sayıda balbal ve

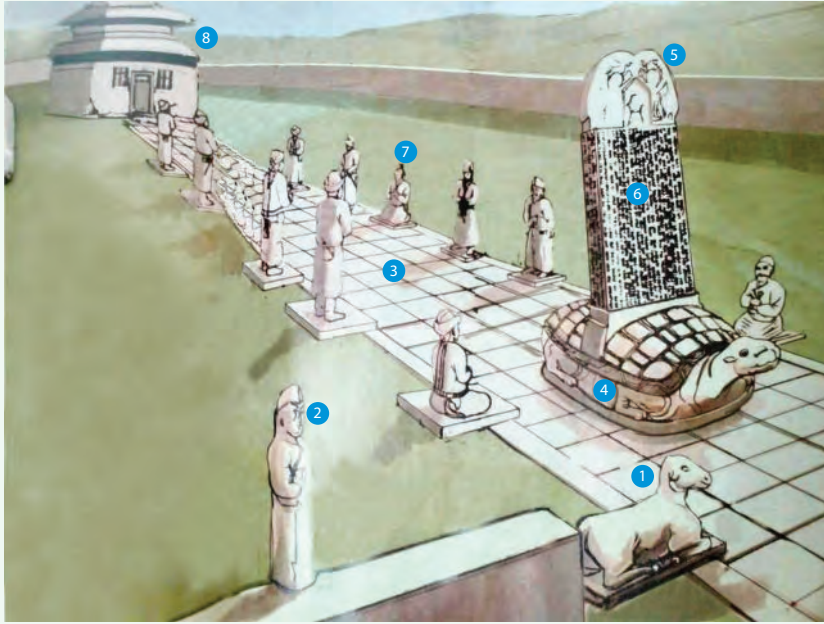
Görsel 5.18
Kül Tigin Yazıtı

anıtların kalıntıları arasında heykeller bulunmuştur. Heykellerin bir kısmı ayakta olan, bir kısmı ise oturmuş, elleri göğüs üzerinde birleştirilmiş kişileri tasvir etmektedir. Ayrıca burada at koşum takımı süslemeleri, pişmiş topraktan masklar ve stuko süslemeler bulunmuştur.

Bilge Kağan tarafından ağabeyi Kül Tigin adına yaptırılan Kül Tigin Anıtı, Baykal Gölü'nün güneyindeki Orhun Vadisi'nde yer almaktadır. Türklerde kaplumbağa evreni sembolize ettiği için anıt, kaplumbağa heykelinden ibaret bir kaide üzerine oturtulmuştur. Kerpiç duvarlarla çevrili olan yapının üstü kiremitle kaplanırken etrafı hendekle çevrilmiştir. Karşılıklı iki koç heykelinin bulunduğu doğu kapısından tapınağa kadar uzanan yolun her iki tarafında taş heykeller bulunmaktadır.

Etkinlik

Aşağıdaki numaralandırılmış görselleri açıklamalar ile eşleştiriniz.

1 KOÇ HEYKELİ: Mezar anıtının girişinde yer alan koç heykelleri, Türkler tarafından kutsal sayılan ve mezar taşlarında sıklıkla kullanılan semboller.

2 BALBAL: Savaşta öldürülen düşmanlar veya cenaze törenine katılanları temsilen dikilen heykeller.

3 İHTİRAM YOLU: Yazıt ve heykellerden "bark"a kadar devam eden saygı yürüyüşü yolu.

4 KAPLUMBAĞA KAİDE: Eski Türklerde kaplumbağa evreni sembolize ettiği için anıt, kaplumbağa heykelinden bir kaide üzerine oturtulmuştur.

5 YAZITIN ÜST KISMI: Yazıtın tepesinde bazı araştırmacılara göre ejder, bazılarına göre kurttan süt emen çocuk figürü bulunmaktadır. Ayrıca dağ keçisi insanların erişemeyeceği yüksekliklere tırmanıp orada yaşayabildiği için Gök Tanrı ile ilişkilendirilerek kutsal sayılmıştır.

6 YAZIT: Bir yüzü Çince, diğer üç yüzü runik yazıyla düzgün ve özenle kazılmış Kül Tigin Yazıtı.

7 KADIN VE ERKEK HEYKELLERİ: Muhtemelen kağanlık ailesi üyelerine ait heykeller.

8 BARK: İçerisinde Kül Tigin'in sembolik mezarı bulunan yapı.

Kül Tigin Anıtı'nın 1 km kadar doğusunda bulunan Bilge Kağan Anıtı dikdörtgen biçimli olup kaplumbağa şeklinde bir kaidenin üzerine oturtulmuştur. Anıt tek parça taş üzerine Göktürk alfabesiyle yazılmış bir kitabelerdir. Anıtın bulunduğu alanda yapılan kazılarda yatan bir aslan ile başsız dört erkek heykeli bulunmuştur. Bu heykellerden birinin Bilge Kağan'a ait olduğu kabul edilmektedir.

Heykel Sanatı

Mezar anıtlarının bulunduğu bölgelerde Göktürk heykel sanatına ait çeşitli örnekler günümüze kadar ulaşmıştır. Burada bulunan balballar, kaplumbağa başları, koç heykeller Göktürk heykel sanatının önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Moğolistan'da bulunan Kül Tigin heykelinin başı Göktürk heykel sanatının en önemli eserleri arasındadır (Görsel 5.19).

Göktürkler Dönemi'nde daha sık olarak karşılaşılan balballar eski Türklerde mezarların üstüne ve bazı kurganların etrafına dikilen tek parça ve uzunca taşlardır. Bunların bazılarının üzerinde kabartma veya kazıma tekniğiyle yapılmış yazı ve işaretler bulunmaktadır. Göktürk mezarlıklarında bulunan koç heykelleri ve balbal geleneği daha sonraki Türk devletlerinde de devam etmiştir.

Görsel 5.19
Kül Tigin
heykelinin
başı

Etkinlik

Balbalların yapılış nedenleri ve sembolize ettikleri kişilerle ilgili farklı değerlendirme ve görüşleri sürdürülmektedir.

1. Ölen kişinin yaşarken öldürdüğü düşman askerlerini ve bu askerlerin ölüm sonrası yaşamda bu kişiye hizmet edecekleri ,
2. Önemli komutanların ve devlet adamlarının heykelleri ve,
3. Ölen kişinin cenaze törenine katılan önemli kişilerin heykelleri olduğudur.

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Siz bu görüşlerden hangisine katılıyorsunuz . Arkadaşlarınızla tartışınız.

Resim Sanatı

Göktürlere ait resim örnekleri daha çok Güney Sibirya, Yakutistan ile Moğolistan bölgesinde bulunmuştur. Resimlerde konu olarak genellikle avlanma, dinî törenler, süvariler ve savaş sahneleri işlenmiştir. Moğolistan'da bulunan resimlerde süvarilerin ellerinde tuttıkları mızrakların ucundaki bayrak ile püsküller, sadak ve yaylar ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Görsel 5.20). Ayrıca Açına ve Balık Tepe bölgelerindeki Göktürk tapınaklarında duvar resimlerine rastlanmıştır.

Görsel 5.20
Göktürk
kaya
resimleri

5.4. UYGUR SANATI

Kutluk Bilge Kağan tarafından 744'te kurulan Uygur Devleti'nin başkenti Ordu-Balık'tır. Kutluk Bilge Kağan'ın yerine geçen oğlu Moyençor zamanında Orta Asya'daki Türk boylarının çoğu egemenlik altına alınarak güçlü bir devlet oluşturulmuştur. Böğü Kağan zamanında devlet en parlak dönemini yaşamıştır. Fakat bu dönemde kabul edilen Maniheizm dininin Uygurların savaşçılığı üzerindeki olumsuz etkisi ve daha sonra gelen kağanların aynı başarıyı gösterememesi üzerine devlet zayıflamaya başlamış ve 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılmıştır. Uygurlar, Orta Asya'da refah ve hoşgörünün geliştiği zengin bir kültür oluşturmuşlardır. Maniheizm ve Budizm başta olmak üzere birçok dinî inanışın barış içinde bir arada yaşamasını sağlamışlardır (Görsel 5.21).

Mimari

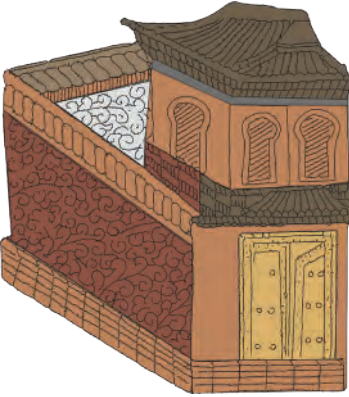
Yerleşik hayatı benimseyen Uygurlar, büyük saraylar ve tapınaklar inşa ederek mimarlık alanında kalıcı eserler bırakmışlardır. Yaşadıkları bölgenin verimli tarım alanı olması ve yeni inançlarının da tapınak mimarisine önem vermesi bunda etkili olmuştur.

Uygurlar, şehircilik alanında büyük gelişme kaydetmiş, birçok kent kurup etrafını surlarla çevirmişlerdir. Evler, saraylar, manastır ve tapınaklar Uygur kent mimarisinin önemli öğeleridir. İki kanatlı kapıdan girilen, etrafı yüksek duvarlarla çevrili evlerde oturan Uygurlar, daha öncede kullanılan kerpiç ve toprak damlı ev mimarisini daha da geliştirmişlerdir. Bu evler yarım metre yüksekliğinde tuğla duvar üzerine, avlulu ve tek katlı olarak yapılmıştır. Dikdörtgen planlı olan evlerin pencereleri yuvarlak ve kemerli, çatıları ise kiremitle örtülüdür. Uygur evleri plan açısından Anadolu'daki Türk evleri ile benzer özellikler göstermektedir (Görsel 5.22).

Uygurlar Budizm ve Maniheizm dinlerinin tapınak mimarisinin etkisiyle mabetlerini kubbeli ve köşe tromplu olarak inşa etmişlerdir. Hoço'da bulunan saray, köşk ve mezar harabelerinde tonozlu ve kubbeli kısımlar (Görsel 5.23) ile duvarlara yapılan resimler dikkat çekmektedir (Görsel 5.24).

Görsel 5.21
Uygur Budist Rahip minyatürü

Görsel 5.22
Temsili Uygur evi

Görsel 5.23
Maniheizm tapınak kalıntıları, Uygurlar

Görsel 5.24
Maniheizm tapınağındaki duvar resimleri, Uygurlar

Görsel 5.25
Kubbeli ve tonozlu
Uygur tapınakları,
Turfan

İlk türbe örneklerinden olan kubbeli mezar yapıları anıt mezarlara örnek teşkil etmektedir. Uygur mimarisinde çok sık görülen ve **Stupa** denilen kubbeli tapınaklarda (Görsel 5.25) duvar ile kubbe arasındaki bağlantıları sağlamak için üçgenler kullanılmıştır. Daha sonraları Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde kullanılan bu üçgenler “Türk Üçgeni” olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde yapılan manastır ve tapınaklar mekân tasarımı ve avlu etrafındaki oda dizileriyle Türk-İslam devletlerindeki medreselere örnek olmuştur.

Heykel Sanatı

Uygurlar tapınaklara yaptıkları heykeller ile bu alanda büyük gelişme göstermişlerdir. Bu gelişmede Göktürklerdeki balbal geleneğinin de etkisi vardır. Tapınaklardaki Buda heykellerinin yanında, at, deve ve keçi gibi hayvan figürleri realist ve özgün bir anlayışla yapılmıştır. Kızıl ve Sorçuk kentlerinde çok sayıda heykel bulunmuştur. Kızıl’da bulunan bu döneme ait diz çökmüş erkek heykeli alçıdan yapılmış ve omzunda yük taşıyor şekildedir. Yine Sorçuk’ta bulunan at başı heykelinde yele ve perçemler gerçekçi şekilde verilmiştir. Bu heykelde Uygurlar kendilerinden önce Hunlar ve Göktürklerde de görülen Türk hayvan üslubunun özelliklerini yansıtmıştır (Görsel 5.26).

Görsel 5.26
At başı heykeli,
Sorçuk

Resim Sanatı

Görsel 5.27
Uyğur Prensleri freskusu 9. Tapınak, Bezeklik

Uygurlar eski Türk resim sanatının en önemli temsilcilerindedir. 8-11. yüzyıllardan kalma Budizm ve Maniheizm etkisindeki resim ve minyatürler bugüne kadar bilinen en eski Türk resim örnekleridir. Koyu mavi ve kırmızı renklerin yoğun olarak kullanıldığı bu resimlerde genellikle Uyğur prensleri, vakıf yapanlar ve müzisyenler tasvir edilmiştir.

750'den sonra Türk resminde portre sanatının ilk örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Sorçuk'ta bulunan "Kadın ve Erkek Vakıfçılar" freskolarında yüzler ve giysiler ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Bezeklik'te bulunan freskoda Uyğur prensleri realist şekilde tasvir edilmiştir (Görsel 5.27). Hoço'da bulunmuş olan dört nala koşan at freski Uyğur resminin gelişmişliğini gösteren en iyi örneklerdendir.

Görsel 5.28
Uyğur duvar freskusu,
Turfan

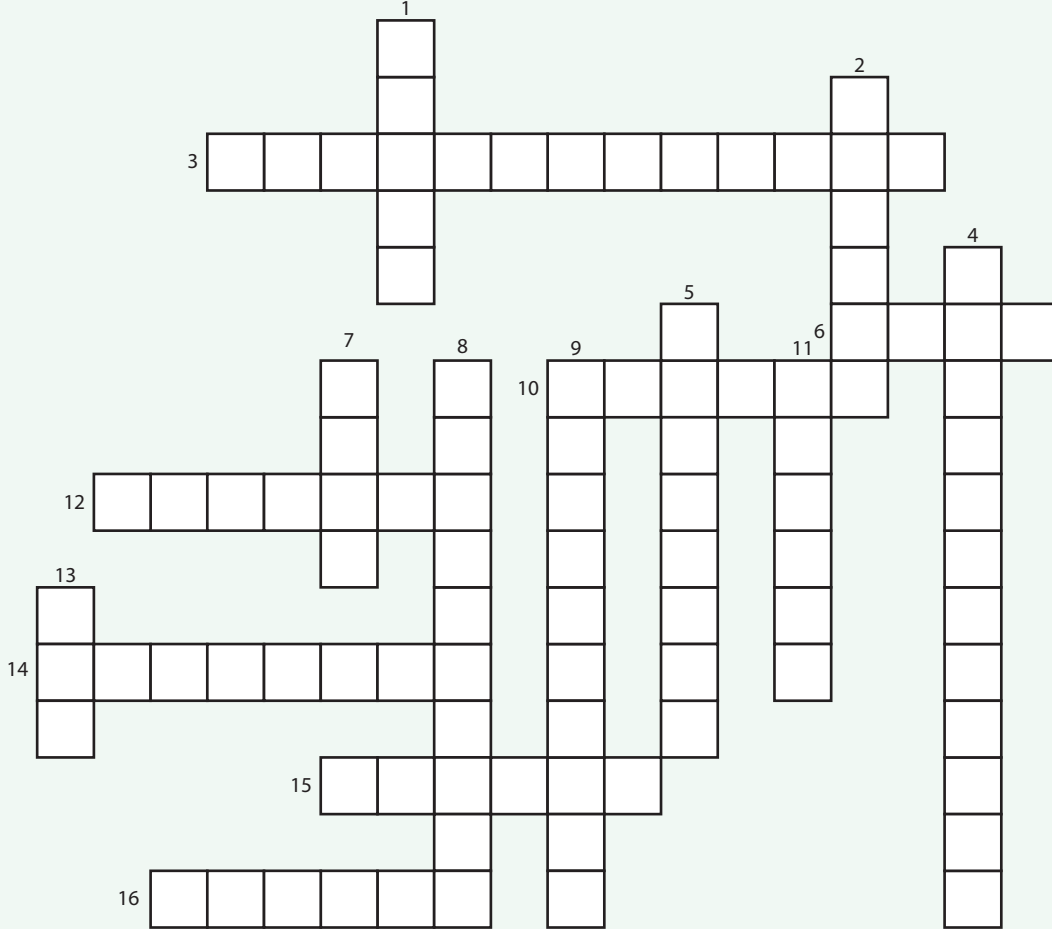
Görsel 5.29
Kanatlı Ejder, Bezeklik

Turfan şehrindeki kayalara oyulmuş mabetlerin duvar ve tavanları freskolarla süslenmiştir (Görsel 5.28). Uygurlardan kalma Maniheizm kitapların sayfalarında kısmen dünyevi, kısmen de dinî sahnelerin canlandırıldığı minyatürler vardır. Ayrıca Maniheizm mabetlerinde ayinlerde kullanılan büyük resimli sayfalar ile sancaklar bulunmuştur. Hoço'daki bir tapınağın bayrağında bulunan Vakıfçı portresi ile dindarlar minyatürü öne çıkan eserlerdendir. Günümüze kadar gelen Uyğur minyatürleri İslami Dönem minyatürlerine kaynaklık etmiştir. Bezeklik'te bir keçe örtü üzerinde bulunan ve Uyğur resim sanatında hayvan üslubunun etkisinin görüldüğü "Kanatlı Ejder" tasviri dikkat çekici örneklerdendir (Görsel 5.29).

İnternet, dergi ve diğer kaynaklardan Uyğur minyatürleri ile ilgili görsel araştırması yapınız. Bulduğunuz görselleri sınıfta sunum yaparak arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Uygurlarda görülen kubbeli tapınaklar.
2. Orta Asya'da baş ve kanatları kartal, gövdesi aslan olarak tasvir edilen hayalî yaratık.
3. Türk tarihinin en eski yazılı kitabeleri.
4. Taşınabilir malzemeler üzerine applike tekniği ile yapılan süslemelere verilen üslubun adı.
5. Türklerin ata yurdu.
6. Türk kağanlarının kullandığı süslü çadır.
7. Türklerin kullandığı çadırlara verilen genel isim.
8. Türk adını ilk kez kullanan devlet.
9. Türklerin inanışında evreni temsil eden hayvan.
10. Orta Asya Türklerinde mezar yapılarının adı.
11. Düz veya desenli kumaş ile deriden kesilmiş motiflerin bir başka kumaşa ya da deriye yapıştırılması tekniğine verilen ad.
12. En eski Türk halısının bulunduğu kurganın adı.
13. Tarihte bilinen ilk Türk devleti.
14. Maniheizm ve Budizm dinlerini seçen Türk devleti.
15. Orta Asya Türklerinde taştan yapılan heykelere verilen isim.
16. Orta Asya Türklerinin konargöçer yaşam tarzlarından dolayı ortaya çıkan sanatın adı.

B) Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Orta Asya sanatının oluşmasında iklim ve yeryüzü şekillerinin etkileri nelerdir?
2. Günümüz Türkleri arasında konargöçer olarak yaşayanlar var mıdır? Söyleyiniz.
3. Orta Asya Türk sanatında hayvan figürlerinin yoğun olarak kullanılmasının nedenleri nelerdir?
3. Kurgan tipi mezar yapılarının gelişmesinde dinî inanışın etkisini açıklayınız.
4. Uygurların dinî inanışları ve toplumsal yaşantıları mimari ve resim sanatlarının gelişimini nasıl etkilemiştir?

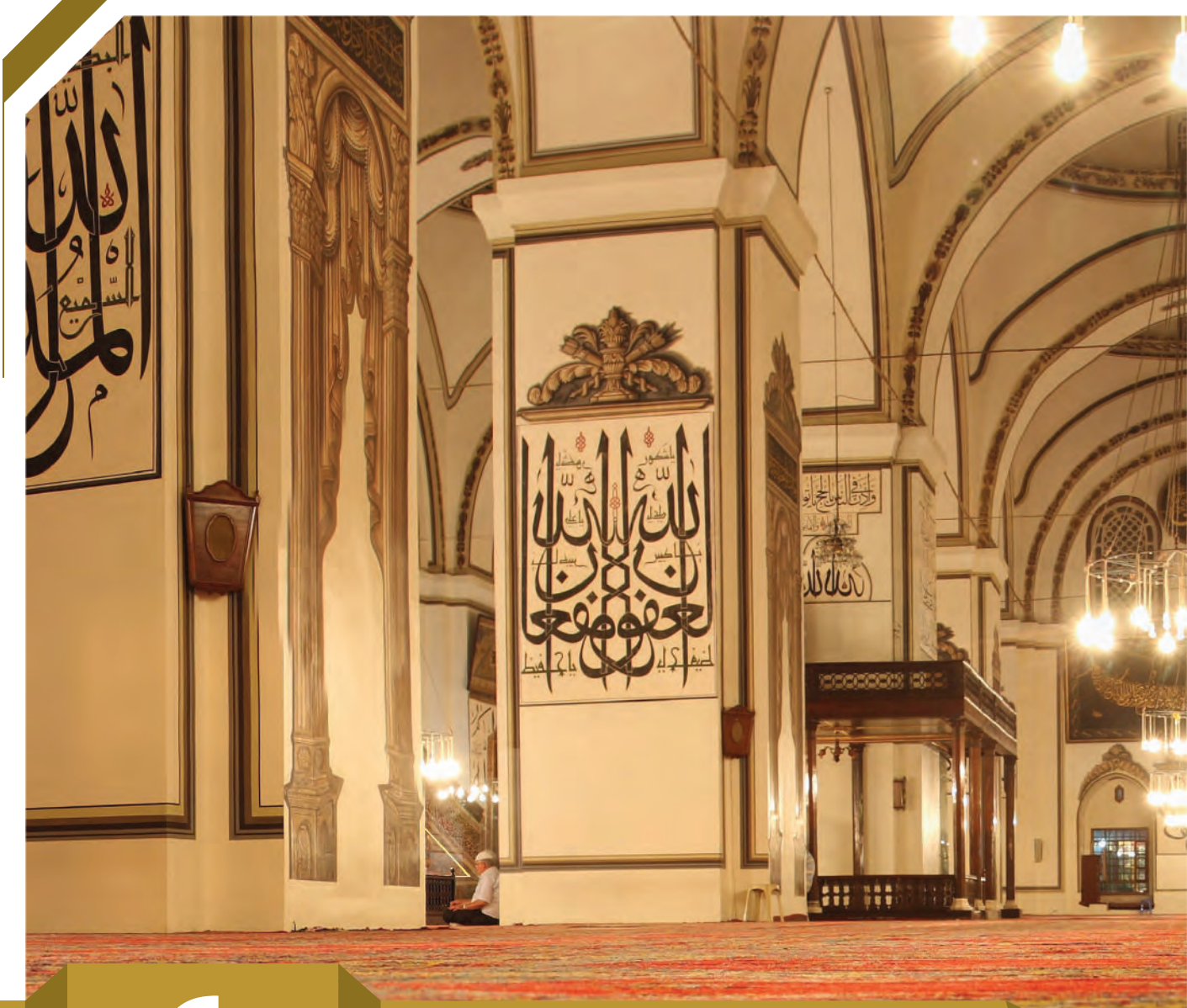
C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. Kurganlar, sadece Hun Dönemi'ne özgü mimari yapılarıdır.
2. Türkçenin yazı olarak kullanıldığı ilk metinler Orhun Kitabeleri'dir.
3. Türk halı sanatının en eski örneği "Pazırık Halısı"dır.
4. Orta Asya'nın iklim ve coğrafi şartları bozkır sanatının gelişmesinde etkili olmamıştır.
5. "Altın Elbiseli Adam" Türk maden sanatının önemli eserlerindedir.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi "Pazırık Halısı" ile ilgili **yanlış** bir bilgidir?
 - A) En eski Türk halısıdır.
 - B) 5. Pazırık Kurganı'nda bulunmuştur.
 - C) Üzerinde süvari resimleri vardır.
 - D) Hayvan üslubu hakimdir.
 - E) Uygur Dönemi'ne aittir.
2. Orta Asya'da Maniheizt mabetlerin duvarlarında görülen freskolar hangi dönemde daha fazla görülmüştür?
 - A) Hun
 - B) Göktürk
 - C) Uygur
 - D) Karahanlılar
 - E) Kırgızlar

3. Uygur resim sanatının gelişmesinde aşağıdakilerden hangisinin etkisi daha fazladır?
- A) Orta Asya balbal geleneğinin devam etmesi
B) Dinî inanışları
C) Yerleşik yaşam sürmeleri
D) Eğitim seviyelerinin yüksek olması
E) Sanatçıları koruyan aileler olması
4. Orta Asya Türk topluluklarında demir işçiliği oldukça gelişmişti. Türkler mükemmel kılıç, kalkan, kargı ve mızrak yaptı. Kılıçların kabzalarını hayvan figürleri, altın levhalar, kemer tokası, at koşum takımı gibi kullandıkları tüm eşyaları da altın ve gümüş işlemlerle süslerlerdi. Buna göre
- I. Yaşam koşullarının Türklerin sanatını etkilediği
II. Türklerin sanatta ileri oldukları
III. Türk sanatının yabancı kültürlerden etkilenmesi ifadelerinden hangileri doğrudur?
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I ve III
5. Yaptığı bir kazıda “Altın Elbiseli Adam” eserini bulan arkeolog aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Rudenko B) Gryaznov C) R adloff D) Kemal Akişev E) Wilhelm Thomsen
6. Aşağıda verilenlerden hangisi Uygur sanatında **görülmez**?
- A) Kubbeli mezar yapıları
B) Yerleşik mimari
C) Türk üçgeni
D) Maniheizt freskolar
E) Çadır
7. Aşağıdakilerden hangisi Orta Asya Türk sanatında **görülmez**?
- A) Kurgan B) Fresko C) Aplike D) Grifon E) Tezhip
8. Aşağıdakilerden hangisi Orta Asya’da görülen sanatlardan **değildir**?
- A) Dokuma
B) Maden işleme
C) Heykel
D) Çini
E) Aplike

6. ÜNİTE

İSLAM VE TÜRK MİMARISI

Konu Başlıkları

1. İslam Sanatının Oluşumu
2. Dinî Mimari
3. Sivil Mimari
4. Külliye
5. Askerî Mimari
6. Türk Mimarlar

Öğreneceğiniz Kavramlar

Kümbet

Kervansaray

Mihrap

Ribat

Külliye

Medrese

Hisar

Kemer

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite;

İslam ve Türk sanatının etkilendiği alanları,
İslam ve Türk sanatındaki dinî mimari eserleri,
İslam ve Türk sanatındaki sivil mimari eserleri,
Külliyelerin İslam ve Türk sanatındaki yerini ,
İslam ve Türk sanatında askeri mimari eserleri,
Türk mimarisinde etkili olan mimarları **öğreneceksiniz.**

6.1. İSLAM SANATININ OLUŞUMU

Etkinlik

Aşağıdaki haritayı inceleyiniz. 3 ve 5. ünitelerden öğrendiğiniz bilgileri de dikkate alarak İslam Uygarlığının hangi uygarlıklardan, nasıl etkilenmiş olabileceğini söyleyiniz.

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Dört Halife, Emeviler ve Abbasiler Dönemi'nde hızla genişleyen İslam Devleti'nin sınırları batıda Atlas Okyanusu'na, doğuda Orta Asya'ya, kuzeyde Anadolu'ya, güneyde Yemen'e kadar ulaşmıştır. Bu fetihler sonucunda Yakın Doğu'daki çeşitli uygarlıklarla komşu olan Müslümanlar, Bizans vasıtası ile Helenistik Dönem sanatından etkilenmiştir. Bu dönemde resimli fen bilimleri kitapları başta olmak üzere Antik Yunan kitaplarının Arapçaya çevrilmesi

İslam sanatına da yansımıştır. Tercüme edilen kitaplarda bulunan resimler, İslam resim sanatında önemli yer tutan minyatür sanatının gelişmesinde etkili olmuştur.

İslam sanatı, Emeviler Dönemi'ndeki fetihler sonucu egemenlik altına alınan toprakların eski kültürlerinden de etkilenmiştir. Roma İmparatorluğu'nun uzun süren egemenliğinin etkisiyle Akdeniz Havzası'ndaki Roma mimarisi, İslam sanatını etkilemiştir (Görsel 6.1). Bu dönemde yapılan saraylarda Roma mimari planları ve süsleme teknikleri kullanılmıştır. Çöl sarayı olan Kusayr Amra Sarayı'nın hamamı Roma hamamları gibi planlanmış, duvarlarındaki fresklerde kadın figürüne yer verilmiştir.

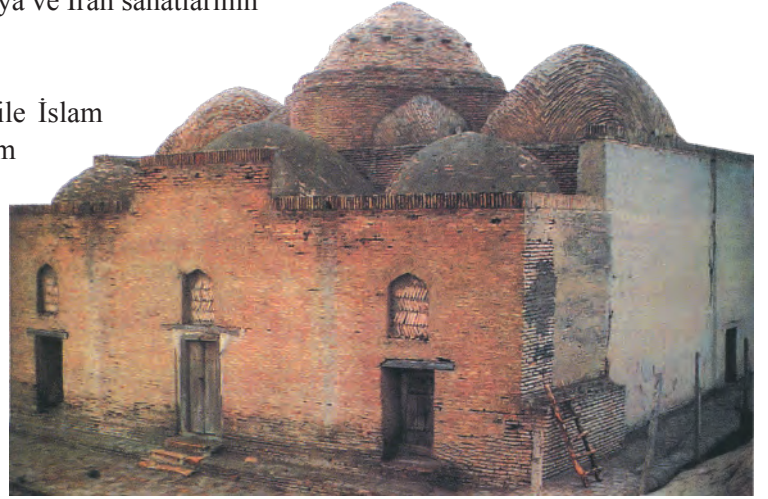

Görsel 6.1
Kusayr Amra Sarayı, Ürdün

İslam sanatı, Abbasiler Dönemi'nde Mezopotamya ve İran sanatlarının yanında Orta Asya Türk sanatından da etkilenmiştir.

Orta Asya Türk sanatı kendine has özellikleri ile İslam sanatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İslam mimarisinin önemli yapı elemanlarından olan kubbe ve eyvanın yanında kervansaray, medrese, türbe ve cami planları Orta Asya Türk mimarisinden aktarılmıştır.

Karahanlılar Dönemi'nde yapılan kubbeli yapılar, Osmanlılar Dönemi'nde yapılan merkezî planlı (kubbenin merkez alındığı) camilerin ilk örnekleri olması açısından önemlidir (Görsel 6.2). Orta Asya Türk çadır sanatı şekil ve dekorasyon açısından kümbet mimarisini etkilemiştir. Bu etkiler Radkan ve Kışmar Kümbetlerinde kendini göstermiştir.

Görsel 6.2
Hazara Degaron Camii, Buhara

Görsel 6.3
Emir Saltuk Kümbeti, Erzurum

Hun ve Göktürk Dönemi hayvan üslubunda yer alan değişik hayvan figürleri, kabartma ve heykel olarak İslami Dönem yapılarında yer almıştır. Erzurum Emir Saltuk Kümbeti'nde (Görsel 6.3), On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nden tasvirler ile Ahlat mezar taşlarında ejder, kurt başı, kartal vb. (Görsel 6.4) hayvan kabartmaları görülmektedir.

Bunların dışında İslam dünyasına katılan devlet ve topluluklar da İslam sanatının zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır. Farklı kültürlerin etkisiyle oluşan İslam sanatında cami, türbe, minare, medrese, saray, kervansaray, darüşşifa, külliye ile askerî ve su yapıları gibi mimari eserler önemli yer tutmuştur.

Görsel 6.4
Mezar taşı, Ahlat

6.2. DİNÎ MİMARİ

6.2.1. Camiler

Etkinlik

Aşağıda cami mimarisini ile ilgili tanımlar ve görseller verilmiştir. Tanımlara göre görselleri numaralarandırınız.

1

Mihrap

Camilerde kible istikametinde imamın cemaate namaz kıldıracağı yer.

2

Sahın (Nef)

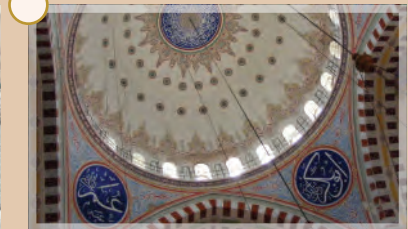
Camilerde mihraba paralel ya da dik uzanan birbirinden sütun sıralarıyla ayrılmış olan bölüm.

3

Tromp

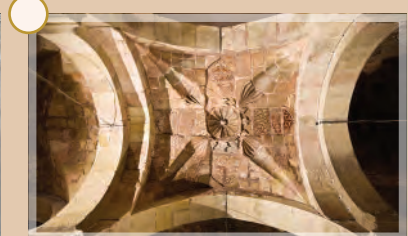
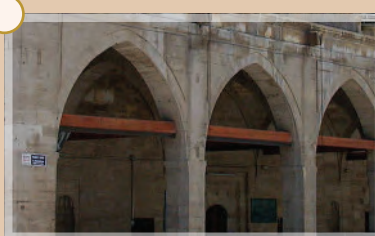
Kare planlı bir yapının üzerine kubbenin oturtulmasını sağlayan geçiş ögesi.

4

Revak

Yapının ön yüzünde bir kemer dizisi ile dışa açılan üstü örtülü uzunlamasına mekân.

5

Tonoz

Taş ya da tuğladan örülerek meydana getirilen mimari örtü elemanı.

6

Kemer

İki sütunu (ayağı) birbirine bağlayan mimari öge.

7

Avlu

Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan, duvarla çevrili alan.

8

Minber

Camilerde hatibin hutbe okuduğu yer.

9

Giriş kapısı (Taç Kapı)

Cami, saray ve büyük binalarda ana giriş kapısı.

Erken Dönem İslam Sanatında Cami

Camiler, İslam sanatının en önemli mimari eserleridir. İlk camiler basit çevre duvarlarına sahip çoğunlukla üzeri açık ibadet yerleridir. Hz. Muhammed'in bütün faaliyetlerinin merkezi ve ilk camilere de örnek olan **Mescid-i Nebevi** (Görsel 6.5), etrafı duvarlarla çevrili bir avlu ve üzeri düz çatı ile örtülmüş bir yapıdır. Emeviler Dönemi'nde genişletilen yapıya, değişik zamanlarda eklemeler yapıldığından Hz. Muhammed, Hz. Ömer ve Hz. Eubekir'in mezarları yapının içinde kalmıştır. İlk yapıldığı dönemlerde siyah beyaz mermerle süslenen caminin revakları sütun ve kemerlerle zenginleştirilmiştir. Osmanlılar Dönemi'nde ise giriş kapısı, mihrap ve türbenin üzerindeki kubbeler onarılmış, Hz. Muhammed'in türbesinin üzerine de dilimli yeşil kubbe yapılmıştır.

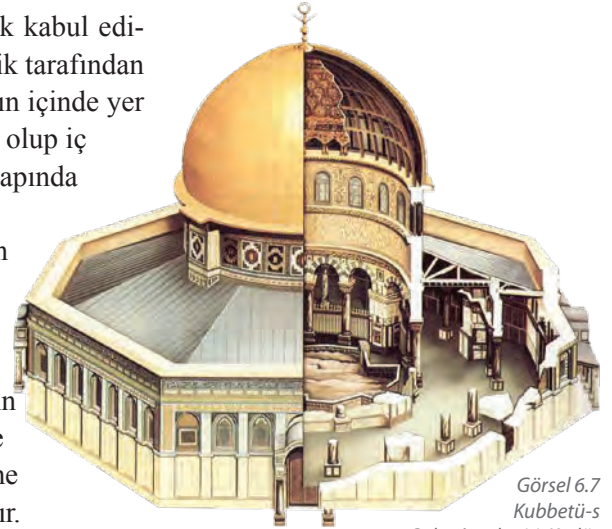
Görsel 6.5
Günümüzde Mescid-i Nebevi, Medine

Emevi Halifesi I. Velid tarafından bir Roma tapınağı ile Bizans bazilikasının yerine yaptırılan **Şam Emeviye Camii** (706-715), mimari planı ile İslam dünyasında örnek alınan bir eserdir (Görsel 6.6). Caminin planı; kible duvarına paralel, birbirinden sütun sıralarıyla ayrılan üç sahnın ile ortada bunları dik olarak kesen bir sahnından oluşmuştur. Sahnınların kesişme yerini bir kubbe örtmektedir. Günümüze orijinal planı ile gelen ender camilerden olan eserin mozaik süslemeleri dikkat çekicidir. Mozaik süslemelerinde köşkler, servi ağaçları ve cennet tasvirleri dikkati çekmektedir.

Görsel 6.6
Emeviyye Camii, Şam

Hz. Muhammed'in Miraç olayının gerçekleştiği yer olarak kabul edilen **Kubbetü-s Sahra** (Görsel 6.7), Emevi Halifesi Abdülmelik tarafından 691'de ziyaretgâh olarak yaptırılmıştır. Sekizgen planlı yapının içinde yer alan ikinci sekizgen bölüm sütunlarla ve kemerlerle çevrilmiş olup iç kısımda ise daire şeklini almıştır. Yapının üzeri yirmi metre çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Ahşap kubbenin üzerinin kurşun ile kaplanmış olması eserdeki Bizans etkisini göstermektedir. Yapının içi zengin mozaik süslemelerle kaplanmıştır. Süslemelerinde asma yaprakları, üzüm salkımları ile kanatlı hayvan figürleri kullanılmıştır. Süslemeler, yapının özellikle kubbe kasnağı, kemerleri ve kubbe ile kemer arasındaki üçgenlerde yer alan altın zeminli yeşil ve sarı mozaiklerden oluşur. İlk yapıldığı dönemde caminin iç kısmının kaplanmasında kullanılan mozaiklerin yerine Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde çini süslemeler yapılmıştır.

Görsel 6.7
Kubbetü-s
Sahra'nın kesiti, Kudüs
(temsili resim)

Halife Abdülmelik tarafından 702'de Bizanslılar Dönemi'nde yapılan Meryem Bazilikası'nın yerine yaptırılan Kudüs'teki **Mescid-i Aksa**'da mihrap duvarına dikey uzanan sahnınlar mihraba paralel bir sahnınla kesilmiş, mihrap önü kubbe ile örtülmüştür. Sonraki yıllarda yapının sağına ve soluna altışar sahnın ilave edilerek yapı genişletilmiştir (Görsel 6.8).

Görsel 6.8
Mescid-i Aksa, Kudüs

Görsel 6.10
Ulu Camii minaresi, Samarra

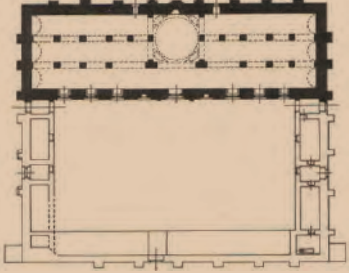

Görsel 6.9
Ulu Camii, Kurtuba

İspanya'da Endülüs Emevileri Dönemi'nde Halife I. Abdurrahman tarafından 786'da yaptırılan **Kurtuba Ulu Camii** (Görsel 6.9), mihrap duvarına dikey olarak uzanan dokuz sahından ve revaklı avludan oluşur. Camide yüzlerce sütun ve iki katlı revaklar mevcuttur. 833'te II. Abdurrahman Dönemi'nde yapılan eklemelerle cami genişletilmiştir. Yapının dikkat çekici özelliği atlamalı olarak beyaz taş ve kırmızı tuğla ile örülmüş, iki katlı at nalı ve dilimli kemerleri ile bu kemerlerin insanda bıraktığı renk ve biçimsel etkidir. Mermer ve mozaik malzeme ile yapılan süslemelerde bitkisel motifler ile kûfi (köşeli Arapça yazı) yazılar bulunmaktadır.

❓ Bunu biliyor musunuz ?

Kûfe planı; mihrap duvarına dik veya paralel uzanan sahnınlarla bölünmüş bir cami planıdır.

Samarra Ulu Camii, Abbasi Halifesi Mütevekkil tarafından 848-852 yılları arasında kûfe planlı olarak yaptırılmıştır. Cami, mihrap duvarına dik uzanan yirmi beş sahından meydana gelmiştir. Günümüze yalnızca tuğlalı dış duvarları ile minaresi ulaşmıştır. Yapılan kazılarda bitkisel motifli alçı süslemeler ile çini parçaları bulunmuştur. Eser malviye (helezonik) şeklindeki anıtsal minaresiyle dikkat çekmektedir. Kare biçimli tabanlığa oturtulmuş gövdesi, helezon biçiminde yükselen yapıyı rampa şeklinde dolanan, tabandan en üst kısma doğru daralan koni şeklindedir (Görsel 6.10).

Türk Sanatında Cami

Türklerde ilk cami örneklerine, İslamiyet'i resmî din olarak kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılarda rastlanmaktadır. Karahanlılar Dönemi'nde Merv şehri yakınlarında bulunan **Talhatan Baba Camii** (Görsel 6.11); dikdörtgen biçimli, yanlara doğru küçük çapraz tonozlarla genişletilmiş, tek kubbeli bir plana sahip olup tamamen tuğladan yapılmıştır. Tuğlaların değişik şekillerde dizilmesi ile süslemeler oluşturulmuştur.

Karahanlılardan sonra İslamiyet'i kabul eden Gaznelilerin en önemli camilerinden olan **Leşker-i Bazaar Ulu Camii** (11. yy.), enine dikdörtgen plana sahiptir. Mihrap duvarına uzanan iki sahnın, mihrap önünde dikey bir sahnınla kesişmiş ve üstüne kubbe yerleştirilmiştir.

Görsel 6.11
Talhatan Baba Camii, Merv

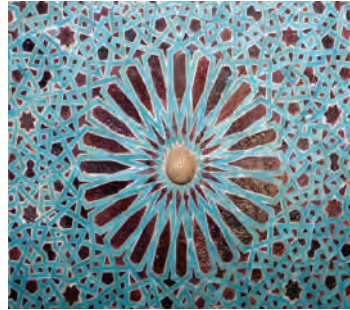
Mihrap önü kubbeli cami planını geliştiren Selçuklular, yalnız İran'da değil bütün İslam dünyasında kullanılan plan ve mimari şekiller ortaya koymuşlardır. Cami mimarisinin en önemli anıtsal eserlerinden biri olan **İsfahan Mescid-i Cuması**, 1080'de Melikşah tarafından yaptırılmıştır. 1121'de yanan cami 1157'de Sultan Sencer tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Medrese ve cami birleşiminin ve dört eyvanlı cami tipinin ilk örneği olan eserde üç dilimli tromplarla kubbeye geçiş sağlanmıştır. Minarelerde zengin tuğla süslemeleri dikkat çekmektedir (Görsel 6.12).

Anadolu Selçuklularına ait **Konya Alaaddin Camii**'nin inşasına 12. yy. ortalarında başlanmış, 1220'de Alâaddin Keykubad Dönemi'nde bitirilmiştir. Kûfe planlı caminin minberi abanoz ağacından yapılmıştır. Caminin mihrap çevresi ve kubbelerinin içi çini süslemelidir. Ana giriş kapısında kesme taş, mihrabında ise mermer kullanılmıştır. Avlusunda biri II. Kılıçarslan'a ait, diğeri ise tamamlanmamış iki kümbet bulunmaktadır (Görsel 6.13).

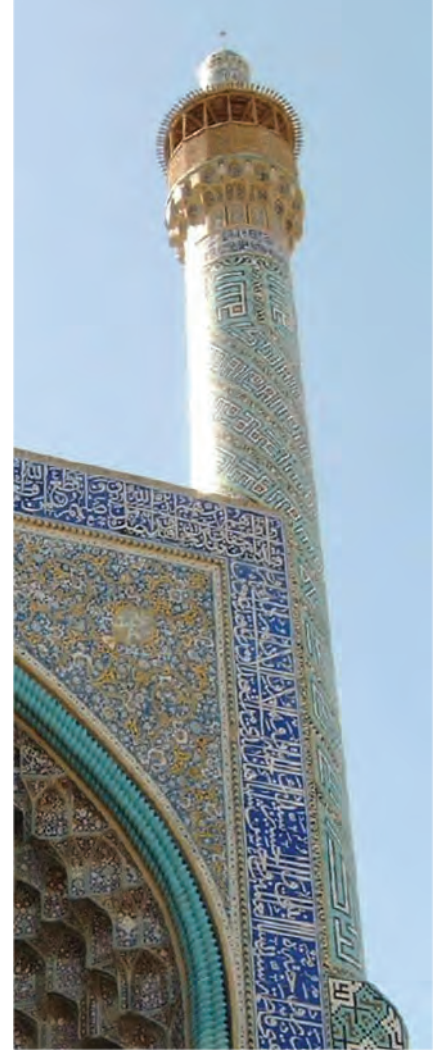
Görsel 6.13
Alaaddin Camii, Konya

Anadolu'da sıklıkla görülen cami tiplerinden biri de ahşap direkli camilerdir. Anadolu Selçuklu Dönemi ahşap direkli camilerden biri olan **Ankara Arslanhane Camii** (1298), mihraba dik beş sahnınlı bir yapıdır. Caminin mihrabı çini, mozaik ve alçı süslemelerle, minberi ise ağaç işçiliği ile dikkat çekmektedir. Ahşap direkli bir diğer eser de **Beyşehir Eşrefoğlu Camii**'dir. Eser, 1299'da yapılmış, bazilikal planlı ve piramidal çatılı bir yapıdır. Orta sahnı altına yapılmış kar kuyusu, çini mozaik işlemeli mihrabı ve mihrap önündeki çini mozaik kaplamalı kubbesi ile dikkat çekmektedir (Görsel 6.14).

Görsel 6.14
Eşrefoğlu Camii kubbesi, Beyşehir

Aydınöğlu Mehmet Bey tarafından 1312'de yaptırılan **Birgi Ulu Camii** kare planlıdır. Eserde mihrap duvarına uzanan beş sahnınlı bulunmaktadır. Orta sahnı diğerlerinden daha uzun olarak yapılmış, sahnınlı sütunlarla ayrılmıştır. Yapı kemerler üzerine ahşaptan yapılmış meyilli çatı ile örtülmüştür. Güneybatı cephesinde yükselen minare firuze renkli sırlı tuğlaların baklava ve zikzak biçiminde sıralanması ile süslenmiştir. Caminin mihrabı mozaik çinilerle kaplanmıştır.

Görsel 6.12
Mescid-i Cuma, İsfahan

❓ Bunu biliyor musunuz ?

Çarşamba (Samsun) **Göğceli Camii** (1206) Türkiye sınırları içinde ayakta kalabilen en eski ahşap camidir ve yapımında hiç çivi kullanılmamıştır.

Göğceli Camii iç görünüm

Görsel 6.15
Yeşil Camii minaresi, İznik

Erken Devir Osmanlı mimarisinin ilk örneklerinden olan İznik **Yeşil Camii** 1378-1392 yılları arasında yapılmıştır. Tek kubbeli klasik camilerden olan yapının süslemelerinde mermer kullanılmıştır. Minaresi Selçuklu geleneğinde olduğu gibi tuğladan yapılmıştır. Adını minaresindeki yeşil çinilerden alan eserde firûze, sarı ve mor renkli çiniler de kullanılmıştır (Görsel 6.15).

Erken Devir Osmanlı mimarisinin önemli örneklerinden biri de **Bursa Yıldırım Camii**'dir. 1394-1395 yıllarında, Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılmıştır. Ters T planlı yapının ortasında daha yüksek ve geniş olan beş kemerle yanlarda ikişer kemerden oluşan anıtsal bir girişi vardır. Yapı tamamıyla kesme taştan yapılmıştır.

1396-1400 yılları arasında Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılan **Bursa Ulu Camii**, çok kubbeli camilerin önemli örneklerindedir. Caminin içi kemerlerle birbirine bağlanan on iki paye ile yirmi bölüme ayrılmış, her bölümün üzeri aynı büyüklükte kubbe ile kapatılmıştır. Kalın duvarlarla çevrili olan camide son cemaat yeri yoktur. Mihrap doğrultusunda ikinci kubbenin üzeri açık bırakılmış ve altına on altı köşeli ve üç çanaklı fiskiye şeklinde bir havuz yapılmıştır. Minberi çivi kullanılmadan birbirine geçmeli olarak (küdekari) yapılmış ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. Yapıda taş işçiliği, kalem işi süslemeler ve hat sanatının seçkin örnekleri yer almaktadır (Görsel 6.16).

Görsel 6.16
Ulu Camii, Bursa

Görsel 6.17
Üç Şerefeli Camii, Edirne

Edirne Üç Şerefeli Camii, II. Murat tarafından 1437-1447 yılları arasında yaptırılmıştır. Eser merkezî planlı kubbesi ile kendisinden sonra yapılan Osmanlı camilerine örnek teşkil etmiştir. Osmanlı mimarisinin ilk dört minareli camisi olan esere, minarelerinin sadece birinde üç şerefe olduğu için bu isim verilmiştir. Her minarenin süslemesi farklıdır. Orta kubbe caminin iç mekânına hakimdir. Kubbenin çevresine yan kubbeler yerleştirilmiştir. Avlu pencerelerinin ikisinin alınlıklarında lacivert ve beyaz çinilerle oluşturulmuş Sultan Murat'ın ismini taşıyan kitabeler vardır. Revak kısmındaki kubbelerde kıvrık dallı rumiler ve geometrik şekilli kalem işi süslemeler mevcuttur (Görsel 6.17).

Osmanlı Klasik Dönem eserlerinden olan İstanbul'daki **Süleymaniye Camii**, 1550-1557 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın kalfalık dönemi eserlerindedir. Cami inşasında kullanılan taşlar, imparatorluğun farklı bölgelerinden getirilmiştir. Merkezî planlı olarak yapılan caminin ana kubbesinin kuzeyi ve güneyi yarım kubbelerle desteklenmiş, yarım kubbeler ise köşelerdeki çeyrek kubbelerle genişletilmiştir. Revaklar ise kubbelerle örtülmüştür (Görsel 6.18). Mihrap duvarı çini süslemelerle kaplanırken pencereleri vitraylarla süslenmiştir. Kapıları abanozdan yapılan eserin mihrap ve minberinde seçkin mermer işçiliği üzerine sülüs (hat sanatı yazı türü) hat örnekleri yer almaktadır.

Görsel 6.18
Süleymaniye Camii'nin yarım ve çeyrek kubbeleri, İstanbul

Mimar Sinan'ın ustalık eserim dediği **Edirne Selimiye Camii**, 1569-1574 yılları arasında Sultan II. Selim tarafından yaptırılmıştır. Külliye'nin (yapılar topluluğu) ana yapısı olan cami, merkezî kubbeli bir yapıdır. Ortada sekiz sütunun taşıdığı kırk iki metre yüksekliğinde ve otuz iki metre çapındaki kubbe o zamana kadar yapılmış en büyük kubbedir. Mihrabın bulunduğu kısım yarım kubbe ile örtülmüştür. Bunların her köşesinde dört çeyrek kubbe (eksedra) bulunmaktadır (Görsel 6.19). Tek parça taştan ince işçilikle yapılan minber benzerlerinden büyüktür. Caminin süslemelerinde çiniden yapılan hat bezemeleri dikkat çekmektedir. Kible duvarındaki minberin arkası ve külahı, alt pencerelerin alınlıkları çinilerle kaplıdır. Hünkâr mahfili (padişahların namaz kıldığı yer), çinileri, kalem işi süslemeleri, revaklı avlusu ve şadırvanı (abdest alınan yer) ile Türk mimarisinde özel bir yere sahiptir.

Görsel 6.19
Selimiye Camii, Edirne

Sultan Ahmet Camii, Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından 1609-1617 yılları arasında Sultan I.Ahmet adına yaptırılmıştır (Görsel 6.20). Mimar Sinan sonrası tamamlanan ilk büyük eserdir. Büyük bir külliye şeklinde yapılan eser selatin (padişahların yaptırdığı) camilerinin en büyüğüdür. Eser, merkezî kubbeli olup ana kubbenin yanındaki yarım kubbeler üçer çeyrek kubbe ile güçlendirilmiştir. Caminin kubbe ağırlığını dört adet büyük sütun taşımaktadır. Geniş bir alana yayılan camiye giriş, kuzeydeki ana kapıdan ve yanlardaki küçük kapılardan sağlanmaktadır. Mavi çinileri ile ünlü olan cami bundan dolayı "Mavi Cami" olarak da tanınmıştır. Hünkâr mahfili firuze çinileri, renkli kalem işleri, altın yıldızlı hat örnekleri ile süslenmiştir.

Şanlıurfa Rıdvaniye Camii, Rakka Valisi Rıdvan Ahmet Paşa tarafından 1717'de yaptırılmıştır. Cami kesme taştan yapılmış olup, üç kubbe ile örtülü dikdörtgen plana sahiptir. Caminin girişinde üç bölümlü, üç kubbeli son cemaat yeri, doğusunda da tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. Üzeri bitki motifleri ile bezeli ahşap kanatlı giriş kapısı dönemin en güzel geçme ve kakma tekniğiyle yapılmıştır. Yarım kubbeli mihrap köşeli bir niş şeklinde olup, siyah beyaz iki renkli taştan oluşmaktadır. Minberi balkon şeklinde olan yapının ibadet mekânı her cephede açılmış pencerelerle oldukça aydınlıktır. Taş kaide üzerine oturan minaresi sekizgen gövdeye ve mukarnaslı şerefeye sahiptir.

Görsel 6.20
Sultan Ahmet Camii, İstanbul

Çevrenizde bulunan dinî mimarlık eserleri örneklerinden olan camiler ile ilgili görseller bularak bir sunum hazırlayınız.

6.2.2. Türbeler

İslam dünyasında tanınmış kişilerin mezarı üzerine kurulan yapılara türbe denmektedir. İslam sanatı içinde bilinen ilk türbe Abbasiler Dönemi'ne ait **Kubbetü's Süleybiye**'dir. İç içe iki sekizgen duvardan oluşan yapının ortasında kubbe ile örtülü merkezî bir bölüm vardır. Ana giriş kapısı tuğladan zengin geometrik şekillerle süslenmiştir.

Görsel 6.21
Sultan Sencer Türbesi, Merv

Kubbetü's Süleybiye dışında ilk türbe örnekleri, X. yüzyılda, Türk hakimiyetindeki Horasan ve Türkistan bölgelerinde görülmeye başlamış ve XI-XII. yüzyıllarda, Gazneliler ve Büyük Selçuklu Dönemi'nde, Azerbaycan ve İran'da yaygınlaşmıştır. Bu dönemin ilk örneklerinden olan **Arap Ata Türbesi**, 978'de yapılmıştır. Kare planlı, tek kubbeli olarak yapılan ve kubbeye geçişte kullanılan üç dilimli, yonca biçimli tromplarıyla daha sonraki türbelerine örnek teşkil eden eser, tuğladan süslemelere sahiptir.

Karahanlılarla başlayan türbe mimarisi, Selçuklular Dönemi'nde büyük gelişme göstermiştir. **Sultan Sencer Türbesi**, kare şeklindeki taban üzerine oturtulmuştur. Galerilerle (üst katlardaki yarım sahn) çevrili üst bölüm, hafif sivri çift kubbe sırlı tuğlalar ile kaplanmıştır (Görsel 6.21).

Çadırların tuğladan abideler hâlinde ebedileştirildiği eser olarak bilinen **Horasan'daki Radkan Kümbeti**, içten kubbeli, dıştan konik çatı ile örtülü, silindirik bir yapı olup firuze çinileri ile dikkat çekmektedir.

Akkoyunlu Devleti'nin ilgi çeken yapılarından olan **Ahlat Emir Bayındır Kümbeti**, 1491'de yapılmıştır. Silindirik gövdeli yapı, sütunlar üzerine dekoratif kemere sahip olup üzeri konik külahla kapatılmıştır (Görsel 6.22).

Görsel 6.22
Emir Bayındır Kümbeti, Ahlat

Danışmentlilere ait **Niksar'daki Kırk Kızlar Kümbeti** 12. yüzyılda, taş temel üzerine tuğladan yapılmış sekizgen bir yapıdır. Piramit külahı yıkılmış, tuğla kubbesi ortaya çıkmıştır. Tuğla ve çini süslemeleri gösterişli olan yapı yıkılmaya yüz tutmuştur.

Anadolu Selçuklularının ilk kümbet tarzı eserlerinden olan **II. Kılıçaslan Kümbeti**, Konya'da Alaaddin Camii avlusundadır. Kesme taştan, on kenarlı, prizmatik gövdeli, piramit külahla örtülü olan yapı, kabartma çini kitabeli lahitleriyle önemli bir yere sahiptir.

Karahanlılar, Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları Dönemi'nde türbeler kümbet şeklinde yaptırılmıştır. Kümbetlerin bu şekilde yaptırılmasının sebeplerini araştırınız ve arkadaşlarınızla paylaşınız.

Şah Cihan Hatun adına 1276'da yaptırılan **Kayseri Döner Kümbet**, on iki köşeli, konik külahlı bir yapıdır. Anıtsal bir çadırı andıran eser, figürlü plastik süslemeleriyle dikkat çekmektedir.

Anadolu'nun en önemli mezar anıtlarından birisi olan **Tercan Mama Hatun Kümbeti**, 13. yüzyılda yapılmıştır (Görsel 6.23). Mumyalık üzerine yükselen külahlı kümbeti ile Anadolu'da başka örneği olmayan bir yapıdır. On bir nişli çevre duvarı ortadaki kümbeti daire biçiminde çevirmiştir.

Görsel 6.23
Mama Hatun Kümbeti, Tercan

Görsel 6.24
Yeşil Türbe, Bursa

Osmanlı Dönemi'nin önemli türbelerinden birisi **Bursa Yeşil Türbe**'dir. Türbe Çelebi Mehmet Türbesi adıyla da bilinir. 1421'de yaptırılan türbe; tuğladan, sekiz köşeli prizma şeklinde yapılmış ve türbenin üzerine kasnaklı bir kubbe oturulmuştur. Türbenin çinileri turkuaz renkli olduğu için türbe "Yeşil Türbe" adını almıştır. Türbe içinde bulunan lahitler ve türbenin içi üç metre yüksekliğe kadar çinilerle süslenmiştir. Mihrap özel çini işçiliği ile dikkat çekmektedir (Görsel 6.24).

Dünyada mimarisiyle ünlenen türbelerden biri de **Tac Mahal**'dir. Eser Babür Sultanı Şah Cihan tarafından son çocuğunun doğumu esnasında vefat eden eşi, Banu Begüm (Mümtaz Mahal) adına yaptırılmıştır (1631-1652). Tac Mahal, dünya kültür mirası listesinde yer alan eserlerdendir. Bu eserin planı ve inşası İstanbul'dan gönderilen Mimarbaşı Mehmet İsa Efendi ve ekibi tarafından yapılmıştır (Görsel 6.25).

Görsel 6.25
Tac Mahal, Hindistan

6.2.3. Minareler

Tarihin belirli dönemlerinde gözetleme kulesi, işaret ve yangın kuleleri olarak kullanılan minareler İslamiyet'le beraber camilerin vazgeçilmez öğelerinden olmuştur. Ezan okunması amacıyla yapılan ilk minareye, Emeviler Dönemi'nde Şam Emeviye Camii'nde rastlanmaktadır.

Karahanlılara ait eserlerden olan **Buhara Kalan Minare**, 1127-1129 tarihleri arasında Arslan Han tarafından **Mescid-i Cuma** ile birlikte yaptırılmıştır. Minare sekizgen bir kaide üzerine inşa edilmiş olup silindirik bir gövdeye sahiptir. Tuğla işçiliği ile dikkat çeken eserde gövde, kuşaklar hâlinde değişik geometrik süslemelerle kaplanmıştır.

Gazneliler Dönemi'nde, Gazne'de yapılan Sultan **III. Mesud Minaresi** (1157), taştan bir kaide üzerine oturtulmuş olup sekiz köşeli yıldız biçimindedir. Silindirik üst gövdesi deprem nedeni ile yıkılmıştır.

Görsel 6.26
Yivli Minare, Antalya

Minarede tuğla üzerine yazılmış kûfi kitabeler, bitkisel motifler ve geometrik şekiller vardır. Karahanlı ve Büyük Selçuklu minarelerindeki yukarıya doğru daralma bu minarede, gövdeyi farklı kısımlara bölerek sağlamıştır.

13. yüzyıla ait bir Selçuklu eseri olan **Yivli Minare**, Antalya'daki ilk İslam eserlerindedir. Kaidesi kesme taştan olup gövde kısmı tuğladan yapılmış ve firuze renkli çinilerle süslenmiştir. Sekiz yivli, otuz sekiz metre yüksekliğindeki minareye doksan basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Minare gövdesinde bulunan yivlerinden dolayı bu isimle anılmıştır (Görsel 6.26).

6.2.4. Medreseler

İslam ve Türk mimarisinde medreseler ilk kez Karahanlılar ve Gazneliler Dönemi'nde yapılmıştır. Medreselere devlet memuru yetiştirilmesi amacıyla Büyük Selçuklular Dönemi'nde büyük önem verilmiştir. Vezir Nizamülmülk tarafından düzenlenen ve Nizamiye Medreseleri adıyla anılan medreselerde dinî ilimlerin yanında tıp, matematik ve astronomi gibi dersler okutulmuştur. 11. yüzyılın başında yaptırılan **Bağdat Nizamiye Medresesi**'nden günümüze bir şey kalmamıştır.

Sultan Melikşah zamanında yaptırılan **Hargird Medresesi** (1087), harabe hâlidir. Kare bir avlu etrafında dört eyvandan oluşan plana sahiptir. Eyvanın (üç yönden kapalı, bir yönden açık, üstü örtülü mekân) tuğla hamurundan yapılan çiçekli kitabesi bugün Tahran Müzesindedir.

Sultan Melikşah tarafından yaptırılan diğer medrese ise **Rey Medresesi**'dir. Dört eyvanlı olarak yapılan medrese zengin stuko süslemelere sahiptir. Medresenin günümüze kadar ulaşan kısımlarında bulunan süslemelerin geometrik bölümler içerisinde kıvrık dallardan yapıldığı görülmektedir. Medresenin mihrap bölümü süslemeleri ile dikkat çekmektedir. Bu süslemeler arasında karşılıklı iki sülün ve diğer kuş figürleri yer almaktadır.

12. yüzyılın ortalarında Danişmentliler tarafından yapılan **Tokat** (1151) ve **Niksar** (1157) **Yağlıbasan Medreseleri**, Anadolu'daki "ilk kapalı avlulu" medreselerdir. Medreseler ortada kubbenin örttüğü avlu etrafında eyvanlardan ve hücrelerden meydana gelmiştir. Niksar Yağlıbasan Medresesi restore edilmiş ve müze olarak kullanılmaktadır.

Görsel 6.27
Karatay Medresesi,
Konya

Anadolu Selçukluları Dönemi'nin anıtsal mimari eserlerinden olan **Konya Karatay Medresesi** (Görsel 6.27), 1251'de yaptırılmış kubbeli medreselerdendir. Dengeli ve simetrik plana sahiptir. Büyük kubbenin ortasında aydınlık feneri vardır. Eyvanın iki yanında kubbeli odalar yer almaktadır. Kubbenin duvarlarında zengin çini mozaikler, eserin ana girişinde ise geometrik süslemeler bulunmaktadır.

Konya’da Vezir Sahip Ata tarafından yaptırılan **İnce Minareli Medrese** (1260-1265), anıtsal ana giriş kapısı, dışa açık mescidi ve çift şerefeli minaresi ile kapalı avlulu medreselerdendir. Yapımında taş ve tuğlanın bir arada kullanıldığı eser, ana giriş kapısında bulunan zengin taş süslemeleriyle dikkat çekmektedir (Görsel 6.28).

Konya Sırçalı Medrese (1242), iki katlı, revaklı avlulu ve eyvanlı olarak yapılmıştır. Giriş kapsı, kitabesi ve eyvanındaki çini süslemeleri ile dikkat çeken eserde taş ve tuğla kullanılmıştır.

Görsel 6.29
Çifte Minareli Medrese, Erzurum

Erzurum Çifte Minareli Medrese’de (1257), Anadolu Selçuklu mimarisinin bütün özellikleri görülür. Yüksek cepheye sahip iki katlı, dört eyvanlı bir yapıdır. Ana giriş kapısında bulunan bitkisel süslemeler arasında damarlı palmyeler, ejder ve çift başlı kartal kabartmaları yer almaktadır (Görsel 6.29).

Sivas Gök Medrese (1271); çifte minaresi, abidevi giriş kapısı, çeşmesi ve kabartma süslemeli köşe kuleleri ile gösterişli bir yapıdır. Medreselerde ilk defa çifte minare burada uygulanmıştır. Kapı kemerinde On İki Hayvanlı Türk Takvimi’ni gösteren rölyefler vardır. Eyvandaki çini süslemeleri dikkat çekmektedir (Görsel 6.30).

Tokat Gök Medrese, Sivas Buruciye Medresesi, Kırşehir Caca Bey Medresesi, Karaman Hatuniye Medresesi dönemin diğer önemli medreseleri arasında yer almaktadır.

Görsel 6.31
Fatih Medreseleri, İstanbul

Selçuklu Dönemi’nin kapalı avlulu medreseleri, Osmanlı Dönemi’nde açık avlulu medreseler olarak yapılmıştır. Osmanlı Dönemi eseri olan **Fatih Külliyesi** (1463-1470), Mimar Atik Sinan tarafından yapılmıştır. Külliyeinin içinde yer alan caminin etrafında sekiz medrese vardır. Caminin doğusundaki medrese topluluğuna Karadeniz, batısındaki medrese topluluğuna ise Akdeniz Medreseleri (Fatih Medreseleri) denmektedir (Görsel 6.31). Açık avlulu olan sekiz medrese “Sahnı Seman Medreseleri” diye de bilinir.

Görsel 6.28
İnce Minareli Medrese’nin taş kapısı süslemeleri,
Konya

Görsel 6.30
Gök Medrese, Sivas

Görsel 6.32
Süleymaniye
Külliyesi,
İstanbul

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan Süleymaniye Külliyesi'ndeki **Süleymaniye Medresesi**'nin inşası 1557'de tamamlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin en önemli medreselerindendir. Özellikle ordunun tabip, cerrah, mühendis ihtiyacını göz önünde tutan Kanuni Sultan Süleyman, İstanbul'daki Süleymaniye Camii yanında bir tıp medresesi, darüşşifa, riyaziyyat (matematik) öğrenimine mahsus dört medrese, bir darü'l-hadis (hadis okunan yer) ve bir tetimme (yüksek öğretime hazırlık) yaptırmıştır (Görsel 6.32).

Bunu biliyor musunuz ?

1267'de Vali Seyfettin Torumtay tarafından Amasya'da yaptırılan **Gök Medrese Camii**, cami ve medrese planının aynı anda uygulandığı ender yapılardan birisidir. Yanında bulunan kümbetin mavi renkte çinilerle süslenmesinden dolayı "Gök Medrese" adını almıştır. 1269 tarihinde yapılan Kayseri **Hacı Kılıç Camii ve Medresesi** de cami ve medrese formunun bir arada uygulandığı eserlerden biridir.

1488 yılında yapılan **Amasya Kapı Ağası Medresesi**, sekizgen planlı ve revaklı avluya sahiptir. Medresenin dershanesi yanlara doğru küçük birer yarım kubbe ile örtülmüştür (Görsel 6.33).

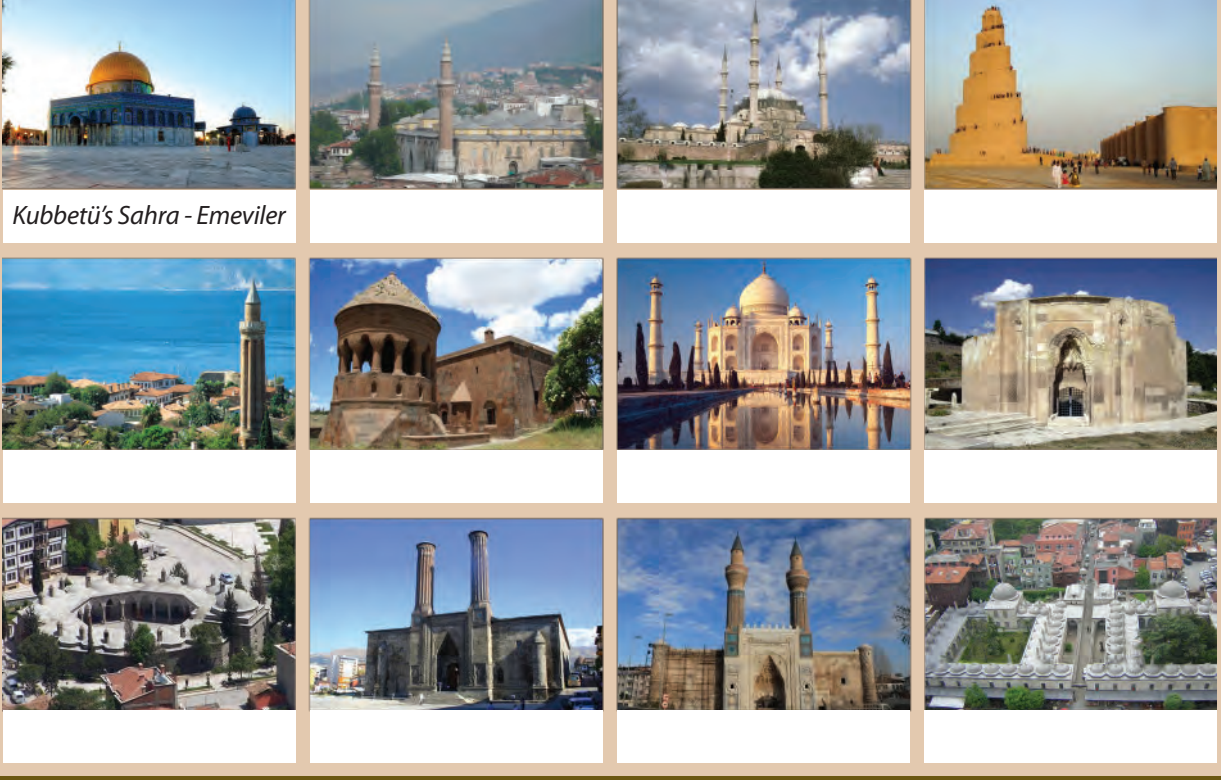
Görsel 6.33
Kapı Ağası Medresesi, Amasya

Kapı Ağası Medresesi'nin değişik planını, Mimar Sinan 1550'de **İstanbul Rüstem Paşa Medresesi**'nde uygulamıştır. Sekizgen avluyu çevreleyen yirmi dört adet kubbeli revakların arkasına, hücreler sıralanarak, büyük kubbeli dershane dışa çıkıntılı olarak yerleştirilmiştir. Dört köşenin doldurulması ile yapı dıştan kare şeklini almıştır.

Çevrenizde varsa bulunan tarihî bir medreseye gezi yapınız. Gezi sonucu edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Aşağıdaki görsellerde İslam ve Türk sanatında gelişen dinî mimarlık eserleri verilmiştir. Görsellerin altına eserin ismini ve dönemini örnekte verildiği gibi yazınız.

Kubbetü's Sahra - Emeviler

6.3. SİVİL MİMARİ

6.3.1. Kervansaraylar

Karahanlıların ve Gaznelilerin ribat adını verdikleri kervansaraylar, Büyük Selçuklular Dönemi'nde geliştirilmiş, Anadolu Selçuklular Dönemi'nde ise gelişimini tamamlamıştır. Kervansaraylar özellikle Selçuklular zamanında kervanların güvenliğini sağlamak ve gerektiğinde de bir kale olarak kullanılmak üzere ticaret yolları üzerinde yapılmıştır.

Karahanlılar Dönemi'nde yapılan **Ribat-ı Melik**, Buhara-Semerkant yolu üzerindedir (Görsel 6.34). 1078 yılında yapılan kervansarayda bir avlu etrafında tonozlu odalar ve mekânlar iki katlı olarak yer almıştır. Köşelerde yuvarlak kuleler ve ortada abidevi ana giriş kapısı gelişmiş mimari üslubun olduğunu göstermektedir.

Karahanlı mimari geleneğini devam ettiren **Ribat-ı Mahi**, Gazneli Sultan Mesut tarafından 1019-1020 yılları arasında yaptırılmıştır. Eyvan ve kubbeli mekânların birleşmesine öncülük eden eser kare planlı ve dört eyvanlıdır. Duvarları yüksek kulelerle desteklenmiştir. Eserde palmet ve rumi dolgulu geometrik süslemelerin çok azı günümüze ulaşabilmiştir.

Görsel 6.34
Ribat-ı Melik Kervansarayı'nın giriş kapısı

Büyük Selçuklu kervansarayları arasında yer alan **Ribat-ı Şerif**, Meşhed-Serahs yolunda yapılmıştır. Kareye yakın bir planı olan eserin cami, odalar ve giriş kapılarında zengin tuğla süslemeler bulunmaktadır.

Görsel 6.35
Sultan Han, Aksaray

Sultan Han, Anadolu Selçukluları Dönemi'nde (1229) Konya-Aksaray yolunda, Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır. Yapıda revaklı avlu, portaller, kapalı bölümün ortasındaki kubbe, aydınlık feneri ve köşk mescit yer almaktadır (Görsel 6.35). Eser, portalı ve köşk mescitteki taş süslemeler yönünden zengindir.

Antalya-Alanya yolunda **Alara Han**, Aksaray-Kayseri yolunda **Ağzıkara Han**, Konya-Aksaray yolunda **Zazadin Han** Anadolu Selçuklularına ait diğer kervansaraylardır.

Osmanlı Dönemi kervansaraylarından olan Edirne'deki **Rüstem Paşa Kervansarayı**, Sadrazam Rüstem Paşa tarafından 1561'de Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Dikdörtgen avlunun çevresinde iki kat hâlinde yüz iki oda yer alır. Katların avluya bakan yüzleri revaklıdır. Uzun kenarında karşılıklı olarak yukarı çıkan merdivenlere sahiptir. Üst kat pencere ve kapı kemerlerinde tuğla ve süslemeler bulunmaktadır (Görsel 6.36).

Görsel 6.36
Rüstem Paşa Kervansarayı, Edirne

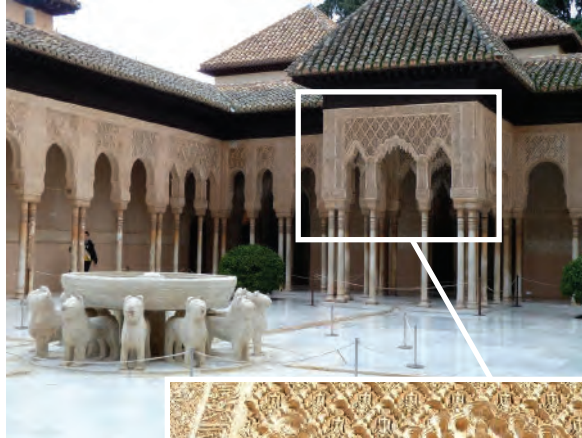
6.3.2. Saraylar

İslam mimarisinde saraylara ilk defa Emeviler Dönemi'nde rastlanmaktadır. 711-715 yılları arasında Halife Velit zamanında yapılan ve 1868'deki kazılarda ortaya çıkarılan **Kusayr Amra Sarayı**, Lut Gölü'nün kuzeyinde yer almaktadır. Etrafı kalın surlarla çevrilmiştir. İki bölümden meydana gelen sarayın birinci bölümünde kilise planlarını andıran üç sahnılı bir salon vardır. İkinci bölüm ise üç küçük odadan oluşan hamam bölümüdür. Duvarlarda Arapça, Yunanca isimlere ve resimlere rastlanmaktadır. Bu isimler Emeviler tarafından mağlup edilen kral ve hükümdarlara aittir. Resimlerde ise doğum ve av sahneleri işlenmiş olup Yunan ve Sasanî etkisi görülmektedir. Bu dönemin saraylarından olan **Mişatta Sarayı** (743-749), revaksız bir avluyla birbirinden ayrılan iki bölümden meydana gelmiştir. Güney cephe duvarının ortasında yer alan giriş kapısı payandalarla desteklenmiştir. Payandaların üzerinde ve ön cephede süslemeler yoğun biçimde verilmiştir. Eserde zengin taş işçiliği ve bitkisel süslemeler dikkat çekmektedir. Süslemelerde aslan, grifon ve sfenks kabartmaları görülmektedir. Hayvanlar realist (gerçekçi) biçimde ele alınmıştır. Eserdeki hayvan figürlü süslemelerde Orta Asya Türk resim sanatının etkileri görülür. Saraya ait kabartmalar Berlin Müzesinde segilenmektedir (Görsel 6.37).

Görsel 6.37
Bitki ve hayvan şekilli süslemeler,
Mişatta Sarayı

İspanya'daki İslam eserlerinin en güzel örneklerinden olan **El Hamra Sarayı**'nın temeli 1232 yılında atılmıştır. Saray, aynı aileden gelen çeşitli hükümdarlar tarafından yapılan ilavelerle genişletilmiştir. El Hamra Sarayı; yazlık saray, resmi tören elçi salonu, kız kardeş salonu, harem, bahçeler, birbiriyle bağlantılı köşkler, çok sayıda oda ve hamamdan oluşur. Gösterişli Aslanlı Avlu'nun tam ortasında, On İki Aslan Heykeli'nin taşıdığı bir havuz bulunmaktadır (Görsel 6.38). Sarayın süslemelerinde yoğun olarak mermer, alçı ve çini kullanılmıştır. Alçı kaplamalarında arabesk süslemeler, geometrik ve bitkisel süslemeler görülmektedir. Eserde kemer, kubbe geçişlerinde pandoment (kubbeye geçiş ögesi) ve kubbelerde mukarnas kullanımı önemli bir yer tutmaktadır (Görsel 6.39). Saray, yapımında kullanılan kırmızı tuğlalardan dolayı İslam dünyasında "Kırmızı Saray" anlamına gelen "El Hamra" adını almış, Batı dünyasında ise "Rosa" adıyla tanınmıştır.

Görsel 6.38
Aslanlı Avlu,
El Hamra Sarayı,
Kurtuba

Görsel 6.39
Aslanlı Avlu kapı süslemeleri detayı, El Hamra Sarayı, Kurtuba

778'de Halife Mansur tarafından Bağdat'ın 120 km batısında yaptırılan **Uhaydir Sarayı**, iki katlı olarak yapılmış olup yüksek duvarlar ve köşelerde payandalarla desteklenmiştir. Sarayda yarım daire ve at nalı kemerlerin yanı sıra ilk defa sivri kemerler ve çok sayıda eyvan kullanılmıştır.

Görsel 6.40
Kubadabat Sarayı çinileri,
Beyşehir

Görsel 6.42
Bab-ı Hümayun Kapısı, Topkapı Sarayı,
İstanbul

Görsel 6.43
Çinili Köşk, İstanbul

11. yüzyılda Gazneliler tarafından yapılan **Leşker-i Bazar Sarayı**, geniş alana inşa edilmiş çeşitli yapılardan meydana gelmiştir. Güney kasrı Sultan Mahmut Dönemi'nde yapılmıştır. Dört eyvan şemasına bağlı olan avlunun kuzey girişinde caminin de bulunduğu taht salonu yer alır. Taht salonunun duvarları Sultan Mahmut'un ordusunu canlandıran figürlerle doludur.

1235'te Anadolu Selçukluları Sultanı Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan **Kubadabat Sarayı**, Beyşehir Gölü kenarındadır. Burada birkaç sarayı içine alan Selçuklu şehrinin planı ortaya çıkarılmıştır. Surlarla çevrili alan içinde çitlerle çevrilmiş av hayvanları parkı, iki gözlü tersane ve on altı adet yapı bulunmuştur. Yapılan kazılar sonucunda sarayın zengin çini süslemelerini gösteren levhalar bulunmuştur. Bulunan çiniler, sekizgen yıldız ve haç biçiminde levhalar hâlinde olup iki metre yüksekliğe kadar duvarları kaplamaktadır. Yıldız levhalarda ayakta duran ve oturmuş insan figürleri, çift başlı kartal, çeşitli kuş ve hayvan figürleri yer almaktadır (Görsel 6.40).

Anadolu Selçukluları Dönemi'nde yapılan diğer saray ve köşkler **Keykubadiye Sarayı**, **Erkilet Hızır İlyas Köşkü** ve **Haydarbey Köşkü**'dür.

Osmanlılar Dönemi'nde, Bursa, Edirne ve İstanbul'da çok sayıda saray yaptırılmıştır. 1474-1479 tarihleri arasında Fatih Sultan Mehmet zamanında inşaatına başlanılan ve zamanla çeşitli bölümler eklenerek yapılan **Topkapı Sarayı**, arka arkaya dört avluyu çevreleyen kasırlar, köşkler, cami, divan, devlet daireleri, kütüphaneler, çeşme ve bahçe gibi eklemelerle bugünkü hâlini almıştır (Görsel 6.41). Günümüze ulaşan bölümleri; Bab-ı Hümayun (Görsel 6.42), Bab-ı Selam gibi ana kapılar ile Çinili Köşk, Fatih Köşkü, Sepetçiler Kasrı, Mukaddes Emanetler, mutfaklar ve harem binalarıdır. Klasik Dönem Osmanlı mimarisinin bütün özellikleri görülen eserde, Osmanlı Dönemi çini ve süsleme sanatının en güzel örnekleri verilmiştir.

Görsel 6.41
Topkapı Sarayı,
İstanbul

Topkapı Sarayı birinci avlu içinde yer alan **Çinili Köşk**, eski Türk evlerinin abidevi örneği gibidir (Görsel 6.43). Kubbeli büyük orta salona açılan dört eyvan ile köşelerde aynı çapta birer kubbeli odadan oluşan iki katlı yapıdır. Yapının iç ve dış duvarları çini ve mermerle kaplanmıştır. Giriş cephesinde ortada büyük bir eyvan bulunmaktadır. Selçuklu geleneğinin devamı olarak eyvanın duvarları çini mozaiklerle bezenmiştir. Köşk, günümüzde "Türk Çini ve Keramik Müzesi" olarak kullanılmaktadır.

1784’de Ağrı Doğubeyazıt’ta yapılan **İshak Paşa Sarayı**, yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur (Görsel 6.44). Çok sayıda bölümden meydana gelen sarayda türbe, divan, asker koğuşları, medrese, cephanelik, cami, meydan, erzak depoları ve fırın bulunmaktadır. Yüksek duvarlarla çevrili yapının, taştan yapılmış büyük bir giriş kapısı vardır. Birinci avludan ikinci avluya geçilmektedir. Sarayın asıl yapıları ikinci avludadır. Sarayın en görkemli yapısı camisidir. Sarayın büyük ana giriş kapısı ile sekiz köşeli türbesi Selçuklu etkisini duvarlarda görülen motifler ise Kafkas etkisini göstermektedir.

Görsel 6.44
İshak Paşa Sarayı, Doğubeyazıt

Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde yaptırılan saraylarda Avrupa etkisi görülmektedir. 1853’te yaptırılan **Dolmabahçe Sarayı**’nda barok ve ampir üslubun etkileri görülmektedir (Görsel 6.45). Saray, Hacı Emin Paşa ve Ermeni Usta Sarkis Balyan tarafından yapılmıştır. Dolmabahçe Sarayı; geniş bir harem, büyük kubbeli taht salonu, yanlarda çeşitli daireler ve alay köşkünden meydana gelmektedir. Batı etkisinin görüldüğü diğer saraylar, yazlık olarak kullanılan **Beylerbeyi** (Görsel 6.46), **Çırağan** ve **Yıldız Saray**’larıdır.

Görsel 6.45
Dolmabahçe Sarayı, İstanbul

Görsel 6.46
Beylerbeyi Sarayı, İstanbul

6.3.3. Su Yapıları

İslam ve Türk mimarisinde görülen başlıca su yapıları; hamam, bend, çeşme, köprü ve kemerlerdir.

Görsel 6.47
Yıldırım Hamamı, Mudurnu

Hamamlar

Hamamlar soyunma yerleri, ılıklik, sıcaklık (yıkılan bölüm), külhan (suyun ısıtıldığı yer) gibi bölümlerden oluşmaktadır. Hamamlar, İslam dünyasında ilk olarak 8. yüzyılda **Kusayr Amra** ve **Mişetta** saraylarında görülmüştür. Selçuklularda 12. yüzyıldan itibaren camilerin yanında yapılmış, daha sonraları genellikle külliyelerin içerisinde yer almıştır.

Türk sanatında hamamlar tek veya çifte hamam olarak yapılmıştır. Tek hamamlar belirli zamanlarda kadınlar ve erkekler tarafından dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Çifte hamamlar ise kadınların ve erkeklerin aynı anda farklı bölümleri kullandıkları hamamlardır. Hamamlarda erkek ve kadınların giriş ve çıkış yaptıkları kapılar farklı olup kapıları genellikle ıssız ve dar sokaklara açılırdı.

Osmanlıların ilk döneminde yapılan ve çifte hamam olarak tasarlanan **Mudurnu Yıldırım Hamamı**, anıtsallığı kadar örtü sistemindeki çeşitliliğiyle dikkat çekmektedir (Görsel 6.47). Hamamın duvarları moloz taştan, saçak silmeleri ise derzli kesme taştan yapılmıştır. Duvarlar ve bunları örten kiremitli çatı girintili çıkıntılıdır. Hamam, kare planlı olup erkekler bölümü doğu, kadınlar bölümü ise batıdadır. Hamamın giriş kısmı mukarnaslıdır. Aydınlik fenerinin altında fiskiyeli havuz yer almaktadır.

Osmanlı Klasik Dönemi'nde, Mimar Sinan'ın Hürrem Sultan adına yaptığı **Haseki Hamamı**, Sultan Ahmet Meydanı'ndadır. 1553'te çifte hamam olarak yapılan eserde kadınlar ve erkekler bölümü tek duvarla ayrılmıştır. Duvarlar taş ve tuğla sıraları ile örülmüştür. Sıcaklık kısmı renkli mermer döşemeler ve geometrik yıldızlarla süslenmiştir.

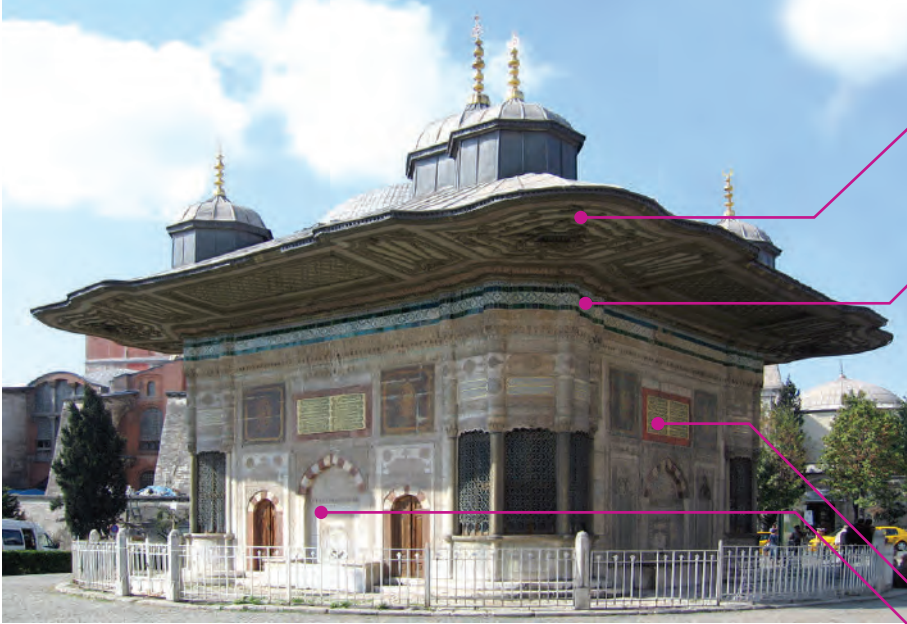
Sokullu Mehmet Paşa'nın emriyle Mimar Sinan'a yaptırılan **Edirne'deki Çifte Hamam**'da soyunma odalarının üstünü iki büyük kubbe örtmektedir. Eserin önündeki revaklı kemer sıraları sonradan eklenmiştir (Görsel 6.48).

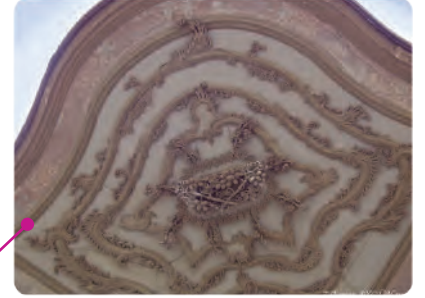
Görsel 6.48
Çifte Hamam, Edirne

Çeşmeler

Çeşmeler halkın içme suyu ihtiyacını karşılamak için yapılmıştır. Selçuklular, çeşmeleri daha çok, cami ve medreselerin cephelerine yapmıştır. **Sivas Gök Medrese Çeşmesi** ile **Sahip Ata Külliyesi**'nin ana giriş kapısında iki adet sebil bulunmaktadır. Osmanlıda camilerin avlularında gösterişli sebiller ve şadırvanlar yapılmıştır.

Görsel 6.49
Sultan 3. Ahmet Çeşmesi,
İstanbul

Avrupa etkisi görülen süslemeler

Çini süslemeleri

Kitabe

Çeşme ve nişler

1728'de yapılan **III. Ahmet Çeşmesi**, çeşme mimarisinin önemli örneklerindedir. Kare şeklinde olan yapının her cephesinde çeşme, dört köşesinde ise sebil vardır. Çeşmelerin yanında mihrap nişine benzer oturma girintileri bulunmaktadır. Çeşme, geniş saçaklı bir yapı olup beş küçük kubbeli kesik piramide benzer bir çatı ile örtülmüştür. Çeşmenin etrafını kuşatan firuze çini pano üzerine altın yaldızlı sülüs bir kitabe vardır. Avrupa etkisindeki süslemeler ile Türk süslemeleri bir arada kullanılmıştır (Görsel 6.49).

Azapkapı Çeşmesi, I.Mahmut'un annesi Saliha Sultan tarafından 1733'te yaptırılmıştır. Bir tarafında öne doğru taşan bir sebil ile sebilin iki yanında çeşmeler vardır. Diğer cepheleri ise düz duvardır.

Su Kemerleri

Büyük şehirlerin, özellikle de İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için su kemerleri ve bendler yapılmıştır. Mimar Sinan tarafından yapılan **Moğlova Kemer**, 38 metre yüksekliğinde, 275 metre uzunluğunda ve iki katlıdır. Alt ve üst katında sekizer adet göz bulunmaktadır.

Mimar Sinan tarafından 1554-1564 yılları arasında yapılan **Uzun Kemer** iki katlı olup 26 metre yüksekliğinde ve 710 metre uzunluğundadır. Yapının alt katında kırk yedi, üst katında ise elli adet kemer vardır.

6.3.4. Darüşşifalar

Etkinlik

Aşağıda verilen görselleri inceleyiniz. Görseller yardımıyla darüşşifaların işleyişi hakkında neler söyleyebilirsiniz.

Hastanın tedavi edilişi

Baş ağrısı tedavisini gösteren minyatür

Koltuk altı apnesinin tedavisi ve kullanılan aletler

Sabuncuoğlu Şerafettin'in yaptığı tedaviyi gösteren minyatür

Tıbbi ilaçların hazırlanması

Omurga çıkıklarının tedavi edilmesi

Diş hastalıkları tedavisinde kullanılan aletler

Sağlık hizmetlerinin yanında tıp eğitiminin de verildiği yer olan darüşşifalar; şifahane, bimarhane gibi isimlerle de bilinmektedir.

1229'da yaptırılan **Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası**, Mengüceklî Dönemi eserlerindedir. Yapı, taş işçiliği ile ön plana çıkmaktadır.

Şifahane, ortada dört sütun üzerine üç paralel tonozla örtülü, geniş orta mekân ile biri girişte olmak üzere değişik yıldızlı tonozlarla örtülü dört eyvandan oluşmaktadır. Döneminin medrese-şifahane yapıları içinde, ana eyvan dışında ikinci katı da kullanılan birkaç yapıdan biridir.

Tamamlanmamış olan şifahane kapısında kusursuz işçilik kendini göstermektedir. Tasarım ve bezeme anlayışı açısından İslam mimarisinde benzeri yoktur (Görsel 6.50). Batı taç kapısı, bütünüyle geometrik süslemeye sahiptir. Kapı üzerindeki yırtıcı kuş kabartmaları üsluplaşmanın başarılı örneklerindedir. Çift başlı kartal Alaaddin Keykubat'ı (Anadolu Selçuklularını), tek başlı kartal ise Ahmet Şah'ı (Mengüceklî) temsil etmektedir. Çift başlı kartal, başı dik ve heybetli, tek başlı kartal ise boynu bükük ve bir ayağı havada durmaktadır. Bu durum Mengüceklîlerin Anadolu Selçuklularının hakimiyetini kabul ettiklerini ifade etmektedir. Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi'nin bezemeleri, taş işçiliğinin kusursuzluğu ve simgeselliği ile eser İslam ve Türk sanatı tarihinde çok özel bir yere sahiptir.

İlhanlılar Dönemi'nden günümüze ulaşan eserlerden olan **Amasya Darüşşifası** (Bimarhanesi), İlhanlı Hükümdarı Sultan Mehmet Olcaytu ve hanımı Ilduz Hatun adına 1308-1309 yıllarında yaptırılmıştır. Selçuklu medreselerinde olduğu gibi anıtsal görünüşlü ve dikdörtgen planlı yapının giriş cephesine, diğer cephelere göre daha farklı ve girişin kilit taşında, bağdaş kurmuş bir insan figürü işlenmiştir. İki yanında pencere nişleri bulunan, yuvarlak kemerli girişin üzeri, mukarnaslı ve sivri kemerli olarak devam etmektedir. Yine girişin her iki yanı, üçer şerit hâlinde, geometrik şekillerle bezenmiş ve son derece ince bir işçilikle yapılan taş oymalardaki kıvrık dallar ile yaprak motifleri, portalı süsleyen geometrik bezemeyi tamamlamaktadır. Ayrıca portalın köşelerindeki silindirik kulelerle cephe daha da belirginleştirilmiştir.

Darüşşifada hastalar tedavi edilirken aynı zamanda öğrencilere tıp eğitimi de verilmiştir. Daha sonra akıl ve ruh hastalarının musiki ile tedavi

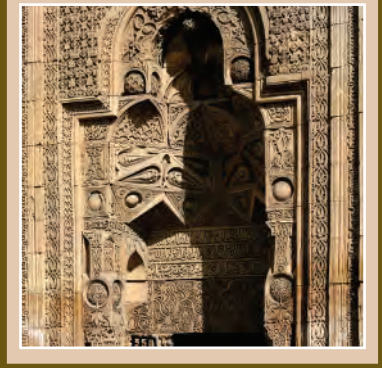

Görsel 6.50

Ulu Camii Darüşşifası'nın taç kapısı, Divriği

Bunu biliyor musunuz ?

Divriği Ulu Cami Darüşşifası'nın batı kapısında (taç kapı) ikinci vakti görülen namaz kılan erkek silueti, cennet kapısında saat 07.00 sıralarında çıkan namaz kılan kadın silueti, şah kapısında saat 09.00 sıralarında oluşan ve eseri yaptıran Ahmet Şah'ın başını temsil ettiğine inanılan erkek kafası silueti görenleri büyülemektedir.

edildiği tıp merkezine dönüştürülmüştür (Görsel 6.51). Günümüzde “Sabuncuoğlu Şerafeddin Tıp ve Cerrahi Tarihî Müzesi” olarak kullanılmaktadır.

Görsel 6.51
Darüşşifa taç kapısı, Amasya

Osmanlı Dönemi eserlerinden olan ve Yıldırım Külliyesi içinde yer alan **Yıldırım Darüşşifası** 1399-1400 yıllarında yapılmıştır. Osmanlıdan günümüze gelen en eski darüşşifadır. Darüşşifa, revaklı bir avlunun çevresine sıralanmış bölümler ve avlunun sonunda yer alan kubbeli büyük salonu ile dikdörtgen bir yapıdır. Yapı, plan itibarıyla Anadolu Selçuklu darüşşifalarını örnek almıştır. Edirne II. Bayezid Külliyesi içinde yer alan **II. Bayezid Darüşşifası** 1484-1488 yılları arasında yaptırılmıştır. Altıgen planlı darüşşifa, büyük bir kubbeli bölüm ve bunun etrafında sıralanan mekânlardan oluşmaktadır. Yapının yerleri mermer döşelidir. Ortada havuzlu, revaklı, dikdörtgen avlu ile kubbeli revaklı odalar vardır (Görsel 6.52).

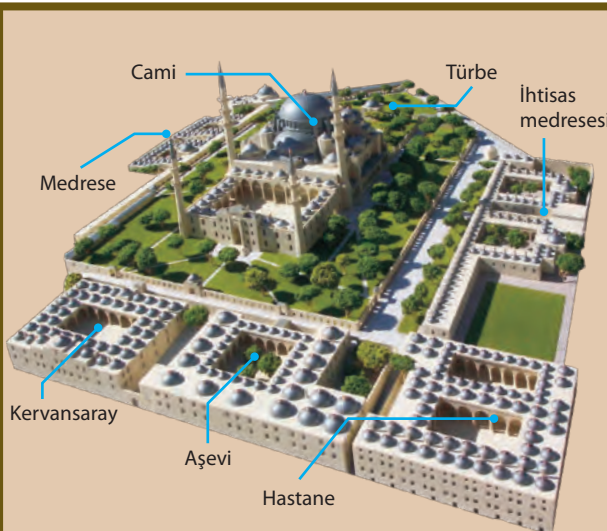

Görsel 6.52
II. Bayezid Külliyesi, Edirne

6.4. KÜLLİYELER

Etkinlik

Aşağıda cami mimarisi ile ilgili tanımlar ve görseller verilmiştir.

Osmanlılar zamanında külliyeler kentlerin şekillenmesinde ve Türkleşmesinde çok etkili olmuş, şehirlerin gelişiminin çekirdeğini oluşturmuştur. Külliyelerde bulunan medreselerde bilim insanları ve devlet adamları yetişmiş, şifahanelerinde (bimarhaneler) hastalar ve akıl sağlığı bozulan insanlar tedavi edilmiştir. İmarethanelerinde yoksullar karnını doyurmuş, sebillerinden ve konukevlerinden yolcular yararlanmıştır. Hanlarında ve kervansaraylarında tüccarlar konup göçmüş, Sibyan mekteplerinde (ilkokul) halk eğitim görmüş, kütüphanelerinden her isteyen yararlanmıştır.

Denizin Sesi Dergisi, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Yay. sayı 79, sayfa 19

Yukarıda verilen metinde külliyelerin içinde bulunan birimlerin işlevleri hakkında bilgiler verilmiştir. Günümüz mimarisinde külliye benzeri yapılar var mı? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Cami, medrese, muvakkithane, türbe, aşhane, darüşşifa, hamam, sebil, çeşme, çarşı gibi eserlerin bir arada olduğu çok işlevli yapılara külliye denir. Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları Dönemi'nde ilk örnekleri görülen külliyelerin en güzel ve kapsamlı yapıları Osmanlı Klasik Dönemi'ne aittir. Külliyelerin Erken Osmanlı Dönemi'ndeki ilk örnekleri **İznik Yeşil Camii** ve **Nilüfer Hatun İmaret**'nin de içinde bulunduğu külliyelerdir. 1463-1470 yılları arasında, Mimar Atik Sinan tarafından yapılan **Fatih Külliyesi** fonksiyonel yapısı ile dikkati çeker. 110000 m² lik alan üzerine kurulan, Fatih Camii merkezli külliyyede, darüşşifa, tabhane (misafirhane), mektep, kütüphane, muvakkithane (namaz vakitlerinin belirlendiği yer), imaret (dinî yapı), kervansaray, on altı medrese ve Fatih Sultan Mehmet'in türbesi yer almaktadır (Görsel 6.53).

Görsel 6.53
Fatih Külliyesi, İstanbul

Sultan II. Bayezid adına, 1485-1486 yıllarında; cami, medrese, imaret, türbe, şadırvan ve çeşmeden ibaret bir külliye olarak inşa edilen **Amasya II. Bayezid Külliyesi**, 15. yüzyılın son çeyreğinde yan mekânlı cami mimarisinin gelişmiş bir geçiş dönemi örneğidir. Cami beş kubbeli bir harim kısmına sahiptir. Caminin içi harim kısmına geniş bir kemerle birbirine bağlanan, arka arkaya iki kubbeli mekân ile buraya açılan yan mekânlardan oluşmaktadır. Külliyenin batı kısmında medrese bulunmaktadır. Külliyenin doğusunun daki "L" planlı yapı, imaret ve konukevidir. Doğu kısmındaki minaresi renkli taşlarla yivli olarak yapılmış, batı kısmındaki minare ise palmetlerle süslenmiştir (Görsel 6.54).

Görsel 6.54
II. Bayezid Külliyesi,
Amasya

Mimar Sinan tarafından yapılan ve Osmanlı Klasik Dönemi'nin en güzel eserlerinden olan **Süleymaniye Külliyesi** (1550-1557), İstanbul'dadır. Eser mimarlık tarihinin en büyük yapı topluluklarından birisidir. Cami merkez alınarak yapılan külliyenin içinde on beş adet yapı bulunmaktadır. Hürrem Sultan Türbesi, Mimar Sinan Türbesi, medreseler, darüşşifa, imaret, darulkurra (Kur'an kıraatının öğretildiği yer) bu yapılar arasındadır. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, 1559'da yapılmıştır. Sekiz köşeli plana sahip olan yapıda yarı yüksekliğe kadar hafif sivri kemerli, düz saçaklı revaklar gövdenin etrafını çevirmiştir. Türbenin süslemelerinde çok çeşitli çini ve kalem işi süslemeler yer almaktadır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı, Mihrimah Sultan için 1557'de Mimar Sinan tarafından yapılan **Edirnekapı Mihrimah Sultan Külliyesi**, yüksek bir tepede farklı kotlar esas alınarak yapılmıştır. Külliyenin cami avlusunu çeviren revaklar ve revakların arkasındaki mekânlar ile bu mekânlarla aynı duvarı paylaşan dükkânlar bir bütünlük içinde yapılmıştır.

İstanbul dışında, menzil külliye olarak yapılanlar ise **Lüleburgaz Sokullu**, **Gebze Çoban Mustafa Paşa**, **Konya Karapınar II. Selim**, **Payas Sokullu** külliyeleridir.

6.5. ASKERİ MİMARİ

Etkinlik

Aşağıda askerî mimari eser örnekleri verilmiştir. Görselleri inceledikten sonra bu eserlerin yapılış amaçlarının neler olabileceğini yorumlayınız.

Rumeli Hisarı

Selimiye Kışlası

Kızıl Kule

Kastamonu Kalesi

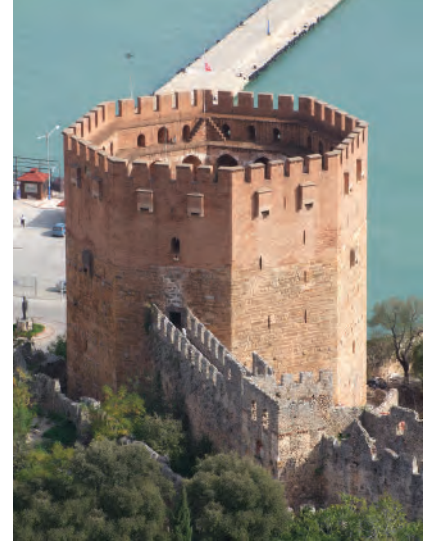
Askerlik tarihinde müdafaa, üs ve sığınma noktası olan kaleler ile surların Türk mimari eserleri arasında çok sayıda örneği vardır. Anadolu'da hemen hemen her şehrin etrafında onu koruyan bir sur veya kale bulunmaktadır. Şehirler büyüyüp genişlerken surlar ve kaleler tamir edilmiş veya yeniden yapılmıştır.

Görsel 6.55
Diyarbakır Surları

Anadolu'nun en eski surlarından biri **Diyarbakır Surları**'dır (Görsel 6.55). Romalılar Dönemi'nde yapılan surlara, Selçuklular Dönemi'nde eklemeler yapılmıştır. Selçuklu Sultanı Melikşah'ın yaptırdığı dört burçta çiçekli kûfi kitabeler bulunmaktadır. Artuklular Dönemi'nde yapılan **Ulu Beden** ve **Yedi Kardeş** burçları en gösterişli burçlardır. Burçlarda geniş kitabe kuşakları bulunmaktadır.

Anadolu Selçukluları Dönemi'nde I. Alaaddin Keykubat tarafından, 1226-1227 yıllarında yaptırılan, **Kızıl Kule** sekiz köşeli ve beş katlıdır. Yapının üst kısımları pişmiş tuğladan yapılmıştır. Adını kırmızı tuğlalarının renginden almıştır. Yapının büyüklüğüne rağmen askerî konumundan dolayı giriş kapısının küçük olması dikkat çeker. Kule denizden gelecek saldırılara karşı limanı ve tersaneyi korumak amacıyla yapılmış, yüzyıllar boyunca askerî amaçla kullanılmıştır. 1950'li yıllarda onarılan kule 1979 yılında ziyarete açılmış ve birinci katı Alanya Etnografya Müzesine dönüştürülmüştür (Görsel 6.56).

Görsel 6.56
Kızıl Kule, Alanya

Görsel 6.57
Rumeli Hisarı, İstanbul

Anadolu ve Rumeli Hisarları, Osmanlılar Dönemi'nde yapılan yüzlerce kale ve hisarın en gösterişlisi ve mimari bakımdan gelişmişidir. 1395'te yaptırılan Anadolu Hisarı'nın iç kalesi, Osmanlıların İstanbul'da yaptığı ilk eserdir. İç kalenin etrafı Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde surlarla çevrilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet tarafından 1452'de Anadolu Hisarı'nın karşısına yaptırılan Rumeli Hisarı'nın kulelerinden biri on iki köşeli, diğer üçü ise silindirik şeklindedir (Görsel 6.57).

Çanakkale Savaşı'ndaki önemi ile bilinen **Kilitbahir Kalesi**, 1452'de Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Kale, iç ve dış sur duvarlarından ve avlu içinde bulunan yedi katlı üçgen kuleden oluşmaktadır. Kuzey bölümünün orijinal dış deniz duvarı günümüzde yoktur. Bu bölümün kuzey parçası Çanakkale Savaşı'nda önemli rol oynamıştır. Bu kale, 1980'de Kültür Bakanlığı tarafından korunması gereken kültürel varlık olarak tescil edilmiştir.

Selimiye Kışlası, III. Selim tarafından 1800'de Üsküdar'da Nizam-ı Cedit askerleri için yaptırılmıştır. Kışlanın mimarı Kırkor Balyan'dır. Geniş, meyilli bir araziye yapılan ve Osmanlı Devri'nin en büyük kışlası olan Selimiye Kışlası, sade ve zarif bir mimariye sahiptir. Dikdörtgen şekilli geniş bir bahçeyi çevreleyen yapının dört köşesinde yedi katlı kuleler vardır. Cephe süslemelerinde Rönesans, kulelerde Barok üslubu hakimdir. 1807'de yeniçeri ayaklanması sırasında yanmıştır. Günümüzde I. Ordu Komutanlığı olarak kullanılmaktadır (Görsel 6.58).

Görsel 6.58
Selimiye Kışlası, İstanbul

Bölgenizde bulunan kale, hisar, kışla gibi askerî mimarlık eserlerinin görsellerinden oluşan bir slayt gösterisi hazırlayınız.

6.6. TÜRK MİMARLAR

Etkinlik

Aşağıda verilen metinleri okuyup soruları cevaplandırınız.

“Bu değersiz kul, Sultan Selim Han'ın saltanat bahçesinin devşirmesi olup Kayseri sancağından oğlan devşirilmesine ilk defa o zaman başlanmıştı. Acemi oğlanlar arasından sağlam karakterlilere uygulanan kurallara bağlı olarak kendi isteğimle dülgerliğe seçildim. Ustamın eli altında, tıpkı bir pergel gibi ayağım sabit olarak merkez ve çevreyi gözledim. Sonunda yine tıpkı bir pergel gibi yay çizerek görgümü artırmak için diyarlar gezmeye istek duydum. Bir zaman padişah hizmetinde Arap ve Acem ülkelerinde gezip tozdu. Her saray kubbesinin tepesinden ve her harabe köşesinden bir şeyler kaparak bilgi, görgümü artırdım. İstanbul'a dönerek zamanın ileri gelenlerinin hizmetinde çalıştım ve yeniçeri olarak kapıya çıktım.”

Mimar Sinan, Tezkiretü'l Bünyan ve Tezkiretü'l Ebniye

“İnsan - çevre, çevre - estetik konularında Mimar Sinan kadar dikkatli, çevreyi inceden inceye araştıran ve en uyumluyu ortaya koymaya çalışan çok az sanatçı vardır. Bu nedenle Selimiye Camii'ni İstanbul'a değil Edirne'ye yapmıştır.”

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU, Milli Kültür Dergisi, Sayı 71, s. 4

Elinde ahşap bir mimar arşınıyla, Sultan Süleyman'ın türbesinin yapımına Sinan'ın nezaret ettiği

Şehzade Camii, Mimar Sinan'ın çıraklık eseri

Süleymaniye Camii, Mimar Sinan'ın kalfalık eseri

Selimiye Camii, Mimar Sinan'ın ustalık eseri

1. Mimar Sinan'ın kendisini nasıl yetiştirdiği hakkında neler söyleyebilirsiniz?
2. Mimar Sinan'ın sanatçı kişiliği ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
3. Cami görsellerini dikkate alarak Mimar Sinan'ın sanatsal gelişimi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Mimar Sinan

1490 yılında Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğdu. 1512 yılında devşirme olarak "Acemi Oğlanlar" mektebine verildi. Yetişme çağı ordu içinde geçti ve birçok savaşa katıldı. 1539 yılında mimarbaşılığa getirildi. Gittiği bölgelerde gördüğü eserleri yakından inceledi ve edindiği bilgileri eserlerinde uyguladı. Mimar Sinan hayatı boyunca; 92 cami, 52 mescit, 55 medrese, 7 darülkurra, 20 türbe, 3 darüşşifa, 6 su yolu, 17 imaret, 10 köprü, 20 kervansaray, 36 saray, 8 mahzen, 48 hamam olmak üzere çok sayıda eser yaptı (Görsel 6.59).

Mimarbaşı olduktan sonra verdiği üç büyük eser; çıraklık dönemine ait olan Şehzade Camii, kalfalık eserim dediği Süleymaniye Camii, ustalık eserim dediği Edirne Selimiye Camii onun sanat yaşamındaki gelişim evrelerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Mimar Sinan, Osmanlı mimarlığında Klasik Dönem'in en önemli mimarıdır. Günümüze kadar ulaşan eserlerinde çevre ile uyumluluğun yanında estetik anlayışa ve işlevselliğe de önem vermiş özgün eserler meydana getirmiştir.

Görsel 6.59
Uzun Kemer, Kemberburgaz

Mimar Hayrettin

Mimar Sinan'ın öğrencilerindendir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. 1536 yılında "Hassa Mimarlar Ocağına" girmiştir. 1566'da Mostar'a köprü yapılması istenince Mimar Sinan, öğrencisi Mimar Hayrettin'i görevlendirmiştir (Görsel 6.60). İstanbul Davut Paşa Camii, önemli eserleri arasındadır. İstanbul dışındaki eserlerinden bazıları Amasya II. Bayezid Camii ve Külliyesi ile Edirne II. Bayezid Külliyesi'dir.

Görsel 6.60
Mostar Köprüsü, Saraybosna

Bunu biliyor musunuz ?

Mostar Köprüsü Bosna Hersek'te Neretva Nehri üzerinde Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmış, farklı tarihlerde tamir edilmiştir. Mostar şehrinin iki yakasını birleştiren köprü, kulelerinin yüksekliği ve bu iki kule arasındaki kemerin genişliği ile dikkat çekmektedir. Bosna Savaşı (1993) sırasında Sırp ve Hırvatların bombalaması sonucu tamamen yıkılmıştır. Bosna Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin öncülüğünde orijinal taşları nehir yatağından çıkarılarak restore edilmiştir. 2004 yılında hizmete açılmış, Unesco tarafından 2005 yılında dünya kültür mirası listesine eklenmiştir.

Mimar Davut Ağa

Mimar Sinan'ın "Su Yolu Nazırlığı"nı yapmış ve onun ölümünden sonra "mimarbaşı" olmuş, "Hassa Mimarları Ocağı"nın başına getirilmiştir. İncili Köşk ve Bayezid Köşkü'nü yapmış, İstanbul Çarşamba Mehmet Ağa Camii'ni 1584-1585 yılları arasında tamamlamıştır. Valide Camii'nin yapımı esnasında vefat etmiştir (Görsel 6.61).

Görsel 6.61
Valide Camii, İstanbul

Sedefkâr Mehmet Ağa

Mimar Sinan ve Mimar Davut Ağa'nın yanında yetişen musikiye ilgi duyan Mehmet Ağa, III. Murat'a yaptığı sedef işlemeli rahleden sonra "sedefkâr" lakabını almıştır. 1606 yılında mimarbaşı olmuş, Kâbe ve Mescid-i Nebevi'nin tamirini yapmıştır. En ünlü eseri İstanbul'un simge eserlerinden olan Sultan Ahmet Camii'dir.

Görsel 6.62
Küçüksu Kasrı, İstanbul

Mehmet İsa Efendi

Mimar Sinan'ın öğrencilerindedir. En ünlü eseri Hindistan'ın Agra şehrinde, Şah Cihan'ın eşi için yaptığı Tac Mahal'dir.

Balyan Ailesi

Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Türk mimarisinin önde gelen Ermeni asıllı mimar ailesidir. Nigoğos Balyan, Dolmabahçe Camii ve Küçüksu Kasrı'nı (Görsel 6.62), Mimar Sarkis Balyan Dolmabahçe, Çırağan, Beylerbeyi saraylarını yapmıştır. Kirkor Balyan ise Selimiye Kışlası'nın mimarlarından. Ailenin diğer mimar üyeleri ise Senekerim Balyan ve Garabet Amira Balyan'dır.

Mimar Kemalettin

1891’de mühendis mektebini bitirmiştir. 1909 yılından itibaren “Evkaf Nezareti Sermimarı” olarak görev yapmıştır. Millî mimari kültürü benimsemiş, “Osmanlı Mühendis ve Mimarlar Cemiyetini” kurmuştur. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı’nın temsilcilerindendir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan çok sayıda yapının mimarıdır. İlk eseri, Yeşilköy Mecidiye Camii’dir (Görsel 6.63, 6.64). Gazi Osman Paşa ve 5. Mehmet Reşat Türbesi, Vakıf İş Hanı ve Edirne Gar Binası eserleri arasındadır. Mescid-i Aksa’nın onarımında görev almıştır.

Görsel 6.63
Yeşilköy Mecidiye Camii iç görünümü,
İstanbul

Görsel 6.64
Yeşilköy Mecidiye Camii, İstanbul

Mimar Emin Onat

İstanbul’da doğmuştur. Öğretim üyesi olarak Zürih Yüksek Teknik Okuluna gönderilmiştir. 1 Mart 1941’de Uluslararası Anıtkabir Proje Yarışması’nda Mimar Orhan Arda ile birinci olmuştur. Emin Onat’ın akademik kariyeri dışında, başta Anıtkabir olmak üzere İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul Adalet Sarayı, İTÜ Merkez Binası (Taşkılla), Uludağ Üniversitesi Senatoryumu ve Ankara Emniyet Sarayı eserlerdendir.

Mimar Vedat Tek

I. Ulusal mimarlık üslubunun önde gelen temsilcilerinden olan Mimar Vedat Tek, 1873’te İstanbul’da doğmuştur. Posta ve Telgraf Nezareti Başmimarlığı görevindeyken Sirkeci’deki Posta ve Telgraf Nezareti binasını (Büyük Postahane) tamamlamıştır. 1909’da Mehmet Reşat tarafından “Saray Başmimarlığı”na atanmıştır. 1909-1910 yılları arasında Sultanahmet’teki “Tapu ve Kadastro” binasını yapmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonraki eserleri ise II. TBMM binası, Fatih’teki Tayyare Şehidi Anıtı (Görsel 6.65) ile Ankara Çankaya’daki Gazi Köşkü’nün (Gazi Müzesi) onarımıdır.

Görsel 6.65
Tayyare Şehidi Anıtı (Hava Şehitleri Anıtı),
İstanbul

Bunu biliyor musunuz ?

Anıtkabir için 1941 yılında açılan yarışmaya 49 eser katılmış, Orhan Arda ve Emin Onat'ın birlikte hazırladıkları proje bazı küçük değişikliklerle kabul edilmiştir. Anıtkabir, 750 bin m² alanda kurulmuş, Aslanlı Yol, Tören Meydanı, Mozole ile On Kule'den oluşmuştur. Hürriyet ve İstiklâl kulelerinin bulunduğu bölümden başlayan 250 metre uzunluğundaki Aslanlı Yol, alanın giriş bölümünü oluşturmaktadır. Yolun iki yanındaki yirmi dört Hitit arslanı "24 Oğuz Boyu"nu temsil etmektedir. Yolun sonundaki Mehmetçik ve Müdafa-i hukuk kulelerinden sonra, Zafer alanı yer alır. Bu alanın etrafında sekiz kule ve tören alanını çeviren duvarlarda Türk milletini temsil eden, Atatürk'ün devrimlerini anlatan, özgürlük ve bağımsızlık temalarını içeren kabartmalar bulunmaktadır.

Mimar Orhan Arda

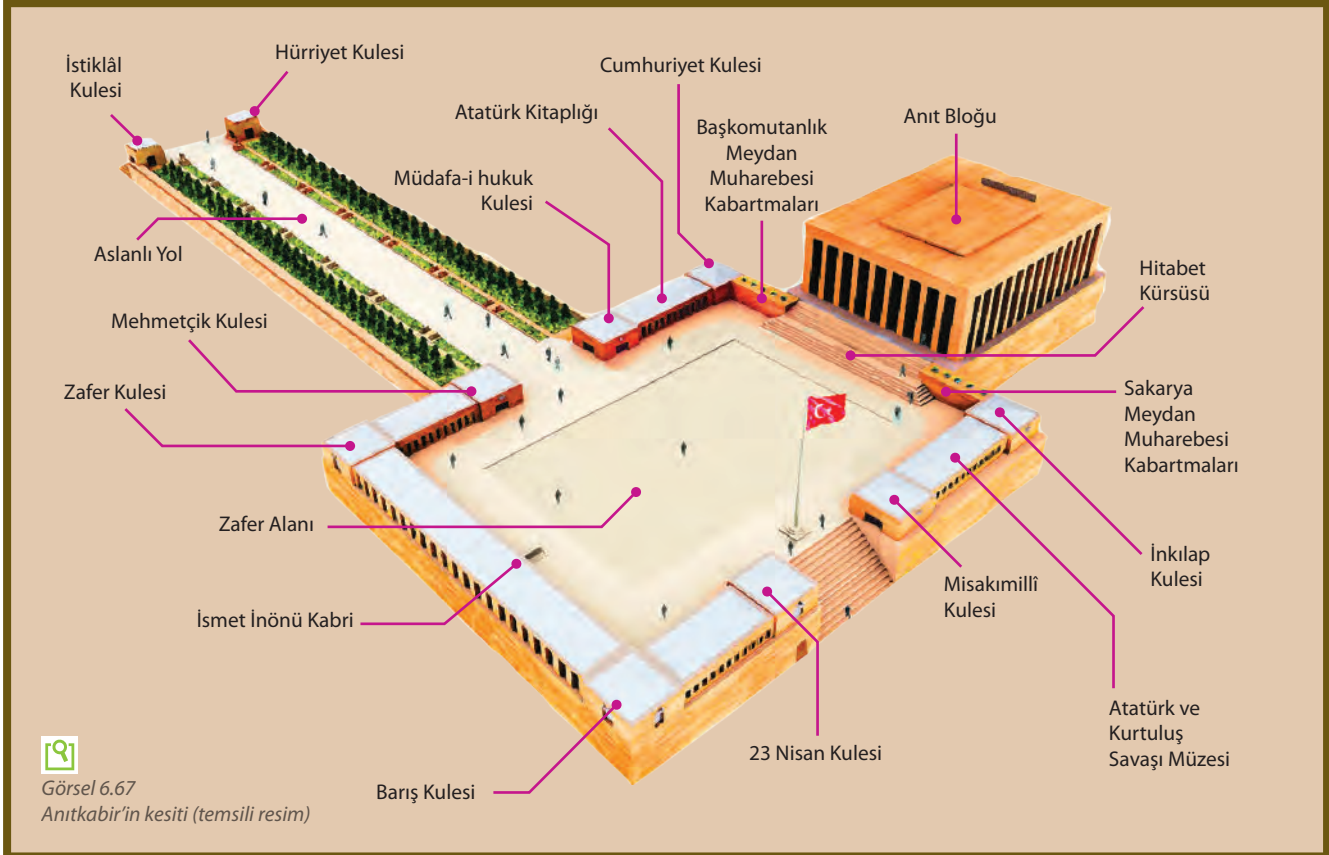
19 Mayıs 1911'de Selanik'te doğan Orhan Arda, ilk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamlamış, 1936'da Yüksek Mühendis Mektebinden mezun olmuştur. 1 Mart 1941'de Anıtkabir (Görsel 6.66, 6.67) için açılan uluslararası yarışmaya Prof. Dr. Emin Onat ile birlikte katılmıştır.

Görsel 6.66
Anıtkabir, Ankara

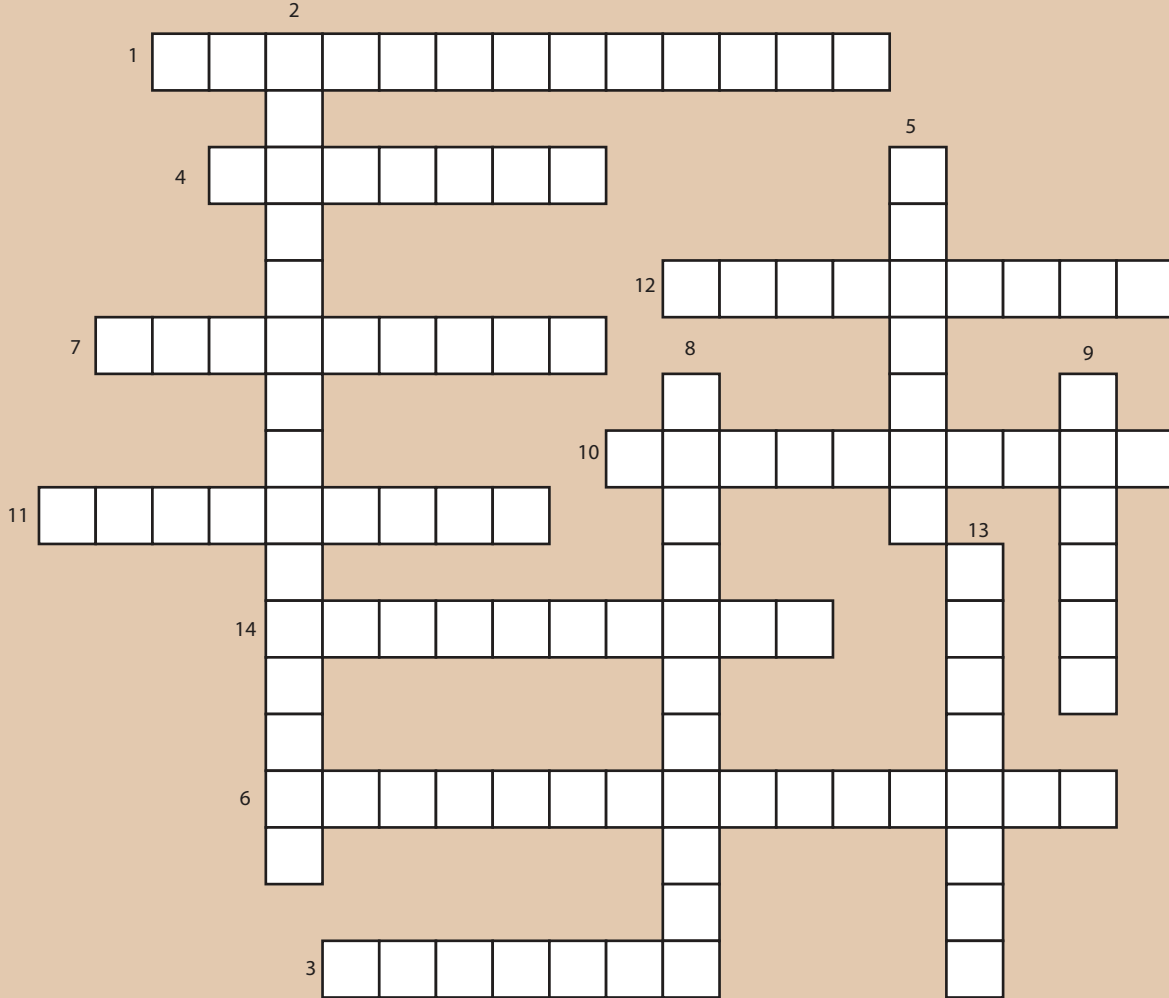

Anıtkabir'e sanal bir gezi yapınız. Anıtkabir'de bulunan heykel gruplarını konu alan bir sunum hazırlayarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Mimar Hayrettin tarafından yapılan Bosna Hersek'teki köprü'nün adı.
2. Sultan III. Selim'in Nizamıcedit ordusu için yaptırdığı kışlanın adı.
3. Osmanlılarda cami, hamam, medrese ve darüşşifaların bir arada bulunduğu yapılar topluluğu.
4. İspanya'da Endülüs Emevileri Dönemi'nde yapılmış olan saray.
5. İslam dünyasında dinî ve pozitif bilimlerin bir arada okutulduğu kurumlara verilen genel isim.
6. Mimar Sinan'ın "kalfalık eserim" dediği cami.
7. İznik'te adını çinilerinin renginden alan cami.
8. Antalya'da Selçukluların ilk eseri.
9. Büyük Selçuklular Dönemi'nde Nizamülmülk'ün ilk medresesi yaptırdığı şehir.
10. Eserleriyle Osmanlı mimarisine yön veren mimar.
11. Mimar Emin Onat ve Orhan Arda'nın en ünlü eseri.
12. Beyşehir'de çinileri ile ünlü saray.
13. Şah Cihan'ın eşi için yaptırdığı türbe.
14. İslam sanatının ilk anıtsal camisi.

B) Bu ünite de edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Yunan ve Roma Uygarlıklarının, İslam sanatı üzerindeki etkileri nelerdir?
2. Orta Asya Türk sanatının İslam sanatına katkısı hakkında neler söyleyebilirsiniz?
3. Camilerde bulunan bölümler nelerdir?
4. Mimar Sinan'ın yaptığı Şehzade Camii ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
5. Darüşşifa ne demektir? Açıklayınız.
6. Eğitim faaliyetlerinde medreselerin önemi nedir?
7. Kervansarayların ticaret yolları üzerinde yapılma nedenlerini belirtiniz.

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. İslam sanatı yalnızca Orta Asya Türk sanatından etkilenmiştir.
2. İlk kervansaray örneklerini Karahanlılar yapmışlardır.
3. Kubbetü-s Süleybiye, Abbasiler Dönemi eseridir.
4. Selçuklular medreselere çok önem vermişlerdir.
5. Alanya'daki Kızıl Kule dinî mimari eserdir.
6. Külliye ler çok işlevli yapılardır.
7. Anadolu Selçukluları eserlerinde anıtsal kapılara önem vermişlerdir.
8. Osmanlılar mimari alanda gelişme göstermemişlerdir.
9. Niksar Yağbasan Medresesi Anadolu'daki ilk medreselerdendir.
10. Son dönem Osmanlı mimari eserleri barok ve rokoko üslubundan etkilenmiştir.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

Samarra'da bulunan Kubbetü's Süleybiye Türbesi İslam sanatının ilk türbesi olarak kabul edilir. İç içe iki sekizgen duvardan oluşan yapının ortasında kubbe ile örtülü merkezî bir bölüm vardır. İki sekizgen duvar arasında bir çevre koridoru bulunmaktadır. İç sekizgen dört kapılıdır. Dış sekizgenin kenarlarında bulunan kapılar; yapılan restorasyon sonucu bugün pencereye dönüştürülmüştür.

1. Yukarıda verilen bilgiye göre Kubbetü-s Süleybiye Türbesi'nin İslam sanatındaki önemi nedir?

- A) İslam mimarisindeki ilk türbe olması
- B) Halifenin annesine ait olması
- C) Planı ile sonraki türbelere örnek teşkil etmesi
- D) Süslemelerinin çok güzel olması
- E) Abbasi Dönemi eseri olması

2. Aşağıdakilerden hangisi Emevi Dönemi saraylarından?

- A) Dolmabahçe
- B) Kusayr Amra
- C) Kubadabad
- D) Beylerbeyi
- E) Çinili Köşk

3. Karahanlılar Dönemi'nde merkezî kubbeli olarak yapılan ilk cami hangisidir?

- A) Hazara Degaron Camii
- B) Buhara Camii
- C) İsfahan Mescid-i Cuması
- D) Şam Emeviyye Camii
- E) Kurtuba Camii

4. Aşağıdakilerden hangisi dinî mimari eserlerden **değildir**?

- A) Türbe
- B) Cami
- C) Minare
- D) Medrese
- E) Saray

İstanbul'da Fatih ilçesinde Laleli semtinde bulunan ve Mimar Sinan'ın çıraklık eserim olarak nitelendirdiği bir camidir. Cami Kanuni Sultan Süleyman tarafından 22 yaşındayken 1543 senesinde ölen oğlu Mehmet adına yaptırılmıştır. Caminin yapımı 1543 ve 1548 yılları arasında tamamlanmıştır. Gösterişli 18,42 metrelik kubbesi olan caminin bu kubbesi 4 tane büyük yarım kubbeye yaslanmaktadır. 12 sütunlu 16 kubbeli olan şadırvanı, çift şerefeli olan çift minaresi bulunmaktadır.

5. Parçada özellikleri verilen eser aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İznik Yeşil Camii
- B) İstanbul Şehzade Camii
- C) Bursa Ulu Camii
- D) Edirne Selimiye Camii
- E) İstanbul Süleymaniye Camii

7. ÜNİTE

GELENEKSEL SANATLARIMIZ

Konu Başlıkları

1. Türk El Sanatları
2. Türk Kültürünün El Sanatlarına Yansıması

Öğreneceğiniz Kavramlar

Hat

Tezhip

Ebru

Minyatür

Hattat

Nakkaş

Müzehhib

Çini

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite;

Geleneksel Türk el sanatlarını,
Türk el sanatlarının teknik, malzeme, konu ve kompozisyon özelliklerini,
Türk kültürünün el sanatlarına yansımalarını **öğreneceksiniz.**

7.1. TÜRK EL SANATLARI

Etkinlik

Aşağıda Türk El Sanatlarına ait tanım ve görseller verilmiştir. Tanımlara göre görselleri numaralandırınız.

1 **Çini** : Pişirilmiş toprak zemine çeşitli boylarla çizilen geleneksel motiflerin üzerinin sırlanması ile oluşan el sanatı.

2 **Minyatür** : El yazması kitaplarda metnin anlatımını kolaylaştırmak ve kitapları süslemek amacıyla yapılan, çok renkli, ince işlenmiş, küçük boyutlu resimler.

3 **Tezhip** : Kur'an-ı Kerim ve divan gibi el yazması değerli kitapları bezeme sanatı.

4 **Ebru** : Yoğunlaştırılmış su üzerine resim yapma sanatı.

5 **Oyma** : Özellikle ahşap gibi sert malzemeler üzerine motiflerin içinin ya da dışının kabartma yoluyla işlendiği sanat dalı.

6 **Hat** : Arap harfleriyle yazılan, uyum ve güzelliğin ön planda olduğu güzel yazı sanatı.

7 **Kakma** : Çeşitli kaplama, fil dişi, kemik, sedef, formika, seramik, mermer ve metal levhalardan elde edilen kompozisyonların masif ağaç veya yüz kaplama üzerindeki yuvalarına yerleştirilmesi.

Ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtan el sanatları hobi ya da ticari amaçla kişinin kendi elleriyle yaptığı faaliyetleri kapsayan sanat dalıdır. El sanatları; yaşam şartları, din ve döneminin estetik beğenisine bağlı olarak şekillenmiştir.

Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç sürecinde karşılaştıkları kültürlerden de etkilenerek çeşitli el sanatlarıyla uğraşmışlardır. İslam'ın resim ve heykel gibi sanat dallarına mesafeli yaklaşımı Türklerin hat, ebru, tezhip vb. sanat alanlarına yönelmelerine neden olmuştur. Zamanla gelişen ebru, hat, minyatür, halı, kilim, çini, seramik, maden işlemeciliği, ahşap, taş işçiliği vb. el sanatlarından bazıları günümüzde hâlen yapılmaya devam ederken bazıları yok olmuştur. Geleneksel el sanatlarımız, Türk toplumunun kendi öz değerlerinin çeşitli kültürlerle etkileşimiyle gelişimini devam ettirmiştir.

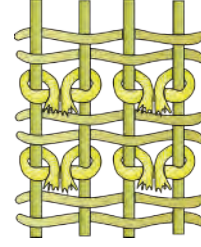
7.1.1. Halı-Kilim Sanatı

Türk Halı Sanatının Tarihsel Gelişimi

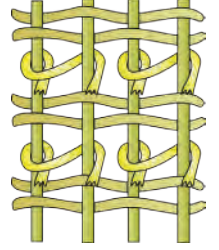
Halı; yere veya mobilya üstüne sermek, duvara süs olarak asmak için yapılan örme ya da düğümlü, çeşitli büyüklükteki örtüdür. Dik, yatık veya bir duvara dayalı şekilde kurulmuş tezgâhlarda dokunur. El dokuma halı Orta Asya'da Türklerin bulunduğu bölgelerde ortaya çıkmış ve Türkler

tarafından geliştirilmiş bir sanattır. İlk dokumalarda renkli yün iplikler düğüm-
lenerek hayvan postunu taklit eden halılar meydana getirilmiş, zamanla
bunlardan asıl halılar oluşturulmuştur. Türk halılarında geleneksel olarak
Gördes (Türk) düğümü (Görsel 7.1) kullanılırken Osmanlı saray halılarında
Sine (İran) adı verilen düğüm kullanılmıştır (Görsel 7.2).

Bugüne kadar bilinen en eski Türk halısı, Beşinci Pazırık Kurganı'nda
yapılan kazılarda bulunmuştur (Görsel 7.3). Bu halının Hunlara ait olduğu ve
MÖ 3-2. yüzyıllarda yapıldığı kabul edilmektedir. Pazırık Halısı'nın Türk
düğümü tekniği ile yapılmış olması, Türk halı sanatının geleneksel tekniğinin
çok eski bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Türk kavimleri, Anado-
lu'ya göç ederken halıyı ve halı dokuma tekniklerini de beraberlerinde
getirmişlerdir. Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde büyük gelişme
gösteren Türk halılarında ipler çeşitli bitkilerin yapraklarından, meyvelerinden
veya köklerinden çıkarılan kök boya ile boyanmıştır.

Görsel 7.1
Gördes (Türk) düğümü

Görsel 7.2
Sine (İran) düğümü

Görsel 7.3

Beşinci Pazırık Kurganı'nda bulunan halı

Halının göbeğini farklı
genişlikte beş bordür
çevrelemektedir.

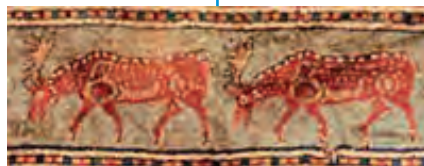
En dış ve en içteki
bordürler
içlerinde kuş başlı
kanatlı hayvan
(grifon) figürlerinin
yer aldığı yan yana
sıralanmış küçük
geometrik yüzeylerle
bezenmiştir.

Hun Güllü olarak adlandırılan
motif 24 küçük eşit pano
şeklinde halının ortasında
yer almaktadır.

Dıştan üçüncü
bordürde
göbekte olduğu gibi
Hun Güllü figürleri
yer almaktadır.

Dıştan ikinci bordürde
kuyrukları bağlı 28 at ve 28 süvari
bulunmaktadır. Atların
koşum takımları ve eyer
örtüleri gerçekçi
bir üslupla tasvir edilmiştir.

Dıştan dördüncü
bordürde art
arda yürüyen 28 geyik
figürü bulunmaktadır.
Geyiklerin
hareketleri ve boynuzları
gerçeğe uygun
olarak tasvir edilmiştir.

Görsel 7.4
Konya Alaaddin Camii Selçuklu halısı,
Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Selçuklu Dönemi Halı Sanatı

11. yüzyıldan itibaren Horasan'dan gelerek İran'a egemen olan Selçuklular, düğümlü halı tekniğini tüm Yakın Doğu'ya tanıtmışlardır. Ancak Selçukluların İran'da egemen oldukları dönemden günümüze halı örnekleri kalmamıştır. Halıcılık, Anadolu'ya 11. yüzyılın sonlarına doğru Selçuklu Türkleri ile birlikte girmiştir. Bu dönemde, Anadolu Türk halıcılığının merkezi ve Selçukluların başkenti olan Konya'nın yanında, Kayseri, Sivas, Aksaray gibi şehirlerde de dönemin en güzel halıları dokunmuştur.

Selçuklu halılarından çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Konya Alaaddin Camii'nde bulunan ve günümüzde İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesinde (Görsel 7.4) sergilenen üç tanesi bütün, beş tanesi parça hâlde olan halılar, Selçuklu halılarının en özgün örneklerindedir. Anadolu Selçuklularından kalma ve parça hâlindeki üç halı ise Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde bulunarak Konya Mevlana Müzesine getirilmiştir. Ayrıca Fustat (Kahire) şehri harabelerinde yapılan kazılarda bulunan Selçuklu halılarının Konya'da dokunarak Fustat Camii'ne gönderildiği anlaşılmıştır (Görsel 7.5). Bu halıların tamamı Gördes düğümü ile dokunmuştur. Renk ve dekor bakımından son derece zengin olan bu halıların bordürleri genellikle kûfi yazılarla süslenmiştir.

Osmanlı Dönemi Halı Sanatı

Türk halı sanatında 14. yüzyılın başından itibaren, Selçuklu halılarındaki geometrik motifler ve kûfi yazılı kenar şeritleri yanında stilize hayvan figürlerinin de motif olarak kullanılmaya başlandığı görülür. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise, hayvan figürlerinin yerini geometrik ve soyut bitkisel motifler almış, kare ya da dikdörtgen içine yerleştirilen sekizgen ve baklava motifleri sıkça kullanılmaya başlanmıştır. İlk dönem Osmanlı halıları diyebileceğimiz bu örnekler, önce İtalyan ressamların tablolarında görülmesine rağmen, halı literatürüne Alman Ressam Holbein'in adıyla geçmiştir.

16 ve 17. yüzyıl Türk halı sanatının klasik dönemi olarak kabul edilir. Selçuklu halılarının sağlam geometrik motifleriyle oluşan ilk parlak döneminin yerini, 16. yüzyılda madalyon motifi ve çeşitli zengin bitkisel kompozisyonların olduğu ikinci bir parlak dönem almıştır. Bu motifler, Türk halı sanatına yepyeni bir zenginlik kazandırmıştır. Dönemin halıları iki grupta toplanır: Uşak ve Osmanlı Saray halıları.

Uşak Halıları: Osmanlı halı sanatının 16. yüzyılda en önemli merkezi olan Uşak'ta Gördes düğümü ile yünden dokunmuş olan Uşak halıları "madalyonlu", "yıldızlı" ve "kuşlu" olmak üzere üç gruba ayrılır. Kitap ciltlerinden esinlenerek oluşturulan madalyonlu halıların ortası daima tam bir madalyonla belirtilmiştir. 10 metre uzunluğa kadar ulaşan bu halılar dönemin saray, konak ve büyük camilerinin donatılmasında önemli yer tutmuştur. Bu halılar varlıklarını, çeşitli modellerle 18. yüzyıl sonuna kadar sürdürmüştür.

Görsel 7.5
Fustat'ta bulunan Selçuklu halısı,
National Museum, Stockholm

Madalyonların yıldız şeklini almasıyla Yıldızlı Uşak halıları meydana gelmiştir (Görsel 7.6). Yıldızlı Uşak halıları orta boy halılardır. Dört metreden daha uzun olanları pek azdır. Bu halılar, daima kırmızı zemin üzerine lacivert yıldızlar ve küçük baklavalardan oluşan bir kompozisyona sahiptir. Uşak halıları 16. yüzyıldan 18. yüzyıl sonuna kadar uzun bir süre Anadolu halılarının ikinci parlak devrini meydana getirmiştir.

Beyaz zeminli Uşak halılarından bir grup, Kuşlu halılar adıyla tanınmaktadır. Örneği meydana getiren şekillerin ilk bakışta kuşu andırması yüzünden bu ismi almıştır.

Osmanlı Saray Halıları: 16.yüzyılın ikinci yarısında yaprak ve çiçek dekorlu saray halıları ortaya çıkmıştır (Görsel 7.7). Geleneksel Türk halılarından farklı olarak Osmanlı saray halıları, Sine düğümü ile yapılmıştır. Bunun nedeni zengin bitkisel motiflerin bu teknikle daha kolay işlenebilmesidir. Düğümleri yün ve pamuktan olan bu halılarda, ipek düğüm kullanılmamaktadır. Osmanlı saray halılarında kesintisiz, tek parça zemin deseni esastır. Madalyon motifi ikinci derecede önemlidir. Bu dönemde halılar, Osmanlı saray üslubunu oluşturan saray nakkaşlarının çizdikleri desenlere göre yapılmıştır. Bu halılar 18.yüzyıla kadar tutarlı bir üslupla yapılmış, daha sonra inceliklerini yitirmelerine rağmen 19. yüzyılda da varlıklarını sürdürmüştür.

Görsel 7.6
Yıldızlı Uşak halısı

Görsel 7.7
Osmanlı Saray halısı

Türk halı sanatı içinde önemli bir yeri olan seccadelerin ilk örnekleri 15.yüzyılda görülmektedir. İlk seccadelerde mihrap nişi yan yana sıralanmaktadır. Bu seccadelerin en görkemli örnekleri olan 16. yüzyıl Uşak seccadelerinde ise mihrap nişi daha kıvrımlıdır. Nişin tepesine bir kandil motifi konulmuş, ayakların basacağı yerler belirtilmiştir (Görsel 7.8). Mihrap nişi köşelerinde ve kenar şeritlerinde saray seccadelerinden gelen lale, sümbül ve karanfil gibi bitkisel motifler, çiçek açmış bahar dalları yer almaktadır. 17. yüzyıldan itibaren Uşak seccadelerinin yerini alan Gördes seccadelerinde kandil motifi yerini ibrik ya da çiçek demetine bırakmıştır. Zaman içinde kullanılan renk tonları ve desenlerin farklılaşmasıyla Kula, Lâdik, Milas, Bergama ve Konya seccadeleri Türk halı sanatı içinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Görsel 7.8
Kandil Motifli Uşak seccadesi

7.1.2. Çini-Seramik Sanatı

Türk Çini Sanatının Tarihsel Gelişimi

Çini, pişirilmiş toprak zemine çeşitli boyalarla çizilen geleneksel motiflerin üzerinin sırlanması ile oluşan bir el sanatıdır. Uygurların yerleşim yerlerinden olan Hoço'da yapılan kazılarda bulunan parça çiniler, Uygurlardan itibaren Türklerin çini sanatı ile ilgilendiklerini göstermektedir. Karahanlı ve Gaznelilerin de mimaride çini kullandıkları kazılarda elde edilen buluntulardan anlaşılmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde ise Türk çini sanatı büyük gelişme göstermiştir.

Selçuklu Dönemi Çini Sanatı

Çininin mimaride kullanılmasının ilk örnekleri, Büyük Selçuklu Devri'nde görülse de, çini sanatındaki asıl büyük gelişme

13. yüzyılda Anadolu Selçuklu mimarisinin zirveye ulaştığı dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde cami, medrese, türbe ve saray gibi mimari yapıların duvarları çinilerle bezenmiştir. İç mekânlarda firuze, lacivert, yeşil ve mor renkli çiniler kullanılırken, dış cephelerde sırlı veya sırsız tuğlalar kullanılmıştır. Anadolu çini sanatında sıraltı ve sırüstü adı verilen iki farklı sırlama ve renklendirme tekniği kullanan Selçuklu sanatçıları özellikle hayvan tasvirlerinde çok başarılı olmuşlardır. Anadolu Selçukluları cami mihraplarında, kubbe kasnaklarında, minarelerde ve saraylarda bol miktarda çini kullanmıştır. Beyşehir'deki Kubadabad

Sarayı kazılarında bulunan sekiz köşeli yıldız ve haçvari figürlü çini levhalar Anadolu Selçuklu Dönemi'nin en güzel örnekleridir (Görsel 7.9). Bu çini levhalar, sıraltına boyama ve sır üstüne madenî parlaklık veren perdah tekniği ile yapılmıştır.

Konya Alaaddin Camii ile Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nin çini mozaik tekniğinde yapılan mihrapları Anadolu Selçuklu çini sanatının diğer önemli örneklerindedir (Görsel 7.10). Ayrıca Sivas'ta bulunan Keykavus Şifahanesi'ndeki türbe, Malatya Ulu Camii, Sivas Gök Medrese (Görsel 7.11), Konya Karatay Medresesi çinileri Selçuklu Dönemi'nde çini sanatının ulaştığı ileri seviyeyi göstermektedir.

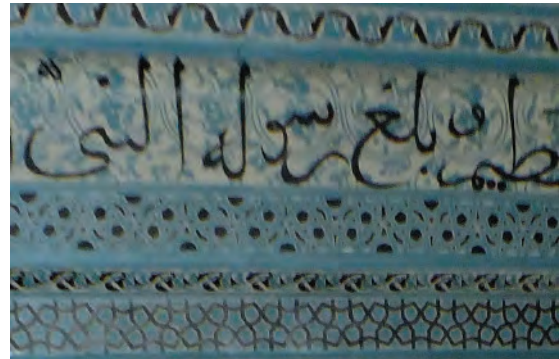
Görsel 7.9

Kubadabad Sarayı çini örneği

Görsel 7.11

Gök Medrese, Sivas

Görsel 7.10
Alaaddin
Camii mihrabı,
Konya

Osmanlı Dönemi Çini Sanatı

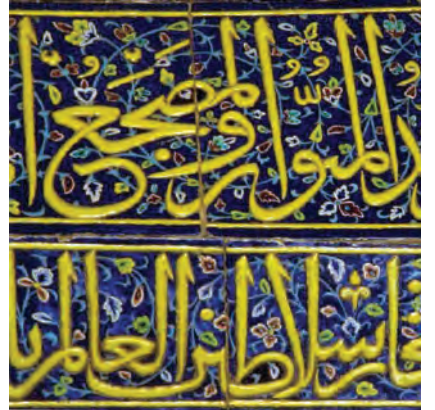
Selçuklular Dönemi'nde çini üretim merkezi olan Konya'nın yerini, 15.yüzyıldan itibaren başta İznik olmak üzere Kütahya, Bursa ve İstanbul gibi merkezler almıştır. Bursa Yeşil Camii ve Yeşil Türbe ile başlayan Osmanlı çini sanatı, farklı renkteki sırların birbirine karıştırılmadan aynı yüzeyde kullanıldığı renkli sır tekniği ile mozaik çini tekniğini birleştirmiştir. (Görsel 7.12, 7.13). Erken Dönem Osmanlı çini sanatında görülen bir diğer yenilik sıraltı tekniğinde mavi-beyaz çini üretimidir. Bursa Yeşil Külliye'de sırlı tuğlalar, çini mozaik tekniği ile beraber kullanılmalarıyla dikkat çekerken İznik Yeşil Camii minaresinin sırlı tuğla bezemeleri dönemin güzel örneklerindedir. 1436'da Edirne'de yapılan Muradiye Camii'nde geleneksel çini süslemelerinin yanında yeni çini teknikleri de uygulanmıştır (Görsel 7.14). Çini mozaik tekniğinin uygulandığı son mimari örnek Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı Sarayı içinde inşa ettirdiği Çinili Köşk'tür. Renkli sır tekniğinin İstanbul'daki son örneği ise 1548 tarihli Şehzade Mehmet Türbesi'dir.

16. yüzyılın ilk yarısından itibaren sıraltı tekniğinin uygulandığı iç ve dış mekânlarda çoğunlukla İznik'te üretilen çinilerin kullanıldığı görülmektedir. Bu tarihten itibaren yüzyılı aşkın bir süre İznik, Osmanlı'nın en önemli çini ve seramik merkezi olmuştur. Sert ve kaliteli beyaz hamur, pürüzsüz bir yüzey, şeffaf ve kırmızı sır 16. yüzyılın ikinci yarısında İznik seramiklerinin karakteristik özelliği olmuştur (Görsel 7.15).

16. yüzyılın ortalarından itibaren renkli sır tekniği terk edilmiş, çinici-likte sıraltı tekniği hâkim olmuştur. Çini sanatında renk ve motif özelliklerinin ön plana çıktığı bu dönemin en büyük yeniliklerinden biri de çinide parlak mercan kırmızısının kullanılmaya başlanmasıdır. Firuze, mavi, yeşil, kırmızı, açık lacivert, beyaz ve bazen görülen siyahla birlikte yedi rengin sır altına uygulanması ileri bir aşamadır. Kullanılan renk ve tekniğin değişimine paralel olarak motiflerde de çeşitlilik görülmektedir. Lale, sümbül, karanfil, narçiçeği, şakayık, erik ve kiraz dalları ile hançer gibi kıvrılan iri yapraklar en sık kullanılan motiflerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde İznik çinilerinde üretim giderek kalitesini yitirmiş, üretim 18. yüzyılda tamamen sona ermiştir.

Görsel 7.12
Yeşil Camii mihrabı, Bursa

Görsel 7.13
Yeşil Türbe'deki Çelebi Mehmet sandukası,
Bursa

Görsel 7.15
16. yy. İznik seramik
örneği

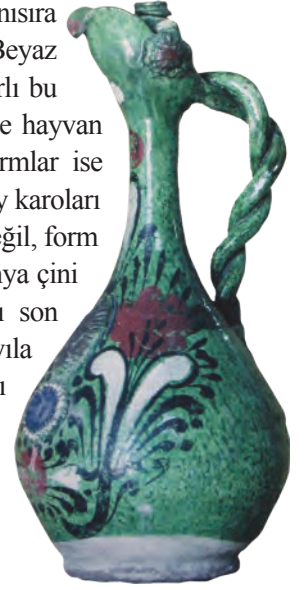
Görsel 7.14
Muradiye Camii çinileri, Edirne

İznik atölyelerinin gerilemesiyle birlikte, eski bir seramik üretim merkezi olan Kütahya'ya çini sipariş edilmeye başlanmıştır. Kütahya çinilerinde hamur farklılığının yanı sıra, desenlerde üslup farklılıkları dikkat çekmektedir. İznik çinilerinin görkeminden uzak olmakla birlikte, sarı renk tonlarının belirginleştiği bu çiniler, Üsküdar Yeni Valide Camii, Kütahya Hisarbey Camii ve Topkapı Sarayı'nda çok fazla kullanılmıştır.

Görsel 7.16
Kütahya seramik örneği

Çiniler dışında aynı dönemde üretilen seramikler de gerek form gerek renk kullanımı açısından İznik seramiklerinden farklıdır. Kütahya seramiklerinde beyaz çamur ve sıraltı tekniği benimsenmiştir. 18. yüzyılda Kütahya'da üretilen seramiklerde yeşil, kobalt, turkuaz ve kırmızının yanı sıra sarı ve mor gibi renkler de kullanılmıştır (Görsel 7.16). Beyaz ya da krem renkli, beyaz astarlı, çoğunlukla şeffaf sırlı bu seramiklerde; stilize edilmiş bitkisel motifler, insan ve hayvan figürleri, dinsel yazılar tasvir edilmiştir. Üretilen formlar ise küçük tabaklar, fincanlar, mataralar, gülabdanlar, yüzey karoları ve askı toplarıdır. Sadece renk ve desen bakımından değil, form bakımından da etkileyici bir zarafete sahip olan Kütahya çini ve seramik üslubu Türk seramik sanatının yarattığı son orijinal üslup olarak kabul edilmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde, gerek yapı etkinliğinin giderek azalması gerek hamur ve bezeme açısından kalitenin düşmesi sonucunda Kütahya çiniciliği de gerilemeye başlamıştır. Yüzyılın sonunda ise neredeyse tamamen yok olmuştur.

Görsel 7.17
17. yy. Çanakkale seramik örneği

Çanakkale seramikleri, gerek üslup, gerek desen ve renk açısından Türk seramik sanatına büyük yenilikler getirmiştir (Görsel 7.17). Kaba kırmızı, ender olarak da bej hamurlu, sıraltı tekniğiyle bezeli Çanakkale seramikleri ilginç desenleriyle dikkat çekmektedir. 17. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar İznik ve Kütahya seramiklerinden oldukça farklı biçim ve sırlama anlayışlarıyla çeşitli özgün örnekler ortaya konulmuştur. Çanakkale seramiklerinin önemli bir özelliği de ürün çeşitliliğidir. Küp, ibrik, testi, vazo, şekerlik, saksı, mangal, çömlek, tabak, matara, şamdan, şerbet bardakları (Görsel 7.18), lamba, hokka, demlik, hayvan veya insan biçimli dekoratif ürünler gibi çok çeşitli seramikler yapılmıştır.

Görsel 7.18
19. yy. Osmanlı bağa - gümüş şerbet bardakları

1892'de Sultan II. Abdülhamit'in isteği üzerine, Yıldız Sarayı'nın bahçesinde açılan porselen imalathanesinde ay-yıldız damgalı porselenler hem sarayın ihtiyaçlarını karşılamak hem de yabancı elçi ve hükümdarlara seçkin armağanlar vermek amacıyla üretilmiştir. Son derece dekoratif parçalar, tabaklar, vazolar, levhalar çoğunlukla büyüleyici İstanbul manzaralarıyla süslenmiştir.

İmalathanede yapılan porselenlerin içinde padişah portresi veya tuğrasının resmedildiği örnekler de vardır (Görsel 7.19). Yıldız Porselen Fabrikası, 1909'da II. Abdülhamit'in tahttan inmesiyle kapanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından 1929 yılına kadar seramik sanatı ve endüstrisi alanında önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. 1929'da Sanayiinefise Mektebinde Seramik ve Türk Çiniciliği Atölyesi kurulmuştur. Cumhuriyet ile Türk seramik sanatı yepyeni bir döneme girmiş ve eski Anadolu medeniyetleri ile Türk-İslam geleneğinden gelen birikimi harmanlayarak gelişimini sürdürmüştür. Günümüzde çağdaş Türk seramik sanatı ve endüstrisi, Anadolu ve Türk kültür tarihinin birikimiyle gelişimini sürdürmektedir.

Görsel 7.19
Yıldız porselen fincan

7.1.3. Minyatür Sanatı

Türk Minyatür Sanatının Tarihsel Gelişimi

Minyatür, el yazması kitaplarda metnin anlatımını kolaylaştırmak ve kitapları süslemek amacıyla yapılan, çok renkli, ince işlenmiş, küçük boyutlu resimlerdir. Minyatürde canlı renkler kullanılır ve derinlik yoktur. Öndeki ve arkadaki kişiler aynı büyüklükte gösterilir. İnsanlar ve nesnelere yakınlık ve uzaklık belirtecek biçimde, perspektif kurallarına göre boyutlandırılmaz. Işık ve gölge yoktur. Tıpkı freskler ve halılar gibi minyatürlerde de kök boyalar kullanılmıştır. Bu nedenle eski minyatürler bugün bile parlaklıklarını korur.

İslam topluluklarında resim yani çizgiyle tasvir sanatı yasaklanmıştır. Bunun nedeni tasvirin günah sayılmasıdır. Kendine has özellikleriyle bu günahın çerçevesi dışında kalan minyatür sanatı, Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında büyük ölçüde rağbet görmüş ve gelişmiştir. Minyatürler; düğünleri, soylu çevrelerde sünnet düğünü şenliklerini, ay, savaş, kabul töreni, kuşatmalar, kır ve su kenarı eğlencelerini, cirit oyunlarını ayrıntıları ve çeşitli yönleriyle göstermektedir. Minyatürlere bakarak sanatkârın içinde yaşadığı toplumun örf ve âdetlerini, bazı değer yargılarını, giyim kuşamlarını, mimari yapılarını öğrenmek mümkündür.

İlk Türk minyatürleri, 8. yüzyıl sonlarında Hoço, Turfan, Bezeklik ve Kızıl gibi Türk şehirlerinde Budizm ve Maniheizm dinlerinin etkisiyle Uygurlar tarafından yapılmıştır. Doğu Türkistan'da Hoço şehri harabelerinde bulunan 8 ve 9. yüzyıla ait Maniheist minyatürler ve duvar resimleri Türk resminin bugüne kadar bilinen en eski örnekleridir (Görsel 7.20, 7.21). Bu minyatürler, daha sonraki Türk minyatür sanatının kaynağını oluşturmaktadır.

Türklerin, İslamiyet'i kabulünden sonra gelişimini devam ettiren Türk minyatür sanatı Selçuklular tarafından geliştirilen İslam minyatürlerinin de kaynağı olmuştur. Anadolu'da minyatür sanatı 11. yüzyıldan itibaren önce Selçuklu emirleri, sonra Osmanlı padişahlarının koruyuculuğunda gelişmiştir.

Görsel 7.20
Uygur minyatür örneği

Görsel 7.21
Uygur yazısı
ve minyatürü

Görsel 7.22
El Hiyel el-Hendesiye'den (Otomato) bir minyatür,
Topkapı Sarayı Müzesi

Selçuklu Dönemi Minyatür Sanatı

Selçuklular Dönemi'nde Nakışhane ve Nigarhane denilen resim okullarının kurulmasıyla minyatür, ulusal sanat niteliği kazanmıştır. Türkleşen Anadolu'da minyatür sanatının gelişmesinde Selçuklu emirlerinin desteği de son derece önemlidir. 10. yüzyıl bilginlerinden El-Sufi'nin yazdığı Suvar el-Kevakib el-Sabita isimli astronomi kitabının 1135'te yapılan resimli kopyası, Artuklular Dönemi'nde hazırlanan resimli eserlerin önemli örneklerindedir. Eserde insan, hayvan ve cansız nesnelere simgeleştirilen yıldızların ve burçların, yüzeysel çizgi üslubuyla renklendirilmeden çizilen tasvirleri vardır.

12. yüzyılın ikinci yarısında Artukluların hizmetine giren mühendis Ebü'l-İzz el-Cezeri, teknik buluşlarını El Hiyel el-Hendesiye (Otomato) isimli kitapta toplamıştır (Görsel 7.22). El-Cezeri, temeli Arşimet ve sonrası bilginlerin buluşlarına dayanan eserinde suyun ve dişlilerin hareketiyle çalışan aletlerin bütünü ve parçalarını ayrıntılı ve renkli olarak çizmiştir.

Anadolulu Hekim Dioskorides tarafından yazılmış olan Materia Medica adlı botanik ve zooloji kitabı 12. yüzyılda Silvan'da Artuklu Emiri Necmeddin Alpi için Kitab El-Haşaiş adıyla Süryaniceden Arapçaya çevrilmiştir. Anadolu Türk minyatür sanatının bilinen en eski örneklerinden biri olan eserde 600'den fazla bitki ve 200'den fazla hayvan tasviri yanında insan figürlerine de yer verilmiştir.

Görsel 7.24
Kelile ve Dimne'den bir minyatür

Görsel 7.23
Varka ve
Gülşah'dan
bir minyatür
Topkapı Sarayı
Müzesi

13. yüzyılda kültürel zenginliğin yoğun olduğu Konya'da resimlendiği düşünülen Varka ve Gülşah Mesnevisi Selçuklu Dönemi minyatür sanatının başyapıtıdır (Görsel 7.23). Şair Ayyuki tarafından 11. yüzyılda Farsça yazılarak Gazneli Sultan Mahmud'a sunulan eserin konusu, Varka ile Gülşah arasında geçen hazin aşk öyküsüdür. Eserin konusunu oluşturan öykü 13. yüzyıl başlarında Nakkaş Abdülmümin bin Muhammed tarafından 71 resimle yatay ve dar alanda tasarlanarak bir film şeridi gibi gözler önüne serilmiştir. Yine 13. yüzyıl başlarında yazılmış olan Kelile ve Dimne adlı iki çakalın başından geçenlerin anlatıldığı kitaptaki minyatürler, Selçuklu Dönemi'nin önemli eserlerindedir (Görsel 7.24). Eserin bir kopyası günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığındadır.

Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı

Anadolu Beylikleri ve Osmanlıların ilk dönemlerinden günümüze çok fazla minyatür örneği kalmamıştır. 15. yy. ortalarından itibaren Fatih Sultan Mehmet'in desteği ile Osmanlı minyatür sanatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1465'te Amasya Darüşşifası'nın Baştabibi Sabuncuzade Şerafeddin, Cerrahiyye-i İlhaniye adlı tıp kitabını Fatih Sultan Mehmet'e takdim etmiştir. Çeşitli hastalıkların nasıl ameliyat edileceğinin anlatıldığı eserde 140 minyatür bulunmaktadır (Görsel 7.25). Basit figürlü sahnelerin açık ve canlı şekilde resmedildiği eserde, öğretici karakterinden dolayı minyatürlerin kalitesine önem verilmemiş olup konu şematik figürlerle canlandırılmıştır.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan ve Fatih Dönemi'nde yapıldığı düşünülen Mehmet Siyah Kalem'e ait olan ve natüralist bir üslupla çizilen minyatürler, dönemin diğer önemli eserlerindedir. 1479'da İtalya'dan İstanbul'a çağrılan Gentile Bellini Fatih Sultan Mehmet ve saray ileri gelenlerinin portrelerini yapmıştır. Bellini'den etkilenen Nakkaş Sinan Bey, oturmuş hâlde, gül koklarken tasvir ettiği Fatih'in portresini yapmıştır (Görsel 7.26).

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde (1520-1566) Osmanlı minyatür sanatı en parlak dönemini yaşamıştır. Matrakçı Nasuh tarafından hazırlanan ve Sultan Süleyman'ın 1534-1536 yılları arasındaki Irak Seferi'ni

konu alan Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn bu dönemin önemli eserlerindedir. Matrakçı Nasuh, Irak Seferi sırasında ordunun geçtiği ve konakladığı yerlerin mimari ve topografik özelliklerini 128 resimle belgelemiştir (Görsel 7.27).

Matrakçı Nasuh, daha sonraki eserlerinde de yazıyla anlatamadıklarını fırçasıyla aktarırken manzara ressamlığında çığır açmış ve kentlerin 16. yüzyıldaki durumlarını fotoğraf çeker gibi belgelemiştir.

Kanuni'nin saray nakkaşlarından Nigari'nin Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan minyatürleri ise genelde koyu bir fon üzerine çizilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ı yaşlı hâliyle canlandırdığı minyatür, Nigari'nin en karakteristik eserlerinden biridir (Görsel 7.28).

Görsel 7.25
Cerrahiyye-i İlhaniye'den bir minyatür

Görsel 7.27
Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn,
Matrakçı Nasuh

Görsel 7.26
Fatih Sultan Mehmet minyatürü,
Sinan Bey

Görsel 7.28
Kanuni Sultan Süleyman, Nigari

Görsel 7.29

İp Cambazı minyatürü, Nakkaş Osman

1579 yılında Şehnameci Seyyid Lokman ve Nakkaş Osman tarafından hazırlanan Şemâname’de Sultan Orhan’dan, Sultan III. Murat’a kadar olan sultanların portreleri yer alır. Nakkaş Osman’ın sultan portreleri serisi, çağdaşı ve sonraki Türk ressamlarına model olmuş, portrelerin birçok kopyası yapılmıştır. Yine aynı dönemde resimlenen eserler arasında Osmanlı padişahlarının tarihini anlatan şehnameler gelmektedir. Seyyid Lokman tarafından yazılan ve Nakkaş Osman’ın minyatürlerini yaptığı Tarih-i Sultan Süleyman adlı eserde, Sultan Süleyman’ın saltanatının 1558-1566 yılları arasındaki olayları anlatılmıştır. Nakkaş Osman ayrıca, Sultan III. Murat’ın oğlu Mehmet’in 1582’de yapılan sünnet düğünü şenliklerini bütün safhalarıyla tasvirlediği Surname adlı bir eser hazırlamıştır. Bu şenliğin safhalarını 250 resimle tasvir eden Nakkaş Osman, şenliği bir film şeridi gibi gözler önüne sermiştir. Eser, Nakkaş Osman’ın özgün tasvirleriyle, Osmanlı ekonomisi, eğlencesi ve tiyatrosu üzerine hazırlanmış eşsiz bir belgedir (Görsel 7.29).

Memlük Sultanı Berkuk tarafından yazdırılan ve Hz. Muhammed’in hayatını destansı bir üslupla tasvir eden Siyer-i Nebi (1388) adlı eserin Arapçadan Türkçeye kopyası 1595’te İstanbul’da tamamlanmıştır. Dinî kişiliği, başı çevresindeki halesi ve peçesiyle tasvir edilen Peygamberimizin yaptığı savaşlar, ordu yürüyüşleri ve toplantı sahneleri 814 tasvirle gösterilmiştir. Bu eserdeki resimlerin büyük bir kısmı Nakkaş Osman tarafından çizilmiştir. 16. yüzyılın sonlarından itibaren devletin zayıflamasına paralel olarak resimli kitap yazımı azalmıştır. Bunun sonucu olarak 17. yüzyılda minyatür sanatında bir gerileme görülmektedir. Bu dönemden kalma Eğri Fetihnamesi adlı eserdeki Nakkaş Hasan Paşa’nın dört minyatürü ve buradaki muharebe sahneleri gerçeğe uygun olmakla birlikte kompozisyon ve renk bakımından oldukça zayıftır.

Görsel 7.30

Osman Gazi, Levni

18. yüzyılda Avrupa’nın Osmanlı toplumu ve sanatı üzerindeki etkisi en iyi Nakkaş Levni’nin eserlerinde görülür. Onun doğa ayrıntılarına ve figürlere boyut kazandırması, boyamada tonlamalara yer vermesi Batı resmine yaklaşan adımlardır. Levni’nin başyapıtı Sultan III. Ahmet’in şehzadelerinin sünnet düğünü şenliklerini yazan Vehbi’nin eseri Surname’deki resimlerdir. 1720’de yapılan şenlikleri 137 resimle tasvir eden Levni, başkent halkının eğlence dünyasını gözler önüne sermektedir.

Levni’nin yaptığı Silsilename adlı eser ise, Sultan III. Ahmet’e kadar olan Osmanlı padişahlarının portrelerini içermektedir. Levni burada sultanları bağdaş kurmuş otururken betimlemiştir (Görsel 7.30). Levni ayrıca toplumun çeşitli kesiminden kadın ve erkeklerle müzisyen hanımları da tasvir etmiştir.

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren resimli el yazma eser yerine çoğunlukla sefaretname ve seyahatname türünde eserler yazılmıştır. Bu eserlerde genellikle portreler ve sulu boya tekniğinde yapılmış kent tasvirleri yer almaktadır. Bu dönemde çizilmiş olan ve III. Selim’i, veziri Koca Yusuf Paşa ile birlikte gösteren çalışma minyatür özelliğini tamamen kaybetmiş, perspektifli Batı resmi özelliği göstermektedir. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı resim sanatındaki gelişme, Avrupa resmine paralel olarak devam etmiştir.

7.1.4. Hat, Tezhip ve Ebru Sanatı

Türk Hat Sanatının Tarihsel Gelişimi

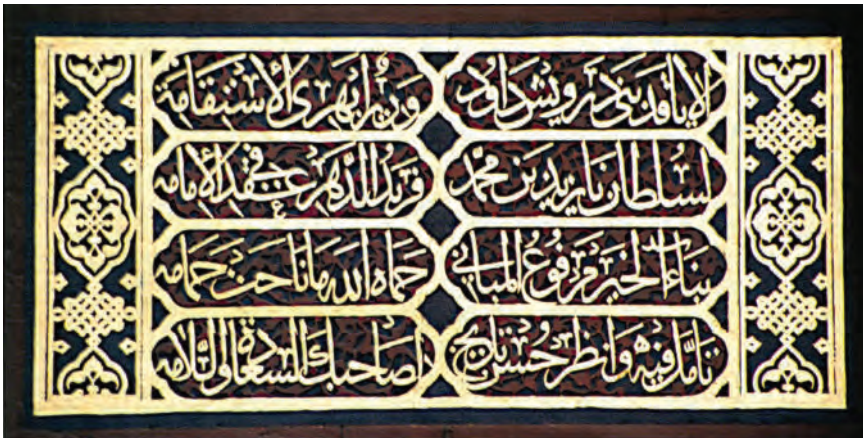
Arap harfleriyle yazılan uyum ve güzelliğin ön planda olduğu güzel yazı sanatına hat, sanatçılarına da hattat denir (Görsel 7.31). İslam uygarlığında yazıya verilen değer, hat sanatının gelişimini sağlamıştır. Yazıya estetik bir biçim vermek isteyen hat sanatçıları belli kurallar çerçevesinde kûfi, nesih ve sülüs gibi yazı türleri oluşturmuşlardır. Yazı türleri, harflerin boyutu, şekli, aralığı, birleşik veya ayrı yazılması vb. özellikleriyle birbirlerinden ayrılır.

Selçuklu Dönemi Hat Sanatı

13. yüzyılda yaşayan Amasyalı Yâkût-ı Mustasımî ilk büyük Türk hattatı olarak kabul edilmektedir. Mustasımî düz uçla yazılan ve Anadolu'da en çok kullanılan yazı türleri olan nesih ve sülüs yazı şeklini kalemin ucunu eğri keserek altı değişik biçimde yazmıştır. Mustasımî'nin yetiştirdiği hattatlar bütün İslam ülkelerinde hat sanatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Altı değişik yazı, daha sonraki yüzyıllarda geliştirilerek 160 çeşide ulaşan yazılara kaynaklık etmiştir. Bütün bu özellikleriyle Yâkût-ı Mustasımî Türk hat sanatının Osmanlılar Dönemi'ndeki gelişimini hazırlayan kişi olarak kabul edilmektedir.

Osmanlı Dönemi Hat Sanatı

Osmanlı hat ekolünün kurucusu Amasya'da doğan Şeyh Hamdullah'tır. 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devam etmekte olan altı çeşit yazı ekolünün estetik anlayışına ilaveler yaparak yenilikler getiren Şeyh Hamdullah, 47 tane Kur'an-ı Kerim, yüzlerce En'am ve Kur'an cüzü yazmıştır. İstanbul Bayezid Camii, İstanbul Davutpaşa Camii, İstanbul Sultan Ahmet Camii ve Firuzağa Camii kitabeleri onun hat tekniği ile yazılmıştır (Görsel 7.32).

Görsel 7.32
İstanbul Davutpaşa Camii kitabesi, Şeyh Hamdullah

Ahmed Karahisarî ise Yâkût-ı Mustasımî'nin ekolünü yaşatan ve geliştiren büyük bir sanatkârdır. Eserleri arasında Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı şaheser, unvanına layık Kur'an ile Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki büyük boy En'am'ı Şerif sayılabilir (Görsel 7.33).

Görsel 7.31
Hat sanatıyla semazen

Görsel 7.33
En'am'ı Şerif sayfası, Ahmet Karahisari

Görsel 7.34
Sülüs hat örneği, Hafız Osman

Görsel 7.35
Hat sanatıyla
papağan,
Mustafa
Râkım Efendi

Görsel 7.37
Mücevher kutusu, Fikri Güneş

17. yüzyılda yaşamış olan Hafız Osman, etkilendiği Şeyh Hamdullah'ın ekolünü en ileri düzeye ulaştırmıştır. Hattatların piri olarak bilinen sanatçı Türk zevk ve üslubunu dünyaya tanıtmıştır. 25'ten fazla Mushaf (Kur'an) yazdığı bilinmektedir (Görsel 7.34). Usta-çırak öğretimi ile yeni nesillere aktararak günümüze kadar gelen hat sanatı; levhalar, el yazması kitaplar, fermanlar, diplomalar, cami duvarları, halılar ve mezar taşlarında kullanıldığı gibi kutu, vazo, tabak vb. gündelik eşyalarda da kullanılmaktadır.

Osmanlı Dönemi'ndeki diğer ünlü Türk hattatlar; Mustafa Râkım Efendi (1757-1826), Mahmut Celeddin (d.?-1829), Mustafa İzzet Efendi (1801-1876), Mehmed Şevki Efendi (1829-1887) ve 20. yüzyılda Kamil Akdik'tir (1861-1941) (Görsel 7.35, 7.36).

Görsel 7.36
Celi sülüs levha, Mustafa İzzet Efendi

Türk Tezhip Sanatının Tarihsel Gelişimi

Kur'an-ı Kerim ve divan gibi el yazması değerli kitapları bezeme sanatına **tezhip** denir. Tezhip sanatçılarına müzehhib denir. Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere özellikle önemli kişilere sunulacak veya onların özel kütüphanelerine konulacak kitaplar ve diğer kıymetli eserlerin çoğu tezhiple süslenmiştir. Tezhip sanatı, Orta Asya'da Uygurlar Dönemi'nde ortaya çıkmış, Anadolu'ya Selçuklular tarafından getirilmiştir. Türk tezhibinde Hatayî, Rumî, Şükufe olmak üzere üç tarz bezeme görülür (Görsel 7.37).

1. Hatayî Tarzı Bezeme: Orta Asya'da geliştirilmiştir. Çin motiflerine benzeyen üsluplaşmış yaprak ve çiçek motiflerinden oluşur.
2. Rumî Tarzı Bezeme: Anadolu Selçukluları tarafından kullanılıp geliştirilmiştir. Hayvan motiflerinin üsluplaştırılması ile kıvrımlar ve birbirinin içine girmiş dallardan oluşan bezemelerdir.
3. Şükufe Tarzı Bezeme: 12. yüzyıldan sonra gelişmiş, çiçekleri gerçek görünümlerine uygun bir biçimde işleyen tezhip tarzıdır.

Selçuklular Dönemi Tezhip Sanatı

12. yüzyılda gelişmeye başlayan Selçuklu tezhibi Rumî üslubun yanında, geometrik biçimlere de yer vererek 13.yüzyıl sonlarında en güzel örneklerini vermiştir. Bu devir tezhibinin en iyi örnekleri Konya Mevlâna Müzesinde sergilenen Divan-ı Kebir ve Mesnevi adlı eserlerde görülmektedir.

Osmanlılar Dönemi Tezhip Sanatı

Selçuklu Devri tezhibini, klasik Türk tezhibinin başlangıcı sayılan Osmanlı tezhibi takip etmektedir. Osmanlılara ait bilinen ilk tezhip örneği, Sultan II. Murat adına hazırlanmış olan bir musiki nazariyat kitabındaki süslemelerdir. 15. yüzyılın en meşhur Türk müzehhibi 1436'da Tevarihü'l Ervah adlı tıp kitabını tezhip eden Aksaraylı Ahmed bin Mahmud'dur. Klasik Türk tezhip üslubu Fatih Dönemi'nde olgunlaşmıştır. Fatih Dönemi'nin nakkaşbaşısı Baba Nakkaş bu devrin tanınmış müzehhiblerindedir.

Görsel 7.39
18. yy. Şükufe tarzı tezhip örneği

II. Bayezid Dönemi, Osmanlılarda tezhip sanatının en parlak devrinin başlangıcıdır. Bu dönem tezhiblerinde yeni motiflerin yanında renklerin daha dengeli ve uyumlu kullanıldığı, süslemede altına daha geniş yer verildiği görülür. Feyzullah Nakkaş, Hasan bin Abdullah, Hasan bin Mehmed, Melek Ahmet Tebrizi dönemin önemli tezhip ustalarıdır. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde klasik Osmanlı-Türk tezhibi en olgun ve parlak devrini yaşamıştır. Fatih Dönemi'ndeki kobalt mavi zeminin yerini koyu lacivert, pembe ve kırmızının yerini koyu kırmızı alır. Çizgiler daha ince, motifler daha zengindir. Bu devrin en büyük ustası olan Kara Memi lakabı ile bilinen Kara Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman'ın Muhibbî Divanı'nı tezhip etmiştir (Görsel 7.38). 16. yüzyılın tanınmış bir müzehhibi de 1547 tarihli Kur'an-ı Kerim'i tezhipleyen Muhammed bin İlyas'tır. 17. yüzyıl da matbu eserlerin artması el yazması eserleri gittikçe azaltmıştır. Buna rağmen tezhip sanatında klasik üslup özelliğini kısmen devam ettirmiştir. 18. yüzyılda III. Ahmet Dönemi'nde tezhip sanatı yeniden canlanmıştır (Görsel 7.39). Klasik motifler ile kurulan kompozisyonların yanı sıra, Batı etkisiyle Osmalı sanatına giren naturalist çiçek buketleri, kıvrık iri yapraklar tezhip sanatını zenginleştirmiştir. Devrin başlıca müzehhibleri Yusuf Mısırî, Bursalı Hazerfen ve Ali Üsküdarî'dir. 18. yüzyıl sonlarına doğru Rönesans ve Barok kıvrımları, Türk tezhibinde taklit edilmeye başlanmış, bunun sonucu olarak Türk tezhibi orijinallliğini kaybetmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde Prof. Dr. Süheyl Ünver ve yetiştirdiği talebeler klasik üsluba dönmüş ve çok değerli eserler meydana getirmişlerdir (Görsel 7.40).

Görsel 7.38
Muhibbi Divanı, Kara Mehmed

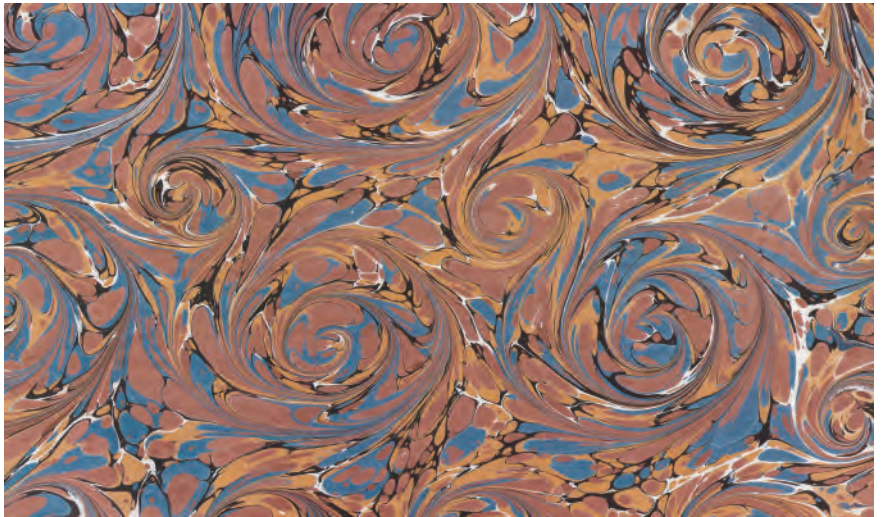
Görsel 7.40
Cumhuriyet Dönemi tezhip örneği,
Süheyl Ünver

Türk Ebru Sanatının Tarihsel Gelişimi

Geleneksel Türk sanatlarından ebru, yoğunlaştırılmış su üstüne resim yapma sanatıdır. Ebru, kitle ile kıvamı arttırılmış suyun üzerine öd katılarak suda erimeyecek hâle getirilen boyaların serpilmesi ve su yüzeyinde meydana gelen desenlerin bir kâğıda geçirilmesiyle yapılır. Ebru yapımında en çok kullanılan boya hammaddeleri oksit kırmızı, oksit sarı, oksit siyah, lahur çiviti ve çamaşır çivitidir. Emici özelliği fazla ve mat kâğıtlar tercih edilir. İçine su konulan tekneler, sactan yapılır. Fırça yapımında gül dalı ve at kuyruğu kılı kullanılır. Su üzerine boyaların koyu renklerden başlanarak açık renklere doğru serpilmesi önemlidir. Açık renkte yapılan ebrular hat sanatında yazı zemini olarak kullanılırken ebru kâğıtları genel olarak kitap ciltlerinde ve yazı pervazlarının süslenmesinde kullanılmıştır.

Görsel 7.41
Taraklı ebru

Görsel 7.42
Bülbül yuvası ebru

Türk sanatçılar; Battal, Neftli, Gelgit, Şal, Kumlu, Akkase, Taraklı, Somaki, Bülbül yuvası gibi teknikleri kullanarak ebrular yapmışlardır (Görsel 7.41, 7.42).

Ebru sanatının nerede ve ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte 8. yüzyılda Orta Asya’da ortaya çıktığı, İpek Yolu’yla önce İran’a oradan da Anadolu topraklarına geçtiği kabul edilmektedir. Topkapı Sarayı’nda bulunan Arifi’nin 1539 tarihli “Guy-i Çevgan” adlı eserindeki ebrular, Herathlı Mir Ali’nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 1539 tarihli iki kıtasının bulunduğu ebrular, Maliki Deylemi’ye ait bir kıtanın yazıldığı 1554 tarihli ebru, Fuzûlî’nin “Hadikatü’s-Süeda” (Mutluluklar Bahçesi) isimli eserinin kopyasında kullanılmış olan ebrular bugüne kadar tespit edilen en eski ebrulardır. İlk üç ebrunun sanatçısı bilinmemektedir. 1595 yılında yazılmış sonuncu eserin ebrularını ise Şebek Mehmet Efendi yapmıştır.

16. yüzyılın sonlarında İstanbul’a gelen Avrupalı seyyahlar, ebru sanatını kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Çiçekli ve akkase formlarının 20. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlaması ve modern resim anlayışındaki soyut resim zevkinin gelişmesi ebruyu kitap ve yazı albümlerinden duvarlara taşıyarak, plastik sanat kimliği kazandırmıştır. Türk ebru sanatının bilinen ilk ustalarından biri olan Hatib Mehmet Efendi, Ayasofya Camii’nin hatibi olmasından dolayı “Hatip” diye anılmıştır. Hatip adıyla bilinen ebru tekniğini oluşturan sanatçı, 1773’te evinde çıkan yangında eserlerini kurtarmak isterken kendisi de yanarak vefat etmiştir.

Görsel 7.43
Hat ve ebru, Necmettin Okyay

Türk ebru sanatının en önemli sanatçılarından biri de Necmettin Okyay’dır. Aynı zamanda hattat olan ve ebru sanatına çiçekli ebruyu kazandıran Necmettin Okyay, daha önce kimsenin denemediği yazılı ebru çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır (Görsel 7.43). Çiçekli ve yazılı ebruya bunun için Necmettin Ebrusu denilmektedir. Sanatçı 1916-1948 yılları arasında Medresetü’l-Hattatinde ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde öğretmenlik yapmıştır. Mustafa Düzgünman (1920-1990) ise Türk ebru sanatının diğer büyük ustalarındandır. Klasik Türk ebruculuğunu, zamanımıza kadar, hiç bozulmadan taşıyarak bu sanatın yurdumuzda ve dünyada tanınması ve gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda birbirinden değerli ebru sanatçıları yetiştirerek bu sanatımızın unutulmasını da önlemiştir. Çiçekli ebru ailesine papatyayı kazandıran sanatçı, hocası Necmettin Okyay’ın bulduğu çiçekli ebruyu geliştirerek bugünkü durumuna getirmiştir.

7.1.5. Diğer Sanatlar

Türk Ağaç Oyma - Kakma Sanatının Tarihsel Gelişimi

Görsel 7.44
Ağaç üstüne bakır, pirinç
ve sedef kakmalı masa,
Dolmabahçe Sarayı

Ağaç oymacılığının bir sanat hâline gelmesi, yapılarda kullanılan ahşap mimari elemanlarının süslenmesi isteğinden doğmuştur. Bu sebeple Türk ve İslam sanatı içerisinde ahşap sütunlar, başlıklar, kapı, pencere ve dolap kapakları ile tavanlarda ağaç oymacılığı yoğun olarak kullanılmıştır. Mimarın dışında minber, kürsü, rahle, Kur'an ve cüz mahfazalarında da ağaç oymacılığı yaygındır. Ağaç oyma tekniğinde ucu keskin bir kalemle, ağaç yüzeyi oyularak bezeme tamamen kabartma olarak ortaya çıkarılmaktadır.

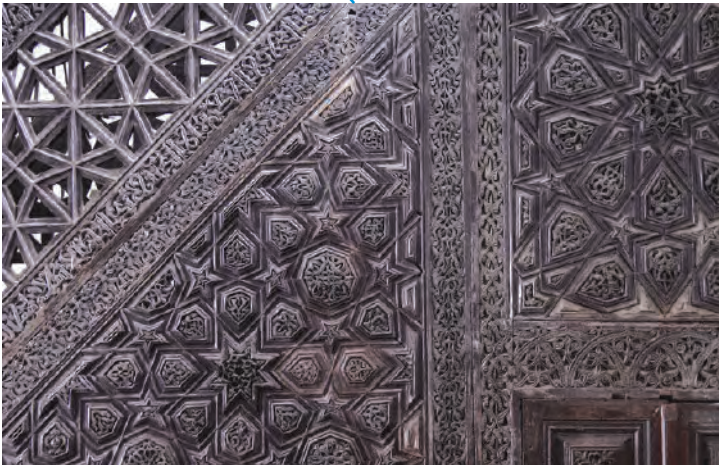
Kakma tekniğinde, desenler perdelanmış ağaç yada diğer malzemelerin yüzeyine ince bir kalemle çizilir, sedef ve fil dişi parçaların yerleştirilmesi için yuvalar oyularak açılır. Kakma işlerinde ilave parçalar esas zeminden cins ve renk bakımından ayrılmakta böylece birbirine zıt, dekoratif şekiller ortaya çıkmaktadır (Görsel 7.44). Kakma tekniğinde kullanılan sedef ve fil dişi malzemeler çoğunlukla sarayların ve kasırların kapı, pencere, dolap kapakları ve bazı mobilyalarında kullanılmıştır.

Selçuklular Dönemi'nde Ağaç Oyma Sanatı

Görsel 7.45, 7.46
Alaaddin Camii minberi ve detayı

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra oyma sanatı daha çok Türkistan'da gelişmiştir. Selçuklu sanatında ağaç işçiliğinin önemli bir yeri vardır. Büyük Selçuklu Devleti'nin hakim olduğu ülkelerde meydana getirdikleri mimari eserlerin süslenmesinde oyma işçiliğinden yoğun olarak yararlanılmıştır. İslam medeniyetinin izlerini taşıyan bu eserler arasında kapı, pencere, dolap kapakları, minberler, kürsüler ve rahleler sayılabilir. Selçuklu ağaç işleri oyma ve şebekeli oyma teknikleri ile yapılmıştır. Bunlar dinî yapılar için hazırlanmış olduğundan bezemede geometrik ve bitkisel elemanlar ön plandadır. Selçuklu ağaç işçiliğinin en önemli ve en eski eseri Konya Alaaddin Camii'nin 1155 tarihli minberidir (Görsel 7.45, 7.46). Ahlatlı Hacı Mengim Berti adlı ustanın eseri olan minberin kapısı üzerinde Sultan Mesud adına yazılmış küfî bir kitabe bulunmaktadır. Bu devre ait eserler

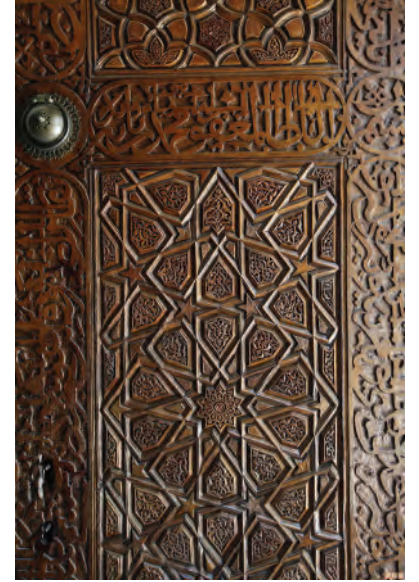
arasında Manisa Ulu Camii minberi, Birgi'de Aydınoglu Mehmet Bey Camii pencere kanatları, Karaman İbrahim Bey İmareti pencere kanatları, Keykavus Rahlesi ve Ankara Etnografya Müzesinde sergilenen Selçuklu Dönemi ağaç oyma koleksiyonları sayılabilir. Selçukluların ağaç işçiliğindeki motif ve teknikleri Osmanlı Dönemi ağaç oymalarına kaynaklık etmiştir. Bunlar, Osmanlı Dönemi'nde yeni tekniklerle daha da geliştirilmiştir.

Osmanlılar Dönemi'nde Ağaç Oyma-Kakma Sanatı

Osmanlı İmparatorluğu zamanında ağaç oyma sanatı en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Selçuklulardan farklı olarak hayvanların stilize edilmesinden doğan rumî motifi ile çeşitli bitkilerin stilize edilmesinden meydana gelen hatayi motifi sıklıkla kullanılmıştır. Mimari eserlerin iç ve dış kısımları bu sanatın ustaları tarafından bezenmiştir. Osmanlılarda oyma tekniğinin yanında geçme tekniği de kullanılmıştır. Başlıca uygulama alanları da cami ve türbelerin mihrap ile minberleri, cami ve medreselerde kullanılan rahleler, kapı, pencere ve dolap kapakları olmuştur (Görsel 7.47).

Görsel 7.48
Bağa ve pirinç malzeme ile işlenmiş
orta masa, Dolmabahçe Sarayı

Görsel 7.47
Yeşil Türbe kapısı, Bursa

Osmanlılar, ağaç işçiliğinde yumuşaklık derecesine göre daha çok şimşir, ıhlamur, meşe, ceviz, elma, armut, sedir ve abanoz ağaçlarını kullanmışlardır. Osmanlı Dönemi'nde, Selçuklulardan farklı olarak ahşap üzerine sedef, bağa ve fil dişi gibi maddelerin kakılmasıyla meydana gelen kakma tekniği yaygındır (Görsel 7.48). Ağacı renklendirmek için değişik renk ve cins ağaçlarla kakma yapıldığı gibi esas olarak bağa, fil dişi, altın ve gümüş gibi kıymetli taşlarla kakma yapılmıştır. Topkapı Sarayı, Bağdat ve Revan Köşklerinin kapıları sedef ve bağa kakmalıdır. 1505 tarihli II. Bayezid'e ait Kur'an mahfazası oyma teknikli olup fil dişi kakmalarda Rumîlerin yanında yazı da yer almaktadır (Görsel 7.49). 17. yüzyıl ağaç işlerinde 16. yüzyılda görülen şekiller aynı şekilde devam etmekle birlikte sadelikten uzaklaşarak çinilerdeki bezemeler gibi hareketli ve daha göz doldurucu bir bezemeye yöneliş olmuştur. 18. yüzyıl sonrasında Türk sanatının hemen her dalında dikkat çeken Barok ve rokoko etkileri, ağaç işlerinde de kendini göstermiştir.

Görsel 7.49
II. Bayezid'in Kur'an
mahfazası, Topkapı Müzesi

Türk Maden Sanatının Tarihsel Gelişimi

Türk maden sanatının uzun bir gelişim süreci vardır. Kurganlardan ele geçen buluntular ve Orta Asya duvar resimlerindeki tasvirler, Türklerde erken dönemlerden itibaren gelişmiş bir maden sanatının olduğunu kanıtlamaktadır. Türk maden sanatında altın, gümüş, bakır, pirinç, bronz gibi madenler kullanılmıştır. Yapımda dövme, döküm ve çekme tekniği; süslemede ise kazıma, kabartma, kakma, deliklendirme, savatlama, telkâri, mine ve yıldız teknikleri kullanılmıştır.

Görsel 7.50
Selçuklu maden sanatı örnekleri, Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Selçuklu Dönemi Maden Sanatı

Türk maden sanatı içinde Büyük Selçuklu Dönemi, gerek yapım tekniği gerek form bakımından öncü tiplerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Büyük Selçukluların maden sanatı konusunda verdikleri ürünler, dünya müzelerindeki koleksiyonlar arasında önde gelen örneklerdir.

Selçuklular Dönemi'nde maden sanatının merkezi Horasan ve Herat'tır. 11 ve 12. yüzyıllarda bu kentlerde, son derece önemli eserler meydana getirilmiştir. 13.

yüzyılda ise maden sanatının merkezi Musul'dur. Burada meydana getirilen eserler hem teknik hem de bezeme bakımından önemli özellikler gösterir.

Görsel 7.51
Cizre Ulu Camii kapı tokmağı,
Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Selçuklu Dönemi madenî eserleri kap türlerine de yenilik getirmiştir. Erken İslam Dönemi'nde tabak, tepsi, tas, ibrik, maşrapa, kandil ve hayvan biçimindeki kapların yanı sıra Selçuklu Dönemi'nde mangal, kutu, hokka, bakraç, şamdan, leğen, kazan, kapı tokmağı vb. günlük kullanım eşyaları madenden yapılmıştır (Görsel 7.50). Sanat değeri yüksek, özenle hazırlanmış örnekler ise soylu aileler ile zengin tüccar ailelerinin saray ve konaklarında saklanmak üzere yapılmıştır.

Anadolu Selçukluları Dönemi'nden günümüze kadar ulaşabilmiş az sayıdaki örneklerde teknik ve malzeme yönünden Büyük Selçuklu geleneğinin sürdüğü görülür. Bu dönemin malzemesi genelde tunçtur. Rölyef ve kabartma teknikleriyle çeşitli formlar denenmiştir. Tümöyle kıvrık dal ve yaprak süslemeli yüzeyler, bağlantı ve destek yerlerinde kullanılan hayvan başları, Selçuklu süsleme tarzının özelliklerini yansıtır (Görsel 7.51).

Osmanlı Dönemi Maden Sanatı

Türk maden sanatı Osmanlı Devleti Dönemi'nde en parlak dönemini yaşamıştır. Dinî yapılarda ve günlük yaşantıda kullanılmak üzere pek çok

eser meydana getirilmiştir. Önceleri Sivas, Konya, Erzurum, Van, Diyarbakır, Tokat gibi şehirler maden işleme merkezleri olarak önem arz etmiş olsa da daha sonra Bursa, Edirne ve İstanbul önemli merkezler olmuştur.

15 ve 17. yüzyıllar arası Osmanlı maden sanatında Klasik Dönem olarak adlandırılır. 15. yüzyılın ikinci yarısında Balkanların Osmanlı topraklarına katılmasıyla zengin gümüş yataklarına sahip olunmuş ve bu madenin kullanımı arttırmıştır. Bu nedenle 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başından kalan eserlerin çoğu gümüştan yapılmıştır. Bu gümüş eserler üzerinde görülen zengin süsleme çeşitleri de genellikle bitki motifleri ile bezenmiştir.

Anadolu'da zengin bakır yatakları bulunduğu için bakır, Osmanlı maden sanatı içinde en çok kullanılan madendir. 16. yüzyılda bakır eserlerde de bitkisel ağırlıklı süslemeye rastlanmaktadır. Bakırdan yapılmış örneklerde, kademeli olarak kıvrık dal ve yaprakların üzerinde lotus ile palmetler yer almaktadır (Görsel 7.52). Bakır kalaylandığı zaman gümüşe benzemesi, kolay temizlenmesi ve sağlıklı olması nedeniyle Türk mutfağının vazgeçilmez malzemesi olmuştur.

Maden sanatı, form, teknik ve değişen malzemeler içinde her yüzyılda farklı görünlere bürünmüştür (Görsel 7.53, 7.54). Eserler aşırıya kaçmayan bir zevkle ortaya konulmuştur.

 Yaşadığımız çevrede yaşatılmakta olan el sanatları hakkında bilgi toplayarak bu sanatların insanların hangi gereksinimlerini karşılamak amacıyla devam ettirildiğini araştırıp bir sunum hazırlayınız.

7.2. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN EL SANATLARINA YANSIMASI

El sanatları, bir ülkenin kültürel kimliğinin en canlı belgeleridir. Bir ülkenin gelenek ve göreneklerinin, yaşam biçiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve geliştirilerek devam ettirilmesinde el sanatları büyük rol oynamaktadır.

Anadolu; birçok el sanatı ürününün yapıldığı, çeşitlendiği, dünyaya tanıtıldığı çok önemli bir yerdir. Türk insanı ince sanat zevkini, estetiğini, duygusallığını, hoşgörüsünü ve dinî inancını üretmiş olduğu el sanatları ürünlerine yansıtmıştır.

Halı ve kilimler ilk yapıldıkları dönemden itibaren sadece insanların fiziksel ihtiyaçlarını değil aynı zamanda psikolojik beklentilerini de karşılamak için yapılmıştır. Her bölgenin kendine has motifleri vardır. Motiflerde hikâyelerin oluşumu ve anlamları Anadolu'da dokunan ilk halıya kadar uzanmaktadır. Halıyı dokuyan kişi duygu ve düşüncelerini çoğunlukla motiflerle yansıtmıştır. El dokuması halılarda her motif, düğüm ve ilmeğin ayrı bir anlamı vardır.

Görsel 7.52
Bakır ibrik,
19. yy. Topkapı Sarayı Müzesi

Görsel 7.53
Pirinç aşurelik, 19. yy.
Topkapı Sarayı Müzesi

Görsel 7.54
Pirinçten yapılmış dövmeterazi,
19. yy. Topkapı Sarayı Müzesi

Görsel 7.55
Eli belinde motifli halı

Görsel 7.56
Küpe motifli halı

Görsel 7.57
Saç bağı motifli halı

Eli Belinde Motifi: Dişiliğin simgesidir. Sadece analık ve doğurganlığı değil, aynı zamanda uğur, bereket, kısmet, mutluluk ve neşeyi de sembolize etmektedir. Bugünkü dokumalarda kullanılan ana tanrıça kültürünün devamı niteliğindeki eli belinde motifi, ana tanrıça ile ilgili inancın kültürel miras olarak günümüze geldiğinin bir kanıtıdır (Görsel 7.55).

Küpe: Vazgeçilmez bir düğün hediyesi olması gereken küpenin görüntüsüne benzeyen bu motif evliliğe duyulan arzuyu ifade etmektedir (Görsel 7.56).

Saç Bağı Motifi: Halıyı dokuyan genç kızın evlilik isteğinin göstergesidir. Doğum ve çoğalmayı da sembolize etmektedir (Görsel 7.57).

Su Yolu Motifi: Su; yeniden doğuşun, bedensel ve ruhsal temizliğin, sağlığın ve erdemın sembolüdür. Anadolu kadını suyu yaşamın kaynağı kabul ettiği için suyu dokumalara motif yapmıştır. Halı ve kilimin dışında pişmiş topraktan yapılmış çanak çömleklerde zikzak veya meander diye adlandırılan su yolu motifleri uygulanmıştır (Görsel 7.58).

Görsel 7.58
Su yolu motifli halı

Koç Boynuzu Motifi: Bereket, kahramanlık, güç ve erkeklik sembolü olan bu motif Anadolu kültüründe yoğun olarak kullanılmıştır (Görsel 7.59).

16. yüzyılın birinci yarısında ilk kez kullanılmaya başlanan lale motifi, kırmızı renkle beraber halı, kilim, çini ve seramiklerle cami, mescit, türbe, medrese, sebil ve okul gibi yapıların duvarlarında yoğun olarak işlenmiştir. Lale sözcüğünün Osmanlıca'da Allah yazısı ile aynı harfleri içermesi, Allah'ın birliğine işaret eder gibi bir soğandan bir çiçek açması gibi nedenlerle lale motifi el sanatlarında sıkça kullanılmıştır. Peygamberin kokusunun gül kokusuna benzediği inancı, gül ve goncasının aşk ve güzellik simgesi olarak desenlerde sevilerek kullanılmasını sağlamıştır (Görsel 7.60).

Ayrıca çiçek açmış bahar ağaçları, cennetin tasviri; selvi ağaçları ise tasavvuftaki sabrın timsali olarak görüldüğü için Türk el sanatlarında bu motifler sıkça kullanılmıştır.

Görsel 7.59
Koç boynuzu motifli halı

Görsel 7.60
Çiçek ve dal motifli halı

Etkinlik

Aşağıda kilim türküsünün sözleri verilmiştir. Türküden hareketle kültür özelliklerinin el sanatlarındaki motif ve desenlere yansımalarıyla ilgili düşüncelerinizi söyleyiniz.

KİLİM

Sevdiğine sözü olan bir kilim dokur.
Kilimin dilinden ancak anlayan okur.
Sırlarımı verdim sana, sevgimi verdim.
Şu gönlümü kilim yaptım yoluna serdim.

Ayıptır günahıdır diye kilit vurdular dilime,
Aşkı dokudum kilime anlıyor musun?
Yetinmedim türkü yaptım, gayrı bu canımdan bıktım.
Hani senin olacaktım dinliyor musun?

Kilim kalbin aynasıdır, gönlün sesidir.
Her nakışı bir duygunun ifadesidir.
Kilim sevgiliye çağrı aşka davettir.
Kimi renkler şikayettir, kimi hasrettir.

Ben şu gönül tezgahında kilim dokudum.
Erenlerin dergahında aşkı okudum.
Töremizde kilim demek ilim demektir.
Kilim sevdadır, özlemdir, derttir, istektir.

Fatih Kısaparmak (www.turkuler.com)

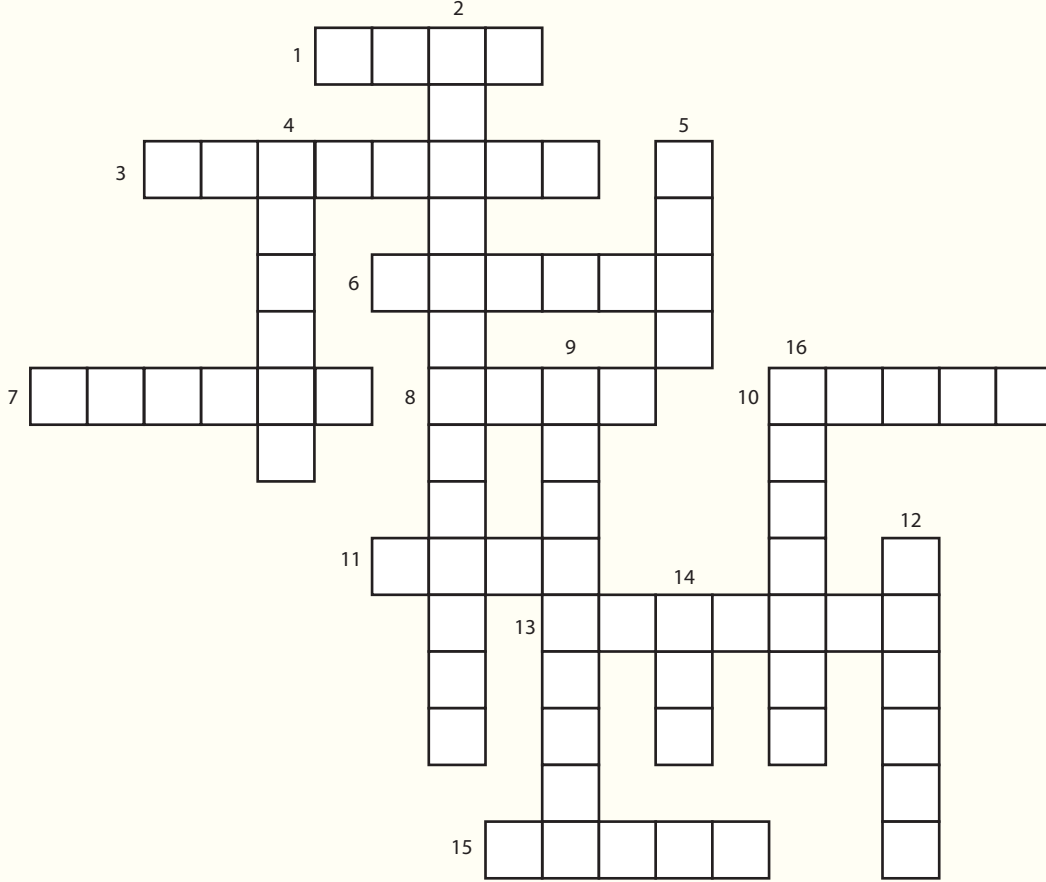
Etkinlik

Aşağıda farklı el sanatlarına ait görseller verilmiştir. Öğrendiğiniz bilgileri kullanarak görsellerin konusunu, kullanılan teknik ve malzemeleri söyleyiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Türk süsleme sanatlarında kullanılan motiflerden biri.
2. Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn isimli eserin minyatürlerini yapan sanatçı.
3. El yazması kitaplara metni aydınlatmak için yerleştirilen, çok ince işlenmiş, küçük boyutlu açıklayıcı resimler.
4. El yazması eserleri minyatürle süsleyen sanatçı.
5. Yoğunlaştırılmış su üzerine resim yapma sanatı.
6. İnsan dışındaki canlı veya cansız varlıkların sahip oldukları özellikleri ve nitelikleri sözlü veya yazı ile ifade etme.
7. Hat sanatçılarına verilen isim.
8. İçi veya tek yüzü sırlı, sır altı boyalıyla dekore edilerek geleneksel motiflerle süslenmiş, mimariye bağlı olarak gelişen sanat türü.
9. Selçuklular Dönemi'ndeki resim okulu.
10. Anadolu'da çok kullanılan yazı türlerinden biri.
11. Yüzü çeşitli desenlerle süslü, yere yaymak, mobilya üstüne sermek ve duvarlara süs olarak asılmak için yapılan örme ya da düğümlü, çeşitli büyüklükteki örtüler.
12. Kur'an-ı Kerim ve divan gibi el yazması değerli kitapları bezeme sanatı.
13. III. Murat Dönemi'nde, Osmanlı padişahlarının tarihinin anlatıldığı minyatürlü yazmalara verilen isim.
14. Arap harfleriyle yazılmış güzel yazı sanatı.
15. Sultan III. Ahmet'in şehzadelerinin sünnet düğünü şenliklerinin anlatıldığı Surname adlı eserin minyatürlerini yapan sanatçı.
16. Sultan III. Murad'ın oğlu Mehmet'in 1582 yılında yapılan sünnet düğünü şenliklerinin bütün sayfalarıyla tasvir edildiği eser.

B) Bu ünite de edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Günümüze ulaşan Türk el sanatlarından bildiklerinizi söyleyiniz.
2. Yurdumuzdaki önemli çini merkezlerini söyleyiniz.
3. Hat sanatı en çok hangi eserlerde görülmektedir?
4. Türk kültürünün el sanatlarına yansımaya günümüzden örnekler veriniz.
5. Anadolu Selçuklu çini sanatı örneklerinin verildiği yerleri belirterek özelliklerini açıklayınız.
6. Osmanlı duvar çinilerinin görüldüğü örneklerden bildiklerinizi söyleyiniz.
7. Türk halılarında tarih boyunca kullanılan motiflerden örnekler veriniz.
8. Hat sanatı örneklerinde kullanılan yazı çeşitlerinden bildiklerinizi söyleyiniz.
9. Minyatür nedir? Minyatürün resimden hangi yönlerle ayrıldığını belirtiniz.
10. Fatih Sultan Mehmet'in resim sanatına bakış açısını değerlendiriniz.
11. Osmanlı minyatür sanatçılarından ve yapıtlarından örnekler veriniz.

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. El sanatları ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır.
2. Türk halılarında Milas ve Sine düğümleri kullanılmıştır.
3. Osmanlı saray halıları Türk düğümü ile yapılmıştır.
4. Sivas Gök Medrese çinileri Osmanlı çini sanatının 13. yüzyılın sonuna doğru geldiği noktayı gösterir.
5. 15. yüzyılda en önemli çini üretim merkezi İznik'tir.
6. Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, Sultan Süleyman'ın 1534-1536 yılları arasındaki Irak Seferi'ni konu alır.
7. Türk harfleriyle yazılmış güzel yazı sanatına hat denir.
8. Yâkût-ı Mustasımî, ilk büyük Türk hattatıdır.
9. 1729'da matbaanın ülkeye girmesiyle tezhip sanatında ilerleme olmuştur.
10. Necmettin Okyay, ebru sanatına çiçekli ebruyu kazandıran kişidir.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi halı ve kilimlerde kullanılan motiflerden değildir?
 - A) Eli belinde motifi
 - B) Rumi motifi
 - C) Saç bağı motifi
 - D) Su yolu motifi
 - E) Koç boynuzu motifi

2. Aşağıdakilerden hangisi Türk minyatür sanatçılarından?
 - A) Mustafa Düzgünman
 - B) Osman Hamdi Bey
 - C) El-Sufi
 - D) Necmettin Okyay
 - E) Matrakçı Nasuh

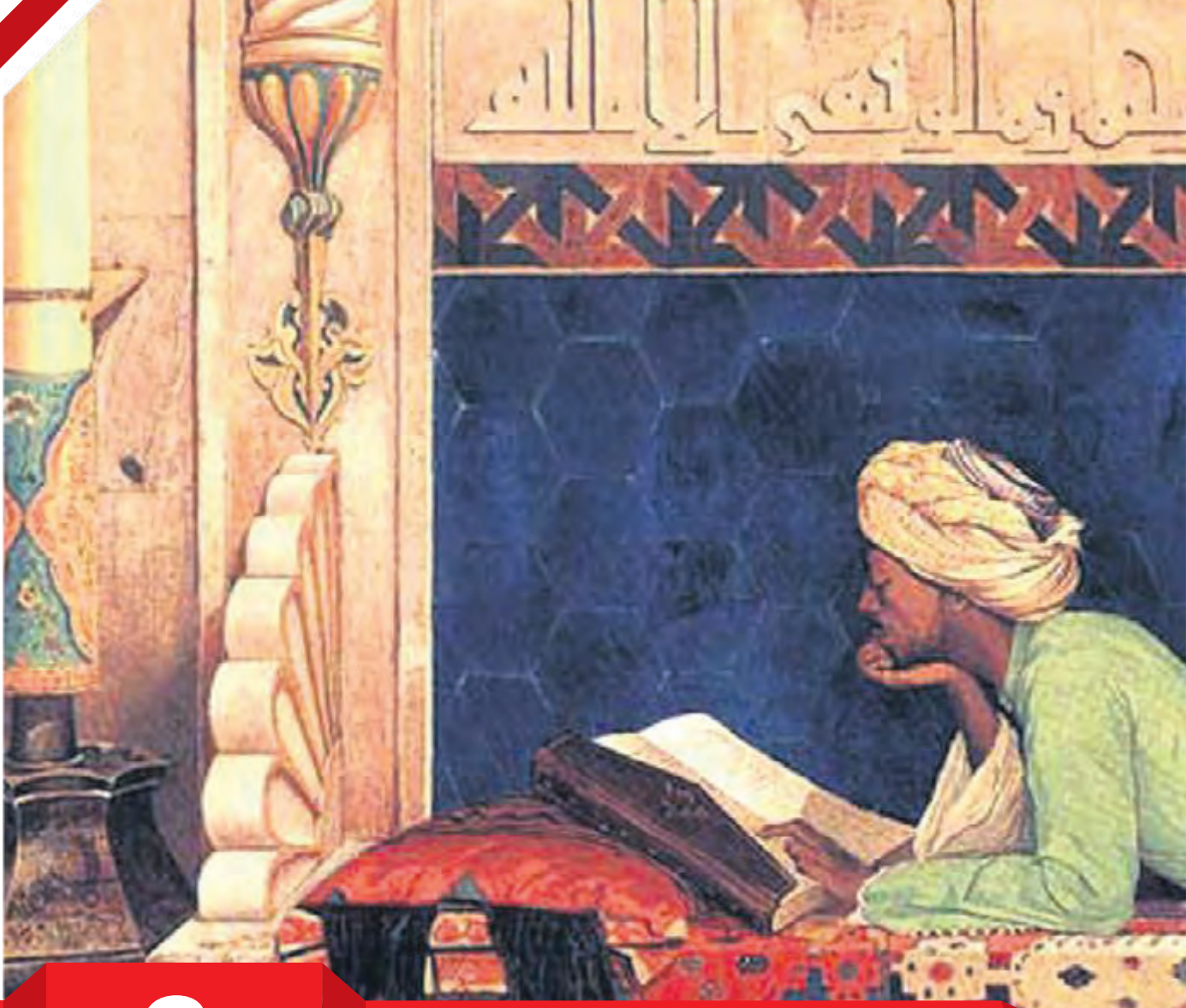
3. Aşağıdakilerden hangisi ebru çeşitlerinden değildir?
 - A) Taraklı ebru
 - B) Battal ebru
 - C) Nakışlı ebru
 - D) Şal ebru
 - E) Gelgit ebru

4. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Dönemi'nde çini üretiminin yapıldığı merkezler arasında yer almaz?
 - A) Aksaray
 - B) Çanakkale
 - C) İznik
 - D) İstanbul
 - E) Kütahya

Bugüne kadar bilinen en eski Türk halısı, Beşinci Pazırık Kurganı'nda yapılan kazılarda bulunmuştur. Bu halının Hunlara ait olduğu ve MÖ 3-2. yüzyıllarda yapıldığı kabul edilmektedir. Pazırık Halısı'nın Türk düğümü tekniği ile yapılmış olması, Türk halı sanatının geleneksel tekniğinin çok eski bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Türk halılarında geleneksel olarak Gördes (Türk düğümü) kullanılırken Osmanlı saray halılarında Sine (İran) adı verilen düğüm kullanılmıştır Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde büyük gelişme gösteren Türk halılarında ipler çeşitli bitkilerin yapraklarından, meyvelerinden veya köklerinden çıkarılan kök boyalarla boyanmıştır.

5. Yukarıdaki metne göre aşağıdaki ifadelerden hangisine ulaşılamaz.
 - A) Bilinen en eski Türk halısı, Orta Asya'da Pazırık Bölgesi'nde bulunmuştur.
 - B) Türk halılarında Gördes ve Sine düğümleri kullanılmıştır.
 - C) Pazırık Halısı MS 4-5. yüzyıllara tarihlenir.
 - D) İlk dokumalarda renkli yün iplikler düğümlenerek hayvan postunu taklit eden halılar yapılmıştır.
 - E) İlk dönemlerde halılar kök boyalarla boyanmıştır.

6. Aşağıdakilerden hangisi Türk maden sanatında süslemede kullanılan tekniklerdendir?
 - A) Dövme tekniği
 - B) Döküm tekniği
 - C) Çekme tekniği
 - D) Çizim tekniği
 - E) Kabartma tekniği

8. ÜNİTE

19 VE 20. YÜZYIL TÜRK HEYKEL VE RESİM SANATI

Konu Başlıkları

1. 19 ve 20. Yüzyıl Türk Heykel Sanatı
2. 19 ve 20. Yüzyıl Türk Resim Sanatı

Öğreneceğiniz Kavramlar

Abstre

Desen

14'ler Grubu

D Grubu

Yeniler Grubu

Onlar Grubu

Neler Öğreneceksiniz ?

Bu ünite;

20. yüzyıl Türk heykel sanatçıları ve eserlerini,
19 ve 20. yüzyıl Türk resim sanatçıları ve eserlerini **öğreneceksiniz.**

8.1. 19 VE 20. YÜZYIL TÜRK HEYKEL SANATI

Etkinlik

Osmanlıdan Cumhuriyet'e heykel sanatındaki değişim hakkında neler söyleyebilirsiniz?

C. F. Fuller
Sultan Abdülaziz Heykeli

Heinrich Krippel
Ulus Zafer Anıtı

Hüseyin Gezer
Ulusal Yükseliş Anıtı

Türk sanatında heykel geleneği balbal adı verilen mezar taşlarına kadar uzanır. 19. yüzyıl sonlarına kadar heykel sanatı dinin de etkisiyle mimariye bağlı taş süslemeciliği şeklinde gelişme göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma etkisi ile resim sanatında yaşanan gelişmeler heykel sanatında görülmemiştir. Bu dönemde ülkemizde çok sayıda ressam olmasına karşın heykeltıraş yetişmemiştir.

Sultan Abdülaziz, Viyana seyahati sırasında gördüğü heykellerden etkilenerek kendi heykelini yaptırmak istemiş ve heykeltıraş C. F. Fuller'i (Fuler) İstanbul'a getirterek bugün Beylerbeyi Sarayı'nda yer alan at üzerindeki heykelini yaptırmıştır (1871). Fakat bu heykel (Görsel 8.1) büyük tepki almıştır. Aynı dönemde açılan askerî ve sivil okullarda da heykel üzerine bir eğitim verilmemiştir.

Görsel 8.1
Sultan Abdülaziz Heykeli,
C. F. Fuller

Ülkemizde heykel sanatı 1883 yılında açılan Sanayi-i Nefise Mektebi ile başlamıştır. Sanayi-i Nefise Mektebinin ilk heykel hocası Roma’da heykel eğitimi almış olan Osgan Yervant’tır (1855-1914). Cumhuriyet öncesi dönemde

Görsel 8.2
Sakallı Adam Heykeli, İsa Behzat

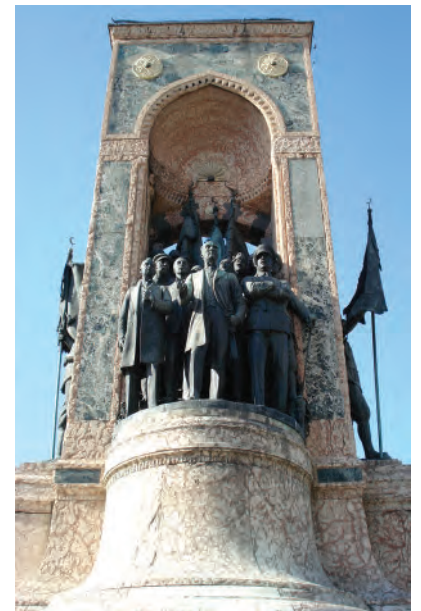
Sanayi-i Nefise Mektebinde öğrenim gören heykel sanatçılarından bazıları İsa Behzat (1875-1916) (Görsel 8.2) İhsan Özsoy (1867-1944) ve Mehmet Mahir Tomruk’tur (1885-1949). Bu dönemde heykel alanında yetişmiş önemli bir isim de Nijad Sirel’dir (1897-1959). Çağdaş Türk heykel sanatının bu ilk öncüleri, genel olarak klasik heykel formlarında natüralist eserler (özellikle büstler) meydana getirmişler ve malzeme olarak çoğunlukla alçı, taş ve bronz kullanmışlardır.

Görsel 8.3
Samsun Atatürk Anıtı,
H. Krippel

Cumhuriyetle beraber heykel sanatına büyük önem verilmiştir. Atatürk bu sanata verdiği önemi, 22 Ocak 1923’te Bursa’da yapmış olduğu konuşmada “... Dünyada uygarlığa ulaşmak, ilerlemek, gelişmek isteyen herhangi bir ulus ister istemez heykel yapacak ve heykeli yetiştirecektir...” sözleriyle ifade etmiştir. Bu düşünceyle önemli meydanlara konulmak üzere, yaşanan zaferleri ve değerli komutanları konu alan anıt heykellerin yaptırılması düşünülmüştür. Fakat ülkemizde anıt heykel yapımı için gerekli teknik imkânların ve yeterli tecrübeye sahip sanatçıların olmaması nedeniyle bu alanda yabancı sanatçılar ülkemize davet edilmiş, yurt dışından Heinrich Krippel (Henri Kırıpel) ve Pietro Canonica (Pietro Kanoniko) gibi yabancı heykeltıraşlar getirilmiştir. Bu sanatçılardan Heinrich Krippel, 1925’te Türkiye’ye gelmiş ve 1938 yılına kadar Türkiye’de kalarak Atatürk heykelleri yapmıştır. Sarayburnu Atatürk Heykeli, Ulus Zafer Anıtı, Samsun Atatürk Anıtı (Görsel 8.3), Afyonkarahisar Zafer Anıtı ve Oturan Atatürk Anıtı sanatçının önemli eserleri arasında yer almaktadır.

Diğer önemli sanatçı Pietro Canonica ise Türkiye’de gerçekleştirdiği büyük çaplı mermer ve bronz heykeller ile Türk sanat tarihinde iz bırakmıştır. Sanatçının Türkiye’de yaptığı en ünlü eseri, Taksim Cumhuriyet Anıtı’dır (Görsel 8.4). Eserlerinden bazıları; Ankara Etnoğrafya Müzesi önündeki Atlı Atatürk Anıtı, Ankara Zafer Alanı’nda bulunan Atatürk Heykeldir.

Görsel 8.4
Taksim Cumhuriyet Anıtı,
P. Canonica

Görsel 8.5
Barbaros Anıtı, Zühtü Müridoğlu

Ülkemizde heykel sanatının gelişmesi için yurt dışına öğrenciler gönderilmeye başlanmış, 1925'te Ratip Aşır Acudoğlu, devlet tarafından Paris'e heykel eğitimi için gönderilen ilk sanatçı olmuştur. Sonraki yıllarda Ali Hadi Bara, Zühtü Müridoğlu, Nusret Suman devlet bursu kazanarak yurt dışına gitmişlerdir. Bu sanatçıların ülkemizde heykel sanatının gelişmesine büyük katkıları olmuştur.

1937'de Devlet Güzel Sanatlar Akademisi heykel atölyesi şefi olan Belling, görev yaptığı 1955'e kadar figüre dayalı klasik eğitim vermiştir. Heykel sanatında çağdaş akımların Akademi'de öğretilmesi ise 1950'de Ali Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu'nun atölye hocaları olarak görev almasıyla başlamış, İlhan Koman ve Şadi Çalık'la bu dönem hız kazanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise heykel sanatının gelişmesinde ve yaygınlaşmasında Hüseyin Anka Özkan, Yavuz Görey, Zerrin Bölükbaşı, Hüseyin Gezer, Kuzgun Acar, Ali Teoman Germaner ve Gürdal Duyar'ın yapmış oldukları çalışmalar önemli yer tutmaktadır.

Zühtü Müridoğlu (1906 - 1992)

1924'te Sanayi-i Nefise Mektebine giren sanatçı 1928'de heykel eğitimi almak için Paris'e gitmiştir. Figüratif ve soyut anlayışla yapıtlar üretmiş, Türkiye'de heykel sanatının gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. 1932'de Gülhane Parkı içindeki Alay Köşkü'nde açmış olduğu sergi ülkemizdeki ilk heykel sergisidir. Sanatçının eserleri arasında Ali Hadi Bara ile birlikte yaptıkları Beşiktaş'taki Barbaros Anıtı, Anıtkabir'in büyük merdiveninin batı yanındaki kabartma, Büyükkada'daki Atatürk Anıtı ve Muş'taki Atatürk Anıtı sayılabilir (Görsel 8.5).

Görsel 8.6
Hitit Güneş Kursu Anıtı, M. Nusret Suman

Mustafa Nusret Suman (1905 - 1978)

Güzel Sanatlar Akademisini bitirdikten sonra Münih'te resim, Paris'te heykel öğrenimi görmüş, çalışmalarının çoğunda Atatürk'ü konu edinmiştir. Tokat, Muğla, Kırıkkale, Balıkesir ve Sivas gibi birçok ildeki Atatürk Anıtları ile Sıhhiye meydanındaki Hitit Güneş Kursu Anıtı sanatçının eserlerinden bazılarıdır (Görsel 8.6).

Hüseyin Anka Özkan (1909-2001)

1931'de İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinin heykel bölümüne kaydolun sanatçı Cumhuriyetin ilk kuşak heykeltıraşlarındandır. Akademiyi bitirdikten sonra çalışmalarını serbest sürdürmüş, çoğunlukla anıtsal heykeller yapmıştır. Figüre bağlı olarak çalışan sanatçı antik Yunan heykellerinden esinlenmiştir.

Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesindeki Mimar Sinan Anıtı, Anıtkabir'in değişik yüzey ve mekânlarındaki heykel ve kabartma uygulamaları sanatçının önemli eserlerindedir (Görsel 8.7).

Görsel 8.7
Anıtkabir Kadın
Heykel Grubu,
Hüseyin Anka Özkan

 Cumhuriyet'in ilanından sonra heykel sanatında işlenen konuları araştırıp bir sunu hazırlayınız.

8.2. 19 VE 20. YÜZYIL TÜRK RESİM SANATI** Etkinlik**

Osmanlıdan Cumhuriyet'e resim sanatındaki değişim hakkında neler söyleyebilirsiniz ?

Levni, İp Cambazı

Osman Hamdi Bey, Silah Taciri

Namık İsmail, Kurtuluş Savaşı

Nejat Melih Devrim, Soyut Resim

Görsel 8.8
Hisar Tablosu, Ferik İbrahim Paşa

Görsel 8.9
Sanayii Nefise Mektebi

İlk Dönem Ressamları

Türk resim sanatını 19. yüzyıla kadar geleneksel tekniklerle yapılan, renk, mekân ve perspektif açısından üsluplaşmış betimlemeler olan duvar resimleri ve minyatürler oluşturmaktadır. Bu dönemde, Osmanlıda ekonomik, siyasal, toplumsal ve askerî alanlarda yaşanan gelişmelere paralel olarak yoğunlaşan Batılı tarzda yaşama isteği, resim sanatında da etkisini göstermiştir. Bu nedenle Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773) ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1795) gibi Batılı anlamda ilk resim örneklerini veren asker ressamının yetiştiği okullar açılmıştır. Bu dönemde resim eğitimi almaları için Avrupa'ya gönderilen askerî okul öğrencilerinden Ferik İbrahim Paşa, Tevfik Paşa, Süleyman Seyyit ve Şeker Ahmet

Paşa gibi ressamlar Osmanlı Dönemi resim sanatının gelişmesinde etkili olmuşlardır (Görsel 8.8). Osman Hamdi Bey ise babası tarafından 1857'de hukuk öğrenimi için Paris'e gönderilmiş, Paris'te yaşadığı dönemde resim dersleri de almıştır. 1860'ta Paris'e gönderilen askerî okul öğrencilerinin iyi yetişmesini sağlamak için bu kentte Mekteb-i Osmanî adlı bir okul açılmıştır. Elli altmış civarında öğrencisi olan okul iyi sonuç alınmadığı için 1874'te kapatılmıştır. Galatasaray Mektebi Sultanisi (1869) ve Darüşşafaka Lisesi (1873) gibi orta dereceli okullarda da resim dersleri önem kazanmaya başlamıştır. 1883'te İstanbul'da, Osman Hamdi Bey'in müdürlüğünü yaptığı Sanayi-i Nefise Mektebinin (Görsel 8.9) kurulmasının ardından, 1909'da

da Osmanlı Ressamlar Cemiyeti kurulmuştur. Bu kuruluş, 1929'da Güzel Sanatlar Birliği adını almıştır.

Şeker Ahmet Paşa (1841-1907)

Şeker Ahmet Paşa, çağdaş Türk resim sanatının en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Harbiye Mektebinde aldığı anatomi ve perspektif dersleri ile resim yeteneğini geliştirmiştir. Resme olan ilgisinden dolayı Sultan Abdülaziz tarafından Paris'e gönderilmiş, burada birçok ünlü ressamın atölyesinde çalışma imkânı bulmuştur. Yaşadığı yıllarda siyasal ve sosyal açıdan pek çok olay gerçekleşmiş olmasına karşın sanatçı, eserlerinde bu tür olayları ele almamış, bir gözlemci olarak bakışlarını doğaya çevirmiş ve natüremort çalışmaları ile ünlenmiştir. Natüremortlarında ve peyzajlarında nesnelere üzerine düşen ışık ve gölgeyi gerçekçi bir biçimde yansıtmıştır. İstanbul'da gerçek anlamda ilk resim sergisi 27 Nisan 1873'te onun çabalarıyla açılmıştır. Başlıca eserleri; Karpuz Dilimli ve Üzümlü Natüremort (Görsel 8.10), Ağaçlar Arasında Karaca, Manolya ve Meyveler, Talim Yapan Erler, Manzara, Tepe Üzerindeki Kale'dir.

Görsel 8.10
Karpuz Dilimli ve Üzümlü Natüremort, Şeker Ahmet Paşa

Osman Hamdi Bey (1842-1910)

Çağdaş Türk müzeciliğinin kurucusu ve ilk Türk arkeoloğu kabul edilen Osman Hamdi Bey, Sayda Kral Mezarlığı (Lübnan) kazısı sırasında (1887-1888) dünyaca ünlü İskender Lahdi'ni bulmuş ve ülkemize getirmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesini kurmuş, müzenin dünyanın sayılı müzelerinden biri olmasını sağlamıştır. Ayrıca Sanayi-i Nefise (Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi) kurucusu olan ressam Türk resminde Batılı anlamda figürlü kompozisyon kullanan ilk sanatçıdır. Eserlerinden bazıları: İki Müzisyen Kız, Naile Hanım Portresi, Feraceli Kadınlar, Kaplumbağa Terbiyecisi (Görsel 8.11), Şehzade Türbesinde Derviş, Silah Taciri'dir.

 Sanayi-i Nefise Mektebinin Türk Resim sanatına katkılarını araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

14 Kuşağı Ressamları

Sanayi-i Nefise Mektebi tarafından Paris'e gönderilen İbrahim Çallı, Avni Lifij, Nazmi Ziya Güran ve kendi olanakları ile giden Namık İsmail gibi ressamlar I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bu ressamlar Türk resim tarihinde "14 Kuşağı", "Çallı Kuşağı" veya "Türk İzlenimcileri" şeklinde adlandırılmıştır. Bu grubun başlıca üyeleri; İbrahim Çallı, Ruhi Arel, Feyhaman Duran, Hikmet Onat, Avni Lifij, Nazmi Ziya Güran ve Namık İsmail'dir. 14'ler Kuşağı, Avrupa'dan döndüklerinde izlenimciliği Türk resmine taşımışlardır (Görsel 8.12). Resme; figürü, portreyi de almış, yaptıkları tüm resimlere kendi yorum ve sezgilerini katarak farklı bir boyut kazandırmışlardır (Görsel 8.13). Haliç civarı ile Boğaziçi kıyılarını büyük bir ustalıkla resmederek Türk resminde "Boğaziçi Manzaraları" olarak bilinen türün yaratıcısı olmuşlardır. Bu yeni anlayışı halka sunmak için 1926'da Galatasaraylılar Yurdunda sergiler açmışlardır.

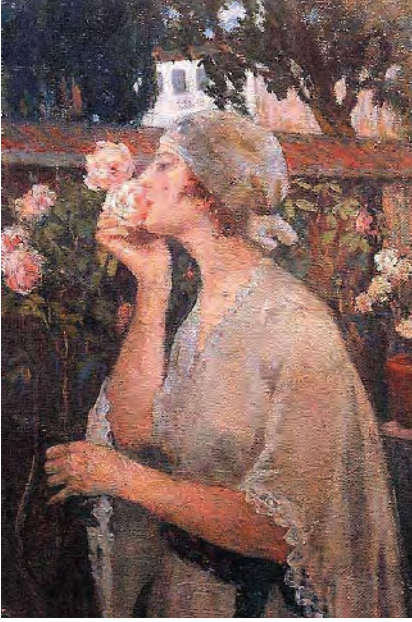
Görsel 8.12
Namaz Kılan Adam, Ruhi Arel

Görsel 8.11
Kaplumbağa Terbiyecisi,
Osman Hamdi Bey

Görsel 8.13
Atatürk Portresi, Nazmi Ziya Güran

Görsel 8.14
Gül Koklayan Kadın, İbrahim Çallı

İbrahim Çallı (1882-1960)

Osmanlı Ressamlar Cemiyetinin üyeleri arasında yer alan İbrahim Çallı, sayısız öğrenci yetiştirdiği Sanayi-i Nefise Mektebinde hocalık yapmıştır.

İbrahim Çallı, Türk resim sanatına getirdiği yenilikler yanında atak kişiliği, öğrencilerine sanat aşkı aşılması, resim sanatını geniş halk kesimlerine yayma çabası nedeniyle “14 Kuşağı” ressamlarının öncüsü olarak kabul edilmektedir. Resimlerinde desenden çok renge önem vermiştir. Konu olarak manzara, portre, natürmort, tarihten ve günlük yaşamdan kesitleri seçmiştir. 1923’ten sonra Millî Mücadele’yi ve inkılapları konu alan resimler yapmıştır. Sanatçının önemli eserleri arasında; Mevleviler, Manolyalar, İstiklâl Savaşı’nda Zeybekler, Mor Salkımlar, Moda’da Deniz Banyosu, Gül Koklayan Kadın sayılabilir (Görsel 8.14).

Hikmet Onat (1882-1977)

Sanayi-i Nefise Mektebinde resim çalışmalarına başlayan Hikmet Onat, İstanbul’un değişik semtlerinin resimlerini yapmış, bu nedenle resim tarihinde İstanbul portrecisi olarak yer almıştır. Doğa resimleri yapan sanatçının çalışmalarında deniz, yelkenliler, balıkçı kayıkları ve sandallar sık sık yer almıştır. Önemli eserleri arasında; Siperde Mektup Okuyan Askerler, Salacak’ta Kayıklar ve Kız Kulesi, Manolyalar, Balıkçı Tekneleri, Topkapı Sarayı, Üsküdar’dan Manzara sayılabilir (Görsel 8.15).

Görsel 8.15
Üsküdar’dan Manzara, Hikmet Onat

Nazmi Ziya Güran (1881-1937)

14 Kuşağı’nın en önemli temsilcilerinden ve Türk resim sanatının en başarılı empresyonist ressamlarından. 1902’de Sanayi-i Nefise Mektebine girmiş, buradaki eğitiminin ardından 1908’de Paris’e gitmiş, I. Dünya Savaşı yıllarında yurda dönmüştür.

Görsel 8.16
Karacaahmet, Nazmi Ziya Güran

Nazmi Ziya, bir güneş ressamıdır. Resimlerinin konusunu özenle seçen sanatçı, günün çeşitli saatlerinde güneşe dair desenler çizmiştir. Nazmi Ziya’nın asıl başarısı İstanbul resimlerinde görülür. Boğaz’ın mavi suları, Karacaahmet Mezarlığı’ndan servi kümeleri, Çamlıca’dan ağaçlar, mahalle kahveleriyle Nazmi Ziya, tam bir İstanbul portrecisidir. Sıcak ve soğuk renklerin sistemli kullanımı, sanatçının hemen hemen bütün eserlerinde görülür. Eserlerinden bazıları; Karacaahmet, Yelkenliler, Koç Kahvesi’dir (Görsel 8.16).

Feyhaman Duran (1886-1970)

Türk resim tarihinde portreleriyle ünlü olan sanatçı Galatasaray Lisesinde eğitim gördüğü yıllarda resim yapmaya başlamış, 1911 yılında resim eğitimi için Paris'e gönderilmiştir. 1. Dünya Savaşı nedeniyle yurda dönmüş ve Sanayi-i Nefise Mektebinde kız öğrencilere ders vermiştir. Özellikle Atatürk ve İnönü portreleriyle tanınan ünlü ressam, kimi eserlerini de fotoğraftan çalışarak yapmıştır. Portrenin yanı sıra manzara ve natüremort eserleri de vardır. Hoca Ali Rıza'nın Portresi, Ressamlar Grubu (Görsel 8.17), Ayvalı Natüremort (Görsel 8.18), İstanbul Limanı ve Meyveler eserlerinden bazılarıdır.

Hüseyin Avni Lifij (1886-1927)

Sanayi-i Nefise Mektebinde resim öğrenimi gördükten sonra Şehzade Abdülmecit tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. 1912'de Türkiye'ye döndükten sonra kahramanlık konularını işleyen resimler yapmıştır. Akşam ışıkları içinde resimlediği manzaralarında, ışığın bir anlık değişimini, renkleri ustaca kullanarak yansıtmıştır. Işığı renklere ayrıştırmasıyla izlenimciliğe yaklaşmış; büyük figürlü, süslemeci nitelikte çalışmalarında daha çok simgeci bir yaklaşımı benimsemiştir. Eserlerinden bazıları; Peyzaj, İstanbul'da Sabah ve Kağnılı Yolculuk'tur (Görsel 8.19).

Görsel 8.19
Kağnılı Yolculuk, Hüseyin Avni Lifij

Namık İsmail (1890-1935)

Galatasaray Lisesinde okurken resim çalışmalarına başlamış, daha sonra Sanayi-i Nefise Mektebini bitirmiş ve ailesi tarafından Fransa'ya gönderilmiştir. Yurda dönünce I. Dünya Savaşı yıllarında savaş resimleri çizmiş, 1928'de Güzel Sanatlar Akademisine müdür olarak atanmıştır. Namık İsmail desen çizimi, renkleri kullanma biçimi ve değişik öğeleri resimlerine yerleştirmedeki ustalığı ile kompozisyon ressamı olarak tanımlanmıştır. Lale Devri, Tifüs Girdabı ve Harman (Görsel 8.20) en tanınmış eserleridir.

Görsel 8.17
Ressamlar Grubu, Feyhaman Duran

Görsel 8.18
Ayvalı Natüremort, Feyhaman Duran

Görsel 8.20
Harman, Namık İsmail

CUMHURİYET DÖNEMİ RESSAMLARI

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği Ressamları

1929 yılında kurulan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliğinin kurucuları; Refik Epikman (Görsel 8.21), Cevat Dereli, Mahmut Cuda, Şeref Akdik (Görsel 8.22), Nurullah Berk, Hale Asaf, Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi, Muhittin Sebati, Ratip Aşir Acudoğlu ve Fahrettin Arkunlar'dır.

Görsel 8.21
Koru, Refik Ekipman

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk sanatçı topluluğu olan **Müstakiller** resim sanatını halka sevdirmek için büyük çaba sarf etmişler ve değişik illerde sergiler açmışlardır. Amaçları resim ve heykel sanatının geleneksel el sanatları gibi benimsenmesini sağlamaktır. Değişik akımların etkisi altında kalan bu sanatçıların ortak özellikleri yok denecek kadar azdır. Yurt dışında buldukları dönemde birçok üslubun etkisi altında çalışmalar yapmışlar, yurda döndükten sonra da aynı şekilde çalışmalarına devam etmişlerdir. İlk sergilerinde Paris ve Münih peyzajlarına daha çok yer vermişlerdir. Bu ressamlarımızın hemen hepsi resimlerinde renkten çok desene ve çizgiye önem vermişlerdir.

Görsel 8.22
Balıkçı Tekneleri, Şeref Akdik

D Grubu Ressamları

1933'te, Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve heykeltıraş Zühtü Müridoğlu bir araya gelerek **D Grubu**'nu kurmuşlardır. Türkiye'de resim sanatı tarihinde kurulan dördüncü grup olmalarından dolayı kendilerine isim olarak alfabenin dördüncü harfi olan "D"yi seçmişlerdir. Batı'dan aldıkları eğitimle Türkiye'de aldıkları eğitimi harmanlamış ve geleneksel sanatla çağdaş sanat birleşimi bir sanat görüşü ortaya koymuşlardır. Bu ressamın üslupları kübist ve inşacı eğilimlere dayanmakla birlikte birbirlerinden farklılık göstermektedir.

D Grubu ressamları, Çallı Kuşağı'nın rastgele, dağınık renk anlayışına karşı tavır sergileyip, desen, düzen ve kuruluşa önem vererek daha çok biçimsel bir eğilim ortaya koymuşlardır. Türk resminin gelişim sürecinde manzara ressamlarıyla başlayan ve sonrasında Batı'nın izlenimciliğini örnek alan resim üslubu, ilk kez bu sanatçılarla özgün bir yoruma ulaşmıştır.

Cemal Tollu (1899-1968)

Sanayi-i Nefisedeki eğitiminin ardından Almanya'da Hoffman Atölyesinde eğitimine devam etmiştir. Paris ve Londra'da "Çağdaş Türk Sanatı" sergilerine katıldıktan sonra 1947'de İstanbul'da ilk önemli sergisini açmıştır. Cemal Tollu, Güzel Sanatlar Akademisinde çalışırken İbrahim Çallı'dan etkilenmekle beraber daha sonra yanlarında öğrenim gördüğü Lhote ve Leger gibi kübist ressamın tesirinde kalmıştır. Bu etkileri yerel kültür değerleriyle kaynaştırmasıyla Türk resim sanatında önemli bir yere sahip olmuştur. Sanatçının önemli eserleri arasında; Koza Han, Kasaplar, Balerin, Kurban, Toprak Ana (Görsel 8.23) ve Keçili Kompozisyon sayılabilir (Görsel 8.24).

Görsel 8.23
Toprak Ana, Cemal Tollu

Görsel 8.24
Keçili Kompozisyon,
Cemal Tollu

Görsel 8.25
İşkâmbil Kağıtlı Natürmort, Nurullah Berk

Nurullah Berk (1906-1981)

1920-1924 yılları arasında Sanayi-i Nefise Mektebinde Hikmet Onat ve İbrahim Çallı atölyelerinde sanat öğrenimi görmüş, 1924-1928 yılları arasında Paris Güzel Sanatlar Okulunda çalışmalarını sürdürmüştür. Lhote ve Leger atölyelerine devam ederken bu sanatçıların resimde savundukları desen, kütle ve hacim yaratma anlayışlarını benimsemiş, bu anlayışları Türk resmine getirmeyi amaçlamıştır.

1950'lerin sonunda Türk resminde Doğu-Batı birleşiminin gerekliliğini savunarak yazma minyatürleri incelemiş, bunları Batılı tekniklerle biçimlendirmeye çalışmıştır. Türkiye'de geometrik-figüratif resim anlayışının ilk temsilcilerinden olmuştur. İşkâmbil Kağıtlı Natürmort, Testili Kadın, İncir Dalında Beyaz Güvercinler, Gergef İşleyen Kadın, Tayyareciler, Ütü Yapan Kadınlar, Dikiş Diken Kadınlar eserlerinden bazılarıdır (Görsel 8.25, 8.26).

Zeki Faik İzer (1905-1988)

1923'te Sanayi-i Nefiseye girmiş burada Çallı'nın öğrencisi olmuştur. 1928-1932 yılları arasında Paris'te sanat öğrenimine devam etmiştir. 1960'lara kadar figüratif resimleri ile bilinen sanatçı, bu tarihten sonra soyut resimler yapmıştır. En önemli eserleri; İnkılap Yolunda, Dolmabahçe'den, Büyük Balık, Akdeniz Mitolojisi'dir (Görsel 8.27).

Görsel 8.26
Gergef İşleyen Kadın, Nurullah Berk

Görsel 8.27
Dolmabahçe'den, Zeki Faik İzer

Yeniler Grubu Ressamları

Yeniler Grubu üyeleri, D Grubu'nun aşırı Batı yanlısı, biçimci ve ekolcü anlayışına karşı çıkmış; toplumsal yaşamı, halkın sorunlarını, sıkıntılarını, sevinçlerini ve hüznelerini yansıtan bir sanat anlayışını savunmuşlardır. Grup üyeleri, D Grubundan ayrılan Abidin Dino ile Turgut Atalay, Haşmet Akal, Mümtaz Yenen, Nejat Melih Devrim, Ferruh Başağa, Faruk Morel, Agop Arad, Avni Arbaş, Selim Turan, Kemal Sönmezler, Fethi Karakaş'tır. İlk dört yılında etkin olan grup 1952'ye kadar varlığını sürdürmüştür.

Abidin Dino (1913-1993)

Çağdaş Türk resminin öncülerinden olan Abidin Dino, aynı zamanda bir yazar ve siyasetçidir. Sanata olan ilgisi nedeniyle öğrenimini yarıda bırakıp, resim, karikatür ve yazı alanlarında kendini geliştirmiştir. Sanatçı arkadaşlarıyla 1933'te D Grubu'nu, 1941'de Yeniler Grubu'nu oluşturmuştur. Başlangıçta Picasso'nun etkisinde kalan sanatçı, daha sonraları yapıtlarında özgün ve yerel bir senteze ulaşmıştır. Çizgi ve desenlerin ön plana çıktığı resimlerinde işçi ve köylü tiplerini özgün bir üslupla işlemiştir. İşkence, Atom Korkusu, Savaş ve Barış, Dört Kent, Dağ-Deniz, Yörük Kadını (Görsel 8.28) gibi pek çok tanınmış eseri vardır.

Görsel 8.28
Yörük Kadını, Abidin Dino

Avni Arbaş (1919-2003)

Güzel Sanatlar Akademisinde Leopold Levy'den resim dersleri almıştır. Soyut resmi dekoratif planda kabul etmiş, konularını doğadan seçerek peyzaj, natüremort ve portre üzerine çalışmıştır. Mustafa Kemal portrelerinin yanı sıra, İstanbul ve Boğaz konulu eserler üretmiştir. Eserlerinden bazıları; Vazoda Çiçekler, Manzara, Atlı Mustafa Kemal, Kadın Portresi'dir (Görsel 8.29).

Görsel 8.29
Portre, Avni Arbaş

Görsel 8.30
Nalbant, Nuri İyem

Nuri İyem (1915-2005)

Öğrenimini Güzel Sanatlar Akademisinde Nazmi Ziya, Hikmet Onat, İbrahim Çallı ve Leopold Levy Atölyelerinde tamamlamış, toplumsal gerçekçi sanat anlayışını savunmuştur.

Sanatçı, Anadolu insanını portre ve figürlerle tanıtmakla birlikte 1950'li yıllardan sonra soyut resimler de yapmıştır. Akademi'den, Nalbant, Natüremort, Kilim Motifleri, Çeşme Başı, Çiçekli Figür eserlerinden bazılarıdır (Görsel 8.30).

Onlar Grubu Ressamları

Orhan Peker, Nedim Günsür, Mustafa Esirkuş, Leyla Gamsız, Turan Erol, Mehmet Pesen ve Adnan Varınca gibi Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesinde yetişen bazı ressam, 1947 yılında **Onlar Grubu**'nu kurmuşlardır.

1946'da akademi salonlarında ilk sergilerini açtıktan sonra geniş bir kitle tarafından desteklenmişler, hem Batı hem de Doğu sanatının değerlerinden yararlanmayı, yeni bir senteze ulaşmayı hedeflemişlerdir. Grup, 1955'e kadar resim sanatında güçlü bir yere sahip olmuş Türk resmini kendi özümze ait olan halılardan, minyatürlerden, işlemelerden ve Türk motiflerinden oluşturmamız gerektiğini savunmuştur.

Orhan Peker (1927-1978)

Onlar Grubu'nun en etkili üyesidir. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Atölyesinde sanat eğitimi görmüştür. Viyana ve Paris'e gitmiş, Almanya'da taş baskı resimlerini sergilemiştir. 1959'da Ankara'ya yerleşerek Turizm ve Tanıtma Bakanlığında çalışmaya başlamıştır. Resim çalışmalarında lekeci bir anlayışı belirgindir. Doğa'ya farklı bir bakış yöneltmiş, at arabaları, çiçekler, kediler, karpuz dilimleri, kapı, pencere ve ev gibi sıradan motifleri erişilmesi güç bir ustalıkla resmetmiştir. Kırmızı Evli Peyzaj, Çayır, Atlar ve Arabalar, Kedinin Rüyası ve Karga eserlerinden bazılarıdır (Görsel 8.31).

Nedim Günsür (1924-1994)

1942'de girdiği Güzel Sanatlar Akademisinde Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencisiyken Onlar Grubu'nun kurucuları arasında yer alan Günsür, Fransız hükümetinden aldığı bursla Paris'e gitmiştir. İlk dönemde empresyonist tarzda çalışmalar yapan sanatçı, Paris'teki yıllarında Picasso, Leger ve Matisse'in yanı sıra yeni tanıdığı Afrika sanatının da etkisiyle Abstre (soyut) çalışmalarla yarı soyut anlayışa yönelmiştir.

Görsel 8.31
Karga, Orhan Peker

1950'lerde figüratif-dışa vurumcu bir anlayışla maden işçilerinin yaşamını konu alan eserler veren Günsür, 1960'lardan sonra yapıtlarında kent yaşamı ve sorunlarına yönelmiş dramatik yönü ağır basan resimler yapmıştır. Kent ve kıyı görünümünü, lunapark ve bayram yerlerini betimlediği eserlerinde ise şiirsel bir anlatım ağırlık kazanmıştır. Köylü Aile, Panayır, Büyükdere'den, Denize İnen Sokak eserlerinden bazılarıdır (Görsel 8.32).

Görsel 8.32
Köylü Aile, Nedim Günsür

1950 Sonrası ve Soyut Resim

20. yüzyılda ortaya çıkan soyut sanat, resim ve heykelde yapıtın doğada rastlanan gerçek varlıkları betimlememesi anlayışıdır. Almanya, Hollanda, Rusya ve Fransa'da hızla yaygınlaşan bu akımın etkisiyle Türkiye'de ilk soyut resim örneklerinin verilmesi 1950'li yıllara rastlamaktadır.

Görsel 8.33
Soyut resim, Ferruh Başağa

Ülkemizde 1950'den sonra toplumsal ve siyasal değişimlerin hız kazanmasıyla toplumsal gerçekçilik anlayışını benimseyen resimler yapılmaya başlanmıştır. Ressamlar eserlerinde ekonomik ve sosyal açıdan zor koşullar altında yaşayan Anadolu insanının çileli yaşamını abartılı vücutlar ve ifadelerle resmetmişlerdir. Cemal Bingöl, Nejat Devrim, Halil Dikmen, Ferruh Başağa, Arif Kaptan, Adnan Turani, Lütfü Günday ve Adnan Çoker gibi sanatçılar soyut resme yönelen ilk ressamlardır. Sabri Berkel, Cemal Bingöl, Halil Dikmen geometrik soyut; Z.Faik İzer, Lütfü Günay,

Görsel 8.34
Müziyenler, Adnan Turani

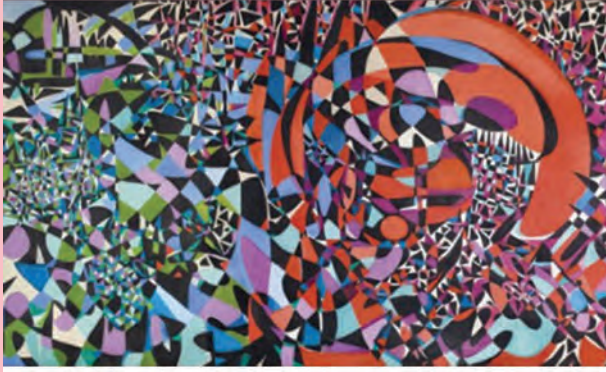
Arif Kaptan, Adnan Turani, Erdal Alantar, Ferruh Başağa ve Adnan Çoker ise lirik soyut ve soyut dışı vurumcu çalışmalarıyla bilinirler (Görsel 8.33, 8.34). Avrupa'da çalışmalarını sürdüren Fahrünnisa Zeid, Selim Turan, Nejat Devrim ve bazı çalışmalarıyla Abidin Dino aynı eğilimde eserler vermişlerdir (Görsel 8.35). Şemsi Arel, Abidin Elderoğlu ve Sabri Berkel'in hat sanatı ve kaligrafi etkisindeki soyut çalışmaları dikkat çekmiştir.

Görsel 8.35
Soyut Resim, Fahrünnisa Zeid

Etkinlik

Aşağıda Türk heykel ve resim sanatına ait görseller ve bu görsellerin isimleri verilmiştir. Öğrendiğiniz bilgileri kullanarak eserlerin altına sanatçılarının isimlerini yazınız.

Soyut Resim

Feraceli Kadınlar

Harman

Barbaros Anıtı

Samsun Atatürk Anıtı

Manolyalar

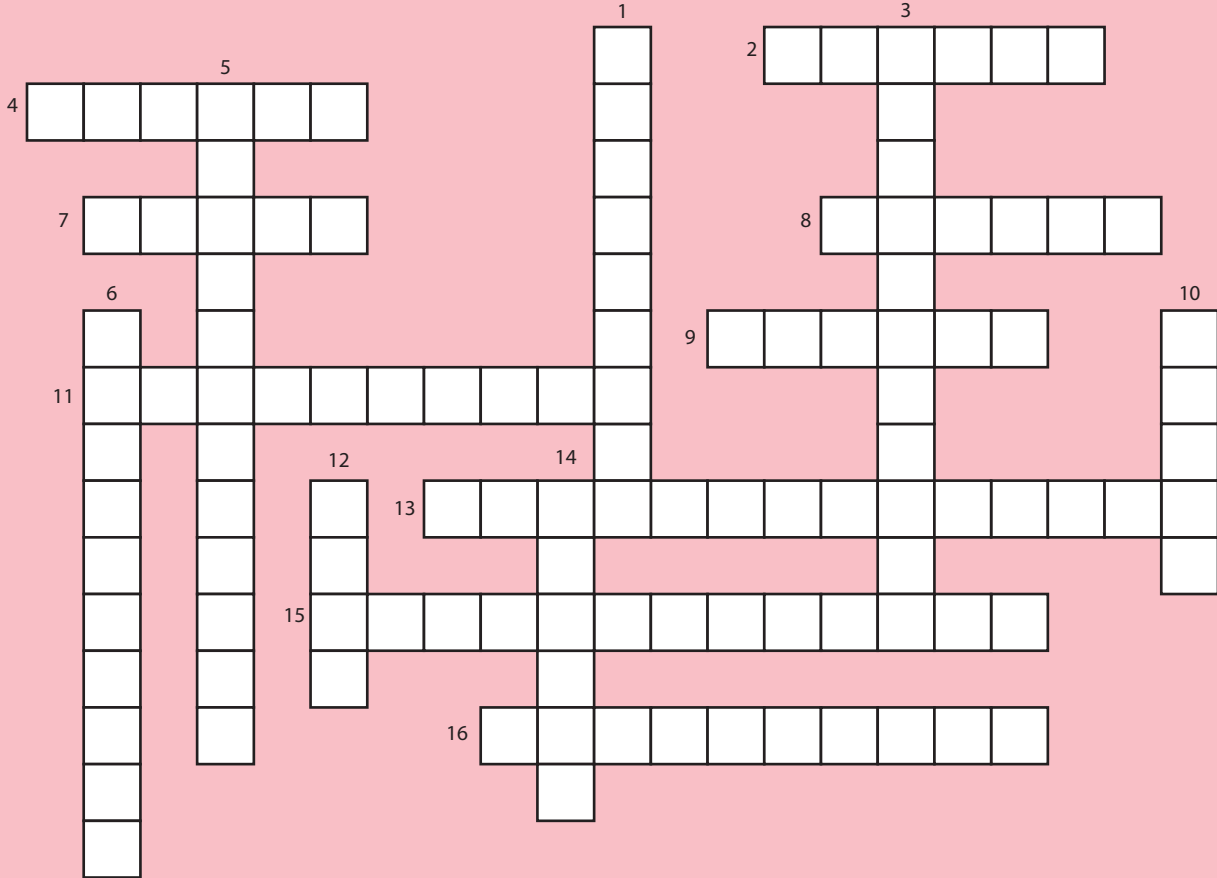
Gergef İşleyen Kadın

Taksim Cumhuriyet Anıtı

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Konusu cansız varlıklar veya nesnelere olan sanat akımı.
2. Soyut resim.
3. Osman Hamdi Bey'in resimlerinden birinin adı
4. İzlenimciliğe bir tepki olarak ortaya çıkan çağdaş bir resim akımı.
5. İbrahim Çallı ve arkadaşlarının etkisinde kaldıkları resim akımı.
6. Resimde eserlerin doğal bir biçimde yapıldığı üslup.
7. Türk resmini kendi özümze ait olan Türk motiflerinden oluşturmamız gerektiğini savunan resim grubu.
8. Namık İsmail'in resimlerinden birinin adı.
9. Resim, fotoğraf, heykel gibi sanat türlerinde bir kişinin yüzünün ve yüz ifadesinin betimlenmesi ile oluşturulan eser.
10. Doğada bağımsız olarak var olan gerçek varlıkların olduğundan farklı olarak verildiği sanat.
11. Önce D Grubu sonrasında Yeniler Grubu'nun içinde yer alan yazar ve siyasetçi.
12. Heykel sanatında başı, göğsü, kimi zaman da omuzları içine alan heykel türü.
13. Ülkemizdeki ilk heykel sergisini açan sanatçı.
14. Sanatsal bakış açısıyla meydana getirilmiş üç boyutlu formlar.
15. Bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adıyla eğitime devam eden sanat okulu.
16. Nesnelere yüzeye görüldükleri gibi çizme sanatı.

B) Bu ünite de edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem’de heykel çalışmaları niçin akademik eğitimle sınırlı kalmıştır?
2. Cumhuriyet’in ilanından sonra yabancı heykeltıraşların ülkemize davet edilme nedenlerini açıklayınız.
3. Türk heykel sanatının gelişimi hakkında bilgi veriniz.
4. Osman Hamdi Bey’in hizmetleri ve sanatçı kişiliği hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.
5. 1914 Kuşağı sanatçıları, resim sanatına hangi yenilikleri getirmişlerdir?
6. 1914 Kuşağı sanatçıları arasında İbrahim Çallı’nın öncü olma nedenlerini açıklayınız.
7. Türk resim sanatının gelişiminde Sanayi-i Nefise Mektebinin önemini belirtiniz.
8. Cumhuriyet’in ilanından sonra resim sanatında ne gibi gelişmeler yaşanmıştır?
9. Soyut resim ile ilgili bildiklerinizi söyleyiniz.
10. Ülkemizde soyut resim niçin 1950’den sonra gelişmeye başlamıştır?

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına “D”, yanlış olanların başına “Y” yazınız.

1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Batılılaşma etkisi ile resim ve heykel sanatı aynı dönemde gelişme göstermiştir.
2. Ülkemizde heykel sanatının başlaması ve gelişmesi 1883 yılında açılan Sanayi-i Nefise Mektebi ile gerçekleşmiştir.
3. Ratip Aşir Acudoğlu, devlet tarafından Paris’e heykel eğitimi için gönderilen ilk sanatçıdır.
4. Hüseyin Anka Özkan, ülkemizdeki ilk heykel sergisini açmıştır.
5. Türk resim sanatını 19. yüzyıla kadar renk, mekân ve perspektif açısından üsluplaşmış betimlemeler olan duvar resimleri ve minyatürler oluşturmaktaydı.
6. Osman Hamdi Bey, Türk resminde Batılı anlamda figürlü kompozisyon kullanan ilk kişidir.
7. İbrahim Çallı, İstanbul portrecisi olarak resim tarihimizde yer almıştır.
8. Güzel Sanatlar Akademisinin eski adı Sanayi-i Nefise Mektebidir.
9. Çağdaş Türk resminin öncülerinden olan Abidin Dino, aynı zamanda bir yazar ve siyasetçidir.
10. Yeniler Grubu sanatçıları kübizmden etkilenmiş ve bu doğrultuda eserler vermişlerdir.

D) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet'ten önce yetişmiş heykel sanatçılarından?
 - A) Zühtü Müridoğlu
 - B) İhsan Özsoy
 - C) Hüseyin Anka Özkan
 - D) Yavuz Görey
 - E) Mustafa Nusret Suman
2. Aşağıdaki sanatçı-eser eşleştirmelerinden hangisi doğru **değildir**?
 - A) Heinrich Krippel - Taksim Cumhuriyet Anıtı
 - B) Pietro Canonica - İzmir Atlı Atatürk Anıtı
 - C) Zühtü Müridoğlu - Beşiktaş'taki Barbaros Anıtı
 - D) Mustafa Nusret Suman - Hitit Güneş Kursu Anıtı
 - E) Hüseyin Anka Özkan - Mimar Sinan Anıtı
3. Sanayi-i Nefise'nin kurulmasından önce resim eğitimi almaları için Avrupa'ya gönderilen askerî okul öğrencileri arasında hangisi **yoktur**?
 - A) Hikmet Onat
 - B) Ferik İbrahim Paşa
 - C) Tevfik Paşa
 - D) Süleyman Seyyit
 - E) Şeker Ahmet Paşa
4. Aşağıdakilerden hangisi Osman Hamdi Bey'in eserlerinden biri **değildir**?
 - A) İki Müzisyen Kız
 - B) Naile Hanım Portresi
 - C) Karpuz Dilimli Natürmort
 - D) Feraceli Kadımlar
 - E) Kaplumbağa Terbiyecisi
 - I. Grup 1929 yılında kurulmuştur.
 - II. Refik Epikman, Cevat Dereli, Mahmut Cuda, Nurullah Berk, Hale Asaf, Ratip Aşir Acudoğlu grubun kurucuları arasındadır.
 - III. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk sanatçı topluluğudur.
 - IV. Grubun amacı resim ve heykel sanatının geleneksel el sanatları gibi benimsenmesidir.
5. Yukarıda hangi resim grubunun özelliklerine vurgu yapılmıştır?
 - A) Onlar Grubu
 - B) D Grubu
 - C) Çallı Kuşağı
 - D) Yeniler Grubu
 - E) Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği

EKLER

1. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-ANTROPOLOJİ 2-ZANAATKÂR 3-SANAT 4-TİYATRO
5-ALACAHÖYÜK 6-ARKEOLOJİ 7-FRESKO 8-NATÜRMORT
9-COĞRAFYA 10-FİLOLOJİ 11-PORTRE 12-NUTUK 13-TARİH
14-NÜMİZMATİK

DOĞRU-YANLIŞ

1-D 2-Y 3-D 4-D 5-D 6-Y 7-D 8-D

TEST

1-B 2-D 3-A 4-B 5-E 6-B 7-E 8-A 9-B 10-B

2. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-ALTAMİRA 2-KALKOLİTİK 3-İDOL 4-ÇATALHÖYÜK
5-DOLMEN 6-MİKROLİT 7-KARAIN 8-HACILAR 9-KÜLTEPE
10-MEGARON 11-GÖBEKLİTEPE 12-TÜMÜLÜS 13-BRONZ
14-SÜMER

DOĞRU-YANLIŞ

1-Y 2-D 3-D 4-Y 5-D 6-Y 7-D

TEST

1-A 2-D 3-B 4-A 5-B 6-D 7-C 8-C 9-A 10-C 11-C 12-B 13-E

3. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-MYRON 2-ODEİON 3-NARTEKS 4-PANTHEON 5-URNA
6-BAZİLİKA 7-MEZOPOTAMYA 8-KORİNT 9-İKON
10-TAPATES 11-CELLA 12-KATAKOMP 13-ATRİUM 14-POLİS
15-MASTABA 16-COLLESİUM 17-ZİGGURAT

DOĞRU-YANLIŞ

1-Y 2-D 3-Y 4-D 5-D

TEST

4-C 5-B 6-A 7-D 8-B 9-D 10-D

4. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-CENNETKAPISI 2-CHARTRESKATEDRALİ 3-BERNİNİ
4-GOTİKSANATI 5-HÜMANİZM 6-ROKOKO 7-RÖNESANS
8-EKSPRESYONİZM 9-FRANSA 10-KATEDRAL
11-SALVADORDALİ

DOĞRU-YANLIŞ

1-Y 2-D 3-Y 4-Y 5-D

TEST

1-D 2-E 3-B 4-A 5-B 6-C 7-D

5. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-STUPA 2-GRİFON 3-ORHUNANITLARI 4-HAYVANÜSLUBU
5-ORTAASYA 6-OTAĞ 7-YURT 8-GÖKTÜRKLER 9-KAPLUM-
BAĞA 10-KURGAN 11-APLİKE 12-PAZIRIK 13-HUN 14- BALBAL
15-BOZKIR

DOĞRU-YANLIŞ

1-Y 2-D 3-D 4-Y 5-D

TEST

1-E 2-C 3-B 4-D 5-D 6-E 7-E 8-D

6. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-MOSTARKÖPRÜSÜ 2-SELİMİYEKIŞLASI 3-KÜLLİYE 4-ELHAMRA
5-MEDRESE 6-SÜLEYMANİYECAMİSİ 7-YEŞİLCAMİ
8-YİVLİMİNARE 9-BAĞDAT 10-MİMARSİNAN 11-ANITKABİR
12-KUBATABAD 13-TAÇMAHAL 14-ŞAMEMEVIYE

DOĞRU-YANLIŞ

1-Y 2-D 3-D 4-D 5-Y 6-D 7-D 8-Y 9-D 10-D

TEST

1-A 2-B 3-A 4-E 5-B

7. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-RUMİ 2-MATRAKÇINASUH 3-MİNYATÜR 4-NAKKAŞ
5-EBRU 6-TASVİR 7-HATTAT 8-ÇİNİ 9-NAKIŞHANE
10-SÜLÜS 11-HALI 12-TEZHİP 13-ŞAHNAME 14-HAT 15-LEVNİ
16- SURNAME

DOĞRU-YANLIŞ

1-D 2-Y 3-Y 4-Y 5-D 6-D 7-Y 8-D 9-Y 10-D

TEST

1-B 2-E 3-C 4-A 5-C 6-C

8. Ünite Cevap Anahtarı

BULMACA

1-NATÜRMORT 2-ABSTRE 3-SİLAHTACİRİ 4-KÜBİZM 5-İZLEN-
İMCİLİK 6-NATÜRALİST 7-ONLAR 8-HARMAN 9-PORTRE
10-SOYUT 11-ABİDİNDİNO 12-BÜST 13-ZÜHTÜMÜRİDOĞLU
14-HEYKEL 15-SANAYİİNEFİSE 16-PERSPEKTİF

DOĞRU-YANLIŞ

1-Y 2-D 3-D 4-Y 5-D 6-D 7-Y 8-D 9-D 10-Y

TEST

1-B 2-A 3-A 4-C 5-E

Sözlük

abide	: Eski dilde anıt.
abidevi	: Ölçüleri büyük tutulmuş mimarlık eserleri veya bunların unsurları.
agora	: Antik Yunan kentlerinde stoalar ile çevrelenmiş, içinde ya da yakınında tapınak, bouleuterion gibi dinî ve resmî yapıların bulunduğu toplumsal ve ticari yaşamın yoğunlaştığı alan.
akant	: Yaban enginarı da denilen ve Eski Yunan'da sütun başlıklarında stilize edilerek kullanılmış bitki türü
akropolis	: Antik Yunan'da savunma amacıyla genellikle sarp bir tepe üzerine inşa edilen özel bölge.
akroter	: Üçgen şekilli alınlığın tepesinde ve iki kenarında yer alan bazen bitkisel (palmet gibi) bazen de küçük heykeller şeklinde bulunan süsleme elemanlarının genel adı.
alçı sıva	: Su ile karıştırılarak macun kıvamına getirilmiş alçı
alem	: Yapıların kubbe ve külah gibi yerlerinin tepesinde, sancaklarda çoğunlukla yarım aya benzer formda bezeme elemanı, bir çeşit tepelik.
alınlık	: Antik yapıların cephelerinde çatı ile korniş arasında yer alan üçgen biçimindeki kısım.
amfitiyatro	: 1. Çağdaş anlamda, basamaklı bir oturma alanı bulunan gösteri ve toplantı yapısı 2. Roma Dönemi'nde, içinde savaş oyunları, gladyatör ve vahşi hayvan dövüşlerinin düzenlendiği daire ya da oval planlı alanı kademeli oturma yerleriyle çevreleyen yüksek yapı.
ampir üslubu	: I. Napoleon'un Dönemi'nde (1804 - 1814) ortaya çıkan ve etkisini mimarlıkla dekoratif sanatlarda gösteren üslup.
antik çağ (antikite)	: MÖ 6 - MS 3. yy. arasında kalan dönemdir. Bu dönemde varlığını sürdürmüş tüm uygarlıklar için değil, sadece Yunan ve Roma için kullanılır.
apsis	: Kiliselerde koronun arkasında bulunan ve camilerdeki mihrabın karşılığı olan, tonoz ya da kubbe ile örtülü bölüm.
arasta	: Çarşı, dizi dükkanlar, bazen önlerinde revak ya da karşılıklı sıraların arasında örtü bulunan bir tür kapalı çarşı.
arşitrav	: Antik mimarlıkta sütunların taşıdığı, bir sütun ekseninden diğer sütun eksenine uzanan taş hatlı
athena	: Yunan mitolojisinde akıl, sanat barış tanrıçasıdır. Romalılarda tanrıça Minerva diye bilinir.
atrium	: Antik Roma konutlarında evin bir bölümünü oluşturan, etrafı sütunlarla çevrili avlu.
ayak	: Paye, taş ya da tuğladan örülmüş taşıyıcı mimari öge.
ayazma	: Ortodokslarca kutsal sayılan su kaynağı ve onun üzerinde yaptırılan küçük yapı.
aydınlık feneri	: Kubbe ve çatı gibi örtülerle kaplanan iç mekanlara ışık sağlamak için düzenlenmiş bölüm.
bab-ı hümayun	: Topkapı Sarayı'nın Ayasofya'ya bakan birinci avluya bakan kapı.
bazilika	: Hristiyanlığa geçişte ve ilk Bizans Devri'nde yapılan bir kilise tipi.
bezeme	: Mimari eserler ve her türden kullanım eşyası üzerinde süslemeye yönelik olarak yapılan çalışmaların tümü.
bordür	: Kenar, genellikle süslemeli kenar şeridi.
büst	: İnsanın vücudunun başını ya da göğüsten yukarısını gösteren heykel.
çapraz tonoz	: İki beşik tonozun dik açıyla kesişmesinden oluşan tonoz biçimi.
darülkurra	: Kur'an'ı en güzel biçimde okuyan kişiler ve imamlar yetiştirmek amacıyla yapılmış medrese bölümü.
diyorit	: Doğada nadir olarak bulunan sert, saydam, üstü taneçikli derinlikli kayaç.
eksedra	: Yarım kubbeyi desteklemek ve yapıyı genişletmek için bunların yan taraflarına yapılan çeyrek kubbe.
eyvan	: Üç tarafı ve üstü kapalı, bir tarafı bütün genişliği ile bir avluya ya da diğer bir mekana açılan yapı birimi.
fil ayağı	: Büyük kubbeleri taşımak amacıyla taştan örülerek yapılan büyük taşıyıcı sütun.

forum	: Antik Roma kentlerinde, kent merkezinde yer alan, içindeki ve çevresindeki yapılarla Yunan kentlerindeki agora ile aynı işlevi taşıyan alan.
fresko	: Yaş siva üzerine suda çözülmüş boya pigmentleri kullanarak yapılan duvar resmi.
friz	: Genellikle Eski Yunan ve Roma yapılarında, duvarların üst bölümünde, duvarın eni boyunca devam eden ve çoğunlukla süsleme veya kabartmaların olduğu bölüm veya kuşak.
galeri	: Kiliselerde yarı neflerin (sahn) üst katında yer alıp ana nefin bakan mekân.
grifon	: Baş ve kanatları kartal, gövdesi aslan biçiminde mitolojik yaratık.
gül bezek	: Tezyini yapraklardan ibaret, gülü hatırlatan yuvarlak kabartma.
gül pencere	: Genellikle Gotik katedrallerin cephelerinde yer alan daire biçimindeki vitraylı pencere.
harım	: Osmanlı camilerinin çevresinde yer alan ve cami alanını kentsel alandan ayıran duvarla çevrili dış avlu.
hazire	: Camilerin kible tarafında bulunan küçük mezarlık.
hiyeroglif	: İnsan ve eşyaların basitleştirilip sembolize edilerek biçimlendirilmiş resimli Mısır yazısı.
hünkâr mahfili	: Camilerde hükümdara ayrılan bölüm.
izlenimcilik (empresyonizm)	: 19. yüzyıl sonunda Fransa'da ortaya çıkan, ışık etkilerine dayanarak doğayı anlık görüntüsü ile resimlemeye dayanan sanat akımı.
kaburgalı tonoz	: Genellikle beşik tonozlarda ve diğerlerinde destek kaburga sisteminin görülebildiği tonoz biçimi.
kalem işi	: Yapıların genellikle iç yüzeylerinin bezenmesinde kullanılan bir süsleme türü.
kasnak	: Bir mimari yapıda kubbenin oturduğu ve yapının üslubuna, türüne göre çokgen ya da yuvarlak olan kaide.
kemer	: Dairesel, örgülü ara taşıyıcı ve bezeme ögesi.
kontur	: Çevre çizgisi, figürleri ya da motifleri çevreleyen çizgi.
korint düzeni	: Antik mimarlıkta kullanılan bir düzen olup stilize akant yaprakları ile bezeli sütun başlıkları yoluyla diğer düzenlerden ayrılır. Dor ve İyon düzeninden daha geç bir dönemde ortaya çıkmıştır.
korniş	: Mimaride saçakların altını akan sulardan korumak amacıyla yapılan çıkıntılı bölüm.
köşebent	: Dikdörtgen ve kare formlu biçimlerde köşelere yapılan süslemelere verilen ad.
kriptâ	: Kiliselerde koronun altında bulunan yeraltı mezarı.
kûfi yazı	: Arap harflerinin düz ve köşeli olarak kullanılmasıyla oluşan bir yazı türü.
küllîye	: İşlevleri birbirini tamamlar nitelikte ve üslup özellikleri aynı olan birden fazla yapıdan oluşan yapılar topluluğu.
kümbet	: Gömme bölümü, gövde (ziyaret) bölümü ve kubbesinin üstünde külahı bulunan mezar anıtları için kullanılan ad.
lahit	: Tahta, taş (mermer) ya da pişmiş topraktan yapılan, içine ölünün yerleştirildiği özel sanduka.
manastır	: Hristiyan din adamlarının kent hayatından uzakta ibadetleri için sessiz bir yere yapılan bina.
mastaba	: Mezar odalarının üzerine dinî törenlerin yapıldığı ve üstü yatay olarak kesilmiş piramit şeklinde planlı yapıların eklenmesiyle oluşan mezar yapıları.
medrese	: Yüksek düzeyde dinî ve pozitif bilimlerin okutulduğu öğretim kurumu.
megaron	: Prehistorik Çağlardan itibaren Ege çevresinde uygulanmış, kısa tarafında giriş bölümü olan ön dehliz ve dikdörtgen bir odadan oluşan ev tipi.
metop	: Yunan mimarisinde, Dor nizamında, kare biçimde rölyef.
mozaik çini	: Değişik renklerde sırlanmış levha ve parçaların alçı zemin içinde dondurulmasıyla elde edilen bir süsleme tekniği.

Sözlük

mukarnas	: Kademeli olarak taşmalar yapacak biçimde, aşırı olarak yan yana ve üst üste gelen, üç boyutlu görünüm veren bir geçiş ve dolgu ögesidir. Petek biçimli bir görüntü ile yarım kubbelerin içini dolgulayan İslam sanatı ögesi.
muvaakkithane	: Camilerin yakınında yapılan ve namaz vakitlerinin saptanması işlevine hizmet eden araçlarla donatılmış küçük yapı.
natüralizm	: Sanat yapıtının doğal gerçekliğe uygun bir biçimde yapılmasını savunan anlayış.
nef (sahn)	: Yapılarda sütunlarla ya da payelerle ayrılan her bir bölüm, yol, genellikle kiliselerde nef, camilerde ise sahn diye bilinir.
nekropol	: Antik Yunan ve Roma kentlerinde kentin dışında yer alan mezarlık alanı.
neoklasik	: 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında bir sanat akımı. Eski Türk ve İslam sanatından alınmış mimari ve süsleme öğelerinin kullanılması ile ortaya çıkan ilk ulusal akım.
neoklasisizm	: 18. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da ortaya çıkan, ancak Fransa'da daha çok uygulanma olanağı bulan ve antikiteden esinlenerek klasik formlara dönüşü amaçlayan sanat anlayışı ve üslubu.
niş	: Duvarda küçük ölçüde ve düzgün girinti.
obeliks	: Yüksek, dörtgen prizma biçiminde, yukarı doğru incelen, üstü piramit biçiminde son bulan ve yan yüzeyleri üzerinde hiyeroglif yazıları olan dini anlamlı ve güneş tanrısının sembolü taşlar.
orthostat	: Asur ve Hitit mimarilerinde, yapıların dış cephelerinin altında yer alan kabartmalı taş blok.
palmet	: İlk Çağlardan beri kullanılan bir bezeme motifidir. Dilimli simetrik yaprak şeklinde olup adını Yunanca palma (el) sözcüğünden alır.
pandantif	: Kare altyapıdan kubbe eteği olan daireye geçiş ögesi.
payanda	: Destek, yükü karşılamak üzere eklenmiş duvar parçası.
paye	: Örtülerek meydana getirilmiş tek taşıyıcı, ayak.
perdah Tekniği	: Bir maden levhayı ya da duvarı zımpara, mala vb. aletlerle düzleme tekniğine verilen isim.
portal (Taç kapı)	: Yapıların anıtsal girişli kapılarına verilen ad.
rasathane	: 1. Gözlemevi 2. Gök bilimi için kullanılan medrese türü.
realist	: Gerçeğine uygun.
renkli sır tekniği	: 14 ve 15. yüzyıllarda Osmanlı Dönemi'nde sıkça kullanılan çini üzerine desenlerin siyah boya ile konturlarının çizildiği ve içlerinin renkli sırlarla boya gibi kullanılması ile oluşturulan süsleme tekniği.
revak	: Sütun ve payeler tarafından taşınan kemerler arkasında yer alan, üstü örtülü, uzun bölüm
ribat	: Kaynağı ileri karakol anlamında olan yarı askerî yapıdır. Sonradan han ve kervansaraylar için geç döneme kadar kullanılan yerleşik bir terim.
rik'a	: Türklerin ortaya çıkardığı bir yazı çeşidi.
riton	: Anadolu uygarlıklarında dini törenlerde kullanılan törensel içecek kabı.
rokoko	: 18. yüzyılda ortaya çıkan süslemeci sanat akımı.
rumî	: Filiz, yaprak ve hayvan motiflerinden oluşan stilize süsleme ögesi
sahn	: Camilerde ve kiliselerde mihraba doğru uzanan ve birbirinden sütunlarla ayrılmış kısımlardan her biri.
savat	: Metal yüzey özellikle de gümüş üzerinde derin olmayan oyuklar açılıp içine siyah renkli bir eriyik doldurularak yapılan bezeme.
sella (cella)	: Eski Yunan ve Roma'da içinde kült heykelinin korunduğu, tapınağın en kutsal bölümü.
sfenks	: Eski Mısır'da piramitlerin yakınında bulunan, insan başlı ve hayvan gövdeli yontu.

sır	: Keramikler üzerinde koruyucu, cam benzeri tabaka.
sıraltı tekniği	: Keramik boyalarının bisküvi halindeki keramikler üzerine boyanarak üstlerine sır çekilmesi, boyaların sır altında kalması ile oluşan teknik.
silme	: Duvar yüzeylerinde süsleme amacıyla yapılmış şerit biçimindeki çıkıntılara verilen ad.
son cemaat yeri	: 14. yüzyıldan itibaren cami ve mescitlerde yaygın olarak kullanılan, ana mekanın dışında yarı açık hazırlık bölümü.
stilize	: Doğadaki formların belli bir üslubun ya da tekniğin gereği sadeleştirilmiş şekli.
stoa	: Antik Yunanistan mimarisinde bir sokak ya da agoranın yanında yer alan, üstü kapalı, sütunlu galerilere verilen ad.
stuko	: Alçı yoğunluklu süsleme tekniği.
sunak (altar)	: Tapınağın içinde ya da yakınında bulunan, tanrılara sunulan adaklar için kullanılan, genellikle taştan yapılmış öge.
sülüs	: Yuvarlak karakterli, daha çok kitabelerde kullanılan, kitaplarda ise başlıklara mahsus büyük boy bir yazı üslubu.
sütun	: Genellikle daire kesitli ince, uzun, tek parça yada parçalı; kaide gövde ve başlık kısımları olan taşıyıcı öge.
sütunce	: Küçük sütun, mihrap ve portal gibi yerlerde dekoratif amaçla kullanılan mimari öge.
şadırvan	: Cami avlularında yer alan ve abdest almak için kullanılan, genellikle çokgen ya da daire planlı, üstü piramidal ya da konik çatıyla örtülü, çevresi açık küçük çeşme yapısı.
şapel	: 1. Tek mekanlı küçük kilise 2. Büyük bir kilise ya da katedralde bir kutsal kişiye adanmış dua mekanı.
şemse	: Süslemede kullanılan oval, dairesel biçimde dilimli ya da düz motifler.
poseidon	: Yunan mitolojisinde denizlerin, deniz canlılarının ve akarsuların tanrısı
tabhane	: Dini yapıların bir bölümü olup özellikle gezici dervişlerin misafir edildiği oda.
talik	: Yatık çizgileri uzun, dik çizgileri kısa bir yazı çeşididir.
tasvir	: İnsan dışındaki canlı veya cansız varlıkların sahip oldukları özellikleri ve nitelikleri resim veya yazı ile ifade etme.
tetimme	: Medreselerin yüksek öğretime hazırlık bölümü
tonoz	: Taş ya da tuğladan örülerek meydana getirilen bir mimari örtü elemanıdır. Biçimine göre beşik tonoz, aynalı tonoz, çapraz tonoz, kaburgalı tonoz, yelken tonoz gibi adlar alır.
transept	: 1. Örtü sisteminde nefleri dik açı ile kesen ve altyapıya da yansıyan birimdir. 2. Kiliselerde apsisin önünde nefleri dik olarak kesen uzun mekân.
tromp	: Kare altyapıdan kubbe eteğini hazırlayan sekizgene geçiş ögesi.
tümülüs	: Bir yeraltı mezar odasının üzerini örten doldurma toprak yığımından oluşan tepe.
vitray	: Renkli camların belli bir kompozisyon düzeni içinde bir araya getirilerek yapılan süsleme ögesi.

Kaynakça

- Acun, H. (2007). Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akkaya, T. Beksaç, E. (1990). Kaynak ve Kökleriyle Avrupa Resim Sanatı. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları.
- Akşit, İ. (1981). Hititler. İstanbul: Sandoz Yayınları.
- Aktüre, S. (1994). Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akurgal, E. (1989). Anadolu Uygarlıkları. İstanbul: Net Turistik Yayınlar.
- Akurgal, E. (1995). Hatti ve Hitit Uygarlıkları. İstanbul: Net Turistik Yayınlar.
- Akurgal, E. (1998). Anadolu Kültür Tarihi. Ankara: TÜbitak Popüler Bilim Kitapları.
- Akurgal, E. (1999). Bir Arkeoloğun Anıları. İstanbul: TÜBA Yayınevi.
- Akyürek, E. (1994). Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Akyürek, E. (1996). Bizans'ta Sanat ve Ritüel. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Alp, S. (2001). Hitit Çağında Anadolu. Ankara: TÜbitak Popüler Bilim Kitapları.
- Alparslan, A. (1992). Ünlü Türk Hattatları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Altun, A. (1988). Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları için Bir Özet. İstanbul: Arkeoloji Yayınları.
- Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi. (1982). İstanbul: Görsel Yayınları.
- Arseven, C. E. (1952). Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: MEB Yayınları.
- Aslanapa, O. (1986). Osmanlı Devri Mimarisi. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aslanapa, O. (1992). Mimar Sinan. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aslanapa, O. (2005). Osmanlı Devri Mimarisi. İstanbul: İnkılap yayınları.
- Ayverdi, H. E. Aydın, Y. (1972). İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi. İstanbul: Baha Mat.
- Cansever, T. (2005). Mimar Sinan. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Cantay, G. (1992). Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları. Ankara: AKM Yayınları.
- Cezar, M. (1977). Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık. İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2000). Türk Sanatının ABC'si. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2006). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2007). Erken Devir Türk Sanatı. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- D. Kuban, Batıya Göçün Sanatsal Evreleri. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Darga, M. (1985). Hitit Mimarlığı I/ Yapı Sanatı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Darga, M. (1992). Hitit Sanatı. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
- Derman, U. M. (1977). Türk Sanatında Ebru. İstanbul: Ak Yayınları.
- Diñçol, A.M. (1982). Hititler. Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi. İstanbul: Görsel Yayınlar.
- Diyarbakirli, N. (1972). Hun Sanatı. İstanbul: MEB Yayınları.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (1997). İstanbul: Yem Yayın.
- Ekrem, A. (1987). Hatti Uygarlığı. Remzi Oğuz Arık Armağanı. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Yayınları,
- Ertem, H. (1980). Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

- Eyüboğlu, İ. Z. (1981). Anadolu Uygarlığı. İstanbul: Der Yayınları.
- Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi. (2002). İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.
- Gombrich. (1997). Sanatın Öyküsü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Grabber O. (1988). İslam Sanatının Oluşumu. İstanbul: Kanat Kitap.
- Grant, M. (Terc. Z. Zühre İlgelen). (2000). Roma'dan Bizansa. İstanbul: Homer Yayınları.
- Günkut, A. (1990). Asya Merkezi Mekan Geleneği. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Hasol, D. (1990). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Hassan, Ü. Berktaş, H. Ödekan, A. (1990). Osmanlı Devletine Kadar Türkler. İstanbul: Cem Yayınları.
- Hüseyin Sabri A. (Editör). (2012). Anadolu Arkeolojisi. Eskişehir: A.Ü. AÖF Yayınları.
- İnam, A. (Editör). (1982). Estetik Ve Sanat Felsefesi. Eskişehir: A.Ü. AÖF Yayınları.
- Karamağaralı, B. (1972). Ahlat Mezar Taşları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karul, N. (2012). Anadolu'nun Arkeoloji Atlası 1-2. İstanbul: Atlas Dergisi Yayınları.
- Kınal, F. (1987). Eski Anadolu Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Körođlu, K. (Editör). (2011). Eski Anadolu Tarihi. Eskişehir: A.Ü. AÖF Yayınları.
- Küçükıymazlar, K. A. (2006). Çini Araştırması. İstanbul: İstanbul ticaret Odası.
- Leaman, O. (2010). İslam Estetiđine Giriş. İstanbul: Küre Yayınları.
- Lloyd, S. (1997). Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Mahir, B. (2005). Osmanlı Minyatür Sanatı. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Mülayim, S. (1982). Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ntv Tarih. Sayı 44
- Ögel, S. (1987). Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı. Ankara: TTK Yayınları.
- Önay, G. (1988). Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Önder, M. (1983). Yurt Dışı Müzelerinde Türk Eserleri. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Önder, M. (1996). Şaheserler Konuştukça. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Özgüç, T. (1988). İNANDIKTEPE, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Parla, C. (Editör). (2013). Sanat Tarihi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Pischel, G. (1978). Sanat Tarihi Ansiklopedisi. İstanbul: Görsel Yayın Ansiklopedik Neşriyat.
- Salman, F. (1995). Kurganlarda Bulunan Hun Giysileri. Ankara: Van Çevre ve Kültür Derneđi Yayınları.
- Sanat Tarihi Ansiklopedisi, (1978). İstanbul: Görsel Yayınevi.
- Sarı, İ. (2016), Türk Sanat Tarihi, Net Medya Yayınları
- Sevim, A. Erdoğan, M. (1995). Selçuklu Devletleri Tarihi. Ankara: TTK Yayınları.
- Sevin, V. (1991). Anadolu Arkeolojisinin ABC'si. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Sevin, V. (1999). Anadolu Arkeolojisi. İstanbul: Der Yayınları.

Kaynakça

- Sözen, M. Uğur, T. (1994). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şahinoğlu, M. (1977). Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Elemen Olarak Kullanılması. İstanbul: TEV Yay.
- Tanırdı, Z. (1996). Türk Minyatür Sanatı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tansuğ, S. (1993). Resim Sanatının Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tansuğ, S. (1999). Çağdaş Türk Sanatı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tuna, C. (2000) Mağaradan Kente, Anadolu'nun En Eski Yerleşim Yerleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turani, A. (1999). Dünya Sanat Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Türk Dünyası El Kitabı, (1991). Ankara: Kolektif Yayınevi.
- Türk Etnografya Dergisi, (1961). Sayı 4.
- Türkler Ansiklopedisi. (2002). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yetkin, S. K. (1977). Barok Sanat. İstanbul: Cem Yayınları.
- Yetkin, Ş. (1986). Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yayınları.
- Yetkin, Ş. (1991). Türk Halı Sanatı. Ankara: İş Bankası Yayınları.

1. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 1.1 http://anthropology.ir/sites/default/files/public/styles/article_post/public/anthropology-images/14641.jpg?itok=B3P7inar (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.2 <http://www.sanalmuze.org/image/aot08.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.3 <https://classconnection.s3.amazonaws.com/944/flashcards/3067944/jpg/pagoda-13E86A5022C4C6033D9.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.4 www.dreamstime.com/ID:36466786 (07.06.2017, 14.45)
- Görsel 1.5 http://i.sabah.com.tr/sb/fotohaber/ekonomi/dunyanin_en_buruk_ekonomileri/009.jpg (07.02.2018 saat 11.21)
- Görsel 1.6 Hakan Öztürk arşivi
- Görsel 1.7 https://www.yagliboyatablolar.com.tr/userfiles/productlargeimages/product_1492.jpg (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.8 <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/27.45/> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.9 http://lima.nexolocal.com.pe/nl_imagenes/nl_posting/6/4/599/2968312/1314306440_9226141.jpg (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.10 http://snitt.hu/system/covers/big/covers_14512.jpg?1442177352 (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.11 <http://www.resimbul.com/sonuc/ayasofya/ayasofya-cinileri/ayasofya-cinileri-c6e9df.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.12 Komisyon tarafından çekilmiştir.
- Görsel 1.13 <http://www.yozgatmuzesi.gov.tr/sikke1.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.14 <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,144670/kultepe-tabletleri-unesco-dunya-belleginde.html> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.15 <http://kastder.org.tr/wp-content/uploads/2016/07/ata03.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.16 http://www.tsmd.org.tr/Resim/1705_mimarsinan.jpg.png?0 (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.17 <http://www.kvmgm.gov.tr/Resim/52782,011-lidya-eserleri01.png?0> (08.02.2018 saat 15.33)
- Görsel 1.18 Komisyon üyeleri tarafından çekilmiştir. (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.19 Komisyon üyeleri tarafından çekilmiştir. (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 1.20 Komisyon üyeleri tarafından çekilmiştir. (22.06.2014, 14.45)

2. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 2.1 <http://arkeofili.com/65000-yil-once-insanlar-bicak-yapmak-icin-isitma-teknikleri-kullaniyordu> (07.12.2018, 14.45)
- Görsel 2.2 <https://kknews.cc/zh-mo/culture/z6vgjnp.html>
- Görsel 2.3 <https://cdn.zmesience.com/wp-content/uploads/2012/11/spear-tip.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.4 http://www.sciencebuzz.org/sites/default/files/images/Altamira_Bison.jpg (07.02.2018 saat 12.53)
- Görsel 2.5 <http://cfileonline.org/wp-content/uploads/2016/01/2-14000-year-old-sculpture-cfile-contemporary-ceramic-art.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.6 http://nsuartmuseum.org/wp-content/uploads/2017/03/Venus_of_Brasempouy.jpg (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.7 <https://tallbloke.files.wordpress.com/2015/01/stonehenge.png> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.8 <https://dinkulturueahlaksilgisi.files.wordpress.com/2010/04/stadel.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.9 http://blogs.hisarschool.k12.tr/aligurhanoglu/files/2013/11/Museum_Quintana_-_Neolithische_Sichel.jpg (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.10 <https://anthonydoyle.files.wordpress.com/2009/11/poulnabourme-dolmen.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.11 http://static.wixstatic.com/media/7b2592_294c4a8bc14a44e8b4d48cc993513db8.jpg/v1/fit/w_630,h_500,q_80,usm.jpg (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.12 <http://alfa-img.com/show/found-at-uruk-vessel.html> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.13 <http://s49.radikal.ru/i124/0902/2c/30560d074a48.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.14 http://www.une.edu.au/_data/assets/image/0006/22101/badmagaci3.jpg (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.15 <http://www.antalyamuzesi.gov.tr/tr/karain-magrasi> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.16 <http://www.antalyamuzesi.gov.tr/tr/karain-magrasi> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.17 <http://www.gezilecekyerleri.com/wp-content/uploads/2014/10/40-beldibi-antalyainfo-org.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.18 <http://www.tgdurkey.com/statics/images/istanbul/foto-galeri/9034.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.19 <http://www.deddeal.com/deniz/article/yb/yb.htm> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.20 <http://www.turkiyeyigezelim.com/wp-content/uploads/%C3%96k%C3%BCz-ini-Ma%C4%9Faras%C4%B1-2.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.21 http://www.samsun.bel.tr/Haber/Large/www.samsun.bel.tr_1685_CP8E66RPAPFI.jpg (07.02.2018, 15.09)
- Görsel 2.22 <http://www.samsunvehaber.com/samsunda-islik-calan-magara-ilgi-odagi-oldu-1148h.htm> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.23 <http://arkeolojidia.blogspot.com.tr/2014/02/burdur-haclar-hoyugu-kalkolitiktas.html> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.24 <http://blog.radikal.com.tr/yasam/koy-hayatinin-baslangici-hallan-cemi-92063> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.25 <http://belcikowski.org/ladormeuseblogue/wp-content/uploads/vasecalcaire.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.26 <http://c1h.weebly.com/catal-huyuk.jpg> adresindeki görselden yararlanılarak komisyonumuz tarafından hazırlanmıştır. (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.27 <http://www.architectureoflife.net/aygazdan-anadoluda-insan-goruntuleri-sergisi> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.28 <https://aratta.files.wordpress.com/2013/02/prehistic3briatouroc387atalhuyukanatolia.jpg?w=655&h=446> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.29 <http://simge.metu.edu.tr/projects/projects/Project6/neolitik.html> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.30 <https://iasbh.tmgup.com.tr/0f86d3/0/0/0/0?u=http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/dunya/sasirtici-bilgiler/3.jpg&mw=752&mlr=700> (07.02.2018, 15.18)
- Görsel 2.31 <http://urfamutfagi.blogspot.com.tr/2012/07/hadi-urfallar-silkinin-uzeriyizdeki-olu.html> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.32 http://4.bp.blogspot.com/-XXQmT9Cn3hQ/T_Lq0ejPV3I/AAAAAAAAAPag/zTL0ADnjty8/s1600/14370.jpg (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.33 <http://www.crystalinks.com/gobeklitepewall.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.34 <http://www.diyarbakirmuzesi.gov.tr/kazilar.aspx?hid=6> (07.02.2018, 15.30)
- Görsel 2.35 http://haged.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2014/02/turk_mutfagi_uhbt.pdf (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.36 http://haged.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2014/02/turk_mutfagi_uhbt.pdf (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.37 <http://www.forumgercek.com/472152-post2.html> /06.06.2015 (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.38 http://gunce.marsyas.gen.tr/?page_id=587 (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.39 http://fe-mitolojiosozlugu.com/turkiye_yerlesimler/h/hacilar_merkez_burdur_4.png (07.02.2018, 15.36)
- Görsel 2.40 <http://www.5a.biglobe.ne.jp/~SE3Q/eye/eye14.html> (22.06.2014, 14.45)

Görsel Kaynakça

- Görsel 2.41 <http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/2010/07.02.2018,16.17>
- Görsel 2.42 <http://yozgatmuhabir.blogspot.com.tr/2010/09/sorgunun-alisar-koyundeki-hoyuk-tarihe.html> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.43 http://bolge11.ormansu.gov.tr/11bolge/Libraries/Bo%C4%9Fazk%C3%B6y-Alacah%C3%B6y%C3%Bck_Milli_Park%C4%B1/bogazkoy_alacahoyuk_milli_parki_22.sflb.ashx (07.02.2018,15.41)
- Görsel 2.44 <http://www.turkish-media.com/forum/topic/183676-ankara-anadolu-medeniyetleri-muzesi> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.45 <http://i54.tinypic.com/rqxmpw.jpg> (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 2.46 <http://www.turkish-media.com/forum/topic/183676-ankara-anadolu-medeniyetleri-muzesi/> (07.02.2018, 16.10)
- Görsel 2.47 <http://www.dermalook.com/wp-content/uploads/2014/09/estauillas.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.48 <http://www.architectureoflife.net/wp-content/uploads/2013/05/aygaz1.jpg> (07.02.2018, 16.25)
- Görsel 2.49 <http://www.tayproject.org/haberarsiv20094.html> (07.02.2018, 16.36)
- Görsel 2.50 <http://www.tayproject.org/haberarsiv20094.html> (07.02.2018, 16.41)
- Görsel 2.51 <http://www.tayproject.org/haberarsiv20094.html> (07.02.2018, 16.31)
- Görsel 2.52 <https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1990.255/> (07.02.2018, 16.45)
- Görsel 2.53 http://arabic.britishmuseum.org/britishmuseum-images/ps048852_m.jpg (07.02.2018, 16.46)
- Görsel 2.54 <http://arkeofili.com/wp-content/uploads/2015/09/16.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.55 <http://www.firu2.altervista.org/ARCH/VEP/Gemini/NeT-Alacahoyuk3.jpg> (07.02.2018, 16.56)
- Görsel 2.56 <http://store.donanimhaber.com/a3/7a/7f/a37a7fd7c14d161f9994eed50ca8bf4a.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 2.57 <http://blogs.hisarschool.k12.tr/alpdagtekin/files/2013/11/ilgin%C3%A7%C3%A7%C3%A7.jpg> (07.02.2018, 17.00)
- Görsel 2.58 <http://sv102.piclect.com/fd13535e6/m/15/04/02/27.jpg> (06.08.2014, 14.45)

3. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 3.1 Komisyon tarafından çekilmiştir. (22.06.2014, 14.45)
- Görsel 3.2 <http://www.portalsaofrancisco.com.br/alfa/mosaico/imagens/mosaicos-10.jpg> (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 3.3 http://www.derecho.usmp.edu.pe/itaest2011/marzo_2011/media/measopotamia.jpg (06.08.2014, 14.45)
- Görsel 3.4 <http://encyclopediaurania.org/images/lou407.jpg> (22.06.2014)
- Görsel 3.5 <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/05/fc/ba/05fcb4e2c4416af42ecbae106e52fce.jpg> (06.08.2014, 12.43)
- Görsel 3.6 <http://sumerianshakespeare.com/media/847317fed673ab31ffff8041ffffe417.jpg> (06.08.2014, 12.43)
- Görsel 3.7 <https://parismuse.com/wp-content/uploads/2017/10/king-sargon-louvre-733x1024.jpg> (22.06.2014, 12.43)
- Görsel 3.8 http://www.britishmuseum.org/images/ps208360_1.jpg (22.06.2014, 12.43)
- Görsel 3.9 <http://i.imgur.com/xfqEDqw.jpg> (06.08.2014, 12.43)
- Görsel 3.10 <https://scout.univ-toulouse.fr/pub/docs/ut2.veronique.larive/web/Journal-de-Gilgamesh/Bas-relief%20du%20palais%20de%2> (06.08.2014, 12.43)
- Görsel 3.11 <http://prophetess.lstc.edu/~rklein/images4/naramstele.JPG> (07.02.2018, 17.12)
- Görsel 3.12 Komisyon tarafından çekilmiştir. (06.08.2014, 12.43, 12.43)
- Görsel 3.13 Komisyon tarafından çekilmiştir. (06.08.2014, 12.43, 12.43)
- Görsel 3.14 <http://art.lostonsite.com/wp-content/uploads/2014/10/Puerta-de-Ishtar-Toro-salvaje-s%C3%ADmbol.jpg> (06.08.2014, 12.43)
- Görsel 3.15 http://vygosh.cz/umeni/chamurapiho_zakonik.png (22.06.2014, 12.43)
- Görsel 3.16 <http://g1208.hizliresim.com/10/6/bjupd.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.17 <https://classconnection.s3.amazonaws.com/848/flashcards/4859848/png/3-148A47D560D28A05291.png> (22.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.18 http://www.faydalibilgiler.com/Dosyalar/2667_misir-piramitlerinin-sirri-nedir.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.19 <http://player.myshared.ru/427490/data/images/img1.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.20 http://i5.asn.im/giza-sphinx_ubhx.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.21 <http://jcn54.c.j.f.unblog.fr/files/2014/07/vallee.jpg> (22.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.22 <http://cliousey.sfasu.edu/Archives/Student%20Reviews%20Archives/ArticleGraphicIcons/Nefertiti.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.23 <http://egypholidaydirectory.com/blog/wp-content/uploads/2013/01/AbuSimbel3.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.24 <https://namelessintapei.files.wordpress.com/2010/06/p1010974.jpg> (22.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.25 http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=35333001&objectId=153325&partId=1 (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.26 https://ia800308.us.archive.org/26/items/mma_statue_of_an_offering_bearer_544210/544210.jpg (22.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.27 http://www.bbc.com/arabic/multimedia/2015/08/150828_uk_sekhemka_statue (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.28 <http://imgc.allpostersimages.com/images/P-473-488-90/64/6453/1QZH100Z/posters.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.29 <https://www.pourlascience.fr/tags/hasan-dagi> (22.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.30 <http://image.slidesharecdn.com/sunu1-100525105714-phpapp02/95/sunu1-3-728.jpg?cb=1274785813> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.31 <http://www.ozgunresimler.com/data/media/2140/PAPIRUS-RESIM-PASTEL-BOYAMA-ORIJINAL.jpg> (26.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.32 Komisyon tarafından çekilmiştir. (26.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.33 <http://www.historystudies.msu.ru/ojs2/index.php/ISIS/article/viewFile/41/102/397> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.34 <http://www.forumishqiptar.com/attachment.php?attachmentid=145782&stc=1&d=1305869915> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.35 <http://www.hittitemonuments.com/bogazkoy/hattusa09.jpg> (26.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.36 http://bolge12.ormansu.gov.tr/12bolge/Libraries/01haber%C3%87orum_Aslanl%C4%B1_Kap%C4%B1-Bo%C4 (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.37 <http://www.bogazkale.gov.tr/resim/hattusa/tapinak/tapinak2.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.38 <http://www.nizip.com/gallery/files/karkamis.jpg> (26.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.39 <http://cdn.biblicalarchaeology.org/wp-content/uploads/Hittite-God.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.40 http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/26_01_00_3a4f5.jpg (26.06.2014, 10.43)
- Görsel 3.41 https://el-libertario.webnode.es/_files/200006356-2d9db2f92c/de%20Carquemis,%20Turquia,%20anterior%20a%20nuestra%20era.JPG (07.02.2018, 17.29)
- Görsel 3.42 http://etc.ancient.eu/wp-content/uploads/2016/10/28699698515_612b47df79_h-1024x751.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.43 <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/Resim/75778,eski-hitit-ve-hiti-imp-cagi1.jpg.png?0> (07.02.2018, 17.31)

- Görsel 3.44 https://www.metmuseum.org/toah/images/hb/hb_1989.281.11.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.45 <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/e4/c0/28/e4c028ab87158b69c6cba70d37c37288.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.46 http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/CF/CP/767_13307051491_w180.JPG (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.47 http://antikforever.com/Asie_Mineure/Phrygiens/Images/gordion01b.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.48 http://img1.restbee.ru/polieznyie-znaniia/gordion-stolica-mifovi-legend/Phrygian_tumulus (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.49 <http://img-3.onedio.com/img/2r0/547626eedd6310f2341b870b.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.50 http://www.afyoninternethaber.com/wp-content/uploads/2014/06/Gerdekkaya_frigya-1024x768.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.51 http://i.radikal.com.tr/150x113/2014/08/18/ft16_mf2359130.Jpeg (07.02.2018, 17.34)
- Görsel 3.52 AKŞİT, İlhan, Uygarlıklar Ülkesi Türkiye,s.241,Akşit Yayıncılık, İstanbul, 2002 (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.53 https://www.penn.museum/sites/expedition/files/1958/09/double_pinned_fibula.jpg (07.02.2018, 17.55)
- Görsel 3.54 <http://2.bp.blogspot.com/-eHW0dz91uaE/VSI9i7RXbsI/AAAAAAAAAFsA/ep-Ve9VBn4A/s1600/IMAG0178.JPG> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.55 https://www.metmuseum.org/toah/images/hb/hb_66.116.jpg (07.02.2018, 18.21)
- Görsel 3.56 http://www.ciolamuse.com/IMG/jpg/gord_rhyton.jpg (07.02.2018, 18.14)
- Görsel 3.57 https://img-fotki.yandex.ru/get/3505/resurs3sergiy.115/0_2d009_81410265_L (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.58 <https://iahr.tmgrup.com.tr/2015/01/09/660x347/1420797695022.jpg> (07.02.2018, 18.25)
- Görsel 3.59 http://altintepekazisi.net/wp-content/uploads/2013/12/DSC_00551-2.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.60 <http://www.vankulturizm.gov.tr/Resim/74018.meherkapi3.png?0> (07.02.2018, 18.26)
- Görsel 3.61 <http://http://sayonetimi.ormansu.gov.tr/AnaSayfa.aspx?sflang=en> (02.09.2016, 10.43)
- Görsel 3.62 Komisyon tarafından çekilmiştir.
- Görsel 3.63 <http://rubens.anu.edu.au/raider4/europe.0602/germany/karlsruhe/urartu/IMGp9768.JPG> 26.12.2016 Saat 19.11 (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.64 <http://www.hakkindabilgi.biz/wp-content/uploads/2015/01/urartu-sanat-eserleri.png> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.65 <http://www.gezilecekkyer.org/wp-content/uploads/2014/06/aslanbashlibilezik-urartular.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.66 <https://dic.academic.ru/pictures/wiki/files/84/Tushpuea02.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.67 http://www.defineisareti.com/public/album_photo/f3/0d/0de6_48e7.jpg?c=0142 (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.68 http://ic.pics.livejournal.com/kalinzar/14842656/4153/4153_600.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.69 <http://www.12.0zz.com/2011/12/05/16/956859342.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.70 http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/yasam/lidyalilar_ve_dunyalari_sergisinden_kareler/030_d.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.71 <http://www.geziwov.com/wp-content/uploads/2015/01/Sardes-Antik-Kenti-Manisa.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.72 <https://lh3.googleusercontent.com/-MLTb1s59KxI/U0bIjO98h4I/AAAAAAAAAOvU/KLXrxSPKNr0.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.73 http://www.karunhazinelere.com/images/left_horse.png (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.74 <http://www.usaktanitim.gov.tr/upload/72133726.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.75 <http://www.gezilecekkyer.org/wp-content/uploads/2014/05/a%C4%9F%C4%B1r-halkal%C4%B1-alt%C4%B1n-m.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.76 http://www.salihlitsa.org.tr/uploaded/fck_files/ilk-para.jpg (07.02.2018, 18.40)
- Görsel 3.77 <http://2.bp.blogspot.com/-hezZKO818rw/Ui7-0sKGUdI/AAAAAAAAABeI/GFGkRyLNW4w/s1600.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.78 http://illinois.edu/1940/miletus_001_bouleuterion.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.79 http://images.slideplayer.it/2/610946/slides/slide_15.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.80 <http://www.guidegreecia.com/images/partenon-4.gif> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.81 <https://lh4.googleusercontent.com/-gerPnVYIMGY/TWv4YoUmO8I/AAAAAAAAANw/friz-2.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.82 <http://amaruideciocolata.ro/wp-content/uploads/Fresca-Parthenon.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.83 <https://www.russianartandculture.com/wp-content/uploads/2014/09/reclining-dionysos.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.84 http://www.bizimzeytinevleri.com/wp-content/uploads/2015/05/Assos_Behramkale_athena.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.85 <http://arkeofili.com/wp-content/uploads/2015/08/tap7.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.86 http://islam-deutschland.info/files/diokaisareia_02g.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.87 <http://vr.theatre.ntu.edu.tw/fineart/sculpture-wt/greek/peplos-kore-01x.jpg> (07.02.2018, 18.46)
- Görsel 3.88 <https://edu.glogster.com/library/proxy?url=http%3A%2F%2Fwww.win.tue.nl%2F~hera%2Fhera.png> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.89 <http://www.roth37.it/COINS/Gorgon/corfu.gif> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.90 http://www.artlex.com/ArtLex/a/images/apollo_gr.artem.relief.lg.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.91 <http://hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/06.+Sculpture/922851?lng=ru050157476306> (07.02.2018, 18.48)
- Görsel 3.92 <http://rachel.education.gov.ck/wikip/images/1017/101703.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.93 https://tr.wikipedia.org/wiki/Bergama_Zeus_Suna%C4%9F#/media/File:Triton_Pergamonaltar.JPG (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.94 <http://www.library.csi.cuny.edu/archives/siias/images/pegaltar.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.95 https://www.bluffton.edu/homepages/facstaff/sullivanm/newyork/buffalo/martinhouse/395px-Nike_of_Samothrake_Louvre_Ma2369_n4.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.96 http://www.britishmuseum.org/collectionimages/AN00034/AN00034520_001_1.jpg?width=304 (07.02.2018, 18.54)
- Görsel 3.97 http://www.britishmuseum.org/collectionimages/AN00034/AN00034520_001_1.jpg?width=304 (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.98 <http://deacademic.com/pictures/dewiki/66/BattleofIssus333BC-mosaic-detail1.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.99 <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/antik-cagin-izlerini-tasiyan-ask-sehri-40511588> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.100 <http://lcln.listelst.com/listelststatic/2014/03/Roma-Forum.jpg> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.101 http://mrblogrome.blog.kataweb.it/files/photos/uncategorized/pantheon_1.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.102 http://hipermir.ru/image/poznanie/panteon_1.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.103 http://i1.treearth.com/photos/22441/09-may_2009_226.jpg (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.104 <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,144180/aspensos-antik-tiyatrosu.html> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.105 <http://www.anawalls.com/repic/image.php?src=http://www.anawalls.com/images/city/colosseum-inside-view-stone> (06.08.2014, 10.43)
- Görsel 3.106 <https://historiae2014.files.wordpress.com/2015/02/dibujo-que-muestra-los-obeliscos-del-circo-mc3a1ximo.png?resize=700%2C537> (07.02.2018, 19.03)
- Görsel 3.107 <http://courses.washington.edu/rome250/gallery/Rome%20Wk%201/42%20forum.jpg> (07.06.2017, 10.43)
- Görsel 3.108 http://amandaseuropeanadventure.weebly.com/uploads/2/1/0/0/21006306/9993699_orig.jpg (06.08.2014, 10.43)

Görsel Kaynakça

- Görsel 3.109 Komiyon tarafından çekilmiştir. (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.110 <https://www.colorado.edu/classics/cla1061/Graphics/PrimaPorta2.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.111 <http://vr.theatre.ntu.edu.tw/fineart/sculpture-wt/roman/trajans-column-01x.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.112 http://users.clas.ufl.edu/karelisa/Alexander_and/Alexandria%20Imags/issus.jpg (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.113 <http://people.hsc.edu/drjclassics/romansin/acar8-28-8s.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.114 <http://www.museudaimprensa.pt/museuvirtpress/images/museumundo/image7.jpeg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.115 http://strangesounds.org/wp-content/uploads/2013/10/derinkuyu_map.jpg (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.116 http://www.farfesh.com/pic_server/articles_images/2014/05/07/underground/Cappadocia-underground-city.jpg (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.117 <http://data.planet-puzzles.com/cubic-fun.100/cubic-fun-puzzle-3d-basilique-saint-pierre-de-rome.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.118 http://deacademic.com/pictures/dewiki/71/Goreme_OpenAir_Museum_Dunkle_Kirche_2_11_2004.jpg (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.119 <http://www.ruskappadokia.com/wp-content/uploads/2017/11/2-4.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.120 http://rusico.indrik.ru/artists/f/filatjev_ti/5077_icon_images_01.jpg?adm=8f59e5cd1138dda89d44a67deb9fdca9 (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.121 http://sites.utexas.edu/culturescontexts/files/2015/03/Frans_Hogenberg_Bildersturm_1566.jpg (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.122 <https://cf.ppt-online.org/files/slide/k/kfU43ju0HETVKMLxbXt1yqZoQn7vNJC6glmpc/slide-4.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.123 Komiyon tarafından çekilmiştir. (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.124 <http://topkapisarayi.gov.tr/en/hagia-irene-0> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.125 <http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/dunya/yukseklere-kurulmus-muhtesem-yapilar/30.jpeg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.126 <http://i.hurimig.com/i/hurimig/75/590x332/56166fb90f25447680bd7c83.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.127 http://ar.kahramanmarastayatirim.com/Icerik/Large/www.kahramanmarastayatirim.com_22_GV7S48LICEG.jpg (07.02.2018, 19.10)
Görsel 3.128 http://nibiruykov.narod.ru/nb_pinacoteca/nb_pinacoteca_painting/nb_pinacoteca_laurens_st_john_chrysostom_and_empress_eudoxia.jpg (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.129 <http://luxheart.altervista.org/wp-content/uploads/2017/01/herbarium5.jpg> (06.08.2014, 10.43)
Görsel 3.130 ID 5420768 © Patricia Fatta | Dreamstime.com (06.08.2014, 10.43)

4. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 4.1 Komiyon tarafından düzenlenmiştir. (06.08.2014, 14.45)
Görsel 4.2 <http://medieval.ucdavis.edu/120A/Cluny.html> (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.3 <http://www.ca1310.de/kfm/schrift.htm> (Komiyon tarafından düzenlenmiştir.) (06.08.2014, 14.45)
Görsel 4.4 ID 69100403 Dreamstime.com (15.12.2016, 14.45)
Görsel 4.5 http://www.kunstlinks.de/material/speyer/Dom_NO.jpg (25.06.2014, 14.45)
Görsel 4.6 <http://www.escavamar.com/fr/references.php> (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.7 http://www.gridgit.com/post_romanesque-church-plan-diagram_574108/ (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.8 Flavio Conti, Roman Sanatını Tanıyalım, İst. 1985. S.53 (06.08.2014, 14.45)
Görsel 4.9 <http://www.themorgan.org/collection/medieval-and-renaissance/manuscript/145640/verso#> (22.08.2014, 14.45)
Görsel 4.10 <http://www.france-voyage.com/photos/photos-chauvigny-1454.htm> (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.11 <http://image.slidesharecdn.com/monasticism-111117171538-phpapp01/95/monasticism-25-728.jpg?cb=1321550294> (23.07.2014, 14.45)
Görsel 4.12 http://www.metmuseum.org/toah/images/hb/hb_17.190.1672.jpg (25.07.2014, 14.45)
Görsel 4.13 ID 28224086 Dreamstime.com (15.12.2016, 14.45)
Görsel 4.14 <http://www.essentialtravelguide.com/wp-content/uploads/2011/03/Canterbury-Cathedral-.jpg> (25.07.2014, 14.45)
Görsel 4.15 http://www.easynotecards.com/notecard_set/39567 (Komiyon tarafından düzenlenmiştir.) (06.08.2014, 14.45)
Görsel 4.16 http://www.saventravel.com/wp-content/uploads/2013/10/101313_2012_NotreDameKa171.jpg (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.17 ID 43561595 Dreamstime.com (15.12.2016, 14.45)
Görsel 4.18 <https://almostdailybrett.files.wordpress.com/2015/10/gutenberg.jpg> (12.06.2014, 14.45)
Görsel 4.19 <http://mundodelmuseo.com/ficha.php?id=217> (14.06.2014, 14.45)
Görsel 4.20 <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istanbulun-fethi> (15.07.2014, 14.45)
Görsel 4.21 <http://vcrown.com/wp-content/uploads/2013/07/Spedale-degli-Innocenti-Filippo-Brunelleschi-1.jpg> (15.07.2014, 14.45)
Görsel 4.22 <https://www.thinglink.com/scene/628651106867609600> (15.12.2016, 14.45)
Görsel 4.23 <http://www.solotravel.it/wp-content/uploads/2010/12/Battistero2.jpg> (22.07.2014, 14.45)
Görsel 4.24 <http://www.decorarconarte.com/WebRootStore/ES2Shops/615524824B7266F186CCB938AE6BC0A828B9B7F0.JPG> (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.25 <http://proje.kti.gimvic.org/2009/2c/renesansa/gatta%20melata.jpg> (22.28.2014, 14.45)
Görsel 4.26 http://sites.stfx.ca/catholic_studies/sites/sites.stfx.ca/catholic_studies/files/michelangelo-pieta.jpg?1326474840 (04.06.2014, 14.45)
Görsel 4.27 ID 26660813 Dreamstime.com (16.12.2016, 14.45)
Görsel 4.28 http://en.academic.ru/pictures/enwiki/49/138px-Giotto_-_Scrovegni_-_20_-_Flight_into_Egypt.jpg (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.29 ID 53806913 Dreamstime.com (16.12.2016, 14.45)
Görsel 4.30 ID 126571364 shutterstock (21.06.2014, 14.45)
Görsel 4.31 <http://i674.photobucket.com/albums/vv107/banukoker/KARISIK%20ALINTI%20FOTO/rom37wp51.jpg> (22.05.2014, 14.45)
Görsel 4.32 <http://www.paradoxplace.com/Perspectives/Italian%20Images/Images/Portraits/Botticelli/Botticelli-Magi-R800.jpg> (12.07.2014, 14.45)
Görsel 4.33 <https://resimbiterken.files.wordpress.com/2014/07/raphael-milan-brera-3505445-o.jpg> (13.06.2014, 14.45)
Görsel 4.34 Jose M. Parramon, Yağlı Boya Resim Sanatı, Remzi kitabevi, Barselona, 1996 S.11 (06.08.2014, 14.45)
Görsel 4.35 Haydar Çelik, Maniyezmin Sanat Felsefesi, ist. 1997. S.48 (06.08.2014, 14.45)
Görsel 4.36 <http://albertvataj.com/2016/05/albrecht-durer-eksponenti-me-i-rendesishem-i-piktures-se-rilindjes-gjermane/> (22.06.2014, 14.45)
Görsel 4.37 <https://www.scholarsresource.com/browse/artist/384?page=4> (22.05.2014, 14.45)
Görsel 4.38 <http://www.istanbulsanatvi.com/wp-content/uploads/2014/12/pieter-bruegel-61-ciftcilerin-dansi.jpg> (03.07.2014, 14.45)
Görsel 4.39 <http://www.romeing.it/wp-content/uploads/2014/06/san-carlino.jpg> (04.05.2014, 14.45)
Görsel 4.40 <http://www.businessinsider.com/a-planned-replica-of-versailles-in-the-dc-suburbs-has-neighbors-freaking-out-2012-4> (14.06.2014, 14.45)
Görsel 4.41 <http://www.arte.it/guida-arte/roma/da-vedere/chiesa/chiesa-di-santa-maria-della-vittoria-127> (08.06.2014, 14.45)

- Görsel 4.42 <http://gohighbrow.com/rococo/> (02.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.43 ID 730841644 Shutterstock (05.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.44 <http://www.gallerie-estensi.beniculturali.it/galleria-estense/collezioni/sculture/ritratto-di-francesco-i-deste> (07.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.45 <https://www.lonelyplanet.com/germany/berlin/attractions/schloss-charlottenburg/a/poi-sig/1119921/359364> (09.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.46 <http://linda.langans.org201405painted-ceilings-hall-mirrors-versailles> (22.05.2014, 14.45)
 Görsel 4.47 <http://www.the-athenaeum.org/art/list.php?m=a&s=du&aid=495> (12.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.48 http://yareah.com/wp-content/uploads/2013/06/Rubens_kindermord.jpg (05.06.2014)
 Görsel 4.49 <http://artplease.ru/upload/iblock/ef2/ef28f161d5dec914cb4f51846e5b493b.jpg> (05.06.2014)
 Görsel 4.50 <http://sites.duke.edu/mfaeda2016influences/files/2014/11/Rem.jpg> (06.06.2014)
 Görsel 4.51 <http://librodenotas.com/encasadeluculo/22567/los-huevos-de-velazquez> (06.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.52 http://www.essentialvermeer.com/related_vermeer_paintings/earring.html#_WcIyU8hJaUk (08.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.53 <http://www.identifythisart.com/art-movements-styles/pre-modern-art/baroque-art-movement> (08.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.54 http://www.branchcollective.org/?ps_articles=mary-favret-the-napoleonic-wars (08.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.55 http://www.artandpopularculture.com/Jacques-Louis_David (09.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.56 <http://www.tiencarte.com/h.arte/Francisco%20Goya%20pinturas%205.htm> (09.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.57 <http://solifera.canalblog.com/archives/2013/09/11/27994574.html> (09.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.58 <http://artmatch4u.com/opaintMonetYesterday3.html> (10.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.59 <http://emeajantsantlluis.blogspot.com.tr/2014/02/efemerides-2015-vincent-van-gogh.html> (10.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.60 http://e-educativa.catedu.es/44700165/aula/archivos/repositorio/3750/3779/html/33_autores_y_obras.html (10.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.61 <http://www.artionado.com/Matisse/Matisse%20fauve%20works%205.html> (11.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.62 <http://www.dailyartfixx.com/2014/10/25/pablo-picasso-1881-1973> (11.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.63 http://www.picturicelebre.ro/product_info.php?manufacturers_id=14&products_id=120&osCsid=a4070953d63c3fd (11.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.64 http://www.archive/B/boccioni/boccioni_cyclist.jpg.html (12.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.65 <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/236x/b6/37/d7/b637dfac05aaf5013573b0b3cd2eeeb9.jpg> (12.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.66 http://artinbulk.com/image/famous%20artist/Munch/munch_008.jpg (12.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.67 <http://totallyhistory.com/wassily-kandinsky-paintings> (12.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.68 <http://arjelle.altvista.org/Tesine/Irene2/dechirico.htm> (12.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.69 <http://www.fansshare.com/gallery/photos/11542778/salvador-dali-design-heard-surrealism/?displaying> (13.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.70 <http://www.nextstoparte.it/notizie/20160216-cento-anni-di-dadaismo> (13.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.71 <http://www.manager-magazin.de/lifestyle/artikel/bild-832416-349816.html> (15.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.72 <http://www.smh.com.au/news/Arts/The-eyes-have-it/2004/12/31/1104344975958.html> (15.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.73 <http://www.omgstory.com/img/2013/01/neon-lighting-against-dark-space-17-600x400.jpg> (15.06.2014, 14.45)
 Görsel 4.74 <http://www.ecole-art-aix.fr/Art-contemporain-4467> (16.06.2014, 14.45)

5. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 5.1 http://edu.hermitage.ru/dataprovider/ip/thumb.php?path=/storage/app/catalogs/14182038_/1418203874/spf&id=125938736/ac001001. (03.06.2014, 14.45)
 Görsel 5.2 Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 1, S. 730 (06.08.2014, 14.45)
 Görsel 5.3 <http://www.comunitaodiniasta.org/Contenuti/Immagini/AdT/grifone/grifone3.jpg> (06.08.2014, 14.45)
 Görsel 5.4 https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shm06267_th.jpg (06.08.2014, 14.45)
 Görsel 5.5 <http://arkeofili.com/wp-content/uploads/2017/03/paz3.jpg> (02.05.2014, 14.45)
 Görsel 5.6 https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shm06267_th.jpg (03.05.2014, 14.45)
 Görsel 5.7 <https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shmpazyryk.html> (08.07.2014, 14.45)
 Görsel 5.8 Türkler Ansiklopedisi, 4.cilt, s.54 (06.08.2014, 14.45)
 Görsel 5.9 Türk Dünyası El Sanatı, cilt 2, Türk Kült. Arşt. Yay. Ank. Sayfa 297 (06.08.2014, 14.45)
 Görsel 5.10 <http://mongolinfo.hu/tag/noin-ula> (22.26.2014, 14.45)
 Görsel 5.11 <http://tudam.sinop.edu.tr/images/1.jpg> (25.11.2014, 14.45)
 Görsel 5.12 <https://www.metmuseum.org/toah/keywords/buckle> (21.28.2014, 14.45)
 Görsel 5.13 <https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shmpazyryk.html> (23.07.2014, 14.45)
 Görsel 5.14 <http://ww4.ticaret.edu.tr/rektorkludersi/wp-content/uploads/sites/51/2015/04/Altin-Kemer-Tokasi-MO-V-VI-YY.jpg> (02.05.2014, 14.45)
 Görsel 5.15 insaneevren.wordpress.com/2011/05/10/esik-kurgani-issik-kurgani-ve-altin-elbiseli-adam-khan-uya (15.09.2014, 14.45)
 Görsel 5.16 <http://www.websitem.gazi.edu.tr/upload/5f8a7deb15235a128fcd99ad6bfde11e/de829cc41d27f07c17771b5027167353.jpg> (22.08.2014, 14.45)
 Görsel 5.17 <https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shmpazyryk.html> (05.06.2014, 14.45)
 Görsel 5.18 <http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/424x636/55eae36f018fbb8f89f9402> (21.29.2014, 14.45)
 Görsel 5.19 http://img.eba.gov.tr/ekitap_fip/sanat-tarihi/11/derskitabi/meb/sanat-tarihi_11_derskitabi_meb_t%C3%.pdf (22.06.2014, 14.45)
 Görsel 5.20 Fikri Salman, GÖKTÜRK DÖNEMİ KIYAFETLERİ, sayfa 22 (06.08.2014, 14.45)
 Görsel 5.21 http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/sanat/moduller/turk_sanati_tarihi.pdf (25.06.2014, 14.45)
 Görsel 5.22 <http://www.tarihsinifi.com/7434/ilk-t%C3%BCrc-devletlerinde-sanat-ders-notu.html> (22.06.2014, 14.45)
 Görsel 5.23 <http://www.osaka-u.ac.jp/en/research/annual-report/volume-2/graphics/02.html> (23.27.2014, 14.45)
 Görsel 5.24 <http://www.osaka-u.ac.jp/en/research/annual-report/volume-2/graphics/02.html> (23.07.2014, 14.45)
 Görsel 5.25 http://www.tlf.gov.cn/_mediafile/tlf/2015/11/16/a4nbsfw7uv.jpg (22.28.2014, 14.45)
 Görsel 5.26 <http://img.eba.gov.tr/881/356/7a/783e/f2f4c4/655/870/1b2/228/910/515/eb2/b26/027/8813567a783ef2f4c46558.pdf> (25.06.2014, 14.45)
 Görsel 5.27 www.penn.museum/sites/expedition/files/2010/11/uyghur-buddhist-devotees.jpg (25.07.2014, 14.45)
 Görsel 5.28 www.penn.museum/sites/expedition/files/2010/11/uyghur-buddhist-devotees.jpg (22.07.2014, 14.45)
 Görsel 5.29 www.esoteric.msu.edu/VolumeVI/jpg/DragonO.jpg (25.07.2014, 14.45)

Görsel Kaynakça

6. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 6.1 Shutterstock ID584560339 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.2 Ara Altun; Orta Çağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet. Ark ve Sanat Yay. İst.1988, s.34 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.3 www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/uc-kumbetler (08.06.2014, 10.35)
- Görsel 6.4 Beyhan Karamağaralı, Ahlat mezar taşları, Kült. Bak. Yay.Ank.1992. S.203 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.5 www.dreamstime.com ID 63212604 (22.28.2014, 10.35)
- Görsel 6.6 www.dreamstime.com ID 64212995 (01.08.2014, 10.35)
- Görsel 6.7 http://www.oocities.org/mutmainaa/mosque/dome_pic_small.jpg (04.02.2018, 10.35)
- Görsel 6.8 shutterstockID652078282 (22.08.2014), 10.35
- Görsel 6.9 Kemal Özkurt (25.28.2014, 10.35)
- Görsel 6.10 ShutterstockID133669493 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.11 Ara Altun; Orta Çağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet. Ark ve Sanat Yay. İst.1988, s.34 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.12 ShutterstockID447022279 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.13 Shutterstock ID263264591 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.14 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 6.15 shutterstock ID711386680 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.16 Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılâp Yay. İst.1986 s.22 (05.12.2014, 10.35)
- Görsel 6.17 <http://cdn.trt.net.tr/images/medium/rectangle/c6c7/549c/1e5a/5947c42da85ee.jpg?time=1499294706>(11.10.2017, 09.52)
- Görsel 6.18 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 6.19 http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/26_08_00_be475.jpg (04.02.2018, 10.39)
- Görsel 6.20 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 6.21 http://cyna.news/images/post/10/Sultan_Sanjar_mausoleum-2.jpg (04.02.2018, 10.48)
- Görsel 6.22 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 6.23 <http://senpozyum2016.erzincan.edu.tr/wp-content/uploads/2015/11/MamaHatun-Kumbeti.jpg> (05.02.2018, 12.00)
- Görsel 6.24 <http://idora.milliyet.com.tr/YeniAnaResim/2017/05/15/bursa-nin-sembolu-yesil-turbe-9128196.Jpeg> (05.02.2018, 12.19)
- Görsel 6.25 www.dreamstime.com ID 18947719 (22.06.2014, 10.35)
- Görsel 6.26 <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,163963/yivli-minare-camii-antalya-2016.html> (11.08.2014, 10.35)
- Görsel 6.27 <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/anadolu-selcuklularina-yon-veren-devlet-adami/73844> (22.06.2014, 10.35)
- Görsel 6.28 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 6.29 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.46)
- Görsel 6.30 ShutterstockID760194139 (05.12.2014, 10.46)
- Görsel 6.31 <http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/yasam/istanbulun-en-onemli-vakif-eserleri/2.jpg> (05.02.2018, 12.29)
- Görsel 6.32 Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılâp Yay. İst.1986 s.204 (05.12.2014, 10.46)
- Görsel 6.33 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/kapi-agasi-buyuk-aga-medreses> (05.02.2018, 12.52)
- Görsel 6.34 <https://uzbekistanpass.com/site/region/navoi/navoi-7.jpg> (05.02.2018, 14.21)
- Görsel 6.35 www.eokul-meb.com/wp-content/uploads/kervansaray-298x168.jpg (09.07.2014, 10.46)
- Görsel 6.36 <http://www.edirnevdb.gov.tr/galeri/galeri2.html> (22.08.2014, 10.46)
- Görsel 6.37 www.dreamstime.com ID 92128549 (22.28.2014, 10.46)
- Görsel 6.38 Shutterstock ID448624513(22.28.2014, 10.46)
- Görsel 6.39 ShutterstockID266518925(22.28.2014, 10.46)
- Görsel 6.40 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 6.41 <http://www.topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/styles/slash-blog-post/public/topkapi-sarayi-harem-suru-sultani> (05.02.2018, 14.45)
- Görsel 6.42 <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr/content/bab-%C4%B1-h%C3%BCmayun> (05.02.2018, 14.45)
- Görsel 6.43 <http://cdn.trt.net.tr/images/large/rectangle/5339/5512/952c/5939360ccc7be.jpg?time=1515648587>(05.02.2018, 14.47)
- Görsel 6.44 Hamza Gündoğdu, İshak Paşa Sarayı, KBY.Ank.1991 s.107 (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.45 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.46 www.dreamstime.com ID 52624227 (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.47 http://mudumu.bel.tr/app/files/6614_5157_1741-Yildirim_Bayezid_Hamami.jpg (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.48 <http://www.edirnevdb.gov.tr/edime/g/b/1/183.jpg> (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.49 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.50 www.dreamstime.com ID 50051888 (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.51 Celal Özdemir, Amasya Darüşşifası ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerafettin, Amasya Valiliği Yay. Amasya 2014, s.53 (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.52 <http://www.museumwnf.org/images/zoom/monuments/isl/tr/1/22/2.jpg> (05.02.2018, 16.16)
- Görsel 6.53- http://www.ibb.gov.tr/sites/ks/PublishingImages/MetinResimleri/fatih_kulliyesi.jpg (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.54 <http://www.amasyakulturturizm.gov.tr/Resim/73548,bayezidcamii03.png?0>(05.02.2018, 15.31)
- Görsel 6.55 <http://i.cnnturk.com/ps/cnnturk/75/1280x720/527b7f8e992df107209bd92b> (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.56 www.tursab.org.tr/pic_lib/bigSize/resimgalerisi/34/kizil_kule1_34_7815359.jpg (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.57 <http://cdn.sariyergazetesi.com/haber/2015/08/Ba%C5%9F%C4%B1ks%C4%B1z-14.jpg> (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.58 <http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/700x395/58fe049c0f25442c680fe475.jpg> (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.59 shutterstock ID 148385567 (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.60 ishutterstockID122695150 (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.61 http://www.ibb.gov.tr/sites/ks/PublishingImages/MetinResimleri/valide_camii.jpg (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.62 http://icube.milliyet.com.tr/MolaThumb/2017/06/05/ft350_mf23533142.Jpeg (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.63 www.dreamstime.com ID 60265516 (05.12.2014, 14.45)
- Görsel 6.64 www.dreamstime.com ID 13956294 (05.12.2014, 14.45)

Görsel 6.65 ID 1061455037 shutterstock (21.06.2014, 14.45)
Görsel 6.66 ID 1097441930 shutterstock (21.06.2014, 14.45)

7. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 7.1 http://fr.academic.ru/pictures/frwiki/78/Noeud_turc.jpg (07.11.2014, 10.40)
Görsel 7.2 http://www.saracarpetgallery.com/images/180px-Noeud_senneh.jpg (07.11.2014, 10.40)
Görsel 7.3 <https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shmpazyryk.html> (05.02.2018, 17.10)
Görsel 7.4 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.5 http://www.academia.edu/8813005/AVRUPA_RESİM%C4%B0NDE_T%C3%9CRK_HALISI (08.11.2014, 10.40)
Görsel 7.6 http://www.usak.bel.tr/modules/gallery/galleries/usak-halilari/IMG_B2D8EE-09B4CC-DB3E8D.jpg (08.11.2014, 10.40)
Görsel 7.7 <http://www.millisaraylar.gov.tr/PortalMain/CollectionImages/vq3u2wkg.png> (08.11.2014, 10.40)
Görsel 7.8 http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Geleneksel%20T%C3%BCrk%20Dokuma.pdf (08.11.2014, 10.40)
Görsel 7.9 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.10 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.11 shutterstockID 636528638 (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.12 <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2015/08/dergi5-103.jpg> (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.13 <http://www.mimarlikmuzesi.org/koleksiyon/imaclar/2004/000000148B.jpg> (10.11.2014, 10.40)
Görsel 7.14 <http://cinili.com/archive/wp-content/uploads/2013/06/P10207421.jpg> (10.11.2014, 10.40)
Görsel 7.15 Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007, sayfa 290 (10.11.2014, 10.40)
Görsel 7.16 Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007, sayfa 339 (11.11.2014, 10.40)
Görsel 7.17 Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007, sayfa 365 (13.11.2014, 10.40)
Görsel 7.18 <http://en.turkkahvesidemegi.org/images/galeri/galeri-6.jpg> (13.11.2014, 10.40)
Görsel 7.19 http://www.topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/34-1611-padisah_portreli_fincan_0.jpg (13.11.2014, 10.40)
Görsel 7.20 <http://akademiye.org/tr/wp-content/uploads/2013/05/asetat4.gif> (13.11.2014, 10.40)
Görsel 7.21 https://img0.etsystatic.com/040/0/7893465/il_570xN.617114870_ibfl.jpg (13.11.2014, 10.40)
Görsel 7.22 <http://kilyos.ee.bilkent.edu.tr/~history/Pictures2/ul12.jpg> (05.02.2018, 10.40)
Görsel 7.23 [http://www.cgie.org.tr/uploads/news/2016/9/0\(4\).jpg](http://www.cgie.org.tr/uploads/news/2016/9/0(4).jpg) (13.11.2014, 10.40)
Görsel 7.24 http://enacademic.com/pictures/enwiki/83/Syrischer_Maler_um_1310_001.jpg (05.02.2018, 17.51)
Görsel 7.25 <http://i.imgur.com/r6AiHcr.jpg> (14.11.2014, 10.40)
Görsel 7.26 <http://kilyos.ee.bilkent.edu.tr/~history/Pictures1/im39.jpg> (14.11.2014, 10.40)
Görsel 7.27 http://besiktaskultursanat.com/wp-content/uploads/matrakci_nasuh.jpg (14.11.2014, 10.40)
Görsel 7.28 <http://kilyos.ee.bilkent.edu.tr/~history/Pictures2/Yeni/por3.JPG> (14.11.2014, 10.40)
Görsel 7.29 <http://kilyos.ee.bilkent.edu.tr/~history/Pictures2/ul175.jpg> (14.11.2014, 10.40)
Görsel 7.30 http://www.turkishculture.org/picture_shower.php?ImageID=2953 (05.02.2018, 18.00)
Görsel 7.31 <http://www.bulkturkey.org/wp-content/uploads/2015/11/tourist-info-2.jpg> (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.32 http://www.kalemguzeli.org/images/upload/SeyhHamdullah_006.jpg (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.33 http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Resim/32381_2.jpg.png?0 (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.34 <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2015/05/dergi10-24.jpg> (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.35 <http://unyezile.com/un1757.jpg> (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.36 BERK, Dr. Süleyman, Hat San'atı, Tarihçe, Malzeme ve Örnekler, İsmekYayınları,sayfa 120 (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.37 <http://sedefkarfikri.com/public/galleryImages/1643106833.jpg> (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.38 http://www.turkishculture.org/picture_shower.php?ImageID=962 (17.11.2014, 10.40)
Görsel 7.39 <http://ismek.ibb.gov.tr/blog/wp-content/uploads/2015/05/dergi9-931.jpg> (18.11.2014, 10.40)
Görsel 7.40 İsmek El Sanatları Albümü 4, sayfa 15 (18.11.2014, 10.40)
Görsel 7.41 DERE,Ömer Faruk, Ebru Sanatı, İsmek Yayınları, İstanbul 2009,sayfa 106 (18.11.2014, 10.40)
Görsel 7.42 DERE,Ömer Faruk, Ebru Sanatı, İsmek Yayınları, İstanbul 2009,sayfa 101 (18.11.2014, 10.40)
Görsel 7.43 http://scontent.cdninstagram.com/t51.288515/s480x480/e15/10534947_759113344171730_1549852167_n.jpg?ig_cache_key=ODkzMzY2MjI0OTI5MjgzNTgy.2 (19.11.2014, 10.40)
Görsel 7.44 <http://www.millisaraylar.gov.tr/PortalMain/CollectionImages/1kzepecq.jpg> (19.11.2014, 10.40)
Görsel 7.45 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.46 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.47 <http://www.eba.gov.tr/gorsel/bak/54468b421e16a663a4bdabc38c8a18168d5c8a89e016> (19.11.2014, 10.40)
Görsel 7.48 <http://www.millisaraylar.gov.tr/PortalMain/CollectionImages/22v3wzm3.jpg> (19.11.2014, 10.40)
Görsel 7.49 http://www.museumwnf.org/images/lo_res/objects/isl/tr/1/26/1.jpg (19.11.2014, 10.40)
Görsel 7.50 Murat Bektaşoğlu Arşivi (20.11.2011, 10.40)
Görsel 7.51 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.52 <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr/content/bak%C4%B1r-ve-tombak-mutfak-e%C5%9Fyas%C4%B1> (06.02.2018, 10.18)
Görsel 7.53-BELLİ, Dr. Oktay, Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi, Sandoz Kül. Yay. No:14, İstanbul, 1993, s. 64 (20.11.2011, 10.40)
Görsel 7.54 BELLİ, Dr. Oktay, Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi, Sandoz Kül. Yay. No:14, İstanbul, 1993, s. 84 (20.11.2011, 10.40)
Görsel 7.55 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.56 <http://www.turkelhalilari.gov.tr/halidetay.php?language=tur&kod=000014> (06.02.2018, 10.50)
Görsel 7.57 http://www.bayat.gov.tr/ortak_icerik/bayat/IMG_2874.jpg (21.11.2014, 10.40)
Görsel 7.58 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.59 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
Görsel 7.60 <http://www.turkelhalilari.gov.tr/halidetay.php?language=tur&kod=000032> (06.02.2018, 10.50)

Görsel Kaynakça

8. ÜNİTE GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 8.1 <http://sultanabdulaziz.com/wp-content/uploads/2016/12/Sultan-Abd%C3%BClaziz-1871-C.-F.-Fuller-adl%C4%B1-sanat%C3%A7%C4%B1ya-at-%C3%BCst%C3%BCnde-bir-heykeliniyapt%C4%B1rm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.-ABD%C3%9CLAZ%C4%B0Z-HEYKEL%C4%B0.jpg> (01.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.2 <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Resim/15567,65-85page01image0002jpg.png?> (01.12.2014, 10.40)
- Görsel 8.3 http://people.sabanciuniv.edu/~pantelic/courses/designing_the_nation/mw_images/Heinz%20Kriphel.jpg (01.12.2014, 12.40)
- Görsel 8.4 <http://www.kvoku.org/blog/wp-content/uploads/2014/02/frunze-01.jpg> (06.08.2014, 11.40)
- Görsel 8.5 <http://en.besiktas.bel.tr/media/gallery/barbaros-monument/barbanit2.jpege> (06.02.2018, 12.40)
- Görsel 8.6 <http://arkeofili.com/wp-content/uploads/2015/04/g%C3%BCne%C5%9Fkursu2.jpg> (05.12.2014, 12.40)
- Görsel 8.7 <http://www.kulturportali.gov.tr/Common/GetFoto.aspx> (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 8.8 <http://www.istanbul-sanatevi.com/wp-content/uploads/2014/12/ferik-ibrahim-pasa-8277-surlar-istanbul.jpg> (05.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.9 Komisyon tarafından çekilmiştir (05.12.2014, 10.40)
- Görsel 8.10 Komisyon tarafından çekilmiştir. (08.12.2014, 12.40)
- Görsel 8.11 <http://www.osmanhamdibey.gov.tr/Resim/38290,021jpg.png?0> (08.12.2014, 10.40)
- Görsel 8.12 <http://www.sanalmuze.org/images/zmra15.jpg> (08.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.13 http://www.istataturk.com/resimler/8a50fata_resim_08.jpg (10.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.14 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/181914> (06.02.2018, 12.25)
- Görsel 8.15 <http://www.edebiyadvesanatakademisi.com/dosyalar/068-a.jpg> (10.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.16 http://joiss.karabuk.edu.tr/Makaleler/1126340567_5.%20e.karayel.pdf (10.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.17 <http://www.sakipsabancimuzesi.org/sites/default/files/batiya-yolculuk-b.png> (10.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.18 <http://www.aksahaber.org/iki-dunya-arasinda-bir-ressam-feyhaman-duran-14-ocak-2017.html> (06.02.2018, 12.06)
- Görsel 8.19 <http://www.avnilifij.com/paintings/paint-086.JPG> (12.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.20 <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/707/ESRA%20%C4%B0NCELTEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (06.02.2018, 12.00)
- Görsel 8.21 <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/sanalmuze/tr/sanat-koleksiyonu/s/149/REFIK+EPIKMAN> (06.02.2018, 12.17)
- Görsel 8.22 <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/sanalmuze/tr/sanat-koleksiyonu/s/108/SEREF+AKDIK> (06.02.2018, 12.21)
- Görsel 8.23 <http://www.tarihnotlari.com/wp-content/uploads/2011/10/cemal-tolluekin.jpg> (12.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.24 <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/707/ESRA%20%C4%B0NCELTEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (06.02.2018, 12.35)
- Görsel 8.25 <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/466/13-125-130.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (05.02.2018, 12.41)
- Görsel 8.26 <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/466/13-125-130.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (05.02.2018, 12.45)
- Görsel 8.27 <http://3.bp.blogspot.com/-0NuyRgBBLbY/VRhrGc3Xpul/AAAAAAAAAmY/ICd7lhObjtY/s1600.jpg> (15.12.2014)
- Görsel 8.28 <http://www.sakipsabancimuzesi.org/sites/default/files/exhibitions/highlights/dino6.jpg> (06.02.2018, 11.40)
- Görsel 8.29 <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/sanalmuze/tr/sanat-koleksiyonu/s/117/AVNI+ARBAS> (06.02.2018, 11.40)
- Görsel 8.30 http://ileilgili.org/resimleri/nedir/34/3/nalbant_hakkindaresim6.jpg (17.12.2014, 11.40)
- Görsel 8.31 <http://csmuze.anadolu.edu.tr/sites/csmuze.anadolu.edu.tr/files/110orhanpeke.jpg> (06.02.2018, 14.30)
- Görsel 8.32 <http://www.turkresmi.com/resimler/404.jpg> (19.12.2014, 14.43)
- Görsel 8.33 http://digital.sabanciuniv.edu/arsiv/freeaccess/su_sanateserleri/images/artists/ferruh_basaga/framed/04.jpg (19.12.2014, 14.43)
- Görsel 8.34 <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/sanalmuze/upload/gthumbs/artwork29508.jpg> (19.12.2014, 14.33)
- Görsel 8.35 http://i.milliyet.com.tr/YeniAnaResim/2013/10/22/ff99_mf3707291.Jpeg (06.02.2018, 14.43)